UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00103241 6

372

56

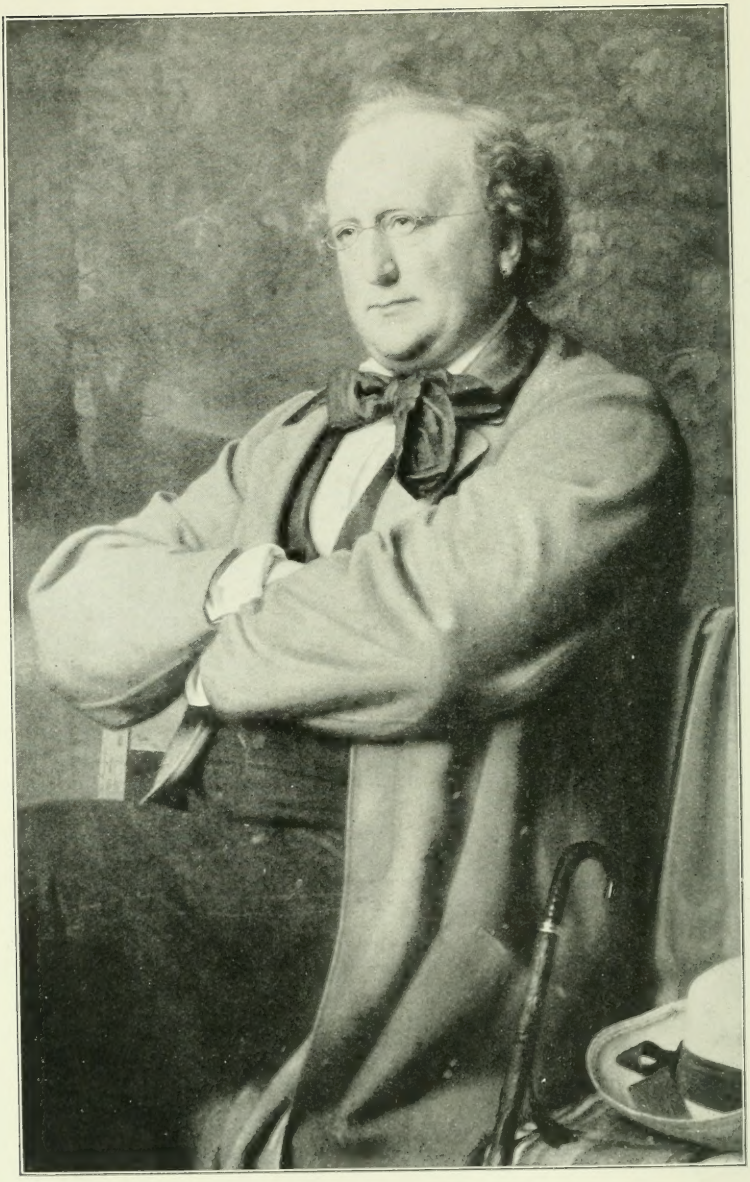

Kristian Mantzius
Maleri af A. Dorph

KARL MANTZIUS

MIN FAR OG JEG

AF GAMLE FAMILIEPAPIRER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK
FORLAG — KØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCXIX

1000500400

PN
2748
M3M3

COPYRIGHT 1919 BY
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

Oplag: 1500 Eksemplarer.

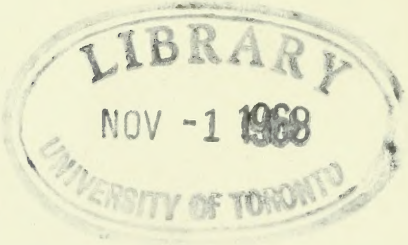

OSCAR FRAENCKEL & CO. — KØBENHAVN.

Min Far har ikke efterladt sig nogen Art af Memoirer. Derimod findes der efter ham en stor Rigdom af Breve fra højst forskellige Mennesker og af højst forskellig Værdi. Blandt disse Breve er ogsaa mange fra ham selv og mange, der gaar tilbage til hans tidlige Ungdom.

Det er paa Grundlag af saadanne Dokumenter, at jeg væsentlig har bygget nærværende Levnedsskildring, i hvilken jeg især har bestræbt mig for ikke at lade nogen falsk Tone slippe ind.

Jeg har skrevet denne lille Bog til Ære for min Far. Om den bliver det, ved jeg ikke. Men jeg tror at kunne sige, at de, der læser den, ikke vil finde en Søns Panegyrik, men et ærligt Forsøg paa at skildre Kunstneren og Manden Kristian Mantzius.

Frederiksberg, d. 24. Okt. 1919.

K. M.

INDHOLD:

		Side
I	Navnet og Slægten	1
II	I Metropolitanskolen. — De unge Æstetikere og deres Blad. — Studentereksamen og Kammeratliv. — Christian Hostrup og Henriette Mantzius	13
III	Præste- eller Kunstnerkaldet. — Olavesens Død. — De første Trin paa Teaterbanen. — Debut. — Ansættelse og Afsked	39
IV	„Genboerne." — I. L. Heibergs Anbefaling. — Rejsen til Kristiania	52
V	Kristiania Teater. — Mantzius's første Gæstespil. — Den første Oplæsningsaften. — Studentertoget	64
VI	Vandreaar. — „Smukke Lange" og hans Trup. — Rejseliv. Fyens Athen og dets Yndling. — Fyens Guvernør og Løjtnant v. Budinge	76
VII	Kampene for København. — Stalbrødrene Hostrup og Mantzius. — Den kongelige Naade og den kongelige Unaade	94
VIII	Det kgl. Teater omkring 1848. — Mantzius's Forlovelse med Louise Wiehe. — Han kollegiale Stilling ved Teatret. Omvendelsens Frugter	104
IX	Mantzius Kunstnerfysiognomi og hans Repertoire. — Et Vendepunkt. — Den politiske Kandestøber og Overskou. Pariserrejse	120
X	Thomas Overskou som Sceneleder. — Mantzius og I. L. Heiberg	134
XI	N. V. Dorph som Teaterdirektør. — Christensens Apoteose og Mantzius Afsked	147
XII	Mantzius og „den nye Skole". — Mantzius som Kritiker. Hans Recension over „Hamlet". — Forstandsøvelser	155
XIII	Mantzius ved Folketeatret. — „Mester og Lærling". — Forlovelse. — Redaktørerne Grønholt, Meyer og Bille	162

Side

XIV Ungkarleboligen og Carl Bloch. — „Ludlams Hule". Kærlighed paa Blegdammen. — Dagbogen 171

XV Fars Giftermaal. — Mors Erindringer. — Nye Aar ved det kgl. Teater 181

XVI Barndomsminder. — Vejen til Bedstemor. — Skoledage. Hedenskab og Kristendom. — Drengeindtryk af Far 196

XVII Mantzius og Berner. — Hvorfor Mantzius ikke spillede John Knox. — Betty Schnells Debutrolle. — Mantzius giver Anledning til Anstød 204

XVIII Mantzius tager fat paany. — Hans Virksomhed som Oplæser. — Venskabet med Schandorph. — Atter Gæst paa den gamle Scene. — Falstaff. — Sygdom og Død 212

Hofkansler Johann Caspar Mantzius

I.

Navnet og Slægten.

CHRISTIAN ANDREAS LEOPOLD MANTZIUS er født i Viborg den 4. November 1819. Af Fornavnene blev det første det, han kom til at bære, men da han meget tidligt fik puristiske Tilbøjeligheder, skrev han det altid *Kristian* og nægtede haardnakket at hedde Christian.

De to andre Fornavne vilde han ogsaa helst nægte sin Adkomst til. Han led dem ikke. Især ikke Leopold, der forekom ham tysk og affekteret, to for ham lige afskyelige Egenskaber.

Navnet Leopold fik han iøvrigt fra sin Farfar, Fabrikant *Jacob Caspar Leopold Mantzius,* der for saa vidt var tysk, som han kom fra Rendsborg og utvivlsomt var af tysk Æt.

Efternavnet, som i Tyskland er meget sjældent og i Danmark kun bæres af to mandlige Indehavere — den, der skriver disse Linier, og en Adoptivsøn af afdøde Skolebestyrer Johan Mantzius — stammer fra den pfalzneuburgske Hofkansler og Retslærer *Johann Caspar Mantzius* (1606—1677). Denne var den første, som i sin Egenskab af Universitetsprofessor lagde den latinske Endelse til sit fædrene Navn *Manz* eller *Mantz,* ligesom han var den første, der anlagde det Patricier-Vaaben, der er gengivet paa hans kobberstukne Portræt, og som bærer Devisen: *fiat justitia, pereat gratia.* Han virkede i mange

Aar som juridisk Professor i Ingolstadt, var Forfatter til talrige lærde Skrifter og en højt anset Mand i sin Tid og sit Land.

Den første Mantzius, som bosatte sig i Danmark og fik dansk Indfødsret, var Skovrider *Johann Henrick Mantzius,* der i 1748 indkaldtes fra sit Fædreland, Hessen-Cassel, af Feltmarschal Greve Schulenborg som dennes Jæger, senere blev Asistent hos Skovrider Monefeldt i Lellinge, gift med dennes Datter, Ottilie Christiane, og dernæst, i 1757, udnævnt til Skovrider i Odsherred. I 1776 blev han ifølge den nye Indfødsrets-Lov naturaliseret og levede Resten af sit Liv paa den odsherredske Skovridergaard, der endnu efter ham hedder *Mantzhøj,* og hvor han døde, 79 Aar gammel, den 16. Maj 1795.

Han synes ikke at have efterladt sig Børn, og hans Slægtskabsforbindelse med de øvrige danske Mantzius'er har ikke kunnet paavises.

Den egentlige Stamfader til disse er Kristian Mantzius's ovenfor nævnte Farfar *Jacob Caspar Leopold M.* Hvor denne er født, om i Tyskland eller Danmark, har hidtil ikke kunnet oplyses. Mest sandsynligt er det, at han var Holstener. Han har ingensinde søgt Indfødsret, hvilket havde været hans Pligt som kgl. Bevillingshaver, dersom han havde været født udenrigsk. Men tysk er hans Sprog. I sin gamle »Gesang-Buch« fra Gebr. Burmester i Altona 1771 noterer han med en smuk, fin Haandskrift og paa et rent og fejlfrit tysk sine fem Børns Fødselsdata.

Derimod er hans Andragender til den danske Regering skrevet paa dansk. I et af disse Andragender, dateret »Castrups-Værk den 12. Februar 1781«, fortæller han om sig selv: »Efter at jeg fra min første Ungdom af har opofret mig til at lære Fajance- og Porselains-Fabrikation, samt til den Ende har rejst og været i Tjeneste ved adskillige saadanne Fabrikker, er nu min Attraae, at jeg

efter Hensigten af mine Bestræbelser kunde for min egen Regning etablere mig, og drive min tillærdte Kunst; hvorfore jeg fra Rensborger-Fabrikken, hvor jeg sidst var, haver taget min Afsked.«

Som det ses, var I. C. L. Mantzius's Fag Porcellæns- og Fajance-Fabrikationen. Han var endnu en ung Mand, da han overtog Kastrup Værk, c. 30 Aar gammel. Hans Fødselsaar kendes ikke med Bestemthed, men det maa være tæt omkring 1750.

Han var en dygtig og foretagsom Mand. Fajance-Fabriken paa Kastrup var før hans Ankomst sygnet hen. Han bragte den atter paa Fode ved sin egen Energi og Fagkundskab og oversvømmede København med sit kønne, paille-gule Fajance, der vurderes højt af Kendere. Han drev Fabriken til sin Død, der indtraf allerede 1794, og da Jacob Mantzius var død, sygnede Fabriken atter hen, for snart efter at følge sin Leder i Graven.

Jacob Mantzius var to Gange gift, første Gang med Giertrud Friederiche Kludt, med hvem han havde tre Børn. Deres Fødsel noterede han omhyggeligt i den ovennævnte »Gesang-Buch«: »Mein Sohn *Johan Nicolaus Mantzius* ist geboren d. 25ten February Anno 1775 des Morgens um 2 Uhr. — —«

»Meine Tochter *Charlotte Sophia Mantziusen* ist geboren d. 14ten Mey des Abends um 7 Uhr Anno 1777. — — «

»Mein Sohn *Joachim Conrad Mantzius* ist geboren d. 8ten Octobr: Anno 1780 des Morgens um halb 10 Uhr. — —«

De to første Børn overlevede deres Fader, Sønnen, der var Fuldmægtig paa Faderens Fabrik, dog kun tre Aar. Han druknede 22 Aar gammel ved en Sejltur paa Kalvebod Strand. Charlotte Sofia blev gift med en Safiansfabrikant Niels Jensen, men satte ikke noget nævneværdigt Spor i Slægten, og Joachim Conrad døde som Dreng.

Det var Børnene af andet Ægteskab, som skulde føre Slægten videre. Allerede fra Rendsborg har Jacob Mant-

zius sandsynligvis kendt den fransk-schweiziske Familie *Armand,* hvis Hoved Jean-Abraham A. omtrent samtidig med Mantzius kom her til København og i 1781 fik Bestalling som Hof-Urmager, endnu før han havde faaet sit Borgerbrev, som Anerkendelse af hans Dygtighed i at forfærdige Sø-Ure, hvis Nøjagtighed var saa stor, at Flaaden efter dem kunde beregne Longituden. Det hedder i en kgl. Resolution med Christian VII's egenhændige Underskrift: »Vi have saaledes som indbemeldt i forrige Maaned allernaadigst forundt Uhrmager Armand af Rendsborg Navn af Vores Hof-Uhrmager og tillade at een af Os underskreven Bestalling maa ham udleveres uden Betaling, ligesom han og maa være befriet for at erlægge den i deslige Tilfælde sædvanlige Kiendelse til vort Rentekammers Fattigbøsse, siden vi uden hans Ansøgning, i Betragtning af de af ham forfærdigede Søe-Uhre, have tillagt ham Prædikat af Hof-Uhrmager. — Fredensborg Slot, den 18. Octbr. 1781. — Christian Rex.«[1])

Armand var imidlertid ikke fra Rendsborg, uden for saa vidt han sidst kom derfra. Han var født i Lausanne, i Canton de Berne, i Aaret 1732 og var altsaa en moden Mand, nær de halvtres, da han kom til København. Ikke heller er det sikkert, at han al sin Tid havde været Urmager. Paa et oliemalet Portræt, som er i min Besiddelse og her er gengivet, fremstilles han som en ung Militær, i rød Uniformsfrakke, en brun Piskeparyk, et Par store endnu mere brune Øjne og en lille spotsk, rød Mund. Familiesagnet — thi han fik megen Betydning i vor Familie — gaar, at han var en emigreret Adelsmand. Men Sandsynligheden taler ikke meget derfor. Fra Schweiz, hvor han altsaa var født, synes der ikke at være nogen paatrængende Grund til at emigrere og i Danmark in-

---

1) Rentekammerets Relations og Resolutions Protocol for Aaret 1781 Rigsarkivet.

gen Grund til at skjule sit Adelsskab, hvis han havde noget. Han var gift med en ganske borgerlig Pige, *Hanne (Jeanne) Henriette Paul,* med hvem han levede et langt og ganske borgerligt Liv.[1])

I dette Ægteskab havde gamle Armand to Sønner, Peter Christian Frederik, der blev en letlevende Dragonofficer, og Johan Vilhelm, der som Urmager gik til Bornholm, for at ophjælpe det noget dilettantiske Urmageri paa Øen, samt to Døtre, *Juliane,* gift med Kontorchef, Overkrigskommissær og Justitsraad Christian Kiølstrup — hun kom i den Mantzius'ske Familie til at lyde Navnet »Tante Kiølstrup« — og *Marie* Cathrine Henriette, der blev Jacob Mantzius's anden Kone, og med hvem han fik to Sønner, *Abraham Christian Ernst,* født 22. Okt. 1786, og *Carl Johan Peter,* født 21. Okt. 1791.

Disse to Drenge var kun ganske smaa, da deres Fader døde; den ældste var $7^1/_2$, den yngste $2^1/_2$ Aar. Jacob Mantzius havde drevet Fabriken med stor Dygtighed, men den var endnu midt i sin Udvikling ved hans Død, og da Stervboet blev gjort op, balancerede Aktiver og Passiver saa temmelig, og der blev kun meget lidt tilovers til Arvingerne. Madame Marie Mantzius flyttede da fra det store Hus paa Amager tilbage til sine Forældre i Gothersgade Nr. 8, hvilket Hus Armand ejede, og hvor han havde sin Forretning.

Her hos de gamle fransk-schweiziske Urmagerfolk,

---

[1]) Han annoncerer hendes Død paa følgende Maade: „Med inderlig Bedrøvelse maae jeg bekiendtgiøre for Slægt og Venner, at det har behaget Forsynet den 13de d. M. [April 1809] at bortkalde min gode og uforglemmelige Kone *Hanne Henriette Armand* fød Paul efter 48 Aars lykkeligt Ægteskab i hendes Alders 68 Aar efter en langvarig Svaghed og 8 Dages Sygeleie. Forvisset om enhvers Deeltagelse i min billige Sorg frabeder jeg mig al Condolence.

Armand, Kongelig Hof-Uhrmager. — Adresse-Avisen.

der havde set lidt af Verden, blev nu de to smaa Mantzius'er opdragne. Ogsaa fra Faderens Side havde de fremmed Blod i deres Aarer, og deres Moder Marie — Mariechen, som hun kaldtes derhjemme — vilde aabenbart ikke have, at de skulde blive almindelige københavnske Smaaborgere.

Mariechen Mantzius maa mistænkes for at have været lidt officers-snobbet. Hendes Fader, den gamle Hofurmager, havde været Officer, hendes Broder var Ritmester i Dragonerne, hendes Svoger, *Kjølstrup,* var Regimentskvartermester o: Intendant ved Husarerne. Intet Under, at hun ønskede, at begge hendes Sønner skulde gaa den samme Vej. Langt senere, da hun var en gammel Kone, og hendes yngste Søn Carl var Major, skriver denne lidt uærbødigt om hende, til Kristian Mantzius, der den Gang nylig var bleven Skuespiller: »Hun fik mig ret til at lee forleden og gjorde Tante [Juliane Kjølstrup] halv vred. Hun forbavsedes nemlig over, at en Oberst (Møllers) Datter havde giftet sig med en Skuespiller! (Hvid [1]) og bemærkede, at man jo ansaa dem for halv uærlige Personer. Da nu Tante ganske bister gjorde hende opmærksom paa din Stilling, kom hun først i Tanker om, at hun havde sagt en Sotise, som bragte os hjertelig til at lee. Hun gaar vel lidt i Barndommen og lever altsaa i sin Barndoms Periode, hvor Skuespillerne just ikke var saa vel ansete. Mellemtiden springer hun over. Dog har hun ikke kjendt den Periode i Frankrig, da Gejstligheden nægtede en *Molière* en christelig Begravelse, men han havde da ogsaa skrevet Tartufe.

Levvel. Din

Mantzius.« [2])

---

[1]) Skuespiller *Christoffer Hvid*, den samme, som i 1829 var forlovet med Johanne Louise Pätges.

[2]) Udateret Brev fra Carl v. Mantzius (c. 1845) til Sønnen Kristian, medens denne spillede ved Kristiania Teater.

Men Mad. Marie Mantzius lod altsaa begge sine Sønner opdrage til Militære. Den ældste, *Abraham Christian Ernst,* blev Fændrik i Prins Frederiks Regiment og avancerede til Sekondlieutenant. Længere kom han ikke. Allerede 1816 tog han sin Afsked fra Tjenesten og gik ind i sin gamle Bedstefader Armands Forretning som Urmager. Da Armand tre Aar efter døde, 87 Aar gammel [1]), overtog han den helt, og det synes, at han i Løbet af kort Tid ødelagde den.

Allerede i 1822 har han flyttet Forretningen til Gl. Strand Nr. 3, og den synes ikke at have gaaet strygende, thi hans Hustru Frantzilla, f. Bjørn — i Familien kendt og frygtet som »Tante Cille« — maa hjælpe til Familiens Underhold ved at »forfærdige Voxlagener og klæde Liig«.

Langt mere Tilfredsstillelse fik Mad. Marie Mantzius af sin yngste Søn Carl. Efter at have tjent som Fricorporal (ɔ: Officersaspirant) ved Norske Livregiment blev han i 1810, i sit 18. Aar, Sekondlieutenant ved 2det Jydske

---

[1]) „Træt af Dage indgik den ædle Olding, Johan Abraham Armand, kongl. Hofuhrmager, den 28. April [1819] til et bedre Liv i en Alder af 87 Aar. Han var kierlig Fader, trofast Ven og virksom Borger.

Hans Livsvandel gjorde ham elsket og agtet af hver som kiendte ham. 4 Børn, 4 Børnebørn og 5 Børnebørnsbørn begræde hans Tab.

Marie sal. Mantzius
fød Armand."

(Adresse Avisen 1819 No. 103).

Armand døde i Gothersgade No. 21, hvortil han var flyttet i 1809. Han ejede ogsaa dette Hus. Huset solgtes efter Armands Død for 18430 Rdl. 5 Mark 1 Sk. Efter Fradrag af Behæftelser og Udgifter blev Arven dog ikke mere end 4578 Rdl. 5 M. 7 Sk., der fordeltes saaledes, at de to Sønner, Ritmesteren og Urmageren hver fik 1342 R. 1, M. 5 Sk. og Døtrene Juliane Kiölstrup og Marie Mantzius 677 Rdl. M. $11^2/_3$ Sk. Justitsraad Kiölstrup, der var Familiens Finansmand, ordnede Bo og Begravelse, der fandt Sted fra tysk reformert Kirke, og beregnede sig derfor Salær af 200 Rdl.

Infanteriregiment og to Aar efter Premierlieutenant ved samme Regiment, der havde Landgreve Wilhelm af Hessen til Chef; Stabskaptejn blev han i sit 33. Aar, Compagnichef i sit 41., og Majors Anciennitet fik han 10. Febr. 1840 [1]). Han maatte forholdsvis tidlig tage sin Afsked paa Grund af en haardnakket Øjensygdom, der tilsidst helt berøvede ham Synet. De sidste 10 Aar af sit Liv var han fuldstændig blind.

Carl v. Mantzius var en velbegavet, munter og elskværdig Mand, med en for sin Stand og sin Tid sjælden, mangesidig Dannelse, meget kunstinteresseret og med en vaagen Sans for Teater og Literatur. Hans Ydre var stateligt og udpræget militærisk, skønt hans Karakter var vidt fjærnet fra det stokmilitæriske. En rank Holdning, en krum Ørnenæse, der i stigende Progression er gaaet igen hos hans Søn og Sønnesøn, et Officersskæg efter Tidens Mode, kort, nedadbøjet Knebelsbart, lille Fip og et tæt rundtløbende Kindskæg, en fast og smukt formet Mund. Billeder af ham existerer kun fra hans Gammelalder, da Maleren Carl Bloch, en god Ven af Huset, portræterede ham adskillige Gange. Men man kan ud af disse Billeder rekonstruere sig en flot og kæk ung Løjtnant fra det nittende Aarhundredes Begyndelse, med fransk Blod i sine Aarer og levende midt i Napoleonskrigenes Daarskab og Hæder.

Som en saadan ung Løjtnant kom han med sit Regiment til at ligge i forskellige Garnisoner i Jylland, navnlig Viborg og Aalborg, blev endogsaa fra den sidste By betroet til at undertrykke et lille beskedent Oprør i Vendsyssel; og i Viborg fandt han sin borgerlige Skæbne i Form af en lille ung Bagerdatter, Mette Marie Fogh.

---

[1]) Liste fra det 2det jydske Infanterie Regiment. — Krigsministeriets Arkiv.

Jean-Abraham Armand,
efter gammelt Maleri

Paa Hjultorvet i Viborg, just der, hvor det danske Hedeselskab nu har sin statelige Bygning, laa der den Gang et lavt enetages Hus, med Hække og klippede Lindetræer foran. Det ejedes af velmeriteret Bager og Gæstgiver *Peter Michael Fogh,* der iøvrigt var mest berømt for sin enorme Tykkelse. Han ansaas for at være Jyllands sværeste Mand, hvilket allerede den Gang betød noget. En af hans endnu levende, direkte Slægtninge har fortalt mig, at han var saa tyk, at en almindelig Jyde med Lethed kunde krybe gennem Ærmegabet paa hans Vest.

Peter Michael Fogh drev ved Siden af sit Bageri ogsaa et Gæstgiveri. Formodentlig levede man godt hos den tykke Mand. Det er rimeligt, at de unge garnisonerende Løjtnanter holdt til der. Her gjorde altsaa den 23-aarige Premierlieutenant Carl v. Mantzius Bekendtskab med den 18-aarige Mette Marie Fogh, Husets ældste Datter; de blev forlovede i 1814, og den 8. Oktober 1815 viedes de i det lille Hus paa Hjultorvet. Ifølge Viborg Domkirkebog var Forloverne Proprietær Stabel til Ørregaard og Adjunkt N. Dorph. Om den første ved jeg intet. Men den anden var den bekendte Sprogmand, Oversætter og, for sine Synders Skyld, ogsaa en lille Tid Teaterdirektør, *Niels Vinding Dorph,* den Gang Adjunkt, senere Overlærer i Viborg, en fint dannet og nobel Personlighed, hvis Venskab tjener til Ære for den unge Løjtnant. Venskabet overførtes senere paa Sønnen Kristian Mantzius, der, som jeg kan se af adskillige Breve, stod i stadig Forbindelse med den gamle Sprogmand, efter at denne havde taget sin Afsked som Rektor i Horsens og var flyttet til København. Han hjalp ham saaledes med hans klassiske Oversættelser (af Sofokles, Æschylos og Aristofanes) paa den Maade, at han læste dem højt for ham, for at Dorph, der selv havde en meget svag Røst, kunde høre, hvorledes Versene klang.

Det unge Ægtepar Mantzius boede foreløbig i det

gamle Hus paa Hjultorvet, og her fødtes deres første Barn, Sønnen Peter. Bager Michael Fogh var død allerede i 1812 [1]), og der var saaledes blevet betydelig bedre Plads. Men Premierlieutenant v. Mantzius forsattes snart til Aalborg, og her blev hans anden Søn *Wilhelm Ernst* født den 2. Sept. 1817 [2]). I 1819 er dog Familien tilbage igen i Viborg og bor atter i det gamle Hus, og her blev da den tredie Søn *Christian Andreas Leopold* født [3]) den 4. November.

Kristian Mantzius er dog kun Jyde og Viborgenser ved sin Fødsel. Allerede som ganske spæd kom han til København, hvor han blev opdraget og altid senere levede. Han kom til København med sine Forældre omkring 1820, thi Premierlieutenant Mantzius forsattes ved denne Tid til Hovedstaden og gjorde fremtidig Tjeneste der, ogsaa efter at han var avanceret til Stabskaptejn og Kompagnichef. Men Kristian blev ikke opdraget hjemme.

Hans Grandtante *Juliane Kiølstrup* var i 1821 blevet Enke. Hun var barnløs og velhavende. Hendes Søstersøn Premierlieutenanten var fattig og fik snart Reden fuld af

---

1) Han døde som en ret velstaaende Mand, idet han foruden sin gode Forretning og Huset efterlod sig i rede Penge 3150 Rdl, hvad der i den Tid ikke var saa helt ubetydeligt. — Viborg Bys Skifteprotokol f. 1813. — Landsarkivet i Viborg.

2) Wilhelm Mantzius skulde have været Officer som sin Fader. Han gik paa Landcadetacademiet, men paa Grund af sit svage Bryst — Familiesygdommen Tuberkulose — maatte han allerede 1833 søge sin Afsked. Han tog da dansk juridisk Examen og blev ansat som Extraskriver i Skifteretten. Han døde den 5. Okt. 1842, kun 25 Aar gl.

3) I Viborg Søndre Sogns Kirkebog Aar 1819, No. 150, 13. Nov. er Daaben indført som følger: Christian Andreas Leopold d. 13. Nov. d. A. døbt i Kirken — (Forældre) Hr. Carl Johan Peter v. Mantzius, Premierlieutenant ved 2det jydske Infanteriregiment, Fru Mette Marie Mantzius, fød Fogh — (Faddere) Fru Cancelliraadinde Fogh, Jomfru Höyer, Hr. Kammerjunker v. Rosenkrantz, Hr. Rektor Hasselbalck, Hr. Premierlieutenant v. Rappen.

Børn [1]). Hun fattede en særlig Kærlighed til den lille Kristian og bad om at maatte faa ham til sig. Og i Justitsraadinde Kiølstrups ret anselige Hus paa Nytorv 117 fik Kristian Mantzius sit Hjem og sin Opdragelse, og han blev der, til han selv fløj ud paa sin urolige Kunstnerbane.

Men selv længe efter at han var fløjet ud, ja, hele sit Liv bevarede hun den samme rørende og moderlig opofrende Kærlighed til sin »*lieber gutter Christian*«, som hun kalder ham i sine Breve. Og Kristian gengældte af sit fulde Hjærte den Ømhed, hun havde for ham. Skønt han stadig stod i den tætteste Forbindelse med sit rigtige Hjem og navnlig elskede sin Fader overordentlig højt, var han sin gamle Grandtante en trofast Plejesøn. Der er bevaret en hel Del Breve og Smaavers fra den lille Kristian til hans »gode Tante«, som alle vidner om hans pietetsfulde Taknemlighed, om end ikke om nogen rig poetisk Aare. Et af dem lyder:

Tante, Du som kærligt stod
Stedse ved min Side!
Ja! naar lettest gled min Fod,
Greb Du mig i Tide!
Dig den største Glæde var
Mig at se som brav!
Derfor jeg det Ønske har:
At en Støttestav
Jeg for Dig maa være
I Din Kummers strænge Dage
Og i Lykkens Tid saa fage,
Ja, for Dig en Stolthed, Ære!
Lev da lykkeligt og vel,

---

1) I alt kom der fjorten, hvoraf de fem dog døde som smaa, og en Del som helt unge — alle bortrevne af Tuberkulose.

Som Du det fortjener,
Til i Himmerig Din Sjæl
Dig en Plads vor Gud forlehner!
Christian Mantzius.

Justitsraadinde Kiølstrup var i det hele taget en hjærtensgod Dame, som brugte sin Velstand til at hjælpe dem, der var mindre heldigt stillede, ikke blot sin Familie, men alle, der kom i Berøring med hende, og som hun følte Godhed for. Mange Breve fra Tiden viser det. Blandt andet forstrakte hun en Gang Familien *Hostrup* med et betydeligt Laan, saa betydeligt i alt Fald, at det bragte hende selv i stor Forlegenhed, da det ikke blev tilbagebetalt [1]).

Noget aandfuldt Hjem var det sikkert ikke. Tante Kiølstrup var, sin store Religiøsitet til Trods, meget jordbunden. Major Mantzius siger om hende i et Brev, hvor han opfordrer Kristian til at skrive rigtig udførligt til Tante: »Hvis Du ikke begynder med Sokkerne og ender med Nathuen, og hvis Du glemmer Underbuxerne paa Vejen, saa finder hun det *inte rigtig*.« Lidt ensomt var det vel ogsaa for Drengen med de to gamle Damer, thi hans Bedstemoder Marie Mantzius, Fru Kiølstrups Søster, boede der ogsaa, i alt Fald for en Tid. Men sin begavede og muntre Fader og sine glade Søskende havde han ikke saa langt borte. De boede i Gothersgade Nr. 129. Og desuden fik han snart gode Kammerater i Skolen.

---

1) Det lykkedes dog omsider at faa det inddrevet. I 1847 skriver Major Mantzius til sin Søn: „. . . . Hendes Tilgodehavende hos Hostrup har Moder [ɔ: Majorinden] været saa heldig at hugge her i København . . . derover er den Gamle da nu ogsaa glad."

II.

I Metropolitanskolen. — De unge Æstetikere og deres Blad. — Studenterexamen og Kammeratliv. — Christian Hostrup og Henriette Mantzius.

I Oktober 1829 blev Kristian Mantzius optaget i Metropolitanskolen, Byens fornemste, højtideligste, om end ikke bedste Latinskole, hvis Rektor den Gang var den ærværdige Sprogmand Professor Nissen.

Denne Skole dreves med en overordentlig akademisk Stilfuldhed. Den imponerende gamle Rektor med det lange, hvide Haar tronede som en utilnærmelig Alfader paa sit Kateder, Lærerene behandlede Eleverne som unge Gentlemen og havde Ordre til altid at sige »De« til dem, Tonen var gennemført urban, Prygl, som ellers den Gang var meget almindelige i Skolerne, tildeltes kun yderst sjældent, kun i meget graverende Tilfælde og da under saare højtidelige Former, idet Lærerne sammenkaldtes, Custos — Portneren — mødte op med sit Spanskrør, gennempryglede Synderen grundigt og alvorligt, hvorpaa denne af Rektor udvistes af Skolen. Metropolitanskolens Elever skulde føle sig som Adel blandt Latinskoledrengene, og der taaltes ikke i deres Midte Drenge, som havde begaaet noget uhæderligt og som havde faaet en vanærende Straf [1]). Undervisningen var vist ret pedantisk og navn-

[1]) Se bl. a. Hostrup: Erindringer fra min Barndom og Ungdom. K. 1891 p. 60 f.

lig koncentreret om de klassiske Sprogs Grammatik og den gamle Historie, medens de levende Sprog og Naturvidenskaberne forsømtes. Kristian Mantzius kunde sit hele Liv ikke læse to sammenhængende Linier Engelsk, og det gik de fleste af hans Kammerater paa samme Maade.

Tysk kunde han godt, men det var ogsaa tildels endnu Familiens Sprog — hans Grandtante, Fru Kiølstrup, skrev udelukkende Tysk —, Fransk klarede han sig nogenlunde med i Tale og Læsning; men den engelske Literatur, som han særlig elskede — han blev navnlig en Shakespeare- og Walter Scott-Elsker —, lærte han aldrig at kende uden gennem Oversættelser.

Imidlertid gav den noget pedantiske og ceremonielle Skole aabenbart Drengene Frihed og Lov til at dyrke deres Kammeratliv og pleje deres egne Særinteresser, som for denne Klasses Vedkommende var udpræget æstetiske. Klassen bestod af tretten Drenge, og det æstetiske Oligarki var Drengene *Jens Christian Hostrup, Bruun Juul Fog, Jacob Andreas Olavesen, Andreas Black* og *Kristian Mantzius*. De var alle fulde af Begejstring for den moderne romantiske Digtning, selv skrev de alle, Noveller, Digte, kritiske Skizzer, nogle tegnede. Alle holdt de af Musik og Sang.

Hostrup var den ældste[1]) og den mest forfarne i Skrivekunsten. Han var en af Liebenbergs tidligst udrugede »Kyllinger«, opfodret med Oehlenschläger og allerede ganske tidlig en dreven Poet. Det var ogsaa ham, der fik Idéen til og blev Redaktør af Klassens literære Blad »*Tidsfordriv*«, hvor han selv og hans fire Medarbejdere fik Plads til deres poetiske og prosaiske Aands-

---

[1]) Ikke just i sin Klasse, men blandt disse fem Æstetikere. Hostrup var som bekendt født 20. Maj 1818, alle de andre var fra 1819, Kr. Mantzius den yngste.

fostre, medens den kønne *Andreas Black*[1]), der var en stor Kalligraf, tillige forsynede Bladet med et med mange Snørkler og Sving prydet »Hoved«.

Modenheden og Tænksomheden repræsenteredes i dette Drengeforbund af *Bruun Juul Fog,* der vel ikke var ældre end de andre, men betydelig længere og som allerede som Dreng synes at have haft noget af det ærværdige ved sig, som senere karakteriserede ham som Sjællands Bisp. Han skrev velformede erotiske Digte til »Tidsfordriv«, og de andre smaa, langhaarede Redaktionsmedlemmer saa op til ham som til en gammel Mester.

Ved de to sidste Medlemmer, *Olavesen* og *Mantzius,* var der derimod intet som helst ærværdigt. De var Klassens Spilopmagere, og jeg tænker mig ,at de var Avisens Salt. Men højst forskellige indbyrdes, skønt de var uadskillelige Venner og endog boede sammen hjemme hos Tante Kiølstrup paa Nytorv. Jacob Olavesen var nemlig af lidt ringere Stand end de andre, som mest var Embedsmænds- eller Officerssønner. Olavesens Fader var Bud ved den kgl. Lotto; og jeg tænker mig, at den gode Justitsraadinde Kiølstrup med sin sædvanlige Hjælpsomhed har villet vise en dobbelt Venlighed mod den ubemidlede unge Mand og mod sin kære Kristian, ved at lade hans bedste Ven bo i sit Hus.

Olavesen var et mærkeligt ungt Menneske. Skønt han døde ung — endnu ikke *22* Aar gammel —, satte han dybe Spor i sine Venners Sind. I min Barndom — da Ola-

---

[1]) Andreas Black (1819—1892) Søn af Thehandler A.C.B., havde en høj Stjerne hos Kammeraterne fra den Tid. Jeg har ofte hørt min Fader omtale ham. Det er bl. a. ham, der har meddelt mig hans kalligrafiske Medarbejderskab ved „Tidsfordriv". Ogsaa Hostrup omtaler ham hyppigt i sine „Erindringer". Black var den eneste Ikke-Teolog i dette Femkløver. Han studerede Medicin og blev Stiftsfysikus i Horsens.

vesen havde ligget i Graven over tredive Aar [1]) — hørte jeg saa meget tale om ham, at jeg betragtede ham som staaende Familien meget nær. Det var en af mine Glæder at studere hans Tegninger og faa Faders Forklaringer paa, hvem og hvad de forestillede. Han havde nemlig et udpræget og tidligt udviklet Talent for Karikaturen og Fader havde pietetsfuldt opbevaret en Del af hans fordringsløse Blade — Pennetegninger alle — der var som et komisk Galleri af hans Ungdoms Lærere og Kammerater. Der var Sibbern, N. V. Dorph, Nissen, Hostrup, Mantzius, Olavesen selv og mange andre, tidt samlede i store Gruppebilleder, paa Gaden, paa Maleriudstillingen, dilettantisk udført, men med en udpræget fysiognomisk og ikke mindre komisk Sans. Jeg bevarede selv efter Faders Død disse Tegninger, der sammen med Fritz Jürgensens havde frydet mit Drengehjærte, indtil jeg ved det kgl. Teater gjorde Bekendtskab med Olavesens Broder, der var Violinist i Kapellet. Han fik dem efter sit Ønske paa en enkelt Undtagelse nær, som er gengivet her og som har sin særegne Interesse for denne Bog derved, at Kristian Mantzius der er afbildet som ung Student, det eneste Billede, der eksisterer af ham fra den Tid. Man ser ham, yderst tilhøjre, midt i en københavnsk Stormdags Rædsler optræde som Redningsmand overfor en ung falden Kvinde.

Endnu livagtigere end med sin Pen kunde Olavesen med sin Person efterligne sine Medmenneskers Fagter og Lader. Hostrup fortæller, hvorledes det var Kammeraternes Fryd at faa Olavesen til at imitere Lærerne i Tale og Gebærder. »Da vi var blevet Studenter, maatte han ved Gilderne give dem Slag i Slag, den ene efter den anden, blot ved uden Spejl at stryge med Hænderne op i sit Haar eller anbringe et Par Briller paa Næsen og vride paa sin bevægelige Mund; da saa og hørte vi Regensprovsten,

---

[1]) Han døde d. 21. Marts 1841.

N° 1

Med laser Krankhed haa

Vang Kjærlighed og Venn

Til Lønning da for Dr

At mit Mand udkaaret,

Han drak med sine Venner

Han spøged' med sin Gud

Han leged' med sin Pig

Vang Kjærlighed og Venn

Skal jeg, sans bro U

Om Had og Mand ...

vedig

Gov

jeg

ureul

No. 7

den 15de Juli 1835

Tidsfordriv

redigeret af Hastrup | Trykt af Black

Gonsalvo Gades

—

Hevn.

[illegible]rmen rasede, Bladstrigen faldt,
[illegible] forgjæveligt Stræbte [illegible]
[illegible] af Madrid, da Kl. 8 om Aftenen
[illegible] nærmere igjennem
[illegible] lange Alleer i en [illegible], som før
[illegible] til det [illegible] liggende Gaard. „Gid
[illegible] Fernando," begyndte den [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sig [illegible], at gjorde,
[illegible] har været min trofaste [illegible] og [illegible]

ligesaa min Barndom af, ai mit Hjerte
dig fulde for min Pligt; men tænk
nok paa, at Jeg har indsluttet min
kjære Ludovica i et [illegible] Cav-
[illegible] paa Morgen — „Ludovica," mod-
[illegible] [illegible] den [illegible] [illegible]! — „Men
siig mig, Fernando," indbrød Valmo,
„hvorledes kunde han komme til at be-
gaae dette [illegible]?" — „Da han igaar lidt
efter Aftensmaaltidet vilde gaae over Gaar-
den til sit Værelse, fandt [illegible], der
[illegible] [illegible] [illegible] i den [illegible], [illegible]
sig ud af Valen efter [illegible] og lod [illegible]

og lod sende mig fra [illegible], der sad skjult, først til Borgen, — [illegible] og kendt [illegible] den [illegible], Ulykkelige!" — "Lader os [illegible] vore Skridt, og fra den ondes [illegible], lad blot i [illegible]." [illegible] og en Time [illegible] efter ankom jeg til Landsbyen [illegible], hvor den omtalte Borg var beliggende. Denne Borg tilhørte Majoren, men han laa bestandig [illegible] for [illegible] Tilsyn, som [illegible] for [illegible] Borgen, nemlig den nævnte Major [illegible]. — "[illegible] i Nat [illegible] da jeg [illegible] Borgporten. [illegible]." [illegible] og vi vilde [illegible] og [illegible] Majoren [illegible], der kom i [illegible], blev [illegible] og da [illegible] den [illegible] Haand [illegible] traadte op i Borgens Gang, forbi flere Døre, indtil jeg endelig udenfor en [illegible] en Samtale.

(Fortsættes)

J. H. Olavsen.

Til Jorden.

(efter Homers 31te Hymne)

Muse! stem op og besyng den faste Moder til Alting,
[illegible] ærværdig Jord, fastgrundet [illegible],
Hun, som af ømmeste Barm frembringer Føde for Alle,
[illegible] de flyvende [illegible] og svømmende [illegible] sig ernærer.
Hulde, guddomlige Jord! paa dig beroer [illegible],
[illegible] er det den [illegible] Willen.
Lykkelig den, som [illegible] af dig, du naadige Guddom!
Marken bugner for [illegible] af [illegible]
[illegible] paa [illegible], og [illegible],
[illegible] med [illegible]
[illegible]
Drengene [illegible] glad og lege i Blomsternes Glød,
[illegible] med [illegible] sig [illegible],
[illegible] og springer paa Græsset [illegible]
[illegible] til dig, du herlige Guddom!
Hil dig, du blomstrende Hustru til stjernebesaaede Himmel!
Hør paa min Sang og giv mig et Liv, som er opfyldt med Glæde;
[illegible] og min Sjæl [illegible] til [illegible]

J. H. Olavsen.

Floden

(efter det Tydske)

[illegible] gik jeg engang med [illegible] eensomme [illegible],
Som gjennem [illegible] Dal [illegible] Løb,
Som et [illegible] for [illegible];
[illegible] og [illegible] som gaaer;
Men [illegible] frem i den [illegible],
Stedse og stedse dog glad Bølge af Bølger fremdraget;
Langt borte [illegible] Løbet, indtil den [illegible] Havet;
Som en [illegible] i [illegible]. —
O Magter [illegible] om [illegible],
Stedse [illegible] Liv [illegible],
Og saa det [illegible] i en [illegible],
Stedse fremad og [illegible] gaaer;
Dog som igaar [illegible],
Og mellem [illegible] og [illegible],
[illegible] og [illegible] i [illegible] Udspring,
[illegible] og [illegible].

Chr. [illegible]

Anacreon.

(efter det Tydske)

Anacreon, min Lærer,
Sang [illegible] og [illegible]

Med deres Krankhed gaaret,
Paa Kjærlighed og Viin.

Til Erindring for Vennerne
At vist Mand udkaaret,
Han drak med sine Venner;
Han spøged' med sin Ungdom,
Han leged' med sin Pige,
Paa Kjærlighed og Viin.

Skal jeg sende [illegible]
Som Hjerte og Haand [illegible]?

Chr. [illegible]

(De tre Naturriger
(efter Lessing)

Nu nys jeg drak, faldt ind mig [illegible]
Hvi Naturriger er treende Slags?
Thi Dyr, at Mennesket jo elske, drikke,
[illegible] er [illegible]
Udkysser, Æsen, Loppen, Hvalen
til Elskov føle, [illegible] Munden!

Hvad altsaa elske, drikke kan
til første Rige regner man.
Og Planter er [illegible]
(I Godhed ei det første Rige);
De elske ei, men drikke alle;
Naar Regnens Draaber ud nedfalde,
Saa drikker Lavendel og [illegible],
Violerne, Græs og [illegible];
Hvad elske ei, men drikke kan,
til andet Rige altsaa regner man —

Stenriget er det tredie Rige,
Her er Rubinen, Demanter lige.
til Elskov, [illegible] føle [illegible],
De nogen, [illegible] de elske, drikke;
Hvad hverken elske eller drikke kan,
til tredie Rige altsaa regner man,
Os Mennesker, hvad bliver vi for
Uden Kjærlighed og Viin? — [illegible]

Chr. [illegible]

Kr. Mantzius som Student
Tegning af Olavesen

Kristian Mantzius's Fødehus

Professor Petersen, den livlige Martensen med det bevægelige Ansigt, den stive Matematiker Ramus og den statelige Oehlenschläger med de funklende Øjne og svulmende Læber.«

En af de første Smaakomedier, Chr. Hostrup skrev, »Amors Triumf«, foregik paa Regensen, og Regensprovsten optraadte ogsaa deri. Denne frygtindgydende Rolle var naturligvis tildelt Olavesen, der ved denne Lejlighed ikke havde nøjedes med sin naturlige Mimik, men havde taget Maskeringskunsten til Hjælp, »men saa var Ligheden ogsaa fuldstændig, saa de Studenter, der var paa Tilskuerpladsen, erklærede, at det var løbet dem koldt ned ad Ryggen«.[1])

Olavesens eget Ydre var ejendommeligt. Han havde askeblondt Haar, som han ligesom de andre unge Musasønner bar langt; han var lille af Vækst, havde smaa, bløde, uhyre bevægelige Træk, en lille kort Næse og en blød, rund Mund. Men midt i dette bløde, vage, blonde tegnede der sig et Par skarpe, svære, sorte Øjenbryn — et næsten hoffmannsk fatastisk Ydre.

Et lignende Modsætningsforhold fandtes der i hans utvivlsomme kunstneriske Habitus. Medens han som Tegner og Skuespiller var udpræget Humorist, synes han som Digter at have været en skummel Højromantiker. Iblandt de Numre af Bladet »Tidsfordriv«, som er i mit Værge, indeholder Nr. 7 fra 15. Juli 1835 Begyndelsen til en No-

---

[1]) C. Hostrup: Erindringer pag. 68 . . Hvor dette utrykte Stykke af H. opførtes, vides ikke. — Men i Følge en gammel Afskrift i min Besiddelse er det fra 1839 og den fuldstændige Rolleliste var følgende:

Amor	Edv. Black (A. Blacks Broder)
Stampe, Student	Hostrup
Nansen, hans Contubernal	A. Black
Berg, Student	Liebenberg
Lars (Regenskarl)	Mantzius
Professor Pedersen	Olavesen

velle af Olavesen betitlet »Gonsalvo Gades« og Stilen er ganske den, som de glade, unge Studenter nogle Aar senere yndede at parodiere. »Stormen tudede«, saaledes begynder første Kapitel, »Plaskregnen faldt, et frygteligt Uveir herskede i Omegnen af Madrid, da Kl. 8 om Aftenen tvende Personer vandrede igjennem de lange Alléer i en Hauge, som førte til den derved liggende Gaard. »Giv Dig tilfreds, Fernando«, begyndte den Ene, »min Haand skal bane Dig Veien, og — det tvivler jeg ikke paa, at jo Du, der har været min trofaste Tjener og Ven lige fra min Barndom af, ei vil skaane Dig selv for min Skyld; men Du kan nok troe, at han har indespærret min kjære Ludovica i de hemmeligste Lønkamre paa Borgen — o! Ludovica modstaa kjækt den nedrige Fører!« . . .

Ogsaa Kristian Mantzius havde et ejendommeligt Ydre, men der var ligesom noget mere Sammenhæng i hans Ejendommeligheder. Han havde et langt, gult, lokket Haar, der faldt ham langt ned ad Nakken, en lang, skarp Profil, Næsen bourbonsk bøjet, Munden smal og meget fast, Øjnene dybt blaa med et lidt vindt Kast. Han var ret lille af Vækst — 64 Tommer var hans Højdemaal, da han var voksen —, velbygget, rank og meget slank. Hans Ydre var vel skikket til at vække Opmærksomhed, og man paastod, at han allerede som Dreng gjorde Lykke hos det smukke Køn.

Hostrup skrev om ham i en Kantate, som blev afsunget paa hans tyvende Fødselsdag:

Sin fjortende Vaar knap han skuer,
da han Kvinder at tæmme forstaar,
i hvert Hjærte Kjærlighed luer,
naar man ser hans lokkede Haar;
hans Øjnes flammende Pile
trænger ind til Marv og Ben,
og bare han blot vil smile,
kan han smelte en Kampesten.

I sine første to Metropolitaner-Aar synes han at have været noget uvorn og gavmundet, gad nok heller ikke bestille noget. Hostrup fortæller om ham fra denne Tid: »Naar vi efter hver Maaneds Ende samledes i den store Sal for at høre Rektor oplæse hver enkelts Nummer og Hovedkarakter, var det Skik, at de faa, som havde faaet Ug., traadte et lille Skridt frem og bukkede, mens Synderne, som havde Tg. for Opførsel (hvad man den Gang kaldte Sædelighed), maatte med bøjede Hoveder gaa hen til Rektors Katheder, hvor de saa stundom fik en Straffetale. Imellem disse var Mantzus næsten stadig i de to første Aar. Jeg opdagede dog snart, at han ikke var saa slem, som det saa ud til; han var blot sin Klasses Syndebuk.«[1])

Sine sidste Skoleaar blev han dog ordentligere og flittigere, blev vel lidt af baade Lærere og Kammerater, skrev ivrigt Vers i »Tidsfordriv« og skønt han vist ikke egentlig havde nogen poetisk Gave, var hans Digte slet ikke saa helt daarlige. Jeg finder saaledes i et af »Tidsfordriv«-Numrene følgende Digt, der, i Modsætning til sædvanlig Skoledrengepoesi, har en Smule personligt Præg over sig:

Anacreon, min Lærer,
Sang Kærlighed og Viin,
Med Roser kransed' Haaret,
Sang Kærlighed og Viin.

Til Konning da for Drank'ren
Af vise Mænd udkaaret,
Han drak med sine Venner,
Han spøged' med sin Guddom,
Han leged' med sin Pige,
Sang Kærlighed og Viin.

---

[1]) „Erindringer" p. 65.

Skal jeg, hans tro Discipel,
Om Had og Vand vel synge?

De otte Aar, han tilbragte i den smukke statelige Skole paa Frue Plads, var vist i det hele lykkelige, og han forlod den med gode Minder om Lærere og Kammerater. Han blev sendt til Universitet af Rektor Nissen med et meget højtidsfuldt, noget reserveret, men vist ganske retfærdigt latinsk Testimonium, hvori det bl. a. hedder: *Nobis vero, dum inter nos versatus est, dotes ingenii bonas adprobavit, animum utique promptiorem quam attentiorem, judicium nec accurate excultum nec pravum, memoriam non male fidam. In litteras, etsi non constantissimo, eo tamen studio, præsertim proximis his annis, incubuit.*[1])

Den 23. Okt. 1837 absolverede Syndebukken Kristian Mantzius imidlertid sin Examen Artium med et ganske pænt *Laudabilis*[2]), medens hans ældre og langt mere exemplariske Ven Christian Hostrup maatte nøjes med et Haud.

Hostrup tog sig, som han selv fortæller, ikke sit Uheld videre nær, og i den Mantziuske Familie var naturligvis Glæden stor. Kristian var dens første Akademiker, og skønt Kaptejn v. Mantzius var alt andet end Snob og havde langt mere Dannelse og større Kundskaber end en Gen-

---

1) „Men medens han har færdedes blandt os, har han givet os Vidnesbyrd om gode Aandsgaver, et Sind ganske vist mere livligt end stadigt, en Dømmekraft ikke just fuldkommen, men heller ikke ilde og en ret paalidelig Hukommelse. Videnskaberne har han lagt sig efter, om end ikke med den stadigste, saa dog med Flid, særlig i de sidste Aar." — Af en Haandskrivelse fra Professor Nissen til Rector magnificus, 12. Okt. 1837.

2) Hans bedste Fag var Dansk Stil, Latin, Hebraisk, Tysk, Historie og mærkværdigvis Arithmetik og Geometri, hvilke sidste Discipliner jeg aldrig har hørt ham ytre mindste Interesse for eller Kendskab til.

nemsnits Akademiker, var det ham vist en Glæde, at Sønnen var kommet under *alma maters* Beskyttelse og havde undgaaet Hæren, der hverken havde passet for hans Evner eller hans Helbred. Kristian var nemlig aldeles ikke skabt for en skrap og ubetinget Disiciplin og lige saa lidt for legemlige Strabadser. Som alle Børnene, om end ikke i saa høj Grad som de andre, havde han et svagt Bryst.

Hans ældre Broder *Wilhelm* havde allerede været nødt til at sige Soldaterlivet Farvel. Han havde taget dansk juridisk Examen og var nu, da Kristian blev Student, Extraskriver i Skifteretten. Han var en elskværdig, vittig og begavet ung Mand, der faldt udmærket i Traad med Kristians akademiske Venner og Kammerater. Paa Kristians og Olavesens Kvist paa Nytorv 117 var han en stadig Aftengæst ved et Glas Punsch og en Pibe Tobak. Der traf han ogsaa Hostrup, og disse fire Ynglinge kunde saa sidde og prate, synge og deklamere adskillige glade Nattetimer bort, indtil de sluttede Symposiet med en Spadseretur ud paa Langebro. Olavesen forevigede disse Møder i en Tegning, hvor man ser de fire Venner bænkede om et yderst tarveligt fyrretræs Bord med deres lange Piber og Punscheglas og iblandt gamle Papirer fra den Tid finder jeg en Slags Kantate, vistnok af Hostrup, hvor et Vers er lagt i Munden paa hver af disse fire, og som ganske godt giver et Begreb om Tonen mellem dem.

Rundsang.

I

Vexelsang, som ikke bliver mindre meningsløs ved at synges som

Chor.

Mel.: Nu saa kom, allons![1])

Her er Vaadt, min Broer!
Det er godt, min Broer!

[1]) Bemærk Ligheden med Generalforsamlingskoret i „Genboernes" 1. Akt.

Nu skal vi ret leve flot, min Broer!
Naa, Kuras, min Broer!
Tag Dit Glas, min Broer!
Og brøl saa med din Bas!
Drikken er ikke
At forsmaa!
Bare at drikke
Vi forstaa.
Naa, Kuras, min Broer!
Tag Dit Glas, min Broer!
Og brøl saa med din Bas!

II.

Hostrup (beskeden)

Mel.: Kørners Afskedssang.

Ihr Herren, vid! jeg er en dansk Poet
Og burde staa blandt Digternes Monarker,
Jeg flyver højt igennem hvert Gebeet
Men jager nu dog mest paa Vittighedens Marker,
Skjøndt hvad jeg skrev blev hidindtil kasseert,
Saa vil dog disse Folk engang sig skamme
Thi dybt i mig, jeg veed det vist,
Der boer en mægtig Guddomsgnist
Som eengang bryder ud i Flamme.

(Drikker).

Chor.

Mel.: Det klinger saa herligt.

Han drak som en Løve,
Som en Kjæmpe fra Nord, la la la la.
Lad os Christian nu prøve
Og høre hans Ord, la la la la.

III.

Chr. Mantzius (begejstret)

Mel.: Jeg er et Søndagsbarn o. s. v.

Jeg er Aktør som nok De veed,
Melpomene steg til mig ned,
Thalia tog mig i sin Favn,
De husker nok vor Fastelavn

Mit Maal er højt, som nok De veed.
Det *Venskab* er og *Kærlighed.*
O, I Profane! flygter væk!
Som gi'er det Navn af *Sold* og *Træk.*
Jeg er begejstret, som De veed,
Begejstret i mit Ansigts Sved.
Skaal for Geniet, for mit Maal,
Ha! det er Christian Mantzius' Skaal!
(Drikker).

Chor.
(som før).

Vilh. Mantzius
(vittig).

Mel.: Aus Capua o. s. v.

Et Geni er jeg, et af de store,
Som kan baade nytte og more
Respekteer mig, Højstærede! og husk
At jeg har Attestatsen som Kudsk!

Jeg kan tegne og male nok saa net,
Som jeg viste den Gang jeg var Kadet.
Jeg kan drikke, min sødeste Broer!
Her er Beviset, hvis ej Du mig troer
(Drikker).

Chor.
(som før).

III.

Olavesen
(sværmerisk).
Mel.: Hr. Peder kasted Runer.

O, I Pygmæer! kommer hid og skuer,
Her er forenet Kunstens spredte Luer.
Hos mig I skue Alting,
Hvad jeg hos Jer har seet,
Jeg tegner og jeg maler
Er Gjøgler og Poet.
Skaal for mig, Skaal for mine Evner!
Skaal for mig, jeg drikker til jeg revner,
Skaal for mig![1])

*

Et endnu langt varigere Minde har Hostrup sat disse natlige Symposier og Vennemøder i sine to berømte Drikkesange »Nu er det stille, han har os forladt« og »Som Jøderne vi sad ved Nilens Strande«, der blev skrevne til dem[2]).

En Reminiscens fra Natteturene til Langebro kan man maaske have Lov til at se i Visen om Mads (»Intrigerne«):

En Aften som fuld han paa Langebro gik
med dinglende Krop,
til Vægteren peb og paa Stigen fik
ham praktiseret op.
Men han sprang af Stigen og rendte sin Vej
forbi Prindsens Palads.

Utænkeligt er det heller ikke at Kristian Mantzius har været Urtypen til hin udsvævende Mads, »der flyttede

---

[1]) Det lille, meget fugt- (punsch?) plettede Manuskript til denne Kantate er skrevet med Hostrups Haand.

[2]) Se Hostrups „Erindringer" p. 80.

Skilter og raabte Brand om Natten, mens Vægterne sov«. I alt Fald mindes jeg fra min tidlige Barndom, at Fader med Forkærlighed sang denne Vise for mig og naar han kom til Ordene:

Men saa fik han Prygl, saa det var en Gru —
Ja paa Hauserplads!

fik jeg altid et Smæk i min lille Bag, hvilket bibragte mig den mærkelige Forestilling, at »Hauserplads« var en finere, poetisk Omskrivning for denne til Smæk bestemte Legemsdel og jeg blev meget forbavset og noget forarget, da jeg senere opdagede, at et af Byens Torve virkelig bar et saa upassende Navn.

Et direkte Foster af Nattevandringerne paa Langebro er Hostrups »Frøkenens Pris«, et lille komisk-fantastisk Festspil, skrevet til Ære for *Frøken* Henriette Mantzius — hun var som Officersdatter Frøken, medens hendes Veninder, Hostrups Søstre, *kun* var Jomfruer. Hostrup havde til Nytaar 1840 lovet denne sin senere Forlovede og Hustru nogle Vers, men ikke holdt sit Løfte. Nu vandrer han ved Fastelavnstid om Natten paa Langebro. Det er Snefog, Torden og Lynild og Stormen tuder. Man har allerede været Vidne til to Selvmord, en ung Musiklærer og en Urtekræmmer har styrtet sig i Bølgerne, da *Jens Kristrup* kommer vandrende. »O det Nytaarsvers, det Nytaarsvers!« siger han, »hvor faar jeg blot et Indfald, blot en Idé? Det er virkelig ogsaa nogenlunde chikanøst, at ville have Folk til at skrive Nytaarsvers ved Fastelavn. Men det skal saa være, og det kan ikke være Andet, og derfor er jeg ulykkelig. Skulde jeg ikke springe i Vandet? Jo, det er vist den eneste Udvej. Naar jeg bare kunde springe paa Hovedet, og naar de bare ikke ventede mig hjem til Theevand? Jeg tror, jeg først vil gaa hjem og sige det. Nej, fy Jens! Ingen Kjellingerier! Jeg vil se

Ulykken under Øjne som en Mand; jeg døer strax.« Hvorpaa han — naturligvis — synger:

Til Ro, til Ro, jeg lægger mig til Ro,
Jeg drukner mig — og leer.
O Bro! o Bro! o grumme lange Bro!
Du seer mig aldrig meer.

— — — —

O Sø! o Sø! o grumme store Sø
Du aabner mig Dit Skjød!
Ha Frø —! ha Frø —! Ha grumme store Frøken! Du har voldt min Død!

Han kryber nu skælvende op paa Rækværket, da i det samme hans Muse daler ned paa Broen i en oplyst Sky. Hun befaler ham at stanse, formaner ham til at afstaa fra sit fortvivlede Forsæt. »Du veed jo, at Selvmord stinker«, bemærker hun. Hun skal nok hjælpe ham til det forønskede Nytaarsvers. »Danmarks Digterfædre« er just nu forsamlede i »Brøndsalen« (formodentlig Rysensteen Brøndkuranstalt, der laa for Enden af Lange Bro) for at hædre »den stolte Frøkenlil«. Der vil Musen føre Jens Kristrup hen for at han kan høre hvad de store Skjalde synger om hans Elskede, skrive det op og sende det til Frøkenen. De forsvinder i Skyen, og Scenen forlægges nu til Brøndsalen, der er »decoreret paa det eieganteste, og oplyst med 4000 orientalske Lamper«. I Midten af Salen staar Frøken Henriette Mantzius' bekransede Buste og i en Halvkres om hende staar Digterne Grundtvig, Ingemann, Hauch, H. C. Andersen og Oehlenschläger, Carl Borgaard og Blok-Tøxen, der hver synger sit Kvad til »Jette«s Pris. Hver Digters Stil er meget fint og pudsigt parodieret og Jens Kristrup gør meget uærbødige Bemærkninger dertil. *Hauch* synger exempelvis:

Som Bjergets Dyb, hvor Guldets rige Aarer
Omfavnes tæt af Sølvets hvide Glands,
Og bag Metallernes den rige Krands
Sig skjuler Ild, som varmer og som saarer,
Saaledes bag Din Aands den gyldne Ramme
Dit Hjertes Luer dybt og lønligt flamme.

Hvortil Jens — Hauchs tilkommende Svigersøn — bemærker: »Man kan mærke, at man er i Brøndsalen; man bliver tracteret med mineralsk Vand«.

Den lille fikse Spøg ender saa med dette Slutningsvers:

Min Mening med denne hele Kommers
er let at gætte.
Det skulde agere et Nytaarsvers
Til *Jette.*
Men Tiden er knap paa mit lille Gemak
Og Tankerne slette
Og derfor det blev kun en udtværet Snak
Om *Jette.*
Og dog kan maaske hvad jeg nedskrev med Il
(Skønt ikke med Rette)
Fremkalde et øjeblikkeligt Smil
Hos *Jette.*[1])

---

[1]) Dette Festspil er aldrig trykt og vist heller ikke opført. En Del af Versene benyttedes senere (1842) i et Forspil til „Kjærlighed uden Strømper". Jeg har mine Citater fra et gammel, defekt Afskrift, og Slutningsverset fra Otto Zinck's Erindringer („Fra mit Studenter- og Theaterliv" p. 72.) Hostrup er vel iøvrigt nu blevet saapas Klassiker, at der kunde være Anledning til at udgive hans mange utrykte Lejlighedskomedier og Vers. De er vel ikke meget betydelige, men har samme elskværdige Egenskaber som hans andre Smaakomedier og Digte og tillige ikke ringe kultur- og personalhistorisk Interesse.

»Jette« var altsaa en af de Søstre, som Kristian Mantzius havde faaet, medens han gik i Metropolitanskolen. Der var i alt fire: *Juliane* (f. 1822, d. 1869), en stor kraftigt udseende, mørk ung Pige, med udpræget Mantzius'ke Træk og et myndigt Væsen. Hun blev tidligt gift med Distriktlæge i Ringkøbing *Jens Peter Blicher,* senere i Middelfart; *Henriette* Vilhelmine Louise (f. 1825, d. 1849) en blond og blid, munter og gratiøs ung Pige, med baade et godt Hoved og et godt Hjærte. 3) *Marie* Elisabeth Severine (f. 1830, d. 1852), der i Typen vistnok har mindet om Henriette, og endelig *Franziska* Cecilie Caroline (f. 1832, d. 1917) den eneste af alle Børnene, der levede helt op i vort Aarhundrede, en sød glad ung Pige, ikke særlig smuk, men frisk og med et uimodstaaeligt Humør — Faderen kaldte hende *Fnise-Frantz* — og et fortræffeligt Hjærte. Hun blev gift med Præsten *Christian Stub Heiberg,* og deres Liv var ligetil, langt og lykkeligt.

Om *Henriettes* Forlovelse og Giftermaal med Christian Hostrup har der derimod hvilet et mystisk Halvmørke, fremkaldt ved at Hostrup, da han efter Henriettes Død fandt sig en anden Hustru, med stor Omhu, men liden Betænksomhed tilintetgjorde ethvert Minde om den første [1]) og i sine Erindringer end ikke nævner sin første Kærlighed ved Navn, eller omtaler naar eller hvorledes det gik til, at han forlovede sig første Gang. Derved er der opstaaet Legender om, at Hostrup og Henriette var et Slags Klister og Malle Par, der var forlovede i en uoverskuelig Række Aar [2]) og allerede dødkede af hinanden, da de giftede sig, eller at der hvilede en hemmelig Brøde paa den ene eller den anden af Parterne, og at

---

1) Se Helge Hostrup: Jens Christian Hostrup, p. 70.

2) Otto Zinck paastaar endog — „Fra mit Studenter- og Teaterliv" p. 72 — at det var „henved en Snes Aar", hvilket vilde give til Resultat, at Henriette Mantzius var blevet forlovet, da hun var 3 Aar gammel.

Henriette Hostrup
f. Mantzius

Hostrup derfor stadig søgte at gnide og vadske sit første Ægteskab ud som Blodpletten i et Spøgelsehus. Ingen af disse Legender stemmer dog med Virkeligheden.

Den Mantzius'ske og den Hostrup'ske Ungdom kom meget sammen i deres respektive Hjem. Det var unge, glade Mennesker, de legede Ordsprogsleg og spillede Komedie, de spadserede og gjorde Udflugter sammen. Christian Hostrup var meget yndet af de unge Piger hos Mantzius's, som Kristian Mantzius var afholdt af de unge Hostrupske Møer. Det var ellers stille Huse, som ikke omgikkes mange. At der kom nogen Elskovsgækkeri mellem denne Ungdom, var ganske naturligt, og at Christian Hostrup tidligt blev endogsaa meget optaget af den livlige, pikante Henriette er aabenbart, bl. a. af det nysnævnte lille Festspil »Frøkenens Pris«. Naar de blev forlovede, har Hostrup selv opgivet paa Dag og Dato. Det var den 11. Juli 1843.

Sommeren efter at Henriette var død — hun døde 1. Jan. 1849 — rejste Hostrup, for at rekreere sig, sammen med Vennen L. Mynster, til Norge og under et Ophold i Ringerike tilskrev han Kristian Mantzius et langt og interessant Brev. Da dette Brev aldrig har været offentliggjort og er værdifuldt i mere end én Henseende, vil det maaske ikke findes ubetimeligt, at det her aftrykkes i sin Helhed, skønt kun en ringe Part af det drejer sig om Spørgsmaalet Chr. Hostrup—Henriette Mantzius. Det lyder saaledes:

Gaarden Hønen, Nordrehaug Præstegjeld
i Ringerike, 15. Juli [1849].

Efter at vi i en Maaned har rejst i Thellemarken og Nummedalen tilvogns (ɔ: tilkjærres) tilhest og tilfods, gjennem Dalene og over Fjeldene, efter at vi i lange Tider have ædt Fladbrød og Spikelaar (speget Faarekød) og

drukket Myse (aargammel Tykmælk, som er bleven tynd igjen) efterat vi have lært at snakke med Fjeldbønderne og Sæterjenterne og lært at gjøre Forskjel paa Aaser og Heier og Koller og Knuter [?] og Knapper og Horn og Pigge og alle slige Fjeldformationer, endelig efter at have gjort et Forsøg paa at gaa over Filefjeld ind i Bergens Stift, hvilket paa Grund af den kolde Sommer, den urimelige Mængde Snee og Mynsters Svagelighed ikke lod sig gjøre, ere vi komne tilbage til Christiania og sidde nu siden den 9. Juli i det venlige Ringerike. Ved mit sidste Besøg i Hovedstaden traf jeg *Goldschmidt,* som her lader til at tee sig meget godt — han gjorde næsten et behageligt Indtryk paa mig. Han boer hos Digteren *A. Munch,* der ikke har Welhavens blændende Talegaver, men derimod en smuk og elskværdig Kone (hvilket Welhaven ingenlunde har) samt megen personlig Elskværdighed og et virkelig poetisk Gemyt. Blandt mine andre norske Bekendtskaber maa jeg foruden *Bøgh* [1]) og *Melzer* [2]), *Behrens* [3]) og *Lassen* [4]) (*Lund* var i Farsund) især fremhæve *Asbjørnsen* [5]), en stor, tyk, jovial Figur, i høj Grad karakteristisk og tiltrækkende, ivrig Fisker og Jæger, dygtig Zoolog, uforlignelig til at snakke med Bønderne og — meget upaalidelig i Pengesager; *Jørgen Moe,* en livlig, djærv, dannet

---

1) Politiadjutant, senere Sorenskriver *Ole Bøgh* (1810—1871). Den bøgh'ske Familie hørte til Kr. Mantzius' nære Venner.

2) *Harald Meltzer* (1814—1862) Politifuldmægtig, senere Politiadjutant i Kristiania, Forf. til nogle i Norge meget populære Politihistorier „Smaabilleder af Folkelivet".

3) *Johan Diderik Behrens* (1820—1890) Stifter af og Dirigent for den norske Studentersangforening.

4) *Hartvig Marcus Lassen* (1824—1897) Literat og Publicist. Teaterkritiker, en Tid ogsaa Censor og literær Konsulent ved Kristiania Teater, En god Ven af Kr. Mantzius.

5) *Peter Christen Asbjørnsen,* berømt Folklorist. Sammen med *Jørgen Moe* udgav han 1842—43 sin første Samling „Norske Folkeeventyr".

Mand, ligesom H. P. Holst (fortrinlig) Lærer ved Krigsskolen, skøndt ikke Ridder af Vasaordenen, mageløs tjenstvillig (han har hørt til min daglige Omgang); *Advokat Dunker* [1]), hvis dejlige Løkke (?) paa Malmøen, jeg har besøgt, en fin, dannet, skandinavisk-sindet Mand, fortrinlig Taler, prægtig Vært, men ellers bekjendt for sin Malice; *Prof. Hansteen* [2]), en 70 aarig Yngling, uhyre elskværdig; *Welhaven,* højst forekommende mod mig, forresten interessant for en Gangs Skyld og ubehagelig osv. osv. Sorenskriver (forhen Højesteretsassessor) *Lassens* [3]) har jeg flere Gange besøgt, de nære en brændende Kjærlighed til dig, som jeg forgjæves har søgt at udslukke. Det er hyggelige Folk, alle tilhobe, og Du har virkelig skaffet mig megen Fornøjelse ved dit Lejdebrev til dem. *Stangs* og *Morgenstjernes* [4]) var bortrejste, og Fru Lassen har lovet at besørge dine Breve til dem; imidlertid er Statsraad [Stang] nu kommen, men da han er bekendt som den ivrigste Modarbejder af den norske Hjælp til vor Krig, har jeg ikke i Sinde at gjøre ham den Ære at besøge ham. En anden elskværdig Mand, som jeg ikke bør forglemme i min Liste over mærkelige Nordmænd, er Maleren *Gude* [5]), med hvem det var aftalt, at vi skulde rejse i Bergens Stift; men det gik til min store Sorg overstyr, da jeg ikke turde læsse ham Mynster paa Halsen, der for ham vilde være en altfor generende Rejsekammerat.

---

[1]) Højesteretsadvokat *C. C. H. B. Dunker* bekendt og højtanset Jurist, en Tid Formand i Direktionen for Kristiania Teater.

[2]) *Christoffer Hansteen* (1787—1873), berømt Astronom og Mathematiker.

[3]) Ovennævnte Hartvig Lassens Forældre.

[4]) Den bekendte Politiker *Frederik Stang* (1808—1884) var gift med en Frk. *v. Munthe af Morgenstjerne*, Søster til Kammerherre Jac. Vilh. v. Munthe af M., en Mand som hørte til Kristian Mantzius's Velyndere og Venner i Kristiania.

[5]) Den senere saa berømte *Hans Fredrrik G.*, der den Gang var 24 Aar gammel.

I Onsdags [d: d. 11. Juli] *var det 6 Aar siden, jeg blev forlovet.* Jeg gaar her omkring med mine Saar, og der er ingen, for hvem jeg kan lette mit Hjerte. I Kjøbenhavn kunde jeg dog læse i mine Erindringsblade eller gøre en Spadseretur til Kirkegaarden, men naar vi her for Mynsters Skyld ligge og drive i længere Tid paa eet Sted, uden at jeg kan faa Lov til at blive legemlig anstrængt og uden at jeg kan hente nye Indtryk, saa gaar jeg igjen og falder sammen. Mynster er saa optaget af sin egen Sygdom, at jeg ikke gider snakke til ham om mine Anliggender. Forresten bragte den 11. Juli den glædelige Efterretning om Slaget ved Frederits, ved hvilket jeg kun har sørget over Ryes Fald. Detaillerne om de Faldne og Sejrens nærmeste Følger ere mig endnu aldeles ubekjendte; nogle Øjeblikke haabede jeg et Slag mod *Prittwitz* [1]), men en saadan Energi er saa uvant for vor Krigsførelse, at jeg strax igjen opgiver den Tanke. At vi nu med vor Styrke kunde gjøre noget stort, forekommer mig og alle deeltagende Normænd aabenbart« [2]).

Henriette blev altsaa forlovet med Hostrup i Sommerferien 1843, og en rigtig Sommerferieforlovelse var det vistnok. Han var ganske vist 25 Aar, men meget yngre end sine Aar. Han saa ud som en Dreng og var i sit Væsen — især da om Sommeren — en rigtig Fodrejse-Student, en Blanding af Ejbæk og Herløv, snart sværmerisk og drømmende, snart kaad og overgiven, altid dog i denne Periode noget urolig og uligevægtig. Hun, der kun var 18 Aar, var nok den fornuftigste af de to, ganske vist livlig, men altid rolig, lidt spotsk, maaske ogsaa lidt koket, men ogsaa klog og blid. Hostrup skriver til Kristian Mantzius,

---

[1]) Den preussiske General P. (1790—1871), der under 3 Aars Krigen havde Overkommandoen i Slesvig.

[2]) Brevet har øjensynligt været meget længere — det her meddelte er det første Ark — men Resten er desværre gaaet tabt.

som elskede sin Søster Jette særlig højt: »Jette er uforandret rolig og velgjørende for hendes urolige C. H.« [1])

Foreløbig var Forlovelsen hemmelig. Hostrup skulde op til Attestats i Oktober. Han fik den med Glans og havde vel nu tænkt at deklarere den, men imidlertid rejste Jette bort, og Hostrup sad alene i Kjøbenhavn og længtes. Han skrev Brev paa Brev til sin Jette, og da blev Hemmeligheden opdaget. Dette gik saaledes til.

Den ældre Frk. Mantzius, Juliane, blev i 1843 gift med Dr. Blicher, der blev ansat som Distriktslæge i Ringkøbing. Hertil rejste altsaa Henriette om Efteraaret paa Besøg. De mange Breve, som Henriette fik, undgik ikke den erfarne og gifte Julianes Opmærksomhed. Den 3die November 1843 skriver hun saa til Broder Kristian:» Kjære, lille Broder! . . . . . I Grunden er det slet ingen Nytte til, at jeg skriver til Dig, da Du og Jette skriver saa *tit* til hinanden . . . . Du leer! Hvad leer Du ad? Tror Du ikke, jeg ved det? Jo, kjære Kristian, Hemmeligheden har jeg opdaget. Det er dog ogsaa gruelig dumt af Jettes *Kristian,* at han selv skriver uden paa Brevene. Det gør han vist ikke meer, naar han faar at vide, at jeg har kjendt Haanden. Glæd Dig, min Ven! nu faar *Du* Lov at skrive uden paa«.

»Du kan ellers tro, jeg blev ganske underlig til Mode. Postbuddet kommer om Morgenen, inden Jette er oppe; jeg tog imod Brevet; da faldt mine Øjne paa Udskriften; det var ikke *Din* Haand, men jeg kjendte den strax«.

»Jeg blev saa rød i Hovedet, Taarerne kom mig i Øjnene; jeg kunde ikke sige et Ord. Da Jette kom ned, fortalte hun, at hun havde faaet Brev fra *Kristian.* Jeg taug, jeg kunde ikke sige noget. Da jeg blev ene med Blicher, for-

---

1) Brev til Kristiania af 6. Marts 1844. Brevet er trykt af Fru Elisabeth Hostrup i „Breve" etc. p, 64 f., men den ovenfor citerede Passus er, tilligemed andre Oplysninger om Familien, udeladt.

talte jeg ham det. Saa blev han glad. »Er det muligt? Skulde det være sandt?« udbrød han.

»Dette Brev sender jeg til Fader, for jeg tør ikke sende det til *Dig,* for den anden *Kristian* kunde gerne faae det [at se]. Vil Du gratulere ham i Anledning af Examen [Hostrup var altsaa nylig blevet cand. theol.] og i Anledning af Jette«.

Brevet blev imidlertid slet ikke afsendt, saa Familien i København var endnu ikke vidende om den interessante Opdagelse, Juliane havde gjort. Først den 14. Januar 1844 kom det afsted, suppleret med en ny Skrivelse, hvori det hedder: ». . . . Ja, Du kan tro, hun [Jette] narrer mig tit — i det mindste troer hun det, lad hende blive i Troen — saaledes fortalte hun i Dag, at hun havde faaet Brev fra Dig. »Saa, har Du det?« svarede jeg. *Jette:* Tror Du det maaske ikke? *Jeg:* Hvorfor skulde jeg ikke tro det? *Jette:* Jeg synes, Du siger det i saadan en drillende Tone«.

Det var i Morges, men nu for lidt siden fortalte hun, at det var fra Adolfine [Hostrups Søster] »Saa?« sagde jeg, »jeg troede, det var fra Kristian«. Nej, det var fra Adolfine. Hun havde reent glemt, at hun havde fortalt, at det var fra Dig. Ja, saadan gaar det, naar man skal lyve«.

»Nu faaer jeg ikke skreven meer, der var dog saa meget, jeg havde at sige Dig. Du kan tro, det var haardt for mig, da Jette fik Brev [fra] Hostrup. Hun fik saa mange, mange Breve, men der var ikke et Ord til den gamle Juliane [1]), hun er nok glemt baade af Paul og af Peter [her er tydelige Taarepletter i Brevet]. Det gør mig saa ondt, de kunde dog gjerne have sagt mig lidt«.

Imidlertid blev Forlovelsen officiel, og Kristian Mantzius synes at have sendt sin Søster en noget formanende

---

[1]) Den „gamle" Juliane var den Gang 21 Aar, men hun led aabenbart allerede da af den Tilsidesættelsessyge, som senere blev virkelig pathologisk hos hende.

Lykønskning. I alt Fald svarer hun ham ikke saa lidt spidst og spotsk i en lille udateret Billet fra Ringkøbing: »Mange Tak for Din Tilladelse, havde Du haft det allerringeste derimod, havde jeg naturligvis strax slaaet op med ham, men jeg skal ikke gjøre saadant noget oftere uden først at spørge Dig ad, det lover jeg Dig. Jeg skal hilse Dig fra Juliane. — Vil Du ikke komme over og hente mig? — Hils Fader, Moder, Bedstemoder, Tante (ikke Cille[1]) og Børnene fra mig. *Ah, pardonnez-moi, mon cher frère, que j'aie l'écris* [sic!] *en danois, vous ne le comprenez sans doute pas.*

Adieu mon cher frère. Je reste votre aimable soeur.
Henriette.

Misstemningen er dog allerede borte i en anden vistnok omtrent samtidig Billet: »Min kjære Broder! Nu maa Du skrive om Alt hvad Du vil til Blicher og Juliane.... Du kan tro, min lille Broder, det er meget slemt at længes, selv om man veed hvorefter, og det er ikke alene efter ham, som jeg elsker højest (men Du troer vel sagtens ikke, at jeg kan elske) det er ogsaa efter Dig og efter Alle, som mit Hjærte hænger ved. Jeg tør ikke skrive mere, da jeg er i Selskab hos [? ulæseligt] og er blot løbet lidt bort.

Lev vel min lille Broder! hils Tante og Fader, Moder og dem Allesammen.

Din Søster
Jette.

Henriette Mantzius var altsaa 18 Aar gammel da hun blev forlovet med den 25-aarige Hostrup. Skønt ingen af dem saaledes var Børn af Aar, skønt Hostrup havde afventet sin Kandidatexamen, før han officielt friede til hende, skønt

---

1) *Tante* var Grandtante, Justitsraadinde Kiölstrup. *Cille* var Løjtnant, Urmager Abraham W. E. Mantzius's i Familien ikke meget paaskønnede Hustru *Frantzilla*, f. Bjørn.

begge Familier var glade for Forbindelsen, var der vist noget barnligt overilet i den Maade de to knyttede deres Skæbne til hinanden, i alt Fald fra Hostrups Side. Han var paa dette Tidspunkt ikke Mand nok til at være Støtte og Holdepunkt for en svag ung Pige — svag i dobbelt Forstand, thi Henriette blev snart angrebet af den Sygdom, som allerede havde revet flere af hendes Søskende bort, og samtidig med at hun blev syg, synes Forelskelsen at have forladt ham. Han har sit Gennembrud som Forfatter samme Aar, som hans Forlovelse er en fuldbyrdet Kendsgerning — »Genboerne« opføres 20. Februar 1844 — og Livet, Kammerraterne, Glæden over det spirende Held tager ham. Ulykken rammer samtidigt den Mantzius'ke Familie, den ene efter den anden af de vakre, begavede Børn undergraves af den snigende Brystsyge, Faderen kæmper som en Løve for med sin usle Kaptejnsgage at holde den store Familie paa Fode, slider bogstavelig Øjnene ud af Hovedet paa sig ved at oversætte engelske og tyske Romaner til det Steenske Forlag og sidder snart som en blind, fattig pensioneret Major ude i sit Hjem paa det landlige »Mosendahl« [1]). Da er Henriette hans højre Haand; Kristian har allerede begyndt sit omflakkende Kunstnerliv, Wilhelm er død, Juliane gift, de andre Børn endnu ikke voksne og Fru Mantzius har nok at gøre i Køkken og Kælder. Men Henriette sidder hos den gamle Major og er for saa vidt ikke at beklage, som han trods sin Sygdom altid er munter og fornøjelig, spøger med sine kære, skønt han ikke kan se dem.

Men Hostrup er ikke meget med i dette Liv, ikke heller i mindste Maade præget af den Alvor og Ulykke som nu

---

[1]) „Mosendal" var et Landsted, som laa paa Vodroffsvej lige ved Jernbaneoverskæringen. Den Gang hed det vist Gl. Kongevej. Det var et hyggeligt anseligt Hus med en dejlig Have og Vejen var smuk med sin Allée af prægtige italienske Popler.

omgav hans Kæreste. »Jeg er for ung til at være Filister«, lader hans Søn ham sige[1]) »jeg har sparet for lidt sammen til at have noget at tære paa, og ikke nær nok til blot at kaste mig paa Arbejde og resignere paa Ungdommen. Nej — ung vil jeg være — og føle at jeg lever og bruger mine Øjne og aabne mit Hjærte for Livets Skønhed.«

Rørende og lidt trist er det at læse Henriettes Breve til sin Broder fra denne Tid. Den gamle lidt fripostige Tone fra tidligere er forsvunden, Sygdom og Sorg har knækket hendes Livsmod, det er som hun resigneret aner, at hendes Elskede vil glide fra hende og at selve Livet vil briste. Den 6. Febr. 1847 skriver hun saaledes til Broder Kristian i Odense:

»....Vi kunde godt trænge til at have Dig herovre i Vinter. *Armand* [Armand Mantzius, Søn af Løjtn., Urmager M., Bankfuldmægtig] kommer en Gang imellem og læser lidt Blade for Fader, ellers kommer her Ingen, undtagen da naturligvis *Hostrup* og det er dog heller ikke ret meget, at han er hos os, da hans Tid jo er optaget paa saa mange andre Maader. 3—4 Aftener om Ugen er han altid ude og de andre Aftener skal deles imellem Svanemose [hvor Hostrups Moder og Søstre boede] og os. Jeg har aldeles ikke Lov til at være ude længere end til Kl. 3, saa hele min Fornøjelse i Vinter bestaar i, at jeg, naar det er godt Vejr, kan spadsere lidt alene.«

Ganske anderledes Humør er der i den blinde Majors samtidige Brev, skrevet med Henriettes Haand paa samme Blad Papir: »Min kære Kristian! Det gaar mig i Dag som den berømte Gellert, der begynder et af sine Breve med den Meddelelse, at han Intet har at skrive om .... Det har glædet os, at Din Benefice og Dine Forelæsninger har haft et godt Udfald og at Du, som det synes, er Damernes Jens, eller Hanen i Kurven. .... Moder og Jette befinder

[1]) Helge Hostrup: J. C. Hostrup p. 71.

sig ogsaa ret godt, og jeg spiser, drikker, sover og vegeterer saa godt som noget andet Dyr. Hermed, kjære Kristian, og med de varmeste Ønsker for Dit Vel, samt det Spørgsmaal, hvorlænge Lange [Teaterdirektør L. under hvem Kristian spillede i Odense] agter at forblive i Odense, er jeg færdig og overlader til Din Søster at skrive Papiret fuldt. Naar Du har Tid og Lejlighed, saa skriv mig lidt udførligere om Selskabet og den hele Commerce, det n.orer mig at høre.

Levvel,

Din hengivne Fader

Mantzius.«

For Henriettes Sygdom, Lungeturberkulose, var der den Gang saa at sige aldrig nogen Redning. Da Døden øjensynlig nærmede sig, besluttede Hostrup omsider at gifte sig med hende, maaske for at gøre sin Ungdoms Elskede en sidste Glæde. De blev viet den 2. Nov. 1848, flyttede ud i en lille Stuelejlighed i Blaagaardsgade og to Maaneder efter var hun død. Nytaarsdag 1849 endte Henriette Hostrups korte Saga. Hun blev lidt over 23 Aar.

III.

Præste- eller Kunstnerkaldet. — Olavesens Død. — De første Trin paa Teaterbanen. — Debut, Ansættelse og Afsked.

Studiet af Henriette Hostrups fine, sjælfulde Skyggebillede har bragt mig en Smule ud af min Kurs. Jeg vender tilbage til den Tid, da Kristian Mantzius sad med sin Artium paa Kvisten, Nytorv 117, sammen med sin Ven og Kontubernal Jacob Olavesen.

De studerede naturligvis begge Theologi. Der var intet andet Studium for en Estetiker. Iøvrigt synes det at have været Kristians alvorlige Mening at blive Præst. Naar han i de sidste Skoleaar havde lagt sig efter at uddanne sit Organ og var blevet Klassens Forelæser og Deklamator, saa tænkte han den Gang endnu ikke paa Teatret, men paa Prækestolen. Han ærgrede sig, naar han gik i Kirke, over de gamle Præsters kunstlede og forlorne Foredragsmaade og vilde aabenbart gerne være en Reformator paa dette Omraade. Dog foregik hans Studier foreløbig mest i Studenterforeningen. Sin anden Examen absolverede han med et grundigt »Non«, hvorimod han vist fik »Præ« som Foreningstaler og Aktør.

Noget udrettede han imidlertid ogsaa i Teologien. I 1842, før han endnu var gaaet til Teatret, udkom der hos C. A. Reitzel »Georg Lorents Bauers kortfattede Lærebog i det Gamle og Nye Testamentes *Hebraiske Oldsager*,

oversat af *Kr. Mantzius,* stud. theol.«. Oversætterens Noter til denne strængt faglige Haandbog, Noter som dels supplerer dels berigtiger den tyske Forfatters Text, viser at den unge teologiske Student ikke er nogen Sinke, men ialt Fald er godt inde i sit Emne og i det hebraiske Sprog.

Naar Kristian Mantzius alligevel ikke kom til at bestige Prækestolen — og jeg tvivler ikke om, at han kunde have blevet en myndig og statelig Prælat — men trods sine gode Forsætter vandrede den iøvrigt hverken brede eller magelige Vej til Scenen, laa Skylden vel nok dels i den tætte Omgang med Jacob Olavesen, dels i den Teateramatør-Mani, som den Gang grasserede i København.

Olavesen var aabenbart en født komisk Skuespiller. Ved alle de Lejligheder, hvor han og Kammeraterne spillede sammen, var det altid ham man lagde mest Mærke til og som hjembar Prisen. Mantzius kom først i andet Plan. Det var fordi Olavesen havde dette medfødt pudsige ved sig, som virkede umiddelbart, strax og paa alle, medens hos Mantzius Pudsigheden ikke var medfødt eller umiddelbar, mere et Udslag af hans Vid og hans Villen. Det er derfor nok muligt, at Mantzius i det lange Løb og under virkelig kunstneriske Forhold var blevet den stærkeste. Som Studenter- og Familieamatør var Olavesen uovertræffelig. Desværre skulde det aldrig komme til nogen Væddekamp mellem de to, da Olavesen ganske ung bogstavelig satte Livet til for sin Amatørkunst. Under Indstuderingen af Plougs Atellan »Sylvesternat«, hvor Olavesen spillede Justitsraad Chremes og Mantzius Hofjunker v. Slentz, blev han saa syg, at han kun med den største Møje kunde staa Premièren igennem, den 21. Februar 1841. Mantzius maatte følge ham hjem fra Morskabsteatret i Frederiksberg Allée, hvor Stykket spilledes. Ingen havde mærket noget paa hans Spil, han havde gjort megen Lykke som sædvanlig. — Men Maanedsdagen efter, d. 21. Marts, var han død.

Kristian Mantzius maa utvivlsomt have savnet ham me-

Major Carl v. Mantzius
Kultegning af Carl Bloch

get, de som altid var sammen og havde alle Interesser til fælles, i Arbejde som i Fornøjelse. Men Livet maatte jo gaa sin Gang. Og endnu et Aarstid gaar han og vakler mellem Teatret og Kirken som Jeppe mellem Kroen og Købstaden. Teatret blev det stærkeste og i 1842 indstiller han sig til Prøve paa det kgl. Teater. Prøven fandt Sted i August Maaned og Bedømmelseskomitéen bestod af Oehlenschläger, I. L. Heiberg, Molbech og Collin. Han prøvede som *Erasmus Montanus,* som *Giulio Romano* i »Correggio« og som Arv i »Jean de France«. Midt i »Jean de France« udbrød den ellers saa gnavne Molbech højt: »Nej, den Arv er da ganske fortræffelig«, og efter Prøven takkede de ham alle venligt og tilbød ham deres Hjælp. Navnlig viste Heiberg ham Opmærksomhed.

Glad og lettet gaar Mantzius fra Teatret og møder paa Vejen hjem Vennen *Hostrup,* hvem han naturligvis beretter om sit Held. Hostrup lader Nyheden gaa videre til *sin* Ven L. Mynster[1]) og tilføjer for egen Regning de for en jævnaldrende Kammerat og Ven lidt farisæiske Ord: »Ogsaa jeg er overbevist om hans Kunstnerkald, og jeg haaber, at hans dybe Respekt for Kunsten, og hans varme Hjerte, der gjennem et uroligt Livs Besmittelse har bevaret i ham en moralsk Renhed — eller dog Higen derefter — og i mindre hverdagslige Øjeblikke en inderlig Stræben mod Gud, vil regulere den Bane, som hans forunderlige Ustadighed og Letsindighed kunde drive ham ind paa.«

Den 22-aarige Kristian Mantzius havde gjort sit første Trin paa Skuespillerbanen: han havde prøvet paa det kgl. Teater, den Gang som bekent Byens eneste Skuespilhus, man havde syntes om ham og lovet ham, at han skulde

---

[1]) Det er gennem Hostrups Brev til Mynster, at Detaljerne ved Kr. Mantzius' første Skridt paa Kunstnerbanen kan fastslaas. — Se „Breve fra og til C. Hostrup" p. 15.

komme til at debutere. Der var den Mærkelighed ved denne Prøve, at kun et af Direktionens Medlemmer — Etatsraad Collin — og slet ingen af Teatrets sceniske Kunstnere eller kunstneriske Embedsmænd var til Stede ved den. Direktionen bestod den Gang af den tyskfødte *Joachim Godske v. Levetzau,* der var den egenlige og overfor Hoffet ansvarlige Chef for den danske Skueplads og som saadan naturligvis betragtede de kunstneriske Detaljer som sig uvedkommende; dernæst de to Meddirektører: Christian VIII's Kabinetssekretær *Johan Gundel Adler,* der i hvert Fald havde det Fortrin som dansk Teaterleder, at han var dansk; men ogsaa ham var Kunsten et *terra incognita,* som han nødig betraadte, og den dygtige gamle Finansmand *Jonas Collin,* der var tilkaldt for at bringe Orden i Teatrets økonomiske Affærer [1]).

At Collin har følt Trang til at støtte sig til kunstneriske Autoriteter, naar det drejede som om en Prøve af lidt mere end almindelig Interesse — og Kristian Mantzius's Navn var allerede gennem Studenterkresen ret bekendt — er forstaaeligt. Saaledes er vel Oehlenschläger, der ellers ikke havde nogen officiel Stilling ved Teatret, Dramaturgen og Teaterdigteren I. L. Heiberg og Censoren C. Molbech blevet kaldt til Assistance. Den Mand, som ellers havde været selvskreven som Dommer, Teatrets største Skuespiller og dets *instructeur en scène Dr. Ryge,* var nylig død, og Kristian Mantzius havde iøvrigt æsket hans Dom, før han besluttede sig til at blive Skuespiller. I Slutningen af Juni havde han vovet sig op til den store, barske Mand, der var hans Ideal som Kunstner, havde prøvet for ham, og Ryge. der ellers ikke var nøjsom eller mildt dømmende, havde be-

---

[1]) Collin var i Sommeren 1842 iøvrigt kun midlertidigt konstitueret som Direktør for det kgl. Teater, hans Udnævnelse er fra 1. Jan. 1843. Men han var i Virkeligheden den ledende Mand. Han var den Gang 66 Aar gammel.

stemt raadet ham til at gaa til Teatret, ja, endog lovet at introducere ham hos Direktionen.[1]) Faa Dage efter, d. 29. Juni, døde imidlertid Ryge ganske uventet og pludseligt af et Hjærteslag.

Muligt kunde Ryge være blevet ham en udmærket Støtte — han havde en ubegrænset Beundring for denne store Kunstner —, men foreløbig gik det altsaa godt uden hans Hjælp. Han kom allerede til at debutere som »Erasmus Montanus« den 27. Sept. efter at have prøvet i August, han gjorde Lykke og vakte Opmærksomhed. Erasmus havde nu i adskillige Aar været spillet af »gamle« C. N. Rosenkilde, der i 1842 var 50 Aar og altid havde været noget gammelagtig. Han overtog efter Ryges Død Peer Degn og spillede den første Gang samtidig med, at Kristian Mantzius debuterede. Kristians Ungdom og Friskhed har vel nok været et stort Plus for ham, men drog vel ogsaa Figuren over i et andet Plan end man var vant til at se den, gjorde den mere sympatetisk, mindre lattervækkende end i Rosenkildes Fremstilling. En Bladanmeldelse — muligvis af P. L. Möller — siger: »....I Stedet for den pralende, noget arrige Pedant, som man har Grund til at vente, i hvilken Form saa end den Spillende varierer ham, saa man snarere en godmodig Yngling, som philantropisk søger at undervise de uvidende Bønder ....[2])«.

En anden giver et mere generelt Billede af hans Optræden: »....Hr. *Mantzius*, der ligesom den afdøde, geniale *Winsløw*[3]), er under Middelhøjde, bevæger sig med megen Lethed paa Scenen; hans Arm- og Haandbevægelser, med hvilke han er mindre ødsel end talentfulde Debutanter plejer at være, ere betegnende og naturlige, og hans Ansigtsud-

---

[1]) Se Brev fra Kr. M. til Teaterdirektionen i Rob. Neiiendam: Breve fra Danske Skuespillere etc. II. p. 37.

[2]) „Figaro" 2. Okt. 1842.

[3]) Carl Winsløw, der døde 6. Okt. 1834, var dog vist noget mindre end Mantzius.

tryk, med Undtagelse af et endnu ubestemt Øjenspil og et Vanetræk med den venstre Side af Munden, sanddru og talende uden mindste Overdrivelse. Det hvorved han fornemmelig udmærker sig og det i den Grad, at vi ikke vide nogen af vore ældre og mest begavede Skuespillere, hvem vi i denne Henseende kunne sætte over ham, er hans *Diction.* Holbergs Sprog er vistnok ikke det, hvori en Skuespiller har let ved at vise, at han er i Besiddelse af den sjældne Gave at kunne konversere.... Ikke desto mindre vidste Hr. Mantzius at give sin Diction en saadan Livlighed og Natur, at den greb Publicum og fuldkommen retfærdiggjorde det levende Bifald, hvormed det bød ham velkommen.... Vi maa oprigtig lykønske Skuepladsen med hans Optrædelse, der lover den en dannet og smagfuld Kunstner. Hans ypperlige Oplæsning af Brevet og den klare, bestemte herligt nuancerede Fremsigelse af den følgende Monolog godtgjorde, at han har valgt Teaterbanen af *indre* Tilskyndelse....«[1]).

Det var den Gang Skik, at en Debutant fik Lov til at vælge sine tre Debutantroller selv, og Mantzius valgte de samme tre, han havde aflagt Prøve i. Arv i »Jean de France« var vist fra hans Side et daarligt Valg. Den kræver en umiddelbar Komik, som Mantzius ikke havde, og en Dialektfærdighed — da den nu en Gang i Følge Traditionen spilles paa Sællandsk —, som han endnu ikke havde haft Lejlighed til at erhverve sig. Det indsaa han vistnok ogsaa selv senere, thi han spillede efter sine første Begyndelsesaar aldrig den Art Roller mere. Han gjorde da heller ikke nogen videre Lykke, da han d. 5. November, Dagen efter sin Fødselsdag debuterede som Arv, og Molbechs Dom blev gjort til Skamme.

Noget bedre forstaar man, at han valgte *Giulio Romano* Han har sagtens villet vise sin Færdighed og Smag i Vers-

[1]) „Dagen" 28. Sept. 42. — Artiklen muligvis af Red. L. J. Fribert.

fremsigelse. Men Valget var alligevel ikke heldigt. Han var for uanselig af Ydre, lille og spinkel som han var, til at præsentere sig mellem de mægtige Oehlenschlägerspillere *N. P. Nielsen* (Michel Angelo) og *Wilh. Holst* (Correggio). Meningerne var ogsaa temmelig delte om hans Spil, da han 13. Jan. 1843 første Gang optraadte i »Correggio«. »Berlingske Tid.« behandlede ham meget venligt og talte om hans »Correcthed og Sikkerhed i den højere Art Declamation, der synes at vidne om, at han egner sig end mere for det alvorlige end for det Comiske«, medens »Dagen«, der hidtil havde været ham meget bevaagen, efter denne Prøve »meget betvivler, at han er i Besiddelse af et Fremstillingstalent, som vil sætte ham i Stand til at overvinde de store Vanskeligheder for Udtrykket, som en meget liden Figur og en Fejl ved Øjet, det udtryksfuldeste af alle Organer, lægge ham i Vejen«. Interessantest er »Fædrelandet«, som i denne Periode kun giver sig meget lidt af med Teatret og som slet ikke havde anmeldt Mantzius's to første Debut'er. Opførelsen af »Correggio«, hvor N. P. Nielsen ogsaa første Gang (efter Dr. Ryges Død) spiller Michel Angelo, kalder imidlertid, rimeligvis, selve *Carl Ploug* frem til Undsætning for hans unge Hjælper ved Atellanerne. Han finder, at Giulio Romano er den Figur, Mantzius har gjort bedst. Arv forekom ham mislykket og Erasmus for alvorlig. Han slutter saaledes: »Efter hvad vi have seet Hr. Mantzius præstere, troer vi, at Teatret om meget kort Tid i ham vil faa en særdeles brugbar Skuespiller, der med Lethed vil kunne gaa ind i mange Roller og udføre dem tilfredsstillende. Om hans Talents Omfang og Perfectibilitet er det ikke muligt endnu at have nogen bestemt Mening, men vist er det, at han, foruden gode naturlige Gaver, besidder en Dannelse, som desværre altfor mange af vore Skuespillere savner, og at han med reen og ædel Begejstring betræder Kun-

stens tornefulde Bane; derfor ledsage ham vore bedste Ønsker« [1]).

Carl Plougs Profeti slog ikke til og hans gode Ønsker hjalp ikke.

Ganske vist modtog Hr. cand. philos. Mantzius d. 28. Jan. 1843 — altsaa fjorten Dage efter sin 3. Debut følgende officielle Skrivelse: »At Directionen, forinden den tager nogen endelig Beslutning om at bevirke Dem fast Ansættelse ved det Kongelige Theater, foreløbigen har engageret Dem for et Aar, fra 1ste Sept. f. A. at regne, saaledes at De for dette Tidsrum nyder en Godtgørelse af 400 Rd. Sølv, — det har man ikke villet undlade at meddele Dem til fornøden Underretning.

Directionen for de Kongelige Skuespil, d. 28. Januar 1843.

J. G. Levetzau. Collin. Adler.

Rindom.

Ganske vist var denne Ansættelse som Prøveskuespiller saa hurtig efter Debut'erne og ikke mindst i Betragtning af dens tilbagevirkende Kraft utvivlsomt at betragte som en ualmindelig Begunstigelse.

Ganske vist fik Kr. Mantzius endnu i samme Saison en fjerde Debutrolle, den gamle Huslærer *Robert* i »Amors Genistreger«, i hvilken han gjorde mere Lykke end i sine tre selvvalgte tilsammen, ikke mindst ved sin flydende og letpointerede Versdeklamation [2]).

Men dermed er ogsaa al Begunstigelse forbi. I den kommende Saison er det, som om den unge lovende Kunstner ikke existerer mere for Teatret, han er død, glemt. Han faar aldeles ikke mere Lejlighed til at prøve sig, hvad der dog vel skulde være Meningen med en Prøveskuespiller. Han erfarer nu ogsaa, at det ikke er Direktionens Hensigt

---

1) „Fædrelandet" 14. Jan. 1843.

2) Se Overskou: Den Danske Skuepiads, V 575.

at beholde ham ved Teatret. Men hvorfor ikke? — Det vil han gerne vide. Henimod Aarets Slutning tilskriver han den høje Direction et meget ærbødigt, men ogsaa meget alvorligt Brev, hvori det bl. a. hedder[1]): »... Hvis jeg hermed har formaaet at bibringe den høje Direction den Overbevisning, at ikke Bekymring for Brødet, ikke Jagen efter forfængelige Gøglebilleder, men levende og alvorlig Interesse for Kaldsvirksomhed har ledet mig, saa vil den høje Direction med mig kunne føle, hvor smertelig min Overraskelse var, da jeg erfor, at det var Directionens Hensigt ikke at forny mit Engagement, naar det var udløbet, — uden i indeværende Saison at lade mig forsøge mig i flere Roller. Det er, efter de ringe Forsøg, jeg har haft Lejlighed til at gjøre (efter min Debuter har jeg foruden »Robert« i *2* Sygdomstilfælde spillet *Lindal* i Trækplasteret[2])« og sagt *2* Repliker i »Macbeth«[3]), senere 1 Replik i »Dagen før Slaget ved Marengo« [et fransk Syngestykke], *2* Repliker i »Napoleons Befalinger« [Komedie i *2* Akter af Anicet og Dumanoir] og *Leonard* i »honette Ambition« (11 Repliker). — det er, siger jeg, efter disse Forsøg mig umuligt at fatte den tunge Resignation paa enhver Evne til at virke i den Kunsts Tjeneste, som i saa lang Tid har ejet alle mine Tanker og Bestræbelser.«

»Der staar da tilbage den indstændige Bøn og Begjæring til den høje Direktion, at der maa gives mig Anledning til, enten at overbevise mig selv og den høje Direktion om, at det var Kunstens Kald jeg fulgte, eller til at opnaa den Erkjendelse, at jeg var udygtig til at naa det

---

1) Brevet er i sin Helhed aftrykt hos Rob. Neiiendam: Breve II p. 37 f.

2) „Trækplasteret var et 1. Akts Lystspil af A. Arnould (*le dérivatif*), som i den foregaaende Saison var gaaet 7 Gange. Mantzius havde spillet en Gang deri under Edv. Hansens Sygdom.

3) Donalbain, ligeledes 1 Gang, og den forrige Saison.

Maal for mit Liv, der nu allerede i saa lang Tid har ladet mig glemme ethvert andet.«

Hvad den høje Direktion tænkte eller følte ved dette Brev, der virkelig synes skrevet ud af en redelig ung Kunstners Kvide, kan ikke oplyses, da der ikke foreligger noget Svar paa Brevet. De reelle Forhold blev i alt Fald ikke ændrede. Mantzius fik ingen flere Roller, men den 15. Juni 1844, efter Saisones Slutning altsaa, denne Skrivelse: »Da Directionen, efter de af Dem aflagte Prøver, troer at skylde Deres Fremtids Carrière, ikke at forlænge Deres hidtilværende temporaire Engagement ved Teatret, have vi ikke villet undlade at meddele Dem, at dette er hævet fra indeværende Maaneds Udløb at regne.

J. G. Levetzau. Collin. Adler.

Rindom.

Og under denne Skrivelse, som unægtelig indbød til Ironi, har den ukuelige unge Akademiker med Blyant skrevet de bitre Ord: *Nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam!*

Mantzius's Afskedigelse blev saa meget mere uforklarlig, som Direktionen samtidig sikrede sig to unge Skuespillere, *Emanuel Gundersen* og *Peter F. Møller,* der intet havde vist og aldrig kom til at vise noget nævneværdigt [1]).

Efter hvad Hostrup fortæller, mente Kristian Mantzius selv, at *Phister* havde bortintrigeret ham. Det er muligt, men ikke helt sandsynligt. Phister var saa meget ældre end Mantzius, stod paa dette Tidspunkt paa sin Kunsts og Magts Højde. Det er ikke rimeligt, at han skulde have frygtet

---

[1]) *Peter Møller,* der havde debuteret allerede 1835 var en fuldstændig Nullitet; han forlod Teatret 1850. *Gundersen* blev aldrig mere end en tredje Rangs Skuespiller, men han var en elskværdig og original Person, og blev ved Teatret til 1876. Han var iøvrigt til det sidste en god Ven af Kr. Mantzius.

nogen Konkurrence fra den unge Student, hvis Aspirationer laa i helt andre Retninger end de Phisterske Roller.

Ganske vist elskede Phister Intrigen for dens egen Skyld, lidenskabeligt, sportsmæssigt og kunde ogsaa nok lide at drage de Unge med ind i sit sindrige Spil. Hertil egnede imidlertid Kr. Mantzius sig meget slet. Jeg erindrer et Exempel, som min Fader fortalte mig en Gang, just fra denne Tid. Phister var ham i disse Begyndelsesaar meget bevaagen, lod det til, og de snakkede ofte sammen.

En Dag sad de saaledes sammen paa Teatret, under en Prøve formodentlig, de skulde begge spille om Aftenen, og Phister, som i Øjeblikket havde et Horn i Siden paa Direktionen vilde meget gerne have Aftenforestillingen »væltet«, som det hedder i Teatersproget. Han sad stille og bandede for sig selv. »Aa, Gud give nogen vilde melde sig syg til den afskyelige Forestilling«, udbrød han pludselig med et Blik paa Mantzius. Intet Svar. »Jeg vilde saamænd gerne give *tredive Rigsdaler* til den, som meldte sig syg.« Et nyt Blik paa Mantzius, der vidstes hyppigt at være i Pengeforlegenhed. »Ja«, svarede Mantzius smilende og saa ind i Phisters ivrige Ansigt, jeg vilde ogsaa gerne være fri i Aften. Men hvem turde man *byde* det?« Phisters Ansigt blev ganske udtryksløst: »Nej, naturligvis! hvem turde man byde det?« hvorpaa han rejste sig og gik.

Men om end Phister hurtig har indset, at han ikke kunde *bruge* den unge Mantzius, og om der end ikke kunde komme nogen menneskelig Sympati imellem dem, saa var hans kunstneriske Samvittighed alle Dage saa stor, at han neppe vilde sætte sin Indflydelse ind paa at faa et ungt, talentfuldt Menneske, der aldrig havde gjort ham noget, fjernet for at skaffe Plads til et Par ligegyldige Nulliteter.

Heller ikke var Kristian M. slet saa aabenmundet og

saa tørstende efter at sige Folk ubehagelige Sandheder, som han unægtelig senere blev.

Men nægtes kan det heller ikke, at han allerede den Gang synes at have haft ondt ved at holde Tand for den skarpe Tunge, som senere voldte ham saa megen Fortræd. I et Brev fra 26. Decbr. 1844 — da Mantzius havde forladt det kgl. Teater og just var kommet til Kristiania for at bane sig Vej der — skriver hans Fader, Majoren: ». . . Lad mig nu see, at Du holder Tand for Tunge, og ei lægger Dig ud med Dine tilkommende Collegeer«, og siden i en Efterskrift: »En venlig Hilsen fra Professor [N. V.] *Dorph,* han haabede nok at see Dig her paa Theatret igjen, da Grunden til Din Fjernelse blot laa i *Specialiteter.* Jeg svarede, at disse Specialiteter nok bestode deri, *at Du ikke havde holdt Din Mund,* og dette tilstod han da ogsaa ganske rigtig var Tilfældet — *vale!*«

Denne Svaghed indsaa Mantzius muligvis nok, at han led af, men bekæmpe den kunde han daarligt. Han nærede virkelig den dybeste Respekt, ikke blot for Kunsten, men ogsaa for det Kunstnersamfund, som han haabede at komme til at tilhøre. Men det var ham saa at sige umuligt at se sine store Kollegers smaa Svagheder, uden straks at gøre sig lystig over dem. Fra samme Tid har han ogsaa fortalt mig et andet lille Træk om en af sine værste Antagonister, *N. P. Nielsen.* Det berømte Teaterbud *Ole Walsøe,* der var Personalets Factotum, Hjælper og Raadgiver i saa mange Vanskeligheder, var ogsaa en Slags privat Laanekasse for de unge — og undertiden de ældre — Skuespillere. En Dag havde just Mantzius en lille Transaktion om en Tidaler-Seddel for med ham, da N. P. Nielsen stor og mægtig kommer forbi. Han ser paa Tidalerseddelen, ryster paa sit imponerende Hoved og siger med sin mest hjærtegribende *père*

noble Røst, idet han truer med sin fede Finger: »Mantzius! Mantzius! *Aldrig* laane af *Buddet!*« — Mantzius staar beskæmmet der, Nielsen skrider bort med ædelt flagrende Skøder. Men Walsøe brummer med sit elskværdigt-fiffige Bondegrin: »Haa, haa! saadan en Tyveknægt! Han skylder mig tresindstyve Rigsdaler!«

IV.

»*Genboerne*«. — *I. L. Heibergs Anbefaling*. — *Rejsen til Kristiania.*

Lader det sig ikke opklare, af hvilken Grund Mantzius efter sin heldige Begyndelse maatte forlade det kgl. Teater saa tidligt, saa staar det dog fast, at han maatte det, og at hans alvorlige og indtrængende Skrivelse til Direktionen ikke havde anden Virkning, end at han efter den overhovedet ikke mere fik nogen Rolle, ja end ikke betraadte Scenen. Det var da rimeligt, at han saa sig om efter et andet Engagement og navnlig efter en Lejlighed til at udvikle sine Evner.

Ingen af Delene var nu saa ganske let! København havde ikke flere Teatre end det samme, og en københavnsk Skuespiller, der ikke kunde komme an der, maatte enten expatriere sig eller søge til et af de, forresten ikke daarlige, rejsende Selskaber. Var det ham kun om at gøre at spille Komedie og ikke tillige at tjene sit Brød derved, kunde han dog ty til de dramatiske Klubber i Hovedstaden, eller om han var Student til Studenterkomedierne. Kristian Mantzius var allerede en i Akademikum kendt og yndet Skuespiller — det er endda ikke helt umuligt, at hans liberale Forbindelser har gjort ham misliebig ved det højkonservative Teater — og han havde spillet mange flere Roller ved Privatforestillinger end ved selve Teatret.

Nu vilde Tilfældet, at der just som det stod værst til med ham ved det kgl. Teater og han var i fuldstændig Lediggang, tilbød sig en Lejlighed til at rehabilitere sig som Kunstner: Chr. Hostrup havde taget sin teologiske Embedsexamen i Efteraaret 1843, han var blevet officielt forlovet med Henriette Mantzius lige efter Nytaar 1844. Nu følte han Trang og Evne til at skrive en ordentlig Komedie. Dog stilede han ikke efter den rigtige Skueplads. Han var endnu kun Studenterpoeten. »Jeg maatte have noget morsomt at bestille«, skriver han i »Erindringerne«, »og kom ved Samraad med *Mantzius* til at finde et Hul, som jeg mente at kunne fylde. Det var efter lange Underhandlinger vedtaget, at Akademikum og Studenterforeningen skulde sammensmeltes fra første Januar 1844, og Mantzius mente, at der i den Anledning nødvendigvis maatte spilles en rigtig Studenterkomedie. Jeg havde en bestemt Følelse af, at jeg nu maatte kunne skrive en saadan. Mantzius paatog sig at bringe et Tilbud derom fra mig til den sammentraadte Bestyrelse for de to Foreninger, og da han bragte mig det Svar, at det modtoges med Tak, havde jeg allerede begyndt at lægge min Plan.«

Studenterkomedien blev, som alle ved, »*Genboerne*«, og den blev, som alle ogsaa ved, et Gennembrud for Hostrup som dramatisk Forfatter og for Kr. Mantzius som komisk Skuespiller. »Genboerne«s Historie og Mantzius's Forhold dertil er iøvrigt behandlet saa hyppigt og saa grundigt og er saa kendt af alle, der overhovedet giver sig af med den Slags Ting, at der ikke er Anledning til at dvæle yderligere ved den. I min Faders Papirer finder jeg Løjtnant v. Buddinges gamle Rolle, den, som blev brugt ved Studenterindstuderingen, og afskrevet med hans egen Haand.

Rollen er i sin første skrevne Form meget forskellig fra den Sceneskikkelse, som alle kender og har moret

sig over. Tildels ligger dette i de Omarbejdelser, som Hostrup selv foretog, af praktiske Grunde, efter første Opførelse. Saaledes med hin berømte Bataille ved Sehestedt, der ogsaa i sin første Form er pudsig, men endnu mere barok og langt mindre artig end den senere, der indførtes, da ogsaa Damer fik Adgang til Forestillingen. Men andre Ting, som savnes i den oprindelige Rolle, er utvivlsomt komne til under Prøver og Forestillinger. Saaledes f. Ex. Løjtnantens nedladende og populære Oversættelse for Kristen Madsen af Prinsen af Bambergs tyske Tale: »O, Hr. L. v. Buddinge, ist ein gelehrter Mann, man muss vergeben, wenn er etwas distrait ist.« Dette lille Træk med Oversættelsen, der altid har moret meget paa Scenen, findes slet ikke antydet i Rollemanuskriptet. Overhovedet er »Prinsen af Bamberg« der ikke, men kaldes i Rollen blot for Guvernøren. Deklamationen i 2. Akt er ganske overladt til Fremstilleren, er end ikke antydet. Der staar i Manuskriptet blot: »Løjtnant deklamerer, forsnakker sig ideligt.« Idéen med at benytte »Rosen blusser alt i Danas Have« var iøvrigt taget fra »gamle« Liebenberg, der selv benyttede dette Digt til Vrøvledeklamation, men Maaden, de smaa, sirlige Dansetrin, de fjollet elegante Buk for Publikum, de latterligt falske Akcenter med tilhørende falske Gestus (»lifligt fløjter *vist* — den *sorte* Stær!«) havde Mantzius sikkert afluret de den Gang stærkt grasserende professionelle Deklamatorer i den halvgale Danselærer Bagges Stil, og Forsnakkelserne og Afbrydelserne maatte i Følge Sagens Natur altid blive delvis improvisatorisk. Først i Udgaven 1852 fæstnede Hostrup nogle af Indfaldene paa Papiret.

Det er klart, at alle de utallige stumme Lazzi under Pantelegen, under Madam Smidts Sang etc. etc. end ikke antydningsvis forekommer i Rollen. Det er imidlertid mere end sandsynligt, at Mantzius ledede Indstuderingen af Stykket, og der, hvor han var blandt virkelige Kam-

merater og Venner, har kunnet give sit Lune frit Løb og fylde sin Vens Stykke, som han beundrede, med en Mængde pudsige Indfald, som ikke kunde skrives, men som ikke desmindre er blevet staaende som en Art uundværlig Tradition. Til Mantzius, som Sceneleder, sendte Hostrup ogsaa Ændringer i Manuskriptet; Slutningssangen kom først i sidste Øjeblik, kom end ikke med i Manuskriptet. Den ligger endnu i Hostrups Haandskrift sammen med Mantzius's selvskrevne Rolle. Medens de tre første Vers er, som de synges endnu, er fjerde præget af Lejligheden og helt forskelligt fra den senere Form. Da det aldrig er trykt, skal jeg for Kuriositetens Skyld meddele det her. Det lyder:

4.

Klint (til Publikum):
Med Sang og Snak et Par Timer gik,
Nu kan vi standse uden Skade;
Vi skilles da for et Øjeblik
Og sees igjen — i Boldhusgade[1]),
Dog ej et Afskedsord af Vejen var,
I Aften Gjenboer *vi* været har,
Jeg siger da:
Tak skal I ha'
For vores Gjenboskab i Aften.

Første-Opførelsen af »Genboerne« kom altsaa i Stand den 20. Februar 1844. »Med kongelig allernaadigst Tilladelse« var Hofteatret erhvervet til Forestillingen, hvor i denne Tid ellers den italienske Opera med den forgudede Tenor *Rossi* spillede. Komedien gaves til Fordel for »de nye Studenterforeningsfolk« o: de to sammensmeltede

[1]) Hvor Studenterforeningen laa. Forestillingen var paa Hofteatret

Foreninger, og Adgang var kun for Studenter. Mantzius spillede foruden v. Buddinge ogsaa Ahasverus [1]) og gjorde mægtig Lykke i begge Roller. Komedien vakte i det Hele en umaadelig Jubel, den lille beskedne Hostrup blev fremkaldt i sin Vinterfrakke, og det var straks klart, at Forestillingen maatte gentages — og da for en mindre snæver Kres. Stykket blev i Hast lavet om, saa at ogsaa Damer og »højere Autoriteter« kunde taale at høre det, nogle Ombesætninger af Roller blev foretagne — saaledes var der en ny Klint (Hr. Heiberg) i Stedet for Hr. Lorck, som Hostrup ikke syntes saa godt om, og en ny *Fidelle,* der første Gang blev udført af Hr. Vovovsky (ɔ: Wroblevsky), men denne Gang overtoges af Hr. Carl Nielsen (senere Præst paa Møen). Stykket spilledes da i den nye Skikkelse d. 11. Marts og denne Gang for en udsøgt Samling af Honoratiores, hvoriblandt Teaterchef, Hofmarschal v. Levetzau, hvem dette »Studenterkommers« dog ikke behagede, Etatsraad Jonas Collin, der morede sig glimrende. J. L. Heiberg og hans Frue saa det først senere, da det i November gaves til Benefice for Mantzius [2]), og han fandt, at Stykket var meget for godt til kun at spilles ved et Par Studenterforestillinger. Det samme fandt Mantzius ogsaa; han var vel overhovedet den eneste, der kunde se hvilken Fremtid denne Komedie bar i sig. »Da den sidste Forestilling var til Ende«, skriver Hostrup selv [3]), »troede jeg, at Stykket ogsaa dermed var gaaet ud af Sagaen; men Mantzius paastod ivrigt, at det var den bedste Studenterkomedie, der nogensinde var skrevet, og at den sikkert vilde leve en god Stund endnu. Og det var ogsaa ved ham, at den blev bragt videre.«

---

[1]) Paa Plakaten staar han ud for „Skomageren" betegnet som Hr. Suitznam, hvilket naturligvis er et Anagram af Mantzius.

[2]) Se „Breve til og fra C. Hostrup" p. 46.

[3]) „Erindringer" p. 143.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse

gives paa

HOFTHEATRET

Tirsdagen den 20de Februar 1844,

for

De nye Studenterforeningsfolk,

En stor Forestilling,

som begynder med

Den gamle Fastelavnsouverture,

og ender med

Gjenboerne,

Komedie i 3 Akter med Sange, Hexeri og blind Allarm.

Texten af **Jens Kristrup**, Musikken arrangeret af **Jung**, Dekorationerne af gamle Mestere.

PERSONERNE.

Klint } Contubernaler
Basalt }
Klemme, Mediciner
Soren Kirk, Theolog
Hutter, Jurist
Første Regensianer
Anden Regensianer
Flere Regensianere } Regensianere.

Hr Lorck.
— Dahlerup.
— Molbech.
— Bröchner.
— Fangel
— Eckart.
— Wroblewsky.

En Skomager ..... — Suignam.

Smidt, Kobbersmed ..... Hr. Steen.
Madam **Smidt**, hans Kone .... Mad Bruun.
Nikke, hans Datter ..... Jfr Thomsen.
Amalie, hans Søsterdatter ..... — Rybsahm.
En Moppe, hans Moppe ..... Hr. Vorodsky. jun.
Madsen — Schjödte
Mikkel } hans tre Smedesvende — Soetmann.
Lars — Wengel.
Løitenant v. **Buddinge** ..... — Mantzius.
Jo Philistere ..... — Lebrun.
— Lapierre.
Jo Oppartere ..... — Johan.

I Begyndelsen af første Akt skal Scenen forestille Christian 4, Slutningsdekorationen i første Akt skal forestille et Regensværelse. Resten falder af sig selv.

Blomster og Grønt, som kun ere brugte igaar til **Rossi**, leveres fra Theatret.

Entreen koster 3 Mk. Tages 4 Billetter paa een Gang, kunne de erholdes for 2 Rbd., ligesom 6 for 3 Rbd., 8 for 4 Rbd. og saaledes i det Uendelige.

Spg: Hr. Schulz.

Trykt hos Louis Klein.

Det kan virkelig siges, at denne Studenterforestilling vakte saa megen Opsigt i den lille æstetiserende Stad København, at Hostrups og Mantzius's Navn for nogen Tid var paa alles Læber. Men deres ydre Stilling blev ikke forandret derved. Det kgl. Teater faldt ikke paa at indlemme »Genboerne« i sit Repertoire, ikke heller paa at beholde Mantzius i sit Personale.

For Mantzius var der ingen anden Udvej end at søge til Kristiania Teater, som allerede havde været en Tilflugt for andre af det kgl. Teaters Udstødte — for Adolf *Rosenkilde* f. Ex. Han gik til Direktionen for vort Teater og medelte den sin Beslutning, og denne — som i sin Midte talte i alt Fald en i Norge meget kendt Mand, *Adler*[1]) — gav ham beredvilligt en Anbefaling med, saalydende:

> Studiosus Mantzius, som nu er i Begreb med at tiltræde en Rejse for at prøve sin Lykke paa Teaterbanen i Norge, har ønsket et Vidnesbyrd angaaende sit Forhold i de 2 Aar, han stod som Elev [sic] ved det kongelige danske Theater. — Dette Ønske opfylder man saa meget hellere, som Herr Mantzius med Flid og Nøjagtighed udførte, hvad der blev ham paalagt, og umiskendelig lagde baade Talent og Interesse for Kunsten for Dagen. —
>
> Det skulde derfor glæde undertegnede Direction om han maatte vinde Yndest som scenisk Kunstner, og den anbefaler ham paa det Bedste til alle Vedkommendes velvillige Bistand.

Kjøbenhavn, i Directionen for de kongelige Skuespil
d. 26. Novber. 1844.
J. G. Levetzau. Collin. Adler.

---

1) Adler var Privatsekretetær hos Christian VIII, medens denne som Prins og Konge opholdt sig i Norge, og det var ham, som sammen med Sorenskriver Falsen udarbejdede Udkastet til det norske Riges Grundlov.

Fra *I. L. Heiberg,* der altid havde været ham bevaagen, fik han en endnu langt varmere og naturligvis ganske anderledes sagkyndig Introduktion, der er interessant som den eneste virkelig kyndige og grundige Bedømmelse af Kristian Mantzius' kunstneriske Evner og Formaaen paa denne Tid. Den er skrevet med Heibergs egen Haand og lyder saaledes:

Hr. Skuespiller Mantzius, som forlader det kjøbenhavnske Theater, for at søge Engagement i Norge, fortjener i høi Grad at anbefales de vedkommende Directioner, som maatte have Brug for en Kunstner, der, ihvad man end vil dømme om hans Talents naturlige Retning og Omfang, staar i æstetisk Dannelse og kunstnerisk Forberedelse meget højt over de Fleste i den Stand, som han har valgt. Dette viser sig allerede i den Maade, hvorpaa han har tilegnet sig den rhetoriske Deel af sin Kunst. Hans Diction røber nemlig stedse en forstandig Opfatning af hans Repliker, saavel i dem selv som i deres Forhold til det Hele, og man vil hos ham aldrig have den piinlige Følelse af at høre Skuespilleren fremsige Sætninger, som han enten selv aldeles ikke har forstaaet, eller idetmindste ikke opfattet i deres rette Betydning; hvortil kommer, at hans Recitation, saavel i Vers som i Prosa, bærer Præg af det sproglige og rhytmiske Gehør, som aldrig findes udviklet uden i Forbindelse med den humane Dannelse. Allerede ved denne sin Overlegenhed og ved sin dermed forbundne finere dramaturgiske Indsigt vil Hr. Mantzius i ethvert godt, fremadstræbende Skuespiller-Samfund være velkommen som en indsigtsfuld, til kunstnerisk Eenhed ordnende og styrende Medbroder.

Hvad iøvrigt hans Skuespiller-Talent angaar, betragtet i dets Totalitet, da er det vanskeligere herom at yttre nogen afgørende Mening, da der hidtil kun er givet ham altfor sparsom Lejlighed til at lægge det for Dagen. Imidlertid maa jeg, at dømme efter de faa, men heldige

Prøver, som han har aflagt, ansee den saakaldte *Characteerrolle,* saavel i det ideale som i det borgerlige Skuespil, for at være hans egenlige Fag, hvori han kun behøver en hyppig Leilighed og flittig Øvelse, for at bringe det til en skjøn Udvikling. Jeg vil maaske lettest forstaas, naar jeg bemærker, at hans Bestemmelse uden Tvivl er at uddanne sig for det samme Rollefag, hvori den afdøde Skuespiller Winsløv junior især havde sin Force, og at dette Rollefag synes at egne sig for Her Mantzius i samme *Omfang* som for den nævnte afdøde Kunstner. Med denne stemmer han ogsaa overens deri, at han har en lignende Syngestemme, der med stor Tydelighed og et behageligt Foredrag formaar at udhæve Ordene i et Vaudeville-Couplet eller andet lignende Syngenummer.

At Hr. Mantzius forlader vort herværende Teater maa jeg i flere Henseender betragte som et Tab for dette. ligesom jeg troer at kunne lykønske den Kunst-Anstalt, der erhverver sig hans Medvirkning.

Kjøbenhavn, 12. November 1844.

I. L. Heiberg.

Denne fortrinlige, og imod det kgl. Teaters Direktion ret skarpe, Anbefaling er utvivlsomt skrevet under det friske Indtryk fra «Genboerne«, som ganske kort forinden var blevet var opført til Benefice for Mantzius — vel sagtens for at skaffe ham lidt Rejsepenge. Til denne Benefice havde Hostrup, med sædvanligt uegennyttigt Vennesind, yderligere bidraget med en lille ny Vaudeville, »en Stump Nyt«, hvori Mantzius mærkværdigvis spillede den yderst flove Elskerrolle, Student Sølling. Stykket var fraset en enkelt god Vaudevillesang, meget tyndt, og Hostrup selv var heller ikke stolt af det. »Lidt Jaskeri« kalder han det i et Brev til Mynster, »der tilligemed Gjenboerne blev opført paa Hoftheatret til Benefice for Mantzius. Stumpen tog sig ret godt ud, men vakte en Deel

Forargelse hos Høedt og hans Venner, da den for en stor Deel fik sit Indhold af Sammes »Studier«.[1])

Bevæbnet med sine Anbefalinger drog da Kristian Mantzius den 15. November 1844, lige fyldt sit 25. Aar, ud paa sit første Togt, der skulde blive Indledningen til et langt Kunstnerlivs møjsommelige og urolige Omflakken.

At rejse til Kristiania den Gang var just ikke nogen Sviptur. Naturligvis foregik det til Søs med et Sejlskib, som førtes af en Kaptejn Anholm. Man sejlede som sagt den 15. November og ikke før den 26. naaede man Kristiania. Først maatte man rigtignok vende om igen og gaa tilbage til København for at vente paa gunstig Vind og senere var der ogsaa Besværligheder nok. Mantzius skildrer dem med godt Humør i et Brev til sin gamle Grandtante Juliane Kiølstrup saaledes:

Christiania, Hótel de Copenhague.
Fredag d. 29de Novbr. 1844.

Se saa, min kjære lille Tante, nu sidder jeg da i god Ro i Christiania; det var saamænd ikke muligt i den mildeste Midsommer at have en behageligere Overrejse; ja det var jo ikke saa varmt just, men jeg frøs dog ikke synderligt, man levede godt (naar jeg undtager en Ret, vi fik den første Dag, som hed *Lopkos* [sic]), og der var ikke den ringeste Anledning til Søsyge. Mit lille Blyantsbrev, som Tante vel har seet[2]), berettede min Rejse *indtil* Christiania Fjord eller 8 Mil ind i denne; her laae vi i Tirsdags for Modvind, maatte krydse, det vilde ikke blæse, saa det gik urimelig smaat og der blev lejet Buxerfolk [sic] — som her kaldes Buxefolk — og derpaa besluttede Kaptajnen og jeg os til at gaae i Land ved Drøbak, en

---

1) „Breve fra og til C. H.“ p. 45.
2) Dette Brev, som var til hans Fader, Majoren, er gaaet tabt.

Klint

1

I Laurens Slot boer Studenten glad,
Og kommer frit, som man sang [illegible]
~~[illegible]~~,
Han føder Nektar af Iduns ~~[illegible]~~ Fad
Og ~~[illegible]~~ blæser saa ~~[illegible]~~ af det Solide,
Men som hans Gjentagne i Norden staaer
~~for~~ som Ask, der rundt i Lirats Mølle gaaer
Med Sang og Spil,
Med ~~[illegible]~~ og Maal
Med ~~[illegible]~~ [illegible] og [illegible] Vinge!

2

Men Studenten ud fra [illegible] han flyver.
Og [illegible] Gjenboernes Sagter
Skaden.
Men det er saa en [illegible] Syge,
Men og med Naverne han magter
Lieutenant.
Og en mand [illegible] saa [illegible] og [illegible],
Staar dog Studenten med Profitten ud.
Stor er hans Magt!
Han staaer i Pagt
Med højere Autoriteter.

3

Basalt.

~~Og~~ Men naar for Udsigt til en Pigelil
I Gjenboervinduet er som givet,
Saa staaer Sagen ikke længer til,
Saa flytter han sig ind i Livet.

Madame

Men naar han Pigen siger Ja dertil,

~~Og naar~~

Smidt.

Og naar han Fader-

Madam

ja- og Mutter vil-

Klint.

Saa har han jo
Bygget sig en Bro,
der bringer Livet til Scenen.

4.

Klint (til Publikum)

Med Sang og Snak at fire Timer gik,
Nu kan vi standse under Vaden;
Min Skildrei da for et Øieblik
Og saa igjen - i Boldhuusgade.
Jeg og et Afskedsord af Mig nu,
I Aften Gjenboer vi vaaret har,
Jeg siger da:
Tak skal I ha!
For vores Gjenboskab i Aften.

Kjøbstad 2 Miil fra, hvor vort Fartøj laae og omtrent $5^1/_2$ (danske Mile) fra Christian (som de kalder det). Det var stolt og besynderligt at sejle under de store mægtige Stenmasser for en, der er vant til kun at see smilende grønne Kyster; men lidt køligt blev det, da Solen allerede var nede, og Anholm [Kaptejnen] og jeg toge derfor hver sin Aare med; endelig naaede vi Kl. 6 Drøbak. Her gik vi ind, da der var bestilt Hest og Slæde, til en Styrmandsenke, hvis Mand havde faret med Anholm, — en net Kone med flere vakre Jenter og Gutter, hvor vi fik en Dram og et Glas Øl, — jeg fik en Aflægger af en dejlig bredbladet Myrthe, som jeg bevarede i et Kræmmerhus med Jord, og som jeg har plantet her med et Bygkorn[1]); det lader til at groe godt. (Det ligner ham! sige I derhjemme, strax at faae saadant noget af en fremmed Kone).

Nu kjørte vi i dejligt Kaneføre og lyst Vejr opad i flyvende Fart nedad med en Skytsgut bagpaa; det var Skade, det var Aften, imidlertid kunde jeg dog see saameget, at det var evig afvekslende, henrivende Landskaber; paa Halvvejen bedede vi i et Hvilested, hvor vi fik Kaffe med en Dram i, og jeg, som var sulten, fik mig et Stykke Smørrebrød; Smørret saa rigtignok ud som om det var væltet i Skidtet og Koppen ikke mindre; — men »har Du en sulten Mave« o. s. v. Her var forresten ret malerisk inde. I Dagligstuen sad en lejet Sadelmager og arbejdede ved et Bord, paa dette sad en toaars Gut og legede med hans Værktøj; til Venstre for ham stod en Seng, hvori der laae to voxne Jenter; en meget smuk Jente med dejlige gule Lokker vartede op med Svineriet; det var en meget morsom Tur. Kl. 12 naaede vi Christiania; jeg blev strax ubehageligt overrasket ved at høre, at Vægterne ikke synge

[1]) At saa et Bygkorn med en Aflægger mentes i gamle Dage at fremme Væksten.

vore gamle gode Vægtervers, men det er som Malvinas [1]) Svigerfader meget morsomt sagde, afskaffet siden den franske Revolution.

Vi toge ind her i Hótel de Copenhague, hvor jeg endnu er. Jeg har her et prægtigt stort elegant Værelse, Brænde, Lys, Mad og Drikke paa en Maaned for den ubetydelige Betaling »18 Speciesdaler«. Bliv bare ikke bange, det er kun den første Maaned; jeg vil bo lidt gentilt, naar disse Theaterbørster kommer til En, og for i det Hele at gjøre lidt fiin Figur i Begyndelsen; for 10 Specier, men heller ikke paa nogen Maade ringere vil jeg kunne faae Kost og Logis her i Byen. . . . .

. . . Jeg har forresten kun endnu kunnet faae min ene Kuffert, ikke den med Klæderne i, derfor har jeg endnu ingen Visiter gjort; dog vil jeg, som jeg er i Dag, opsøge nogle af Direktørerne, da jeg frygter, de skal blive stødte over, at jeg bliver saalænge borte; jeg har maattet laane en rén Skjorte af Rosenkilde [2]), men Strømper har jeg desværre ikke kunnet skifte. Jeg har ladet mig nogle Visitkort trykke, saa jeg mangler ikke andet end Klæder for at føre mig op som en Gentleman.

Igaar fik jeg en Invitation fra Consul Semb, hvem jeg traf i Theatret i Onsdags Aftes (hvor jeg saa en Opera Kronjuvelerne [3]) — Ach Herrje!) tilligemed Malvina. Jeg blev inviteret til Middag eller, hvis jeg ikke kunde det, til The og Soupé; for ikke at gjøre fejl kom jeg [til] Middag og blev til Soupé; vi kom nemlig til at spille Vist (jeg ved ikke hvorledes det staves) som vi spillede meget lavt; jeg

---

1) Hvem Malvina er, ved jeg ikke. Det er en ung Dame, som ofte forekommer i Brevene fra denne Tid. Hun er vistnok dansk og efter hvad jeg formoder, forlovet med den danske Konsul Sembs Søn.

2) *Adolf Rosenkilde* (1816—1882), hvem det paa det kgl. Theater var gaaet paa lignende Maade som Mantzius, var siden Okt. 1839 ved Christiania Teater.

3) Les diamants de la couronne, af Auber.

tabte hver Robert [sic] og tabte dog kun 4 Mark dansk. Det er en meget flink Mand og do. Kone. For at fornøje Tante og især Moder, som jo nok læser dette Brev, vil jeg meddele, hvad vi *fik*. Til Middag Torsk af en langt mere udmærket Kvalitet end i Danmark, Gaasesteg (ordinært) og Æbler (meget ordinære) god Rødvin og Madeira, Kaffe og meget god Opvartning, ikke at forglemme Cigarer af samme Slags som min Ven Lohrs[1]) Cerutter, saa jeg følte mig ret hjemme. Da vi havde spillet vor Vist, fik vi til Aften Lax (ypperligt, ypperligt) og almindeligt Smørrebrødsmad, og dertil, ja Gudbevares! (det siger man her til hvert andet Ord) en Sup og et Glas Øl. Manden sidder ordentlig lunt inden Døre . . . . Var det nu ikke et pent ordentlig langt Brev? Gud velsigne Dig og Jer allesammen derovre! *Jeg* har det godt og venter det Bedste; saasnart Nogetsomhelst er aftalt eller afgjort, skal jeg nok skrive, indtil da Gudsfred og Levvel!

Hils Alle, Alle! Kristian.

---

1) En bekendt Urtekræmmer *Lohr*, paa Hjørnet af Kronprinsesse- og Gothersgade. Fru Kiölstrup var flyttet og boede nu i Kronprinsessegade Nr. 402. Om denne Lohr fortalte Fader, at Drengene, naar han sad fredeligt i sit Hjørnevindue over Butikken, raabte: „God Morgen, Hr. Lohr, De sidder nok og venter paa Deres T!"

V.

Kristiania Teater. — Mantzius's første Gæstespil — Den første Oplæsningsaften. — Studentertoget.

De Breve, som Kristian lover om sin første Virksomhed ved Teatret, har han mulig nok skrevet, men de har sandsynligvis været rettede til hans Fader og til Hostrup og er i hvert Fald ikke bevarede. Imidlertid kan man ad andre Veje saa nogenlunde rekonstruere Begivenhedernes Gang.

Kristianias nye Teater, der aabnedes den 4. Okt. 1837, var en Art Stadteater, for saa vidt det var bygget af et Interessentskab og lededes af et Repræsentantskab og en Bestyrelse af Byens Borgere. Hverken blandt Repræsentanterne eller i Bestyrelsen var der en eneste Teaterfagmand. Bestyrelsen bestod af: Købmand T. Olsen, Højesteretsadvokat Stang, Major Møller, Stadskonduktør Grosch og Exercermajor Ytteborg. Den daglige sceniske Ledelse var derimod lagt i Hænderne paa tre danske Skuespillere *Jørgensen, Nielsen* og *Cronborg*[1]). Personalet var

[1]) *Chr. Jörgensen,* f. i København 1812, Elev v. kgl. Theater, deb. i Kristiania 1831 en statelig og mangesidig Skuespiller, der var og blev Teatret til megen Nytte. *Peter Ludvig Nielsen* f. 1808 i København, havde oprindelig været Maler — Elev af Kunstakademiet — deb. i Kristiania 1834, og forlod det først i 1889. En elskværdig og yndet Skuespiller, Vaudeville-Onkler og komiske Jøder var hans Specialitet. *Jens Larsen Cronborg* f. 1807. deb. i

væsentligt dansk, og der var mange dygtige Kræfter blandt det, foruden de allerede nævnte *Carl Hagen* (f. 1816, d. 1871), allerede den Gang en meget yndet Komiker og en fuldt uddannet Sanger, og Adolf Rosenkildes senere Hustru, den indtagende *Anna Paasche.*

Repertoiret gik væsentlig i Kølvandet paa det kgl. Teater i København, og man spillede her som der baade Opera og Skuespil.

Naar og gennem hvem Mantzius havde søgt den kristianiensiske Borger-Direktion, før han tog derop, vides ikke. Men det synes som om han fandt den forud indtaget imod sig, og det blev paastaaet, at dette skyldtes Professor N. P. Nielsens uheldige Indflydelse [1]). Nielsen havde nemlig, endog to Gange, været Gæst ved Kristiania Teater, i 1843 og i 1844 [2]), altsaa umiddelbart før Mantzius kom.

Herom anede den unge haabefulde Mand imidlertid intet, og han kom, som man ser af hans nylig meddelte Brev, med den bedste Tro til Fremtiden. Denne Tro blev for saa vidt heller ikke rokket, som han straks og iøvrigt saalænge han var i Kristiania gjorde endogsaa megen Lykke hos Publikum og blev meget yndet hos de toneangivende Folk i Byen. Han kom derop med en stor, ny Rolle, som han havde indstuderet, men aldrig spillet hjemme, nemlig *Tony Lumpkin* i Goldsmith's fortræffelige »Fejltagelserne«. Som denne gemytlige Svirebroder fik han sin første Optræden paa Kristiania Teater og gjorde straks megen Lykke hos Publikum, medens Pressen, maaske med nogen Ret, fandt, at denne Rolle »med sin ustyr-

---

Kristiania 1836, en ret dygtig og alvorlig Karakterskuespiller. Han gik i Halvtredserne tilbage til Danmark og var i ca. 10 Aar ved Folketheatret. Døde som Reservekontrolør v. d. kgl. Teater i 1870.

[1]) Se „Breve fra og til C. H."

[2]) T. Blanc: Christiania Theaters Historie p. 121. *Phister* var iøvrigt ogsaa med i 1843.

lige Vilterhed ikke saa ganske passer i hans Maneer og til hans Kræfter, der mere synes at føre ham til Fremstillinger af adstadigere og pedantisk Characteer« [1]).

Den 29. Dec. kommer saa hans anden Debut, der bestaar af *Erasmus* og *Robert* i »Amors Genistreger« paa samme Aften, og alle synes at finde, at man her har fundet den unge intelligente, dannede og smagfulde Kunstner, som Teatret trængte til. Men — alt imens den mener det samme — beklager Direktionen ikke at kunne engagere ham. »Teatrets Midler tillade ej denne nye Udgift, uden at der foregaar en Reduktion, hvorved Een eller Flere af det gamle Personale opsiges. Nu er det vistnok saa, at der maanedlig udbetales Gager til uduelige Subjekter, der have et Slags Hævd paa dette Beneficium, skjønt deres Fjernelse forresten, i og for sig, maa betragtes som en Vinding, men desuagtet maa man foretrække, at de blive staaende; thi ved dette konservative System, hvorved vor Scene fornemmelig skal danne et Modstykke til de omrejsende Selskaber, vil man lettest kunne hidkalde og sikkre sig dygtige Subjekter, og derved stedse holde Teatret i Stigen. Da altsaa ingen af det gamle Personale maa opsiges, kan Hr. M. ei blive antaget. Hr. M. er imidlertid et dueligt Subjekt, og det gjør Direktionen ondt at maatte afvise ham; thi efter det omtalte System er just en saadan Skuespiller imødeset, og nu er man ved selve Midlet hindret fra at naa Maalet. Hr. Mantzius og enhver anden, der med god Adkomst melder sig til Optagelse ved Christiania Theater, maa da vente indtil nogen af vore Uduelige ved Døden afgaar« [2]).

Ogsaa Jacob v. Thyboe spillede han første Gang her i Kristiania. Men om fast Engagement talte Direktionen stadig ikke, skønt Publikum baade synes at have ventet

---

1) „Den Constitutionelle" 15. Dec. 1844.
2) „Den Constitutionelle" 3. Jan. 1845.

og ønsket det. Den 21. Jan. 1845 skriver han hjem, ogsaa til Tante Kiølstrup:

». . . . Det er en Skam, at jeg ikke har skrevet Dig før til, men jeg vilde hellere lade Fader mine Omstændigheder her vide, da jeg frygtede Du skulde blive forskrækket, naar Du læste, at jeg ikke var antaget. Min Stilling er forresten meget god her, og uden Direktionens Bestialitet havde jeg maaske neppe vakt saa megen Deltagelse eller Interesse, som jeg har gjort. Jeg er endnu meget almindelig søgt og afholdt, og Folk er meget forbittret paa Direktionen. Imidlertid har jeg faaet Lov til at vedblive at give Gæsteroller mod Betaling, og det er jo akkurat ligesaagodt som at være antaget. Jeg har julet temmelig meget, men forresten ingen Kjeltringestreger begaaet . . . . Studentersamfundets Bestyrere havde den Artighed at invitere mig til deres *oldnordiske Lag*, hvilket glædede mig meget . . .«

Majoren giver fra København Svar paa dette Brev 30te Jan. 1845, og han glæder sig inderlig over, at Kristian »bestandig vedbliver at nyde Yndest i Publicum, og vi haabe, at Du ikke vil forspilde den«. Dog, det »oldnordiske Lag«, som synes at have vakt en vis Opsigt den Gang, ogsaa nede i Danmark, har ikke imponeret ham. Den gamle Spottefugl skriver: »Gud, hvem der dog havde været saa lykkelig at være med til den nordiske Fest i Christiania. Tænderne løbe mig ordentlig i Vand, naar jeg tænker paa den harske Bjørneskinke, og den lækre Hestesteg, vædet med den søde Mjød. I fik dog vel ogsaa harsk Flæsk? Lad mig dog endelig vide i dit næste Brev, om I fulgte den gl. nordiske Skik til Fuldstændighed og, da I omsider var bleven gemytlige, kastede hverandre Hesteknoglerne i Hovedet og gik Bersærkergang, eller paa hvilken anden Maade denne ved Mjød og Gammeløl fremkaldte Gemytlighed yttrede sig. Jeg antager, at Du den næste Dag havde en betydelig Katzenjammer. I det

mindste var jeg syg et Par Dage den eneste Gang i mit Liv jeg blev beværtet med Mjød og gl. Øl, thi uagtet jeg just ikke nød det til Overmaal, har jeg dog aldrig havt nogen stærkere Udtømmelse af begge Ender, forbunden med en enorm Hovedpine, end dengang. Denne Fest har i temmelig høj Grad latterliggjort Entrepreneurerne, og jeg ser nu af norske Blade, at man i Christiania omtrent fælder samme Dom . . .« Og som en omsorgsfuld Fader ender han sit Brev med et Ønske og en maaske ikke helt overflødig Formaning: »Gid det gaae Dig vel og vi snart maa høre gode Efterretninger fra Dig. Drik ikke for meget, om Du end ikke bliver en Drukkenbolt, saa skader det dog Dit Bryst, og det maa en Skuespiller bevare.

Din Dig inderlig hengivne Fader

Mantzius.

I det Hele befandt Kristian sig aabenbart vel i Kristiania, han vandt mange Venner, blev hurtig optaget i det gode Selskab, blev Medlem af det norske Studentersamfund og kom til at spille en vis Rolle der. Kort sagt alle, hvem han kom i Berøring med, syntes at holde af ham og sætte Pris paa ham, selv Direktionen, der blot ikke vilde engagere ham. Ikke længe efter sin Ankomst, kom han som betalende Gæst til at bo i Huset hos Konsul Semb, som i det hele viste ham en overordentlig Velvilje saalænge han var der. Mantzius skriver selv derom, i Brev til Tante Kiølstrup af Tirsdag 11. Februar 1845: ». . . . Naar jeg forresten undtager det Kjedsommelige i, at jeg nu i 6 Uger ikke har kunnet komme til at spille, saa var det Synd af mig at klage; jeg har det, som jeg tit nok har fortalt Dig, saa godt, som jeg kan have det paa et fremmed Sted, og Konsulens Opmærksomhed og Velvillie er snarere taget til end af. Da jeg f. E. forleden vilde betale ham vor akkorderede umaadelig billige Ho-

norar for mit Ophold, sagde han, at han ikke trængte til Penge for Øjeblikket, at jeg kunde vente med at betale ham, til Direktionen betalte mig som jeg fortjente det. — Hvor jeg fik Penge fra til at kunne betale ham med? — Kmhr. Morgenstjerne var hos mig den sidste Dag i Januar og leverede mig 15 Daler (Spcdaler) som min sammenskudte [?] for Januar Maaned[1]). Forresten skal Kammeraterne [Scribe's 5 Akts Komedie] gaa den 19de dennes, hvori jeg skal spille Dr. Bernadet, og muligens skal jeg spille Jacob v. Thyboe d. 29de. I et nyt Stykke skal jeg spille en meget brillant Rolle — naar jeg bare kan — en gammel Tjener, — uvist naar[2]). I Slutningen af Januar Maaned blev jeg inviteret af Direktionen til at være Medlem af Studentersamfundet, og i Aften tager jeg Deel i et Fakkeltog til *Oscar*[3]), deres Konge,

---

1) I et Brev fra Hostrup til Mynster („Breve" p. 57) findes Forklaringen paa denne mystiske Sætning. Hostrup skriver: „Mantzius kom til Norge, gjorde umaadelig Lykke som Tony i „Fejltagelserne", Erasmus og Robert i „Geniestregerne", men Directionen kunde ikke antage ham, fordi den ikke havde Raad dertil. Alle Bladene var forbitrede, Aristokraterne tilbød ham ved Sammenskud at sikre ham, hvad han kunde leve af, saa at han kunde tilbyde Directionen at spille gratis. Dette modtog han, men de sidste Blade melde, at Directionen heller ikke har villet indlade sig herpaa. Directionen plejer, naar den faar Debutanter fra Kjøbenhavn, at henvende sig til Nielsen — hinc illæ lacrymæ! Hvad det bliver til, veed jeg ikke, hans norske mægtige Venner slipper ham ikke nemt."

2) Det ny Stykke var „Chevalier de Grignon", Komedie i 2 Akter af Bayard og Mélesville. oversat af G. H. Schielderup. Det opførtes første Gang d. 16. April 1845 paa Kristiania Teater og Mantzius spillede deri den bærende Rolle *Nogent*, en gammel, trofast og opofrende Tjener. Denne Figur var skrevet for den udmærkede franske Skuespiller *Bouffé*.

3) Oscar I, der 8. Marts 1844 havde besteget Tronen, var som bekendt ligesaa populær i Norge som i Sverige og ikke mindst yndet blandt Studenterne.

som i denne Tid er kommen hertil. Det er noget ret sjeldent, hvad han er elsket af alle Folk; de jubler ham imøde hvor han træder frem, — det er en lille Forandring for en Dansk at høre paa.

Theaterdirektionen er meget høflig og pæn imod mig.«

Kunstnerisk set havde han utvivlsomt megen Nytte af denne Udfart. Han kom til at spille en Del forskelligartede og gode Roller, spillede dem sammen med andre, nogenlunde jævnaldrende Kunstnere, der var dygtige, men ikke saa meget dygtigere end han selv, at de knuste ham ved deres Overlegenhed. Han gjorde saa megen Lykke hos Publikum, at han fik den Tillid til sine Evner, uden hvilken man som Skuespiller ikke *kan* gøre noget rigtig godt. Hostrup, som saa ham i Frederiksborg faa Maaneder efter at han var vendt tilbage fra Norge, skriver om ham: »Mantzius er gaaet meget frem paa sin Udenlandsrejse, han er nu en *heel* Skuespiller, og jeg tvivler ikke paa, at han som saadan har en smuk Fremtid for sig« [1]).

Imidlertid, da han ikke kunde blive i fast Engagement, maatte han søge andensteds hen. Hans Navn var nu allerede blevet saa godt som Skuespiller, at han som Efterskrift til det nys citerede Brev kunde skrive: »Jeg har faaet meget gode Tilbud fra 3 Teaterdirektører i Danmark og Norge.« Af disse valgte han Tilbudet fra den ganske nybagte Teaterdirektør *Hans Vilhelm Lange* [2]), der kun var en fire, fem Aar ældre end han selv, der som han selv havde aflagt en vellykket Debut paa det kgl. Teater og som han selv havde maattet søge bort derfra. Sin Bevilling som rejsende Direktør fik han i 1844, men havde endnu ikke benyttet den. Derimod var han beskæftiget med at søge sig et godt Personale til at begynde den nye Saison med og havde saaledes blandt an-

---

[1]) „Breve", p. 81.

[2]) Lange var født 18. Jan. 1815 i København.

dre henvendt sig til Kr. Mantzius, der i Marts 1845 skrev til ham ved sin Faders Mellemkomst[1]).

Dog blev vist intet afgjort, før Mantzius selv kom til Danmark. Den 9. Maj skriver han hjem: ». . . Mine Gjæsteroller er nu færdige, og Direktionen sendte mig 35 Sp.daler for den Sidste; det er altsaa i Alt 55, jeg har tjent heroppe [!]; om Engagement talte de i deres Brev [ikke] og ville formodentlig heller ikke tale om det, naar jeg med det Første gjør dem en Afskedsvisit, og at jeg holder mig for god til at tigge mig paa dem, kan Du vel indsee. Nu, det er jo ogsaa fuldkommen ligesaagodt at komme med Lange til Odense, saa er man i Danmark, nærmere Kjøbenhavn, og det er det Bedste — saa har man en Forandring . . . . Kammerherre Morgenstjerne saavelsom de Andre mine Velyndere heroppe ere lige flinke endnu mod mig, og for deres Skyld gad jeg nok blive her en Vinter endnu . . . . Jeg har faaet 2 Informationer i Recitation, to Studenter, med $1^1/_2$ Mark norsk for Timen ɔ: $3^1/_2$ dansk, og disse Penge anvender jeg til at lære at ride for, det vil sige tildeels — nu rystede Du paa Hovedet! . . . .«

Saa godt befandt Mantzius sig i Norge, at han ikke rejste hjem, da hans Gæstespil var endt, men endnu blev en god Maanedstid deroppe mellem sine mange nye Venner. Kunsten, »Faget«, kunde han dog ikke lade helt ligge i denne Ferie.

I »Den Constitutionelle«, den Gang Kristianias ledende Blad, som særlig gav sig af med Teatret, kunde man i Begyndelsen af Juni 1845 læse følgende anselige Annonce:

---

[1]) Brev af 20. Mars 1845 fra Major v. M. til Kr. M.: „Dit Brev til Lange har jeg besørget."

AFTENUNDERHOLDNING

Løverdagen d. 7de Juni Kl. 6½ agter Undertegnede i Frimurerlogens lille Sal at foredrage

Gjenboerne

Vaudeville i 3 Acter, opført i Studenterforeningen i Kjøbenhavn 1844.

Entréen betales med 40 Skilling. Billetter faaes hos Boghandler Hoppe og Conditor Freysse samt ved Indgangen, som aabnes Kl. 6.

K. Mantzius.

Dette blev Indledningen til den Oplæservirksomhed, som senere blev en saare betydningsfuld Specialitet for Kristian Mantzius og, som det synes, faldt dette første Forsøg meget heldigt ud.

Det var ikke almindeligt eller rettere helt ukendt saavel i Norge som i Danmark at drive den dramatiske Oplæsning som Kunst. De saakaldte »Deklamatorier«, hvor Kunstnere eller Dilettanter fremsagde et Digt eller en lille Fortælling, var kendte nok. Men Fremstillingen af et helt dramatisk Værk blot ved Ordet, saaledes som Tieck gjorde det i Dresden, det var en Ting, Publikum ikke var vant til, og betragtedes som noget af et Vovestykke. Den unge Skuespiller havde imidlertid Modet og, øvet i Oplæsning fra Skolen og den studentikose Vennekres, synes han ogsaa allerede at have haft Evnen. »Den Constitutionelle« skriver i sin Anmeldelse: »Hr. Mantzius's Aftenunderholdning i Gaar var ret godt besøgt, og skjønt han, noget Fortepianoaccompagnement nær, var ganske ene om at underholde de Tilstedeværende, lykkedes dette ham dog i høj Grad. En burlesk, men vittig Vaudeville i tre Akter, der er forfattet for og har været opført i Studenterforeningen i Kjøbenhavn, og hvori de tilstedeværende literære og sociale Forhold med ungdommelig Lystighed gjennemhegles, foredrog han paa en saa livlig og

udtryksfuld Maade, at hans Forelæsning ofte afbrødes af Tilhørernes Latter og Bifald og til Slutning lønnedes han med et almindeligt Bravoraab«.

Saa megen Lykke gjorde han, at han kunde gjentage sin Oplæsning og dermed tjene nogle norske Specier til Hjemrejsen. For rejses hjem skulde der nu. Men denne Hjemrejse kom rigtignok til at gaa for sig paa en anden Maade end Mantzius havde tænkt sig. Det var just den Sommer, at det andet store skandinaviske Studentermøde skulde finde Sted. For to Aar siden, i Juni 1843, var de københavnske Studenter, efter først at have hentet deres lundensiske Brødre, til Søs draget til Stockholm og Upsala, hvor Carl Ploug havde proklameret Skandinavismens Program. Dette Studentertog var Kristian Mantzius gaaet glip af. Nu kom han med til det næste, og det paa en særegen Maade. Denne Gang var det de kristianiensiske Studenter, der med eget Dampskib afhentede Lundenserne og førte dem til København. Mødet skulde være den 23. Juni og vare i tre Dage.

Den 9. Juni, to Dage efter Oplæsningen af »Gjenboerne«, laa der nu følgende Skrivelse til »Herr Student Mantzius« i hans Logis:

»Da vi have bragt i Erfaring, at De agter at begive Dem i Løbet af denne Maaned til Kjøbenhavn, tage vi os den Frihed at anmode Dem som dansk Student om at gjøre de til Kjøbenhavn rejsende norske Studenter den Fornøielse at ledsage dem paa Dampskibet »Carl Johan«. Reisen er foreløbig bestemt til den 21. d. M. —« Blandt de syv Underskrivere var den norske Studentersangforenings Stifter — den blev just stiftet ved denne Lejlighed — Mantzius's senere gode Ven *Johan Behrens*.

Student Mantzius var naturligvis henrykt over den Ære, som var vederfaredes ham. Han skriver den 13. Juni til Tante: »Naa, søde Tante, nu er der ikke mange Dage til, inden jeg kommer hjem. Det vil ingen almindelig

Modtagelse være, jeg kommer til at nyde. Som Du ved, skal nemlig 110 norske Studenter til Kjøbenhavn; Comitéen har været saa elskværdig at invitere mig til at tage med i en meget net Skrivelse. De har fragtet et Dampskib alene for sig. Det vil blive en overordentlig morsom Tuur. Paa Fredag [ɔ: den 20de] rejse vi til Malmø, derfra til Lund, mødes med Svenskerne og gaa i Følge med dem til Kjøbenhavn. Den Student, jeg vilde have hos mig, kommer virkelig med[1]) — naa ryst nu ikke paa Hovedet —. Det er jo kun 3 Dage og næsten ikke hjemme naturligvis; vi kunde jo rede paa Sofaen og paa Gulvet. Vær nu sød og klag ikke over det. Jeg har haft 2 smaa Aftenunderholdninger, ved hvilke jeg læste »Gjenboerne«, det gjorde megen Lykke. Efter at min Gjæld her er klaret, kommer jeg hjem med en 60 Rbd.; det er jo ganske ordentligt. Og saa har jeg anskaffet mig 2 Par Buxer, 2 Veste, 2 Par Strømper, 3 Lommetørklæder, hvoraf de to er stjaalne, et Par Støvler, et Par Sko, en Hat, en Masse Handsker, som jeg har udslidt, og megen Velvillie, som jeg ikke har udslidt . . . . naar jeg nu kommer hjem og — *NB.* Svenskerne og Nordmændene ere rejste, saa skal vi snakke gammelt — Sikke Herredage det vil blive ! ! . .«

Om Mantzius kom til at spille nogen Rolle ved dette navnkundige skandinaviske Studentermøde, ved jeg ikke, men jeg tror det næppe. I alt Fald har det kun været en Menigs. Politik var ikke hans Sag. Vel tændte de den Gang brændende politiske Spørgsmaal, Skandinavismen og Liberalismen, ogsaa lld i hans Sind, og da Orla Lehmann hin Dag i Ridehuset holdt sin berømte Tale for Studenterne og afkrævede dem Løftet om at ville holde sammen i Kampen for »vort Fædreland, det hele store skan-

[1]) I det tidligere Brev har M. omtalt, at han gerne vilde invitere en Student til at bo sammen med ham hos Tante Kiølstrup i Kronprinsessegade

dinaviske Norden», har han næppe hos nogen fundet mere begejstret Tilslutning end hos Mantzius. Han var liberal, som de unge den Gang var det, det vil sige, han var en abstrakt »Frihedsven«, og han var national, hvad der for ham mest bestod i fanatisk at afsky alt tysk Væsen. Det aabenbart rent instinktive Had til Tyskheden — der var saa meget mærkeligere, som han selv var af halvtysk Familie — var Ledetraaden for ham i hans politiske Sympatier og det som førte ham mod det nationalliberale Parti. Men nogen egentlig Partigænger blev han aldrig selv. Dertil interesserede Politikkens Detaljer ham for lidt. Instinkt og Stemning bestemte hans politiske Anskuelser, men saa vidt jeg ved, førte hverken det ene eller det andet ham ind i nogen bestemt politisk Organisation. Det er derfor med Urette, at man har betegnet Mantzius som den specielt national-liberale Skuespiller. Den politiske Betegnelse kan til Dels passe paa den Kreds, han i sin Ungdom hovedsagelig sluttede sig til, ikke paa ham selv.

VI.

Vandreaar. »Smukke Lange« og hans Trup. Rejseliv. Fyens Athen og dets Yndling. Fyens Guvernør og Løjtnant v. Buddinge.

Imidlertid, Studentermødets Tid var snart forbi. Mantzius maatte skilles fra de kære norske og svenske Brødre og fik andet at tænke paa end Skandinavisme, Politik og Brorskaaler. Det gjaldt nu at ordne sin Fremtid og faa sit Engagement hos den debuterende Teaterdirektør Lange i Orden. Dette gik nu aabenbart let nok, men blev noget anderledes, end Mantzius oprindelig havde tænkt sig. Det blev nemlig ikke til et Gæstespil i Odense, men M. blev engageret som regulært Medlem af den rejsende Trup, der spillede hele Danmark og en Del af Sydsverige over. Lange var en flot, køn trediveaarig Mand med megen Forretnings- og nogen Kunstsans. Selv var han en yndet og vistnok ikke daarlig Skuespiller, der dog vel nok mere havde sit gode Ydre — »smukke Lange« kaldtes han — end sit kunstneriske Indre at takke for sit Held. Søn af en fattig Skomager og selv en forløben Konditordreng havde han intet Dannelsesgrundlag at bygge sin Teatervirksomhed paa; men hans Hoved var godt, hans Energi stor og hans Erfaring allerede ikke saa ringe. Han debuterede allerede 1832 ved det Titchenske Selskab, men kom næste Aar til Direktør J. P. Müller — Fru Betty Nansens Bedstefader — og med ham drog han rundt i adskil-

Kristian Mantzius omkring de Tredive

lige Aar gennem hele Skandinavien. En Gang i Lund saa C. Molbech ham spille Albert Ebbesen i »Elverhøj« og syntes saa godt om den unge smukke Skuespiller, at han skaffede ham Debut paa det kgl. Teater. Debuten faldt heldigt ud, men Lange, som allerede da var gift med den skønne Skuespillerinde Juliane Marie Michelsen, kunde og vilde ikke vente paa et tvivlsomt Engagement og gik atter ud med J. P. Müller. Dennes Hovedstation blev Odense, og i denne Provinsens intelligenteste Stad vandt han som Skuespiller mange Velyndere, deriblandt ikke mindst Fyens Guvernør og kommanderende General, Kronprins Frederik, der ogsaa havde Hovedstation i Odense. Ved hans Hjælp fik han sin egen kgl. Bevilling i Juli 1844, som han altsaa nu, Aaret efter, begyndte at udnytte. Hans Dygtighed viste sig strax deri, at han forstod at samle en Trup saa god, at »det vistnok uden Overdrivelse kan siges, at aldrig noget omrejsende Selskab hverken før eller senere i den Grad har formaaet at sætte sig fast i Publikums Gunst« [1]).

Det var unge Folk, som rejste ud med Lange — paa en Undtagelse nær. Den kloge Direktør havde nemlig haft den gode Ide at opfordre den forgudede Sanger Giovanni Battista *Cetti* til at tage med. Cetti havde just haft sin Afskedsforestilling — d. 14. Maj 1845; han var ganske vist ikke, hvad han havde været, den bedaarende Don Juan og Farinelli, men hans Stemme havde endnu en Del af sin gamle Charme, han var ikke mere end 51 Aar gammel, og han kunde anvendes i Skuespillet. Hos Lange spillede han saaledes med Held den brave Holmens Baadsmand Palle Blok i Overskous »Pak«.

Ellers var det Ungdommen, der herskede. Kristian Mantzius var kun femogtyve Aar, den bedste af hans nye Kolleger, og den som han sluttede sig nærmest til, *Chri-*

[1]) Karl Schmidt: Meddelelser om Skuespil og Teaterforhold i Odense, p. 121.

stian Schmidt, Kasinos senere saa beundrede Friskfyr, var den Gang kun to og tyve, hans Forlovede, Selskabets Primadonna, Jfr. *Thora Sønderskou,* omtrent i samme Alder[1]). Den dygtige Peter Petersen, senere kaldet »tyske Petersen«, fordi han en Tid var ansat ved et tysk Skuespillerselskab, Stamfaderen til en hel Række Teaterfolk, var lige paa Alder med sin Direktør. Saa var der de unge Damer, Md. Henrichsen, f. König, der spillede baade Soubretter og højromantiske Roller som Parthenia i »Ørkenens Søn« og Jolanthe i »Kong Renés Datter« og Md. Bloch, der ogsaa var mangesidig, og de vistnok noget ældre solide Komikere Bentzon med det smukke Deklamationsorgan og den mere grovkornede Henrichsen, død som Direktør i Trondhjem.

Dette iøvrigt meget vakre og i Faget dygtige Kompagni følte Kristian Mantzius, Officerssønnen, Teologen og Literaturdyrkeren, sig vel nok en Smule aandelig overlegen. I et Brev fra denne Periode skriver han hjem til Faderen: ». . . . Mit Liv er saaledes: jeg staar op om Morgenen Kl. 8—9—10— bestiller lidt ved Ludvig d. 11te [som han dog aldrig kom til at spille] eller noget Lektyre, gaar paa Prøve, spadserer lidt, spiser Middag med mine kjære og interessante Kammerater, hører de samme Komedieanekdoter, jeg har hørt i 2 Aar[2]), gaar hjem paa min Sofa, læser lidt, sover lidt, spiller lidt Komedie om Aftenen; gaar hen og spiser, drikker i Almindelighed et Glas Toddi med mine Kammerater, hører de samme Histo-

---

1) Christian Theodor Schmidt fødtes 21. Okt. 1822 i København. Han var som Dreng i Tjeneste hos J. L. Phister, hvad vel ikke har været uden Indflydelse paa hans Skuespillertilbøjelighed. Han døde allerede 1865 som Meddirektør for Casino. Jfr. Sønderskou, hans senere Hustru fødtes 1. Jan. 1823. Den kendte Skuespillerinde, Frk. Julie Schmidt, senere Fru Krum-Hunderup, var deres Datter.

2) Brevet er dateret „Gøtheborg, Gøtha Källaren [et gammelt nu nedlagt Hôtel] Søndagen d. 3die Oktober 1847."

rier o. s. v. — o, Künstlerleben!! — Forresten maa du ikke troe, jeg kjeder mig, det gjør jeg Gudskelov aldrig . . . .«

Det rejsende »Künstlerleben« er i Følge Sagens Natur altid ensformigt, trættende og besværligt, men var dog i visse Maader mindre kedsommeligt den Gang end nu, hvor de moderne Lynturnéer ikke giver deres Deltagere Stunder til andet end daglig Ind- og Udpakning, daglig Faren til og fra Jernbanen, til og fra Teatret. Den Gang medførte de lange, besværlige og kostbare Rejser, at man til Gengæld opholdt sig nogen Tid paa hvert Sted og i de anseligere Byer blev i uge-, ja maanedsvis. I Odense gav Lange saaledes paa sin første Turné 53 Forestillinger, og da man ikke spillede hver Dag i Ugen, kom Opholdet der til at strække sig over flere Maaneder. Paa den Maade lærte man dog Byen og dens Befolkning at kende, medens man nu kommer og svinder som en travl *commis voyageur* og ikke faar Tid til at interessere sig for andet end om Hotelsengen er afdampet og Maden nogenlunde spiselig.

Men paa den anden Side var Rejserne den Gang saa besværlige, at man selv i vor græsselige Jernbanetid ikke skulde tro det muligt. Der findes i vor Teaterliteratur kun sparsomme Vidnesbyrd fra de rejsende Trupper. Kristian Mantzius har imidlertid i Breve til Hjemmet fra disse sine Vandreaar givet nogle Bidrag som nok fortjener at bevares. Man høre f. Eks., hvorledes den Gang et rejsende Skuespillerselskab tilbagelagde den korte Strækning fra Göteborg til Frederikshavn, der nu om Dage tager nogle faa Timer. Det paagældende Brev er dateret Aalborg den 6. November [1847] og stilet til Tante Kiølstrup: ». . . . Jeg trækker Vejret betydelig lettere her paa dansk Grund; det var en forskrækkelig Filisterby den Gotheborg; rigtignok er det som man kom fra Christiansborgslot til Brokkensbod, men Folkene er meget gemytligere. Vi kom hertil Onsdag Morgen [ɔ: d. 3. Nov.], med Forløbere af mange Rygter, der dels sagde, at vi var drevne til fremmede

Kyster, dels at vi vare forliste, — Løgn var det jo, men ikke aldeles ugrundet endda. Tirsdag d. 26de [Okt.] spillede vi sidste Gang i Gøtheborg, og Torsdagaften Kl. 7 bleve vi tilsagte at møde paa Skibet en stor Dæksbaad ude fra Skjærgaardene, udmærket Fartøj til at sejle, dygtige Søfolk, 3 Mand, Smuglere; men naturligvis slet ingen Passagerbekvemmeligheder; vi gik ombord i den forfærdeligste Taage og uden Vind; den næste Morgen Kl. 7 vare vi mod Strømmen avancerede 2 Mil ud i Skærgaardene, her kastede vi Anker og skulde vente paa Vind.

Skjærgaardene ere en Samling af Klippeøer, som ligge meget malerisk, den ene tæt ved den anden i 1000 vis; sejle imellem dem kan kun den der Hjemmevandte, og Smugleri drives der til det Yderste. Vor Skipper og hans Fader vare Folk paa et Par danske Tønder Guld, alt tjent ved Smugleri. Midt imellem de mørke, vilde Stenmasser titte smaa Byer paa en 20 Huse og paa nogle Øer blot enkelte smaa venlige røde Gaarde frem; vi gik da iland paa Varjø; her boede nogle Folk, som leve af at modtage og huse Folk; thi det er meget almindeligt at her ligge mange Skibe og dels overvintre, dels lægge sig herind for Storm.

Folkene vi kom til vare meget flinke, vi fik kjøbt Fisk, havde gode Madkurve, spiste godt til Middag og om Eftermiddagen kommanderede Skipperen os ud. Folkene, vi var hos, sagde os, at vi kom nok igjen, og vi sejlede. Da vi havde krydset op igennem Skjærene, kom vi i Kattegattet og snart fik vi Storm. Der blev nu en gyselig Elendighed nede i Lasten, hvor hele Mandskabet var placeret paa det Bedste og paa Halm. Strax som Uvejret begyndte, sendte Lange, som selv var syg, Bud op, at han [Skipperen] skulde vende om; men han sagde, det var ingen Storm; vi sejlede næsten klods mod Vinden, saa den lille Skude var i en forfærdelig Bevægelse; vi

rebede 2 Gange Sejl og var komne en 5 Mil midt ud i Søen, da Lange kravlede op og afbrudt af adskillige Brækninger, befalede ham at vende om; det var nu mørk Nat, Stormen var taget til og nu skyllede Regnen ogsaa ned. Jeg var hele Tiden paa Dækket og var tilligemed Bentzon den Eneste som aldeles ikke var syg.

Han vendte nu om og under stadig Regn og Storm og Mørke, saa man intet kunde skjælne, nærmede vi os [den] svenske Kyst igjen. Bentzon som sad ved Siden af mig, fik en paa Hovedet af Storsejlsbommen, som tog hans Kaskjet med, og nu krøb ogsaa han ned. Nu var jeg alene paa Dækket. Alt som vi nærmede os svenske Kysten, blev Søgangen stærkere, da Vinden bar ind paa den. Igennem Stormen lød en evig Jamren og Stønnen og Brækken fra Lasten. Men nu kom det allerfarligste, som maaske ingen tænkte paa dernede. Den, der havde seet vor Udsejling gjennem Skjærene, hvorledes der paa flere Steder kun var sejlbart. Vand paa en Bredde som Raadstuestræde, omgivet af blinde og opstaaende Skjær, maatte begribe det Vovelige i at gaae ind imellem dem i det tykkeste Mørke.

Vore 3 Søfolk var de roligste, mest flegmatiske Mennesker, jeg har seet. Ikke en Ed, ikke et heftigt Ord kom fra dem, ja da vi nærmede os Skjærene og de to af dem stode forude for at lodde og observere, raabte de saa sagte til hinanden, at Alt maatte gjentages 2 Gange. Nu hørte jeg den Ene sige: »Jeg kjender ikke Landet!« Jeg gav mig Gud i Vold og var belavet paa at have endt min Kunstrejse for dennesinde; men Skipperen svarede ganske rolig: »Det er nok bra endda!« Og en Timestid efter laa vi udenfor det samme Huus, vi havde forladt om Eftermiddagen. De Fleste af os roede i Land, fik Folkene bankede op, fik lidt at leve af, og laa paa Halmmadrasser og sligt paa Gulvene. Klokken var 3, da vi kom derhen og Alle var glade ved at have overstaaet den Nat godt. Vi

hørte senere, at en gammel Lods havde sagt, det var det værste Vejr, han havde været ude i.

Om Søndagen stod vi op og vegeterede der i Huset. Vinden var endnu stik imod, om Søndagen blev det smukt Vejr og lidt fordrejet Vind. Jeg roede over til en lige-overfor liggende Ø med Datteren i Huset, en smuk Pige (*forlovet* med en Styrmand) og gik i Kirke; den Kirkevej skulde vore Damer forsøge paa at gaae, man maatte løbe op og ned af Graastensmasserne, hoppe fra en Sten til den anden. Hele Gudstjenesten var her meget opbyggelig. Præsten kunde jeg forresten ikke forstaa et Ord af, han læste sin Præken op og holdt sig hele Tiden paa en meget høj Tone.

Da Klokken var 8 om Aftenen, kom Skipperens Fader op og vilde have vi skulde gaae ud, var infam grov tilligemed Sønnen og det blev da bestemt, vi skulde gaae ud Kl. 11½. Det var god Vind, dejligt Maaneskin og Stjerneskin, men vi fik spaaet, at Klokken 4 vilde Vinden vende sig, som ogsaa slog ind paa en Prik. Det var en dejlig Nat. Jeg var paa Dækket som sædvanlig og saa Solen staa op; nu fik vi næsten Vindstille og sydlig Vind. Vi vare nu lige ud for Frederikshavn og begyndte at krydse til Aalborg; Skipperen vilde ikke sætte os af til Frederikshavn og føre Tøjet til Aalborg, uagtet det stod i deres Kontrakt. Da vi havde krydset noget op ad Middagen til, sagde en af Folkene at nu fik vi stærk Storm igjen. Nu blev der da en Forfærdelse over Kvindfolkene; han vilde ikke gaa ind, for han, sagde han, kunde godt taale Søen, men naar han maatte sætte Tøjet af og faa den hele Fragt, vilde han gaa ind. Lange sagde, han skulde faa sin Fragt og — saa gik vi da ind til Frederikshavn; en Timestid efter vor Landgang, rejste der sig en frygtelig Storm.

Lange gik nu til Notarius publicus og Politimesteren, og Skipperen maatte betale 55 Rbd. til Lange, og det havde han godt af. Saa kjørte vi til Aalborg og kom her

Onsdag [d. 3. Nov.] Morgen Kl. 3½; — og saaledes endte den anden punniske Krig.«

Rejsen fra Gøteborg til Aalborg havde altsaa varet fra Torsdag den 28. Okt. til Onsdag den 3. Nov. Morgen. Det var i Sandhed ikke lutter Løjer at være rejsende Skuespiller den Gang. Og det kan just ikke siges, at Lønnen opvejede Møjen. Hvad Mantzius havde i Gage ved det Lange'ske Selskab, kan ikke med Bestemthed oplyses. Den gamle Provinsskuespiller og Direktør C. F. Rau oplyser, at i hans Ungdomstid — c. 1832 — var den normale Skuespillergage ved de danske rejsende Selskaber »4 à 5 Rigsd. ugentlig (hos *Müller* havde en enkelt Akvisition 6 Rigsd. ugentlig). Hos Ehlers var Vilkaarene endnu daarligere«[1]). Dertil kom rigtignok et Par Beneficer, med hel, halv eller kvart Netto-Indtægt, samt fri Rejse og Forplejning under selve denne. Tiderne havde imidlertid forbedret sig noget, da Lange begyndte sin Direktørvirksomhed, og Mantzius kunde i Slutningen af Marts 1847 opgøre sin Indtægt for den forløbne Saison til »omtrent 830 Rbd.«, hvad han selv finder »meget ordentligt«, og hvad der vist ogsaa var det efter Tidens Forhold. Man har vel Lov til at antage, at hans Indtægt i den Langeske Periode, alt, Beneficer og smaa private Aftenunderholdninger iberegnet, udgjorde c. 100 Rdl. om Maaneden. Og for 100 Rdl. kunde man den Gang faa meget.

Mantzius beretter i adskillige af sine Breve fra denne Rejsetid om, hvorledes han lever, og hvad han giver for det. I Aalborg f. Ex. boede han hos en Kobmand Ferslev, og havde der »et stort smukt Værelse, et Sovekammer og et lille Kammer til Tøj; jeg faar The om Morgenen og Aftenen og giver herfor 12 Rbd. om Maaneden; jeg

[1]) „En omreisende Skuespiller". Episoder af mit Theaterliv, af *Carl Fr. Rau*. Khvn. 1879, p. 27.

spiser fortræffeligt til Middag hos Gæstgiver Petersen[1]) for 8 Rdl. om Maaneden«. I Odense er det endnu bedre og billigere. »Saaledes har jeg det: Jeg var saa heldig, efter at have boet 1 Dag paa Postgaarden [Hotellet] at faa en Lejlighed paa 3 Værelser, hvoraf jeg bruger det første, simpelt, men net møbleret, Sofa, Stole, Consoller, et Spinette, hvide Gardiner, til Dagligstue — med Kost, Lys, Varme, for 18 Rbd. om Maaneden; jeg lever meget godt her, en heel [Del] Officerer spise ogsaa herfra. Kyllinge-, Due- og Andesteg vælter ned paa Spilleaftenerne, Kjødsuppe næsten hver Middag; Folkene ere en Berider Dannebrogsmand Rasmussen Grisehuus med Kone, simple, men overordentlig venlige og forekommende Mennesker. Det mellemste Værelse har jeg mine Kufferter i; det tredie mig selv, naar jeg sover.«

Paa den Maade kunde man jo nok faa 100 Rbd. om Maaneden til at slaa til og endda leve komfortabelt. Man hører ham heller aldrig klage over sin økonomiske Stilling, og han sender nu og da lidt Forstærkning til Faderen, der muntert, men uafladeligt vrider sig i Aagerkarlenes Kløer. Af og til høres jo nok et lille Længselssuk efter det kgl. Teater, og der var vel nok flere end de, der kom til Orde i Brevene til »Tante« og Faderen. Fra Slagelse lige i Begyndelsen af Tournéen, lyder det drastisk: ». . . . jeg vilde jo hellere spille Komedie paa Kongens Nytorv end her i Slagelse, omgivet af Svinestier og alle Slags Latriner — ja, for saaledes er Forholdene til Kunstens Tempel i Slagelse, — men jeg vil ikke spilde Tiden med tomme Ønsker, og desuden kan det jo komme.«

Endnu større var Længselen efter Hjemmet, Forældrene, Søskendene, »Tante«, og den kommer uskrømtet til Orde i hans Breve. Navnlig paa de store Familie- og

---

[1]) Gæstgiver Petersen var Aalborgs bedste Restauratør. Officererne spiste der „4 Retter Middagsmad og Kaffe for 7 Rd. 3 Mk. maanedlig". Rau's anf. Bog, p. 35.

Festdage er det aabenbart, som det er naturligt, at den unge Skuespiller føler sig ene og trist, trods den Lykke han gør, og den Venlighed han møder i det Fremmede. Han skriver Nytaarsdag 1846: »Klokken er lidt over 9; det er ikke længe siden jeg kom op: og det Første jeg gjør i det nye Aar. er at ønske Dig. søde Tante, et glædeligt Nytaar og en inderlig Tak for det Gamle. Tak for al din Godhed, for al din Overbærenhed imod mig, for al din Utrættelighed i din Kjærlighed .... Jeg skulde i Kirke om lidt og Kl. 11½ skal jeg paa Prøve, — ja Du kan troe, at havde jeg intet at bestille ved Theatret i Kjøbenhavn, saa er her fuldtop at gjøre; her er man baade Skuespiller, Chorist og Statist. Der falder jo mange kjedelige Roller og Partier sommetider, men saa har jeg jo ogsaa mange gode. I Dag skulde vi prøve »Pigen i Lyon« [Lord Lytton Bulwer's bekendte Komedie, som Saisonen i Forvejen havde gjort megen Lykke paa det kgl. T:], hvor jeg spiller en Hr. Beauséant, — flav! — Nu ringer Klokkerne til Kirke; naar jeg kommer fra Prøve, skal jeg fortsætte Brevet; o, havde vi blot Tryde eller Spang herovre; det er nogle miserable Præster. — —

Saa, Godaften, lille Tante, her er jeg igjen! Hvad Klokken er? den er 12. Siden jeg ønskede Dig glædeligt Nytaar, har jeg været i Kirke (ussel Præken), til Prøve (daarlig Prøve) til Middag (alene—god Mad) sovet til Middag (godt sovet), spilt mine to Roller i »Gjenboerne« (spilt godt) spist til Aften hjemme, drukket et Glas Toddi paa Postgaarden, og nu sidder jeg her for at sige Dig Godnat . . . Den Nat drømte jeg, at jeg var kommet en Dag til Kjøbenhavn, og fik Dig og Bedstemoder [gamle Fru Fabrikør Mantzius f. Armand boede den Gang sammen med Justitsraadinde Kiølstrup] i en Vogn ud til Fader og Moder. Gid jeg kunde have gjort det i Gaar eller idag. Igaaraftes sad jeg alene og spiste, og tænkte paa en kjøbenhavnsk Nytaarsaften .... Jeg har ikke mærket

synderlig til, at det var Juul; — det holder jeg ikke af, — det veed Du nok .... Hvad min offentlige Stilling angaar herovre, da tror jeg, [jeg] er Publikums Yndling .... Lev nu vel, søde Tante; hils Bedstemoder og alle dine og mine Kjære! Kan Du overkomme det, saa send mig et Par Linier, det glæder mig saa inderligt. Du faar snart Brev igjen, paa Ære!! Gud velsigne Dig, indeslut i dine Bønner

din
gamle Dreng
Kristian.

Hvad der holdt Mantzius oppe i den noget bitre Kamp, var vel nok det, at han følte, hvorledes han kunstnerisk udviklede sig, og hvorledes han mere og mere fik Tag i sit Publikum. Lange spillede et godt Repertoire; de bedste Ting skyldtes vel nok Mantzius' Initiativ; men mest holdt han sig til de Nyheder, som paa det kgl. Teater havde havt Held med sig: Overskous »Pak«, der var ganske nyt, Bayard's »Ude og Hjemme«, Hertz's »Kong René's Datter«, Bulwer's »Pigen i Lyon«, Fr. Halm's »Ørkenens Søn«, Scribe's »Statsmand og Borger«, Heiberg's »Ulla skal paa Bal«. Alle de sidste Saisoners Træffere tog Lange, desforuden nogle Holbergske Komedier, »Den Stundesløse« og »Erasmus Montanus«, hvis Optagelse paa Spilleplanen vel nok skyldtes Mantzius.

De første Oplysninger om Truppen stammer fra Hostrup, der paa dette Tidspunkt — September 1845 — opholdt sig som Huslærer paa Kokkedal og derfra tog til Frederiksborg for at se sin gamle Ven spille. »Peer Quit i »Pak« og Ministeren [Aldobrandini] i »Statsmand og Borger« vare fortræffelige (i den sidste Rolle bliver han stadig fremkaldt). Flere af Skuespillerne her ved Theatret, som jeg har talt med, vente ham ogsaa tilbage igjen paa det kgl. Theater om 1 eller 2 Aar«[1]).

[1]) Hostrups Breve, p. 81.

Ellers kan Truppens Ydelser først bedømmes efter det Tidspunkt, da Lange faar Hovedsaison i Odense. De øvrige Provinsbyer havde ingen Presse, som gav sig af med at anmelde de stedlige Teaterforestillinger, ialt Fald ikke paa en saadan Maade, at disse Anmeldelser kunde give noget Begreb om Præstationernes egentlige Art. Odense derimod havde ikke blot et fast og godt Teater, som Byen efter dets Ombygning i 1840 var og kunde være stolt af, men ogsaa en Presse, bestaaende af et Par anselige og forholdsvis velskrevne Aviser — »Fyens Stiftstidende« og »Thomsens« eller »Fyens Avis«, som fulgte Teatrets Virksomhed med aarvaagen Interesse.

Naar Kristian M. i Brevet til sin gamle Grandtante tror at kunne forsikre hende, at han i Odense er Publikums Yndling, saa viser en Gennemgang af Odensepressen fra disse Aar, at han ikke har overdrevet.

Lange begyndte sin Odense-Saison d. 12. Nov. 1845, og Selskabet synes straks at have vundet Publikums Gunst, men specielt gjorde dog Mantzius Lykke. Efter en af de første Forestillinger, »Ude og Hjemme«, et ubetydeligt, men muntert fransk Lystspil, hvor Mantzius spillede Hovedrollen, den hyklerske, men letsindigt elskværdige Viveur, Armand Colombet, skriver »Fyens Stiftstidende« d. 29. Nov.: »Det er vist længe siden, at Publikum i Teatret har moret sig saa godt, som det, efter Munterhedsytringerne at dømme, gjorde i Gaar Aftes under Opførelsen af »Ude og Hjemme«. Ogsaa vistes der et fortræffeligt Sammenspil, en Lethed og Ugenerthed hos samtlige de Spillende, ligesom den Rolle, der saa at sige holder Stykket, gaves saa ypperligt af *Hr. Mantzius*, at han fremkaldtes efter Stykkets Slutning.«

Han befæstede sin Yndest ved sin Udførelse af saa heterogene Roller som den gamle, sære Boghøker Peer Quit i »Pak« og den flotte Korporal og Dansemester *Molberg* i »Ulla skal paa Bal«, en Rolle, der vist førte

ham ind paa Belmanns-Sangen, en af hans senere saa yndede Specialiteter, men Kronen paa det hele blev vel nok »Genboerne«, der efter at have ligget i næsten to Aar, nu her i Odense første Gang naaede frem til et regulært Teater og udførtes af professionelle Skuespillere og Skuespillerinder. Denne teaterhistoriske Begivenhed fandt Sted den 19. December 1845.

Og det skete uden Tvivl kun efter Mantzius's Ønske og saa at sige paa hans Ansvar, idet det blev givet til hans første Benefice, paa en af de daarligste Teaterdage i Aaret, og med en Indstudering, der kun havde taget nogle faa Dage. Mantzius havde nu rejst rundt med Manuskriptet til dette et af Aarhundredets største Kassestykker i sin Kuffert og ikke kunnet faa det anbragt nogensteds. Det er aabenbart, at Lange ikke heller har turdet tage det paa eget Ansvar, men har ladet Mantzius's Benefice agere Prøveklud, medens han straks, da det har gjort Lykke, holder krampagtigt fast paa det som sin velerhvervede Ejendom, skønt han ikke har givet Forfatteren en Skilling for det. Han skriver Dagen efter Førsteopførelsen til sin Ven Orlamundt[1]), der den Gang opholdt sig som Teaterdirektør i Aalborg, og som havde bedt Hostrup om Tilladelse til at spille hans Stykke: »Igaar gav vi her for første Gang Jens Kristrups Studenterkomedie »Gjenboerne«. Det gjorde en uhyre Lykke og vil utvivlsomt blive et Kassestykke. Saa gjerne jeg vilde, kan jeg ikke tilbyde Dig det, thi jeg har haft et skrækkeligt Vrøvl med Hr. Mantzius om den Sag. Forfatteren er hans Svoger og havde tilbudt M. at lade Stykket gaa paa hans Benefice, men da jeg naturligvis paa

---

1) Carl Vilhelm Orlamundt, f. i Khvn. 1807, d. i Odense 1871, tidligere ved Titchens Selskab, en dygtig Skuespiller og Direktør, Fader til den i Khvn. senere meget yndede Hans Orlamundt, kom sammen med sin Hustru, f. Larsen, næste Saison i Engagement hos Lange.

ingen Maade vilde lade et Stykke komme til Opførelse, uden at jeg fremtidig fik Raadighed over det, saa bragte jeg det endelig til, at det blev mig overladt paa den udtrykkelige Betingelse, at jeg ikke maatte overlade det til andre. Bog, Musik og Roller har kostet mig 30 Rd., men det vil nok betale sig«[1]).

Man turde nok dele denne Langes Forhaabning, navnlig da disse 30 Rd. synes at have været hans eneste Udgift med Stykket, der i de kommende Par Aar blev et af hans sikrest virkende Trækplastre. Mantzius spillede, som ved Studenteropførelsen, baade Jerusalems Skomager og Løjtnant v. Buddinge, og saavidt man kan se, gjorde han megen Lykke i begge Roller. Anmeldelserne var, som altid den Gang, meget knappe. I Thomsens Avis hedder det: »Studenterkomedien »Gjenboerne«, som iaftes opførtes til Benefice for Hr. *Mantzius,* modtoges med et overordentligt Bifald, og til Slutning fremkaldtes Beneficianten. Uagtet Stykket er indstuderet i faa Dage, gik det dog størstedeels allerede nu (med Undtagelse af Regentsscenen i første Act) med et Liv og Lune, der vandt fortjent Paaskjønnelse. Ogsaa Orchestret viste ved denne Forestilling, at det *kan* præstere et godt Accompagnement. Gjentagelsen af dette Stykke vil rimeligvis flere Gange sikkre Directeuren fuldt Huus.« Der var nemlig ikke fuldt ved Premieren. Mantzius skriver hjem: »Men — men — men!!! Min Benefice — *adieu, mon plaisir!* jeg fik kun en 60 Rbd., som omtrent slog til med at dække min Skræder, Skomager, Kræmmer og anden Gjæld med her i Byen.« Han fik dog Revanche ved sin næste Benefice, der blev givet ham en Maanedstid efter, d. 30. Jan. 1846, og til hvilken han spillede Vielgeschrey

[1]) Dette Brev er indesluttet i et længere Brev fra C. Hostrup til Mantzius (tidligere trykt i Prof. Otto Borchsenius's „Hjemlige Interieurer"). Hostrup æskede M.s Mening om Sagen. Men Orlamundt fik ikke Stykket.

og sang tre Bellmannske Sange. Her var der fuldt, og han fik mange Beviser paa den Yndest, han allerede havde vundet i Byen. Det hedder i »Thomsens Avis«: »Hr. Mantzius's Beneficeforestilling gaves iaftes for fuldt Huus og med et betydeligt Overskud, ved frivilligt erlagt høiere Betaling, for Beneficianten, der ved sin Indtrædelse modtoges med Bifaldsytringer og efter Forestillingens Slutning blev fremkaldt. Efter Forestillingen havde saamange Medlemmer af »Læseforeningen«, som Theatrets store Sal kunde rumme, foranstaltet et Aftensmaaltid i Forening, og dertil indbudet Hr. Mantzius som en Opmærksomhed for den Velvillie, hvormed han i denne Vinter ved Oplæsninger af digteriske Arbejder har bidraget til Selskabets Underholdning.«

Og i »Fyens Stiftstidende« hedder det en halv Snes Dage tidligere: »Det er flere Gange offentlig udtalt, at det *Langeske* Skuespillerselskab er et af de bedste her i Byen sete Provinsselskaber, og denne Mening er vistnok saa almindelig anerkjendt blandt det theaterbesøgende Publicum, at den ikke trænger til der at gjentages; thi med meget faa enkelte Undtagelser kan vistnok hvert enkelt Medlem siges i Almindelighed at tilfredsstille enhver billig Fordring.

»Naar vi derfor med disse Linier søge at henlede Opmærksomheden paa et enkelt Medlem, Hr. *Mantzius,* da skeer dette ikke i den Hensigt at nedsætte de øvrige Medlemmer paa hans Bekostning, men fordi vi ansee Hr. *Mantzius* for et Talent, som *ethvert Theater* maa glæde sig ved at tælle blandt sine Medlemmer. Enhver, der har seet de fortrinlige Udførelser af H. Mantzius's Roller i »Gjenboerne«, »Ude og Hjemme« og »Pak«, vil vistnok istemme denne Mening, og det forundrer Indsenderne meget, at den Kongel. Theaterdirection, efter de Prøver, Hr. *Mantzius* ved det Kongel. Theater har givet paa sit Talent, ikke med Glæde har grebet Lejligheden til at be-

holde en saa heldig Acquisition, medens den har antaget Skuespillere, der staae langt under ham.«

Det var virkelig en usædvanlig Hæder, der vistes den unge rejsende Aktør i »Fyens Athen«, som Major Mantzius kalder Odense, denne ellers saa reserverede By; og hjemme sad den gamle, halvblinde Fader hver Mandag og Fredag hos Kehlet og læste om sin Søns Berømmelse. »Du koster mig 12 Sk. om Ugen, udi Caffé«, skriver han, »hos Kehlet, det eneste Sted, hvor jeg finder begge de fyenske Aviser og derfor frequenterer Mandag og Fredag . . . . 60 Rbd. er bandsat lidt til Benefice, da Aviserne dog sagde »fuldt Huus«. Hr. Lange burde betalt noget for Brugen af »Gjenboerne«; har han ikke det? —«

»For Øjeblikket synes i det hele taget den omtalte begavede Skuespiller at være Odenses *Løve«*, som der stod i »Fyens Stiftstidende« (31. Jan. 1846). Han kom meget ud i det gode Selskab, var ogsaa »Løve« paa Klubballerne og levede i det hele et muntert og lystigt Liv, saa muntert, at hans Venner derhjemme blev lidt ængstelige. Hostrup skriver til ham (30. Dec. 1845):

»Kjære Ven! Du synes at have glemt os, men vi have ikke glemt Dig, og det er derfor [jeg] sender Dig en Afskedshilsen i det gamle Aar. Det har glædet mig at see Glimt af Din Berømmelse i Bladene (navnlig O. Thomsens Anmeldelse af »Ude og Hjemme«) item Beretningerne om »Gjenboerne«, hvortil jeg har faaet Plakaten af en Fyenbo. [Det synes at være det eneste Honorar, Hostrup fik for disse Odense-Forestillinger.] Jeg har ogsaa hørt fortælle om Din selskabelige Elskværdighed, men en Ytring i et Damebrev fra Odense har gjort mig ondt. Deri siges nemlig om Dig — Du skal have det rent ud —, at Du er et vakkert dannet Menneske, men at Du skal være saa »forfalden«. At det er et dumt Rygte, veed jeg nok, men nogen Anledning dertil kunde Du maaske nok have givet ved at tage for rigelig til Dig af den Drik-

kelse, der bydes Dig i Selskaberne. Derfor vil jeg bede Dig, hvis Du ikke har gjort det før, at tage noget Hensyn til, at Du lever blandt og af Spidsborgere og ikke blandt Studenter. NB. Den sidste Bemærkning maa Du ikke betragte som en steenbergsk Moral, men som en Conclusion, Du vist ogsaa vilde gjort, naar Du havde hørt factum.«

Om Kristian Mantzius tog sig Vennens gode Raad ad notam, ved jeg ikke. Der er Grund til at betvivle det. Han havde bestandig svært ved at indrette sit Liv efter Spidsborgernes Moral. Men hans Yndest var vedholdende, og han beholdt de gode Venner, han havde faaet i Byen. Et Bekendtskab gjorde han der, som blev af særegen Betydning, det var Bekendtskabet med Kronprins Frederik — den senere Frederik VII. —, der som Guvernør over Fyen havde Residens paa Odense Slot, og som allerede fra tidligere Tid var en Velynder af Lange. Han var en ivrig Teatergænger, naar man gav noget, som passede ham, og »Genboerne« blev et af hans Yndlingsstykker, ikke mindst paa Grund af den kostelige Løgnhals Løjtnant v. Buddinge, hvis Fremstiller kom til at nyde godt af hans allerhøjeste Bifald. Ganske kort efter Premieren ser man i Langes Avertissementer, at »Gjenboerne« paany opføres »efter Hs. kgl. Hhd. Kronprinsens naadigste Forlangende«, og dette Forlangende gentoges. Den glade Komedie gik ialt 8 Gange i Løbet af denne Odense-Saison, hvilket var uhørt i Teatrets Annaler. Og da Selskabet næste Saison kommer igen, skriver Mantzius — mindre respektfuldt — hjem til sin Fader: »Strax den første Dag sendte Kronpeter Bud til Lange, at han endelig maatte opføre »Gjenboerne« inden Mandag, og at han ikke maatte vente ham i Søndags. Han har faaet sig en Elskerinde, Berlings Forlovede, som er indlogeret en Mils Vej herfra, hvor han nok rider fra og til hele Dagen« [1]).

[1]) Brev af 8. Dec. 1846.

Naar, hvor og hvorledes det personlige Bekendtskab stiftedes mellem Kronprins Frederik og Mantzius, kan ikke med Bestemthed siges. Sandsynligheden taler for, at det er sket i et af disse Odense-Aar. Saa meget er vist, at det igennem en Del Aar blev ret intimt, og at Mantzius i den Periode var en hyppig og velset Gæst ved Prinsens, mildest talt, utvungne Fester[1]), hvor han som en lystig og, vel at mærke, begavet Peter Ravn førte det fornemme Selskab an i Leg og vittig Skæmt, indtil han selv i kaadmundet Ubetænksomhed kastede Trylleringen fra sig.

---

[1]) Generalmajor v. Müller skildrer saaledes en Julefest paa Frederiksborg 1848 i disse Ord: „Kongen har tilbragt Julen paa Frederiksborg uden at have haft andre hos sig end den jourhavende Adjudant, som var Bibow, og Etatsraad Berling . . . . Ved Bordet sad „Fruen" [Fru Danner] ved Kongens Side. Det øvrige Juleselskab bestod af Skuespillerne *Foersom, Knudsen* og *Mantzius*, samt Madam Simonsen og Mand, Doctor *Bo* (Fruens Læge) og et Par andre. Efter Bordet var Juletræ med mange gode Presenter. Fruen fik brillante Smykker. De fleste Herrer fik Daaser med Penge . . ." Hofliv under trende Konger, ved E. Bodenhoff. K. 1913, p. 338 f.

VII.

Kampen for København. — Stalbrødrene Hostrup og Mantzius. — Den kongelige Naade og den kongelige Unaade.

Den megen Lykke, Mantzius gjorde i Odense, baade som Menneske og som Kunstner, bragte ham paa den Tanke, at Øjeblikket nu var kommet til at forsøge paany at komme ind ved det kgl. Teater. Han taler i sine Breve til Hjemmet gentagne Gange hemmelighedsfuldt om de »store Planer«, han har for Fremtiden. Odense-Saisonen sluttede Mandagen den 9. Marts 1846 med »*Intrigerne*«, som Lange ogsaa havde antaget, efter at det kgl. Teater havde forkastet det, og »*Genboerne*«, samt en *Afskedsepilog* forfattet af Carl Bagger og fremsagt af Lange. Og til denne Forestilling var Huset »saa fuldt, at selv en Deel af Orchestret maatte overlades til Tilskuere« [1]).

Derefter drog Truppen til Svendborg, hvor Mantzius, som han skriver til Tante, var «gyselig i Velten. Jeg var næsten bedt ud hver Dag, stundom 2 Gange«. Og Brevet, som er skrevet fra Nykøbing, den 11. April, slutter saaledes: «Om mit Brev til *Collin* og mere kan Du faa at vide hos Fader.«

Sagen var den, at den samme Dag havde han til Kon-

---

[1]) Fyens Avis, 10. Marts 1846.

ferensraad Collin, som endnu stadig var Direktør ved det kgl. Teater afsendt følgende Skrivelse:

Hr. Konferensraaden vil godhedsfuldt tilgive, at jeg udbeder mig Deres velvillige Opmærksomhed et Øjeblik af Deres kostbare Tid. Den Godhed, jeg altid har mødt hos Konferensraaden i den Tid, jeg havde den Ære at staae i Forhold til Dem, giver mig Mod til at tale aabenhjertig til Dem. Det er nu to Aar siden jeg fik min Afsked fra det kgl. Teater, hvilken den kongelige Direktion tilskrev mig, »den troede at skylde min Fremtid;« — dengang var det mig ubegribelige Ord, nu forstaar jeg dem.

Det har været mig to Skoleaar, frugtbare paa Erfaring, frugtbare paa Øvelse, og det er mit Haab, til Nytte for min Fremtid. Ligesom — om jeg maa tillade mig et Billede — de kongelige Søofficerer, der have ret Begejstring for Standen, gaa tilsøs som Koffardimænd, naar de i den kongelige Tjeneste ikke straks have Udsigt til nogen frugtbar Virksomhed, saaledes mener jeg ogsaa, den unge Skuespiller, især naar han har haft et lykkeligt og fredeligt Hjem, kan prøve, om det har været ret Alvor med hans Lyst og Kald til Kunsten, ved nogen Tid at føre en omrejsende Skuespillers just ikke meget misundelsesværdige Liv. At Prøven vil være endnu sikrere naar han hele sit Liv i den samme Stilling bevarer sin Flid, Interesse og Begejstring usvækket, er vel sandt, men ligesaa naturligt er det, at han stræber ud af en Omgivelse, der ikke kan tilfredsstille nogen dannet Mand, at han hellere vil være den Sidste blandt de Gode, end den Første blandt de Slette. Min Bøn til Dem, Hr. Konferensraad, er, at De vilde fremhjælpe mig til atter at vise mig for det kjøbenhavnske Publikum ved at der aabnedes mig Adgang til i Maj Maaned at give nogle Gæsteroller paa det kongelige Teater. De Roller, jeg efter mit Skjøn skiller mig bedst ved, ere: Colombet i »Ude og

Hjemme«, Peer Quit i »Pak«, Aldobrandini i »Statsmand og Borger«, Løjtnanten i »Gjenboerne« og Præsten i »Intrigerne«. Maatte det tillades mig at optræde i nogle af disse Roller, vilde jeg være den kongelige Direktion meget forbunden, hvad derpaa videre maatte følge, staar i Guds Haand.«[1])

Denne værdige og fornuftige Skrivelse fra den unge Skuespiller gjorde aabenbart Indtryk paa den retsindige Collin og allerede en Maaned efter at han havde modtaget den, den 13. Maj, stod Mantzius atter paa de hellige og kongelige Brædder, som Colombet i »Ude og Hjemme«.

Valget af Rolle var imidlertid ikke saa fornuftigt som Brevet var skrevet. Ganske vist havde han gjort megen Lykke i Odense som denne parisiske Levemands Tartufe. Men han havde ikke set Michael Wiehe i denne Figur og ikke betænkt, at han maatte staa meget tilbage for ham i Elegance og personlig Charme. Wiehe havde allarede bragt det ubetydelige, lille Lystspil op til 16 Opførelser i den samme Saison, Mantzius spillede det kun en Gang. Dette kunde aldrig blive Grundlaget for et Engagement.

Ganske vist fik han en betydelig Revanche med sin Løjtnant v. Buddinge, idet han og Hostrup fik »Genboerne« indsmuglet ved tre af de da kongelige Sommerforestillinger, som enkelte af Personalet fik Tilladelse til at give til egen Fordel. Han gjorde her overordentlig Lykke, blev endogsaa fremkaldt, hvad ellers kun skete med Beneficianten. Men disse Forestillinger var private og ethvert Haab om at faa »Genboerne« indført i Teatrets regulære Repertoire, blev nedslaaet af Teaterchef v. Levetzau, der mod den venligstemte Collin erklærede, »at

---

[1]) Dette Brev er fremdraget af Hr. *Robert Neiiendam* og trykt i hans „Breve fra danske Skuespillere" II, p. 39.

det ej alene var det kongelige Teater uværdigt at give Noget, der, som en Spas, først var opført i Studenterforeningen og siden paa Provinsteatrene, men det tillige kunde blive meget ilde optaget af baade Hoffet og den dannede Verden, hvis Directionen tillod sig at opvarte dem med saadanne Studenterløier, som vilde skaffe en raa og plat Tone Indgang paa den nationale Scene«.[1])

De to Venners første Angreb paa den gamle danske Skuespilborg var heldigt afslaaede af den gamle tyske Kommandant. De maatte trække sig tilbage i Uorden, skønt de havde besejret Publikum. Mantzius sluttede atter Kontrakt med Lange, og Hostrup gav sig til at polere paa »Intrigerne«, saa at i det mindste denne uskyldige Spas kunde nydes af Hoffet og den dannede Verden. Det lykkedes ham ved at forandre det ominøse Ord »Fugleskidt« til den formodentlig mere hoffähige »Fuglemøg«.

Næste Saison fornyede de unge Kampfæller Angrebet; den 18. Okt. 1846 opførtes »Intrigerne«, og med dette i Sandhed harmløse Værk holdt altsaa Hostrup sit regulære Indtog paa den kongelige Scene. Mantzius fik med Orlov fra Lange Tilladelse til at optræde som Gæst to Gange i Præstens Rolle, som han havde spillet tidligere i Provinsen.

Denne Gang satte i alt Fald Hostrup sig fast. Ikke blot gjorde »Intrigerne« megen Lykke — det opførtes 16 Gange denne Vinter og holdt sig lige op til vore Dage — men v. Levetzau maatte næste Saison til sin Beskæmmelse søbe den Kaal, han saa stærkt havde spyttet i, og tage »Genboerne« op i sit Repertoire — det gik første Gang ved de ordinære Forestillinger den 19. Marts 1848. Og dernæst fik Hostrup den 15. Maj samme Aar sin store Sukces med »Eventyr paa Fodrejsen«, der én Gang for alle slog ham fast som dansk Dramatiker.

1) Overskou: den danske Skueplads V, p. 743.

Han var altsaa vel hjulpen. Mantzius derimod var ikke et Skridt videre. Da »Genboerne« blev indlemmet i Repertoiret, var han endnu i Provinsen, og Gundersen kom til at spille hans Løjtnant. Atter blev hans Skæbne knyttet sammen med Hostrups. Hostrup havde imidlertid skrevet sin »Spurv i Tranedans« og ved Mantzius' Mellemkomst faaet dette Stykke, saavel som sine andre, opført hos Lange, bl. a. i Odense, hvor Kronprinsen havde set det og moret sig meget over Mantzius's Peter Ravn. Nu var »Kronpeter« siden 20. Febr. 1848 ikke længere Fyens lystige Guvernør, men Danmarks Konge og endnu dets enevældige Konge.

Forholdene former sig da saaledes:

Den 19. Marts, samme Dag som »Genboerne« har Premiere paa det kgl. Teater, skriver Hostrup i et Brev til Mantzius, som da spiller i Slagelse: ». . . . En Hemmelighed: Jeg har skriftlig tilbudt Mad. Larcher[1]) *Spurven* til hendes Sommerforestilling paa den Betingelse, at du skulde spille Peter Ravn. Dog var det ikke saa meget for Sagens Skyld, som jo nok kunde gaa igennem paa anden Maade, som for at gøre hende Afbigt, fordi jeg forrige Sommer behandlede hende meget uhøfligt, da hun bad om »Gjenboerne«. Jeg er kommen til den Erkjendelse, at hun og Fru Heiberg er de eneste, der kan spille unge Piger i Lystspillene. Idealet af dens øvrige Besætning vilde være: Konsul — Phister. Frue — Mad. Nielsen. Frøken — Mad. Larcher. Baron — Rosenkilde. *Kammerjunker — Hultmann.* Søren Torp — Wiehe sen. [Michael W.]. Hutter — Gundersen. Lassen — Møller. Halling — Wiehe jun. [Vilhelm W.]. Eller — Knudsen, Winsløw. Klint — Holst. Tokkerup — Foersom. Mine — Mad.

[1]) Frederikke Nicoline L., f. Lange (1812—1892), en fin og elskværdig Skuespillerinde, paa denne Tid meget yndet som Ingenue og i det lettere Elskerindefag. I „Spurven" kom hun til at spille Mine Tokkerup.

Phister. Gunild — Mad. Holst. Men hvordan bliver man fri for *Schneider,* og hvad skal man bruge ham til?« [1])

Den af Hostrup planlagte Sommerforestilling for Mad. Larcher kom til at finde Sted den 17. Aug. 1848 — rigtignok med en ganske anden Rollebesætning end den af Hostrup foreslaaede; af denne var kun Mad. Holst og Mad. Nielsen tilbage. Og saa Kristian Mantzius, der gjorde endogsaa megen Lykke som Peter Ravn.

Fire Dage efter, d. 21. Aug., udstedte Kong Frederik VII. fra Kristiansborg Slot følgende kgl. Resolution, der menes at være den sidste i Enevældens Tid:

»Vi ville allernaadigst have cand. philos. Kristian Mantzius udnævnt til Kongelig Skuespiller fra 1ste September d. A. at regne med en aarlig Gage af 500 Rdlr. I hvilken Henseende Vi allernaadigst ville have Direktionen for Vort Skuespil paalagt at foranstalte det Fornødne. Befalende Eder Gud! Givet paa Vort Slot Christiansborg d. 21. August 1848.

Frederik R.«

Den 23. August stod Udnævnelsen i »Berlingske Tidende«.

Om der er nogen Aarsagsforbindelse mellem hans Gæsteoptræden som Peter Ravn og den umiddelbart derpaa følgende kgl. Udnævnelse, kan ikke oplyses. Muligt en Kongen ved Mantzius's heldige Gæsteoptræden blevet mindet om et Løfte, han har givet, eller en Beslutning, han har fattet allerede i Odense. Ansættelsen kom i hvert

---

[1]) Johan Ludvig Schneider (1809—1870) var Teatrets Regissør og som saadan ikke uden Magt, ialt Fald til at skade. Han var iøvrigt ikke nogen helt daarlig Skuespiller, og Hostrup slap ikke af med ham. Han spillede Søren Torp i Stedet for Michael Wiehe. — Ovenst. Brev har tidligere været trykt i O. Borchsenius: Hjemlige Interieurer.

Fald meget pludseligt og aabenbart Mantzius uventet. Han var endnu knyttet til Lange. Endnu den 1. September spiller han »Spurv i Tranedans« hos ham i Næstved [1]).

Imidlertid, hans Drømmes Maal var naaet. »Det Kunstnersamfund, som jeg saae op til i min tidligste Ungdom, som jeg tænkte mig som optaget i i mine lykkeligste Drømme, — det *er* jeg optaget i«, skriver han selv.

Rigtignok ved et Magtbud. Frihedsvennen, den liberale unge Kunstner var bleven »kongelig ansat« ved Absolutismens sidste Enevoldsbud! Han følte vistnok selv, at han kom i en skæv Stilling, men hans Taknemlighed mod Frederik VII. blev derfor ikke mindre, og han bevarede hele sit Liv en dyb Hengivenhed for den excentriske, men gode Konge. Han faldt i Unaade ikke saa længe efter, og dermed gik det saaledes til: Ved et Aftenselskab hos den nye Konge — det var før Formælingen, men Luise Rasmussen var naturligvis til Stede som Fru Danner —, legedes der efter Tidens Mode Ordsprogsleg, og Mantzius ledede denne. Efter at Legen i nogen Tid var gaaet meget fornøjeligt, begyndte Luise Rasmussen at faa sit ubehagelige Lune og gjorde en Mængde vrantne Indvendinger mod hvert af de Ordsprog, han bragte i Forslag. Mantzius blev irriteret og sagde pludselig i den skarpe Tone, der var ham egen, naar han blev vred: »Saa synes jeg, vi skulde lege »Naar Skidt kommer til Ære, ved det ikke, hvordan det vil være!« — Der blev dødsstille i Salen. — Derpaa sagde Frederik VII. ganske roligt, men med en Værdighed, som tydeligt sagde Mantzius, at hans Rolle som Hofmand var udspillet: »Lad kgl. Skuespiller Mantzius' Vogn køre frem!« [2]).

---

[1]) Annonce i „Berl. Tid." for 22. Aug. 1848.

[2]) Denne Oplevelse har jeg Mand og Mand imellem hørt fortælle paa adskillige Maader. Det her berettede er autentisk. Ialt Fald har min Fader fortalt mig det saaledes, og han hverken var eller havde nogen Grund til at være stolt af sit Vid ved denne Lejlig-

Denne Unaade forandrede dog intet i Mantzius's Følelser overfor Kong Frederik. Han virkelig elskede ham lige til det sidste og følte en dyb Sorg ved hans Død. Jeg finder et Bevis derfor i nogle Linier, han skrev — for sig selv —, et lille Eventyr i Andersensk Stil, men ganske løst nedskrevet, med Blyant, lige efter Dødsfaldet og Christian IX's Udnævnelse til Konge. Han kalder det

Maanen fortæller.

Ak, hvor jeg seer meget, og meget meer end I troe, for jeg seer ogsaa, naar I ikke kunne see mig, om Dagen nemlig, og saa skamme I Jer ikke for mig, — saa troer I ikke den gamle Maane er med og kan fortælle Verden, hvad der passerer, — men tag Jer iagt! Jeg har seet det! og jeg fortæller det!

Der laa en stor Plads og et stort Slot paa Pladsen. Det er nu mange Aar siden. Og udenfor Slottet stod en uhyre Skare af alvorlige Mænd, — de havde sendt nogle Mænd op til Kongen paa Slottet for at sige ham, at Folket ikke troede de gamle svage Ministre; de vilde have nye, ellers gik Landet tilgrunde. Hans Fader var nylig død, saa han var bedrøvet og havde ikke Lyst til at tænke paa at regjere; men da Folkets Udsendinge kom til ham, elskede han Folket mere end sin Bedrøvelse og sin Magt, og han sagde: Ja, Børn, som I vil! — Og da de alvorlige Mænd paa Pladsen fik det at vide, rungede de begejstrede Raab gjennem Luften. Og de alvorlige Mænd blev muntre Soldater, sloges med Sang og frelste Fædrelandet. — Og der gik flere Aar. — Det var en

---

hed. Iøvrigt sankede Grevinde Danner senere Kul paa hans Hoved. Efter Frederik VII's Død sendte hun ham som Erindring en af Kongens mange mærkelige Tobakspiber. Paa Sølvlaaget var graveret et stort *L*. I hendes Brev, som desværre er gaaet tabt, stod der: „De skal ikke bryde Dem om det *L*, der staar i Laaget, det betyder ikke *Luise*.

skjøn Sommereftermiddag, at jeg saa ud paa den samme Plads, og Solen spillede paa vejende Faner, og glade og taknemmelige Ansigter straalede i Junisolen, og de saae op til det samme Slot, hvor deres Udsendinge var for at takke den gode, trofaste Konge, fordi han havde holdt, hvad han havde lovet — og han kom frem paa Altanen, og de jublede, som kun glade og frie Mennesker kan juble — og den gode Konge stod stille, og Taarerne bævede i hans trofaste Øjne, og han sagde blot: »Tak, Børn, Tak, Gud velsigne Jer!« Men de dernede vidste, at det betød: »Jeg har kun tænkt paa, at I skulde være glade og frie, jeg har ikke tænkt paa min egen Glæde og Magt, og saaledes vil jeg blive ved til min Død.« — Og han blev ved til sin Død; og Døden kom! den kommer altid. —

Det var en hæslig, taaget, sludfuld Efteraarsdag, og jeg saa den samme Plads fuld af Mennesker, — men afsides saa jeg en alvorlig Mand staa med sin Søn ved Haanden. — Og ud paa Altanen kom en alvorlig Mand og sagde, at den gode Konge var død, og at den nye skulde leve — og Menneskene derude raabte Hurra, saa Murene rystede, og Soldaterne trængte Folk tilbage, at de ikke skulde komme Slottet for nær — og en munter, pyntet, smilende ung Konge kom frem, — og Menneskene blev ved at raabe Hurra. — Men den alvorlige Mand paa Pladsen trak sin Søn bort med en mørk Mine og en bitter Taare. »Hvorfor raaber de Hurra?« spurgte Drengen. «Er De glad over, at den gode Konge er død?« — »Nej«, sagde Faderen. . . . »Elskede han da den gode Konge saa højt? Og sit Land endnu højere end den gode Konge, siden de er saa glade?« Faderen svarede ham ikke, men bed Læberne sammen. — En gammel Kone, som havde hørt Drengens sidste Spørgsmaal, sagde: »Nej, min søde Dreng, men han lever saa godt med sin Familie.«

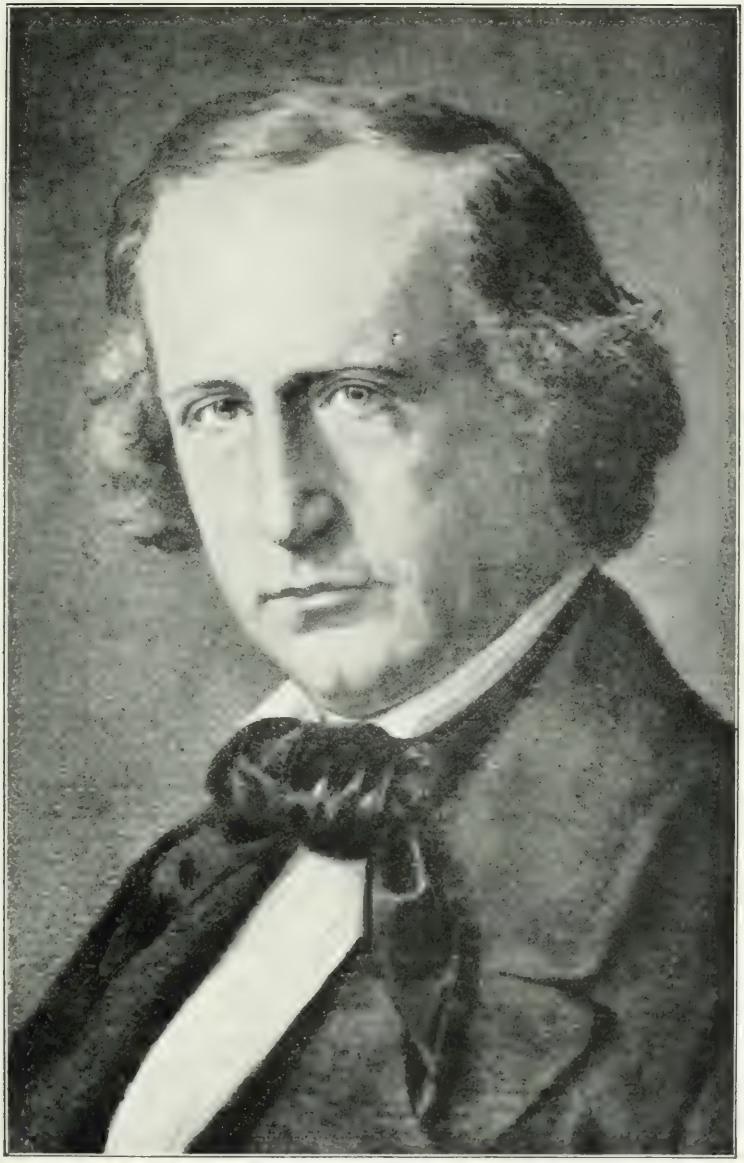

Kristian Mantzius, Maleri af Carl Bloch 1852

Der er for mig ingen Tvivl om, at den alvorlige Mand paa Pladsen var Kristian Mantzius selv, der gik hjem og fældede en bitter Taare over sin gamle Konges Død. Derimod kan hans lille Søn, der den Gang var tre Aar gammel, umuligt have stillet de intrikate Spørgsmaal om Hurraraabene for den nye Konge. Han kan ikke den Gang have delt de Nationalliberales Tvivl og Mistro overfor Christian IX. og delte den heller ikke siden. Tværtimod. Skal jeg tro hans Mor, havde han allerede den Gang sin egen lille Mening. Hun fortalte mig nemlig, at en Gang kort efter Frederik VII's Bisættelse sad Far og nogle Venner sammen hjemme og talte mange bitre og skarpe Ord om den nye Konge. Jeg havde lyttet stille til, da jeg pludselig opløftede min Røst og sagde: »Er han da slet ikke lidt god?« — De ophidsede Mænd blev tavse, og den Aften lød der ikke flere bitre Ord om Kong Christian.

VIII

Det kgl. Teater omkring 1848.— Mantzius's Forlovelse med Louise Wiehe. — Hans kollegiale Stilling ved Teatret. — Omvendelsens Frugter.

Fra 1. September 1848 var Kristian Mantzius altsaa »kongelig Skuespiller«.

Skønt han selv ivrigt havde attraaet denne Forfremmelse, kan det være tvivlsomt, om det foreløbig var ham til nogen Gavn. Det kgl. Teaters Tilstand var paa dette Tidspunkt kaotisk. De tre gamle Hædersmænd, v. Levetzau, Adler og Collin, dannede endnu Teatrets Bestyrelse, men de Indviede — deriblandt rimeligvis ogsaa Mantzius — vidste, at de sang paa deres sidste Vers. Og dette sidste Vers var ingen skøn Svanesang, men en senil Kævlen om Magten. Mantzius har selv givet en Skildring [1]) af Tilstanden og det gamle Regimes Mænd, som snarest overrasker ved sin Besindighed og ingenlunde kan kaldes farvet af personlig Bitterhed. Han skriver: »Som bekjendt bestod den tidligere Teaterbestyrelse af tre høitstaaende Mænd, nemlig Overhofmarskalk *Levetzau,* Etatsraad *Adler* og Conferentsraad *Collin.* Af disse tre var unægtelig

[1]) I den lille Brochure fra 1855 „Det kongelige Theater og I. L. Heiberg". Den udkom anonymt.

den første den, som bedst havde kunnet hævde sin Plads, naar ikke hans mangehaande Forretninger ved Christian den Ottendes Hof havde optaget hans Tid; og det var forbausende nok, at han kunde skjænke Teatret saa megen Opmærksomhed, som han virkelig gjorde. Ikke destomindre var han altid udsat for skjæve Domme og uretfærdige Beskyldninger, navnlig i sin Stilling som Chef for samme; men ihvorvel vi villigt skulle indrømme, at hans Smag og Kunstsands havde taget en noget eensidig Retning, tror vi dog, at de fleste Kunstnere, der ere komne i Berørelse med denne endnu saa kraftige Olding, med os ville sande, at han var human og retfærdig, at han elskede Kunsten og dens Dyrkere og at han ikke sjeldent bødede paa og tildels afvæbnede den Partiskhed, der fra andre Kanter saa ofte vilde gjøre sig gældende. At Adler var en alsidig dannet, elskelig og human Mand, er alle bekjendt; men da han blev Medlem af Teaterdirectionen var han ikke længer, hvad han havde været, han stod allerede paa Gravens Rand, en tilsyneladende kraftig Eeg, hvis Marv var fortæret, — og følgelig faldt næsten den hele Bestyrelse tilbage paa Collin, som desforuden var bebyrdet med Forretninger nok alligevel. Under saadanne Forhold kunde det aldrig gaa godt, og det gik hellerikke godt. Teatrets indre Organisation var i en saa elskværdig Uorden som man kun kan tænke sig. Anarchiet begyndte mere og mere at gjøre sig gældende, fordi det tilbørlige Overopsyn manglede .... I Valget af Repertoire sporede man ingen Plan, det var *pèle-mèle* .... Endelig var Teatrets Love — hvis man ellers tør benævne dem saaledes — saa ofte lempede og modificerede, saa ofte ustraffet overtraadte og saa lidet kjendte, at mange af de yngre Kunstnere neppe vidste, at de existerede. Havde de forset sig, gik de til Collin og fik Aflad; vilde de have Tillæg, gik de til Collin; vilde de have Roller, gik de til Collin; vilde de laane kostbare Costumer til at

reise med i Sommerferien, gik de til Collin; vilde de endelig have Sko og Strømper, Handsker, Husleiehjælp, Penge til en Skovtur, Skræderregninger betalte osv. osv., saa gik de til Collin og Collin hjalp dem som han bedst kunde, og især dem, der stode vel anskrevne hos ham. Ja, det var en partriarkalsk Tid for Teatret!«

Ogsaa Skuespilpersonalet var i alt væsentlig det samme, som da Mantzius for fire Aar siden forlod det. Den gamle C. N. Rosenkilde, som han elskede ligehøjt som Skuespiller og som Menneske, N. P. Nielsen, hvem han utvivlsomt satte højere som Skuespiller end som Menneske, Phister, hvis eminente Skuespilbegavelse han ikke kunde andet end beundre, men hvis Karakter, Væsen, politiske og menneskelige Tænkemaade var ham saa antipatiske, at han aldrig kunde mødes personlig med ham, uden at de som to haarde Flintestene slog Gnister af hinanden, indtil de tilsidst undgik enhver personlig Berøring; Fru Heiberg og Md. Nielsen, som han begge nærede en ligestor Beundring og Hengivenhed for, den smukke Md. Holst, hvem han tiltalte ved sit djærve, noget uslebne Væsen, der lignede hendes eget. Af hans Jævnaldrende var allerede Jfr. Rosenkilde og Michael Wiehe naaet frem i allerførste Række. Jfr. Rosenkilde var vel i Virkeligheden straks fra første Færd hvad hun blev, og hendes ægte, vidunderlig naturlige, komiske Evne maatte, ligesom Faderens, blive en Fryd for Mantzius's Sind. Michael Wiehe øvede naturligvis den samme vidunderlige Fortryllelse paa Mantzius som paa alle andre, men til Wieherne stod han iøvrigt i et særligt Forhold.

Allerede fra Studenterdagene har han sikkert kendt den ældste af Michaels Brødre, Sprogmanden Dr. phil. Frederik Wilhelm Wiehe, der var Regensianer samtidig med Chr. Hostrup. F. W. Wiehe blev Adjunkt i Odense, og der var Mantzius, medens han spillede hos Lange, en hyppig og kær Gæst hos ham og hans Frue, f. Drew-

sen. Dette Hus og Fru Poul Møllers [1]) var dem, Kristian Mantzius i Odense regnede for sin bedste Omgang. Mulig er det ogsaa der, han har truffet *Louise Wiehe,* den noget yngre Søster [2]). Han blev i alt Fald omtrent ved dette Tidspunkt meget forelsket i denne yndige unge Pige, og i September 1848 blev de forlovede, efter at han vistnok i længere Tid havde sukket forgæves for hende. Forlovelsen var imidlertid af meget kort Varighed. At dømme efter to Breve, det ene fra Louise Wiehes ældre Søster Hanne, det andet fra Kristian M. selv [3]), stod den kun paa nogle Maaneder. Den 20. Septbr. 1848 skriver Hanne Wiehe fra Aalborg et Brev til sin »altfor højtelskede Søster«, aabenbart i Anledning af, at Louise har betroet hende sin Forstaaelse med Mantzius. Hanne kan aabenbart ikke udstaa Mantzius og raader Søsteren i de hæftigste Udtryk fra at gifte sig med ham. Hendes »talløse Taarer flyde uden Standsning siden Læsningen af Dit ellers saa velsignede Brev imorges. Jeg *kan* ikke gjøre ved det, Louise, men den Tanke, at Du dog til syvende og sidst skulde komme til at tilhøre M.— gjør mit Hoved kruset, og jeg kan ikke raade med den Tanke . . Ak! naar Du vidste, hvor det bedrøver mig at skulle gyde Malurt i Din Glædes Bæger ved min Oprigtighed . . . Lad ham nu være gjort saamegen Uret som Du vil . . . saa er han dog, ak! saa langt fra det Ideal af en Mand,

---

[1]) Digteren Poul M. Møllers Enke Eline f. Bülow boede paa dette Tidspunkt med sine tre Børn i Odense. Hendes Broder var Forpagter paa Godset Einsiedelsborg, og hun og hendes Familie stod Familien Mantzius meget nær.

[2]) Fr. W. Wiehe var født 1817, Student fra 1835, Dr. phil. 1856. Han døde samme Aar som Michael 1864 just som han var blevet udnævnt til Rektor i Hillerød. Louise Johanne Wiehe fødtes 1821 og døde ugift 1901.

[3]) Disse Breve blev mig overladte til Brug for denne Bog af nu afdøde Direktør Michael Rosing Wiehe.

jeg ønskede, Du søde Unge! skulde faae. Vidste jeg blot, at det aldrig kom *dertil* (men det er jo unaturligt), saa skulde Ingen paa Jorden være gladere end jeg over, at der dog er Noget, der formaaer at løfte min lille fortrykte Louise op over alle de daglige Sorger og Bekymringer, der trives saa vel i vort Huus . . .« osv. osv.

At denne, om man tør sige det, noget hysteriske Svigerinde ikke just har fremmet Lykken hos det unge Par, tør man gaa ud fra. To Maaneder efter bukker »den lille fortrykte Louise« under for den kraftigere Hannes Modstand og beder Kristian om at give sig sit Ord tilbage. Og han tilskriver hende den 28. Nov. et langt Brev, der begynder saaledes: »Hermed Louise, giver jeg Dem Deres Frihed tilbage. Tilgiv mig min Svaghed, min Kortsynethed, min Egennytte, at jeg vilde forlænge Deres Tvivls Kvaler ved at bede Dem betænke Dem. Hvad skulde De betænke Dem paa, om De dog ikke skulde være stærk nok til at ofre Deres Fred af Medlidenhed med mig? . . . O. Louise, for Guds Skyld! pin Dem ikke med Anger over hvad der er skeet, vi ere alle kun Redskaber i Hans Haand, — ufatteligt er det, hvad der er skeet, men hans Veje ere usporlige! Vær trøstet! Gud sende en Trøstens Engel til Dem, det er min inderlige Bøn, og han vil høre min brændende Bøn derom . . .«

Skønt man ikke kan se det gennem det lange Brevs svulstige Stil, gjorde denne mislykkede Forlovelse et dybt Indtryk paa Mantzius, og det varede mange Aar, før han kom over den. Louise Wiehe giftede sig aldrig.

Ogsaa andre Sorger gjorde dette hans første Aar som kgl. Skuespiller tungt for ham. Hans gode gamle Tante, hos hvem han altid havde haft sit Hjemsted, naar han var i København, var død den 1. Marts, hans Fader var blevet blind, hans lille Broder Carl, den yngste af Familien, døde, og hans elskede Søster Henriette var dødssyg blevet gift med Hostrup, fra hvem hun døde den 1.

Jan. 1849. Krigen var brudt ud, og han kunde ikke tænke paa at gaa med. Der var Grunde nok baade for ham og for andre Mennesker til at vende Tankerne fra de slette Teaterforhold, og dette første Aars Misère synes heller ikke at have paavirket ham i nævneværdig Grad, skønt han i Virkeligheden intet havde at gøre ud over at spille sine to Bravourroller i »Genboerne« og »Spurv i Tranedans«.

Men med det nye Aar eller rettere den nye Saison vaagnede atter Teaterinteressen. Det gamle Regime faldt. Teatret var ikke længer Hoffets, men Folkets. Dets Leder skulde ikke længere være Hofmænd og Bureaukrater, men Landets første Æstetiker, dets ypperste Teatermand. Det blev, som alle ved, *I. L. Heiberg,* og maatte blive ham: der var intet Valg og ingen til at gøre ham Rangen stridig. Intet Under, at alle gik i Spænding, og at alle mente, at nu maatte det da endelig gaa — alle de, som ikke indsaa, at Heiberg endnu stod med begge Benene i det gamle Regime og aldrig vilde kunne føje sig under et nyt, og saa de, som fra første Færd havde foresat sig af personlige Grunde at spænde Ben for ham.

Det er ikke Hensigten her at skrive denne højst interessante Teaterperiodes Historie. Det maa være nok at kaste Lys over Kristian Mantzius's Stilling til den. Den er allerede noget anderledes, ogsaa mere betydningsfuld end man sædvanligvis ser den fremstillet.

Da den Heibergske Periode tog sin Begyndelse, var Mantzius lige ved de tredive Aar. Det bliver nødvendigt at danne sig et andet Billede af hans menneskelige og kunstneriske Personlighed, end det som tegner sig for den, som kun har kendt ham fra hans senere Manddomsalder. Han var endnu en meget slank, spinkel, ung Mand, det blonde Haar, som han stadig bar langt i Nakken, var allerede tyndet stærkt ud fortil, saa Panden blev høj og blank, for de skarpe mørkeblaa Øjne blinkede altid et

Par Guldbriller. Han var livlig og hurtig i sine Bevægelser, en ivrig Danser og en lystig Selskabsbroder. Hans Sind var sædvanlig lyst og muntert, men uhyre lunefuldt, og han førte en stadig Kamp med sin Hidsighed og sine bitre, mindre elskværdige Sider. I et Brev til sin Søster Marie omtrent fra denne Tid [1]) skildrer han meget karakteristisk denne indre Kamp: ». . . Jeg havde det fortræffeligste Vejr paa Sejladsen, kjørte med Extra Kl. 8½ igaaraftes fra Nyborg og blev fulgt af det mageløseste Vejr med Maane, Stjerner og Morgenrøde, Elverpigedands, Nattergalesang og de lifligste haabefuldeste Drømme, det vil sige vaagne, for rigtig sov jeg slet ikke. — Ja Gud, hvor Mennesket og specielt *jeg,* er for et underligt og ækelt Asen! Iforgaars paa vor Kjøretur havde jeg det dejligt, fortræffeligt hele Tiden og tror ogsaa I andre havde det saa, indtil den onde Aand for i mig ligesom i Testamentet i Svinene og gjorde mig tovvelig og Jer alle forstemte (mildest talt). Saa fortrød jeg det, og det forstaar sig, dit Smil til mig paa Vognen (om du husker det) gjorde mig saare godt, men jeg var dog i et rasende skummelt Humør, ja — jeg var saamæn inde et Par Gange i din Stue og dunke Hovedet mod Væggen — var det affekter't? Jeg veed det ikke, men jeg følte en inderlig Trang dertil, ligesom nu til at finde det komisk. — Saa sad jeg hjemme en Timestid paa min Altan og svaledes lidt, maatte sige mig selv, hvor hovmodig, fordringsfuld og forfængelig jeg er . . . . Jeg har langtfra — langtfra søgt den trange Vej til Ham; jeg har rendt den brede Vej, men som der staar: Gud drager os til sig.«

Af sine ældre Kolleger ved Teatret blev han betragtet som en Frondør, som man maatte tage sig i Agt for.

---

1) Brevet er dateret: Svendborg Gjæstgivergaard — Torsdag Eftermiddag Kl. 5 den 3. Juni (1847).

Politikkens Bølger gik højt i disse Aar, og Folk som Phister og N. P. Nielsen hørte til de yderliggaaende Konservative, der saa med skæve Øjne paa al politisk Liberalisme. Skønt Mantzius, som tidligere sagt, ikke gav sig af med egenlig Politik, stemplede hans nære Omgang med Liberalismens Forkæmpere, med Carl Ploug og »Fædrelandet«s Kres ham dog som en farlig Person, der vel ikke mere kunde slaas direkte ned, men som man burde isolere ved at udelukke ham saa meget som muligt fra kammeratligt og selskabeligt Samvær. Mantzius kendte ikke til Frygt for at sige sin Mening og sagde den snarest skarpere end nødvendigt, naar han vidste, at man vilde bruge hans Ord til hans Skade. Han hørte ikke til de Kloge, der kan tie stille, indtil deres Mening er absolut paakrævet. Hvad han mente og følte, maatte og skulde frem, og just der, hvor han vidste, at hans Meninger var mindst velkomne. Dette var ham selv fuldt bevidst, og han ironiserede over sig selv, men gjorde vist aldrig noget alvorligt Forsøg paa at forbedre sig i saa Henseende. I alt Fald lykkedes det ham ikke.

Just i denne Periode skrev han, til sin egen Opbyggelse, en lille Selvbekendelse i Dialogform, der ret anskueligt viser hans Stilling over for ham selv og overfor Kollegerne [1]). Han kalder denne Selvbekendelse

Den Exkommunicerde
eller
Omvendelsens Frugter
Drama i 1 Optog.

Personerne: *Et Menneske, Jeg* og *en Drønnert* (meget velklædt),

---

1) Den lille Ting har tidligere været trykt i Otto Zincks Erindringer, dog ikke ganske korrekt. Den har imidlertid kun Betydning med hans øjeblikkelige Stilling som Baggrund. Den meddeles her efter Originalmanuskriptet, der er fra 1852.

1ste Scene.

Scenen forestiller et Værelse, ikke pralende men net, hos *Jeg*, som sidder hensunken i ligesaa dybe som mørke Tanker, i Sofaen. Af og til under hele Scenen hører man Spurvene kvidre udenfor Vinduet. [1])

Jeg (alene):

Hm! Altsaa saavidt kom det! Det Kunstnersamfund, som jeg saae op til i min tidligste Ungdom, som jeg tænkte mig som optaget i i mine lykkeligste Drømme, — det *er* jeg optaget i — — det vil sige jeg er tvunget ind i det mod deres Villie, de anerkjende mig ikke som Medbroder, — de ville end ikke spise med mig. Og det er jo ikke blot dem, det er jo næsten Alle, jeg støder bort med mine fordømte skarpe Udtalelser, med mine aparte pretensjonsfulde Domme? Hvad skal det til? Kan jeg da ikke holde min Kjæft ligesaa godt som Andre? — Jo, jeg skal holde Kjæft . . . Men tier jeg nu pludselig stille, saa troe de, der er noget under det, saa troe de, jeg taler desto mere med mine journalistiske og literære Bekjendtere og virker imod dem, saa faar jeg Skyld for alle Bladartikler . . . Nej, tale *maa* jeg, deels derfor og deels fordi jeg kan vist ikke tie stille . . . Men det maa være paa en anden Maade, det maa organiseres. Lad mig se! Naar *han* spørger mig om *det,* saa siger jeg: ja, det er ganske udmærket! — — og naar *han,* — ja, men det er sandt, *han* kan nok ikke lide det, — nej, saa siger jeg — — ja men Død og Pine, hans Kone er nok begejstret for det, — ja, saa siger jeg, det er Løgn, at jeg har sagt

---

[1]) Det Værelse, hvor Scenen tænkes at foregaa, er det, som er gengivet paa C. Blochs bekendte Maleri. Det var Altanværelset i den lille bitte Lejlighed, som Mantzius efter sin kgl. Ansættelse lejede Nørrevold Nr. 230 (nu Nr. 40). Hjørnet af Tegigaardsstræde. Huset eksisterer endnu væsentlig i samme Skikkelse. Lejligheden bestod af Altanstuen og et Soveværelse. Han betalte 6 Rd. om Maaneden i Leje.

det — og til hende siger jeg — ja, men forleden Dag sagde jeg til *ham,* og de taler jo tit, — nej, saa vil jeg sige til *ham,* at *hun* — — — — o, jeg Ulykkelige, hvorledes skal jeg vinde mine Medbrødres Agtelse? (kaster sig fortvivlet tilbage i Sofaen).

2den Scene.

Mennesket [1]) (kommer ind). Jeg.

Msket.

Goddag, kjære Ven! Hvad Pokker fejler Dig, Du ser jo saa fortabt ud som en umage Handske.

Jeg (bliver liggende).

Det er jeg ogsaa. Men jeg har selv forskyldt det. Saa som Du ser mig her, ser Du mig udstødt af det menneskelige Samfund.

Msket.

Fy for Satan! Det er inte rart.

Jeg.

Du saavelsom Andre have saa tit bebrejdet mig min Fremfusenhed og mine altfor aabne Udtalelser . . .

Msket.

Ja. Du er et skrækkeligt uforsigtigt Menneske! Du passer aldrig paa din Fandens Mund.

Jeg.

Aa, Du er sgu ikke et Haar bedre.

Msket.

Men jeg er ikke afhængig af Nogen eller Noget. Jeg

[1]) Ved „Mennesket" har Mantzius vistnok tænkt sig Hostrup.

bryder mig Fanden om Folks Vrøvl. Men Du i din Stilling —

Jeg.

Ja, det er Moralen. Ja, ja, har jeg syndet, saa har jeg ogsaa bødet. Hør og beklag mig! Nielsen og Overskou have staaet i Spidsen for et Middagsselskab ved Theatret[1]), — jeg er udelukket —

Msket.

Ja, det er da snarere af det *u*menneskelige Samfund.

Jeg.

Maa jeg frabede mig slige Ytringer i min Stue. Overskou er en Mand, der ikke blot som Digter og forhenværende Skuespiller, ikke blot som objektiv smagfuld og elegant Selskabsbroder, men ogsaa ved *sin* Stilling som min Øvrighed og hans mulige Indflydelse paa *min* Stilling har Krav ikke blot paa min gode Omtale, men ogsaa paa min Tilrettevisning af enhver, som, idet han forglemmer den Pligt, hvilken Gjæstfrihedens hellige Stemme tilhvisker Enhver, — mulig ikke naar han har taget Examen Artium, men der er vel andre Dannede —, maa være belavet paa[2]).

Msket.

Men, maa jeg spørge —

---

1) Dette Selskab er muligvis den Middag, som Personalet d. 20. Okt. 1852 holdt paa Skydebanen i Anledning af Phisters Udnævnelse til Ridder og Overskous til Professor.

2) Dette er en Parodi paa den overskouske snørklede Stil. Overskou var paa dette Tidspunkt Sceneinstruktør, og hans — Autodidaktens — Mistænksomhed overfor de „akademisk uddannede" Skuespillere var bekendt.

Jeg.

Og Nielsen er en Mand, som med sit mageløse Organ og aabne Karakter og mageløse Organ og Begejstring for al god Mad og mageløse Organ — — —

Msket.

Men rider Satan Dig? Hvorfor snakker Du alt det for mig?

Jeg.

Du bebrejder mig jo selv min Uforsigtighed i mine Udtalelser.

Msket.

Ja, men mellem os! Gjem Du det til Fremmede.

Jeg.

Nej, Du maa undskylde. Det kan sgu være svært nok endda. Holder jeg mig ikke i Øvelsen, mens jeg er ved det, saa god Nat Forbedring! (det banker) Kom ind!

3die Scene.

De Forrige. En Drønnert (ind)

En Drøn.

Godmorgen! Undskyld, hvis jeg forstyrrer Dem. — Ah, Hr. Menneske! — Jeg kom for at bede Dem om en uhyre Tjeneste. Jeg vilde saa rasende gjerne bede Dem laane mig »For ti Aar siden« [1]), det er et mageløst Stykke.

---

1) Et lille toakts Lystspil, som 28 Febr. 1852 spilledes første Gang paa det kgl. Teater. Det fremkom anonymt, og da det gjorde en vis Lykke, gættede man ivrigt paa Forfatteren. Bl. a. fik Carl Bernhard Skylden for det. Det viste sig senere, at en Slægtning af I. L. Heiberg, Lægen *Andreas Buntzen* (1811—1880) var Forfatteren.

Jeg (afsides).

Hold Dig stiv, min Dreng! (højt) Ja, det er ypperligt — mesterligt.

En Drøn.

Jeg vilde saa uhyre gjerne vide, hvem der har skrevet det; det er saa mageløst interessant at vide.

Mske.

Ja, Død og Pine! Det er det allervigtigste ved et Kunstværk.

Drønnert.

Ja, De maa forlade mig. I de Kredse, hvor jeg bevæger mig, tager vi os den Frihed at sætte Pris paa det.

Mske.

Jeg tror det gjerne.

Jeg.

De maa endelig undskylde mig, men jeg kan virkelig ikke skaffe det, og hvem der har skrevet det, veed jeg heller ikke, men jeg skal se at skaffe Dem det at vide, det vil ogsaa interessere mig, — det er meget interessant — (tørrer Sveden af Panden).

Drønnert.

Tusind Tak! (afsides) Hvor han er elskværdig idag!

Mske.

Jeg har forresten ladt mig sige, at det skal være af Vægteren paa Amalienborg.

Drønnert.

Jeg veed virkelig ikke, hvad der giver Dem Anledning

til hvergang vi er sammen at komme med Deres Skoser og ironiske Uartigheder.

Mske.

Jeg veed saamæn heller ikke, uden at det skulde være deraf, at vi aldrig er sammen uden *De* er med.

Drønnert.

Ja, De maa undskylde, at jeg har formegen social Levemaade til at svare Dem, som De fortjener.

Mske.

Jo, det skal jeg nok.

Drønnert.

Hm. — Hr. Jeg! Jeg mødte Recke og Chiewitz hernede. De talte mageløst ivrigt sammen. Gud ved, om de ikke skrev paa en Komedie.

Mske.

Saa skrev de vel paa Fliserne og dyppede i Rendestenen. Jeg har sgu nok haft en Anelse om, at deres Komedier blev saaledes til[1]).

Drønnert.

Jeg taler med Hr. Jeg.

Mske.

Gratulerer, Hr. Jeg.

Drønnert (noget bleg).

Synes De ikke, Hr. Jeg, at der er noget mageløs Friskt

---

1) Den Hostrupske og den Chievitzske Kres var hinanden stærkt antipatiske.

og dog tillige Verden, ikke denne sentimentale Forbryderpassiar, men virkelig mageløs interessant . . . Ja, for De har ikke ment det før!

Jeg (afsides).

Stiv, hold Dig! (højt) Jo, det er vist, der er noget Friskt, noget fra Skoven, fra Gaden —[1])

Drønnert.

Ja, fra Salonen —

Mske.

Eller fra Vandhuset —

Drønnert (dødbleg).

Ja, De maa undskylde, Hr. Jeg, at jeg forlader Dem til De faar bedre Selskab.

Jeg (følger ham til Døren).

Jeg beder Dem undskylde —, — det gør mig ondt —

(Drønnert gaar med et højst foragteligt Blik paa Mennesket).

4de Scene.

De Forrige, uden Drønnert.

Mennesket.

Men er Du rasende! Beder Du det Bæst undskylde, at jeg er her? Du er virkelig en oprigtig Ven. Naar Du endda havde faldet mig til Fode og bedt *mig* i Naade tilgive, at jeg skulde spilde mine Indfald paa saadant et

---

[1]) Hentydning til Poul Chievitz's kendte Roman „Fra Gaden" (1847).

Afskum, hvis urolige Sjæl svæver fra Benklæder til Benklæder, hvis Dumhed kun overgaas af hans Hovmod, for hvem Idee, Poesi, Kunst ikke gjælder mere og ikke saa meget, ikke vækker den halve Begejstring, som den franske *chargé d'affaires* elegante Antræk, — og dog har saadan en Skurk Lov til at tage de hellige Ord i Munden. Nej, Du maa forlade mig, her maa Du vælge, enten Drønnerten eller Mennesket, ingen kan tjene to Herrer.

Jeg.

Men Kjære! Husk hvad Du sagde: »Du er et skrækkelig uforsigtigt Menneske. Du passer aldrig paa Din Fandens Mund«.

Mske.

Sagde jeg det? — Ja, det var noget Vrøvl — — Aa nej, lad være med den Forsigtighed! — Ja, synes Du da selv om det?

Jeg.

Jeg! Jeg befinder mig som efter 20 Mareridt, som en Hest i Seletøj, som en Hund i Lænke. Nej, — heller boltre om som den vilde Hest, slaar man et Par Skjørhoveder itu, saa — —

Mske.

Ja, hør! inden Du gaar videre i den Tale, skal vi saa ikke gaa hen og faae os et godt Glas Portvin ovenpaa den Forskrækkelse.

Jeg.

Ja nok!

(de gaae.)

Tæppet falder langsomt, medens Orkesteret spiller „Ach› du lieber Augustin!“

IX.

Mantzius's Kunstnerfysiognomi og hans Repertoire. — Et Vendepunkt. — Den politiske Kandestøber og Overskou. — Pariserrejsen.

Der er ingen Tvivl om, at foranstaaende lille Selvbekendelseskomedie giver et paalideligt Billede af Kristian Mantzius's mislykkede Forsøg paa at holde sin urolige Tunge i Ave. Der er heller ingen Tvivl om, at hans senere Forsøg i denne Retning endte paa samme Maade med et »Ach, Du lieber Augustin« og et Glas Portvin. I den Henseende forandrede eller forbedrede han sig aldrig.

Som Kunstner derimod ændrede hans Fysiognomi sig i høj Grad. For den senere Generation staar hans sceniske Figur som et Billede af sarkastisk Humor, uforstyrrelig Ro i sit Lune, blodrig, men godmodig Hidsighed, og fremfor alt med det, som i det svenske Teatersprog kaldes »Pondus« i alle sine Fremstillinger, saavel de alvorlige som de komiske. Denne sceniske Pondus kom vel nok for en Del med den legemlige Vægtfylde, han efterhaanden erhvervede sig. Men hans aandelige Habitus maa dog ogsaa i hans Ungdom have været betydelig forskellig fra, hvad den senere blev.

Gennemgaar man de Roller, som han i sin Ungdom med Forkærlighed spillede og i særlig Grad gjorde Lykke i, faar man Billedet af noget vævert, hastigt, slagfærdigt, un-

Mantzius i sit Ungkarlehjem
Maleri af Carl Bloch

dertiden næsten sprælsk, som virker forbløffende for den, som kun har kendt ham i hans senere Aar. At han i sine Vandreaar med den Langeske Trup, maatte spille alt hvad der faldt for, er naturligt. Men ogsaa der viser de selvvalgte Roller hen imod dette raske, slagfærdige og vævre, exempelvis *Peter Ravn,* Goldoni's »Letsindige Løgner«, *Colombet* i »Ude og Hjemme« og Beaumarchais' *Figaro,* som han spillede i 1847, første Gang til sin Benefice i Odense. Ogsaa de alvorlige Karakterroller har gennemgaaende et helt andet Præg end de, han senere spillede. Hvem vilde saaledes have tænkt sig, at han spillede Sortebroder Knud[1]) i »Axel og Valborg«?

Da han vendte tilbage til det kgl. Teater, forsatte han i Begyndelsen i samme Spor. Peter Ravn og Løjtn. v. Buddinge, som nok *kan* falde ind under samme Kategori, var hans bærende Roller det første Aar. Da Heiberg 1849 blev Teatrets Leder gik saavel »Genboerne« som »Spurv i Tranedans« ud af Repertoiret og blev ikke spillede mere under hans Regime. Og saa vidt jeg kan skønne, fik Heiberg gradevis lokket Mantzius over i et andet Fag. Han spillede ganske vist endnu en Del af de unge, lystige Fættere som Anker i »Soldaterløjer« og Vandbye i »Gulddaasen« — begge i 1850 —; og han gjorde overordentlig Lykke i disse Roller, navnlig i den første hvor »Svenskeren« og »den rige Brown fra Vestindien« langt op i hans Manddomsaar hørte til hans komiske Forcenumre; men samtidig gav Heiberg ham Roller, som kunde fjerne ham fra det studentikostfarceagtige og føre ham ind paa solidere kunstneriske Baner. En af Heibergs første og bedste Gerninger som Di-

---

1) Han skriver hjem fra Odense i 1847: „. . . Jeg har forresten overmaade travlt; jeg maatte til i Fredags (d. 8. Jan.) lære paa en ottedags Tid Knud Sortebroder i Axel og Valborg; det er ogsaa gaaet i Aften (d. 13. Jan); skal til paa Onsdag spille Figaro, en af de største og vanskeligste Roller, som maa kunnes perfekt og godt, da det er *min* Benefice."

rektør var den at bringe den under den forrige Direktion rent skandaløst forsømte Holberg til Ære og Værdighed. Og han tildelte allerede i sin første Saison Mantzius to saa vigtige Roller i sine mønstergyldige Holbergforrestillinger som Leonard i »Maskeraden« og Eraste i »den Vægelsindede«. Dernæst betroede han ham til Holbergs Fødselsdag 1852 selve den politiske Kandestøber, og dette blev utvivlsomt et Vendepunkt i hans Kunstnerliv.

Herman v. Bremen var sidst spillet af *Christen Foersom,* der døde 2. Dec. 1850. Mantzius havde allerede arvet efter ham Birkedommer Krans i »Eventyr paa Fodrejsen«, en Rolle, der laa lige for ham, og som blev en af de allerbedste i hans Hostrupske Galleri. Naar nu Heiberg ogsaa tildelte den 33-aarige, spinkle og aldeles ikke saftige eller robuste Skuespiller Kandestøberens langt vanskeligere og betydningsfuldere Rolle, kan det ikke have været for at han skulde træde i Foersoms Fodspor. Foersom var en fortræffelig Skuespiller indenfor sit noget begrænsede Fag, borgerlig rund, solid, med et specifikt fynsk-smørret Lune, som kunde gøre selv de kedeligste Vaudeville-Fædre morsomme. Men han havde vistnok ikke nogen skarp eller indtrængende Karakteriseringsevne. Jeg kunde tænke mig, at Heiberg gennem Mantzius vilde se Kandestøberen hævet op i en højere Ironiens Sfære, ikke blot se en sølle Kandestøbers afmægtige Kamp for at klare alle de Vanskeligheder, som hans Dumhed og Vigtighed har bragt ham i, men et mere generelt Billede af en Mand, som ved bestandig Syslen med Emner, der ligger over eller udenfor hans Kundskabsomraade, faar sin Karakter ødelagt, blæses op for at falde sammen som en Blære, man stikker Hul paa.

Om Heiberg just har haft en saadan Tanke med at lægge Hermans Rolle i Mantzius's Hænder, kan ikke afgøres. Men Udførelsen blev i alt Fald nogenlunde svarende dertil. Han havde ganske aabenbart selv Følelsen af Opgavens Vanskelighed og Betydning. Iblandt hans Papirer

har jeg fundet Kladden til et Brev, han under Indstuderingen af »Pol. Kandestøber« skrev til Overskou, der som bekendt under Heiberg var Skuespillets Sceneinstruktør. Mantzius havde ikke megen Respekt for sin Instruktør, men dette Brev viser, at man i alt Fald gør gamle Overskou Uret, naar man tror, at han ikke beskæftigede sig med de Spillendes Opfattelse af Figurerne og indskrænkede sig til at anvise dem, hvor de skulde gaa ud og ind. Mantzius's Brev lyder saaledes:

»Hr. Professor! [1])

Idet jeg forbindtligst takker Dem for Deres mig velvillig tilstillede Udvikling af »Kandestøberen«s Karakter og de nøjagtige Optegnelser om dens Udførelse, skal jeg blot tillade mig nogle Modbemærkninger, hvad Udførelsen betræffer, angaaende flere Punkter, hvor min Idee om ham ikke kan passe med Deres praktiske Anvisninger. Muligt at min Idee er helt fejl, muligt, at jeg slet ikke kan gennemføre den; thi »Et er et Søkort at forstaa, et andet Skib at føre;« men jeg vil meddele Dem min saavidt muligt begrundede Mening, for at forsvare mig mod den Beskyldning, at det gaar mig som Jakob v. Thybo, at jeg ikke kan lide det, fordi jeg ikke selv har hittet paa det. — Hvad der efter min Mening er det Vanskelige i denne Opgave, det er at faa Harmoni i hele denne Persons Væsen, saa at man tydeligt føler, at Manden i 5te Akts Slutningscener er den samme som i 1ste Akt, og fremfor Alt, at faa Forsoningen udtrykt, saa Tilskuerne kan gaa bort med den Overbevisning, at denne Mand er helbredet. At fremstille en flegmatisk, dumstolt, af Kundskabsbrokker indbildsk Haandværker er ikke det Vanskeligste, men igjennem dette at lade see En, som i det Mindste efter

---

[1]) Overskou var just samme Aar (d. 6. Okt. 1852) blevet udnævnt til titulær Professor.

Kuren kan blive en rask, elskværdig Haandværker, er ulige sværere. Dette mener jeg er Opgaven. Og hermed er det, jeg ikke har kunnet faae flere af Deres praktiske Anvisninger til at passe. Det er maaskee i det Hele misligt at benytte Træk af flere *forskjellige* Skuespillere i samme Rolle. Jeg skal nu efter Evne gjennemgaae de Punkter, hvor jeg ikke er enig med Dem; men først maa jeg tillade mig at sige et Par Ord om den Ytring, at den, der skal kunne spille Rollen, maa være »begavet med et anseligt Udvortes«. Naturligvis maa jeg modsætte mig denne Mening, da jeg, hvis jeg deelte den, strax maatte opgive at udføre denne Rolle; men jeg tror nu ogsaa, at det er en Fordom med det anselige Udvortes, ja, den har tit hos os givet Anledning til, at man ved Rollebesætninger mere har anseet Kjød end Aand. Jeg vil ikke tale om, at det virkelig Store, ja Heroiske har været i smaa Legemer, f. Ex. Alexander Magnus og Napoleon, men kun mene, at knytter der sig virkelig til det Udmærkede Forestillingen om et udmærket Legeme, saa maa det være saare Passende og netop virkningsfuldt, at det *indbildt* Udmærkede har et ringe Legeme. En lille Mand, som kroer sig, bliver mere komisk end en mægtig Figur. Men jeg skulde næsten være tilbøjelig til at troe, at den udmærkede Frydendahl ganske naturligt har givet Anledning til, at de, som kunnne huske ham, altid tænke sig en saadan mægtig Personlighed i slige Roller.

1ste Akt. Hermann kan efter min Mening*) ikke sige *«i en indifferent Tone«* at hans Svigersøn maa have studeret sine Politica, eller senere med »hovmodig Nonchalance«: »Vil derfor, etc.« — Det er ham jo meget om at

*) Dette bedes suppleret ved enhver af mine Yttringer i denne Sag. Skulde disse tage sig for afgørende ud, beder jeg blot erindre, at det er for Kortheds Skyld, og at have stadig in mente: „efter min ringe Mening".

gjøre, det gjør ham ondt, at A. ikke har dette, han er *ellers* en smuk skikkelig Karl, ja han vil jo selv hjælpe ham dertil. Det er vist umuligt at »accentuere« *jeg* og *Løverdagaften,* jo simplere og ærligt tilbydende, des naturligere hans Vrede over Afslaget, thi han er ikke »formeget Statsmand til at ytre Vrede mod Antonius«; her gaar Naturen over Optugtelsen — han er af Naturen *hidsig.* En virkelig Statsmand glemmer sig aldrig, men slige Folk have kun deres paaklistrede Statsmandskab med i Collegium politicum. Det samme gjælder i

2den Akt, hvor han ikke maa gaa over at »fange Ideer«, mens Henrik ordner, men hvad Clementin ogsaa, efter Rahbek, gjorde, passe paa, at det bliver gjort ordentlig; ja, han fløj med en Stol efter H. for at antyde Hermans Hidsighed.

Er *Værkstedsdragten* rimelig i Collegium? I tredje Akt *venter* han ingen Gjæster; han vil neppe, Collegium skal mindes for meget om Kandestøberen.

Han skal *tre Gange* tælle til 20, altsaa saa vidt muligt varieres og helst det Bedste til sidst. Jeg mener da, at efter Ørfigenet skal det ikke ende i »en hendøende Mumlen«, men at Hidsigheden slet ikke er forgaaet, da han siger: »*havde* jeg ikke været etc.« Og først sidste Gang ender han ligesom: Kan I see, Børn, nu er det ovre! — Han gaar vist ikke rolig over til Dagsordenen, det har været ham en uhyggelig Scene, og Geerts Koneforslag er ham ikke »ubetydeligt«, men *ubehageligt.*

Han maa vist heller ikke »gaae op og ned« efter Prins Eugeniushistorien — han er her noget affekteret, han er mat — »det blev sort for hans Øjne« — først efter Sopkenen kommer han til Kræfter. —

3die Akt. Han bør vist ikke have det Fad med. Derved stilles os den fra sit Arbejde forstyrrede Mand frem, men han omtales idelig i første Akt som ikke støbende Kander; *De* siger selv om Antoniusscenen »han har et

Øjeblik revet sig løs fra sine dybe politiske Studeringer.«

Naar han kalder paa Tjeneren, maa denne vel komme[1]); glad giver han ham til en Kande Øl; men at løbe »med lange sagte Spring efter ham og trække ham i Kjolen«, er vist for stærkt. Dernæst mener jeg, at han fatter sig lidt i sin Lykke, ligesom efter et: »naa, lad gaa!« kalder paa Geske, og da hun vel temmelig gnaven over at være forstyrret venter paa hvad det er, morer han sig med at lade hende vente lidt, og spørger saa: Har Du noget Kaffe i Huset?, hvilken Replik ogsaa tyder paa, at han ikke »med den højeste Fryds Hastværk« kalder hende ud og siger de første Repliker; thi det Spørgsmaal er jo saa aabenbart beregnet paa Effekt af ham.

»Hvor skal vi faa en Tjener?« er jeg ikke enig med Dem i at være »Naturen over Optugtelsen«. Nej, det er hans første Borgemesterforretning. Ligesom han heller ikke bibeholder sin »magistralske Højhed« urokket i Resten af Scenen. Han falder ud af den i: »Du skal nok avancere —«, »Han kommer til at bære min brune Kjole« — »Man kan siden kjøbe mere« — etcetera.

Baade De og Rahbek[2]) vil have »Kandestøberens Kone« udtalt »tonløst«, det forstaar jeg ikke. — Jeg tænker mig at slutte, som om der fulgte efter: »I! Gud bevares vel! det maa vi aldrig tænke paa« — og med medlidende Erindring om den lave Stilling — (men man kan maaske heller ikke forstaa, hvad jeg mener dermed).

Hvorledes kan en Skuespiller »med Miner bifalde *Aanden* i Henriks Ord, men ikke Udtrykkene«?

---

1) „*Herman* kalder paa een af Laquaierne: Hør I Kammerat! der har I til en Kande Øll." Pol. Kandest. III 2. Forf.s Anm.

2) Rahbek beretter („Om Ludvig Holberg" etc. I 141) efter den dramatiske Journal om Clementins Spil i denne Scene. Replikken lyder: „Ey, min hierte Kone! Bormesters Frue maa ikke tænke paa at hævne den Uret, som er vederfaret Kandestøberens Kone". Forf.s Anm.

5te Akt. »Erklæringen at Advokaten misforstod ham« kan vist ikke siges »med Aplomb«[1]) — Holberg lader ham »hoste imellem« — altsaa er han forvirret — — De siger selv længere nede »Ængstelsen bliver til Hidsighed«.

At sige »med sænket Røst kort og tørt: »hold op igjen, dit B.« synes mig at være en unaturlig Overgang, da han jo aabenbart er forbittret.

Baade R.[2]) og De omtalte Clementins ypperlige Idee at da han faar en Idee, gaar hen »paa Tæerne for ikke at forstyrre *sig selv* —« Det maa man have seet for at forstaa det. Jeg kan aldeles ikke tænke mig, hvorledes man skulde være vis, at Publikum »vidste, hvorfor man gik paa Tæerne. Jeg har aldrig seet noget lignende eller kan tænke mig selv gjøre det.

Han maa vist ikke »med Modfaldenhedens svage Stemme« lade den politiske Stokfisk hente — nej, han faar pludselig den Idee, at der, som De ogsaa senere siger, er »Raad for ham«, altsaa bliver han snarere glad. —«

Et saa indgaaende Arbejde med Opgaven, som dette Brev viser, kunde naturligvis ikke andet end bære Frugt, men det maa dog meget betvivles, at Mantzius allerede paa dette Tidspunkt kunde spille »Kandestøberen« og lignende komiske Karakterer med den Fylde og Fasthed, som senere udmærkede ham. »Fædrelandet« skriver om hans første Optræden som Herman: »Holbergs »politiske Kandestøber« opførtes igaar Aftes efterat have hvilet si-

---

[1]) Replikken lyder: „Det var ikke saa, jeg meente, I forstod mig ikke ret, jeg vilde kun sige — —“ (han hoster imellem). Forf.s Anm.

[2]) Rahbek skriver („Om Ludv. Holb.“ I 143 f): „. . . her er en god Tradition, at Herman med et Ansigt, der bebuder, at han troer at have en god Idee fat, som for ikke at forstyrre sig selv, skynder sig hen for at føre den i Pennen.“ Forf.'s Anm.

den Foersoms Død. Titelrollen er nu overtaget af Hr. *Mantzius,* som her har forsøgt en omfattende og ingenlunde let Opgave. Han har tydelig gjort sig megen Umage for at løse den tilfredsstillende og har taget Rollen paa en fra Foersoms Opfattelse og Individualitet forskjellig Maade, idet han ganske anderledes lader den indbildske Værdighed træde frem i Kandestøberens Holdning og Væsen, hvorved dette først bliver rigtig comisk. Nogle af Stykkets vanskeligste Steder, som f. Ex. Collegium politicum og sidste Akt, hvor Situationen bliver tragicomisk, gik ogsaa fortræffeligt. Derimod mangler hans Spil endnu Runding og Jevnhed; han antog undertiden en Dialect, der uden Tvivl vilde være morsom, naar den blev gjennemført, men han gjennemførte den ikke; ved gjentagne Forestillinger ville, haabe vi, disse Mangler kunne rettes. Stykket blev iøvrigt spillet ret med Liv og Lyst.« [1])

Med den legemlige Fylde, som nu begyndte at udvikle sig hos Kristian Mantzius, kom ogsaa den »Runding og Jevnhed« i Spillet, som Anmelderen i »Fædrelandet« endnu savner hos ham; og »Dialecten«, det vil sige en vis let københavnsk, zünftig Haandværksmestertone, der stod pudsigt til Statsmandsgrublerierne, gennemførte han senere til Fuldkommenhed. Men det vigtigste var, at denne Rolle ligesom gav hans Talent en Drejning, ledede hans Evner ind i en anden Retning.

Det er uimodsigeligt, at Hostrups og Mantzius's Navne i Teaterhistorien er tæt, ja uopløseligt knyttede til hinanden, og at Mantzius som Skuespiller havde tjent sine Riddersporer i Kampen for de Hostrupske Studenterkomedier. Hele sit Liv vedblev han ogsaa at dyrke sin Ungdomsvens glade, uskyldige Muse, og v. Buddinge kan saalidt som Birkedommer Krans skilles fra hans Navn. Men en scenisk Fremstiller kan dog ikke blive stor og

---

[1]) „Fædrelandet" 4. Dec. 1852.

stærk paa Vaudevillekost alene, der maa kraftigere Føde til. Det er ikke nok, naar man vil karakterisere Kristian Mantzius som Skuespiller, at sige: Det var ham, der »skabte« Løjtnant v. Buddinge. Han maa ikke i Teaterhistorien staa som Hostrupspilleren *par excellence* som eneste Karaktermærke, thi det betydeligste hos ham er vel nok at finde paa den Vej, han nu begyndte at slaa ind paa, Vejen til de store klassiske Komediefigurer; hos Holberg, foruden »Kandestøberen«, en Række af Jeronimus'er, der er højst forskelligartede og i Virkeligheden intet har tilfælles uden Navnet ,exempelvis »Maskeraden«s strænge, myndige stokkonservative Fader og den fedtede gamle Slyngel i »Pernilles korte Frøkenstand«, Corfitz i »Barselstuen«; i den gamle engelske Komedie beslægtede Figurer som den skikkelige *country squire* Hardcastle [1]) i Goldsmith's »Fejltagelserne« og den fornem-pedantiske og kolerisk-forelskede Sir Peter i »Bagtalelsens Skole«; hos Molière »Fruentimmerskolen«s Arnolphe (der den Gang af Overskou var omdøbt til Corfitz), hos Goldoni Mynheer Philip i »Tilfældet har Ret«; i den moderne franske Komedie den kløgtige Statsmand Aldobrandini i Scribes »Statsmand og Borger« og den stupide Marquis de la Seiglière i Sandeau's »Slottet i Poitou«; endelig hos Shakespeare Polonius, Shylock, Tobias Hikke og — hvad jeg betragter som Kulminationen af hans Kunst — Falstaff.

I disse og lignende Roller var han i sin egen Tid absolut den første og eneste, og i adskillige af dem har han endnu den Dag i Dag ikke fundet nogen jævnbyrdig Arvtager.

Saa vidt var han imidlertid ikke naaet endnu, men han

---

1) Hardcastle har Mantzius aldrig spillet i København, men paa forskellige Gæstespil i Provinsen. Denne Figur passede ham som en Handske. Paa kgl. Teater spillede han Tony Lumpkin.

arbejdede sig kunstnerisk fremad Aar for Aar, var med i næsten alting, spillede saa heterogene Roller som Tangbrand i »Hakon Jarl« og Radelzier i »Pernilles korte Frøkenstand«, gjorde sig i det hele nyttig for Teatret og blev ogsaa paaskønnet derfor, ikke blot af Publikum, men ogsaa af Direktøren, der i 1854 skaffede ham et Rejsestipendium, for hvilket han i sin Sommerferie foretog sin første egenlige Studierejse.

Det var Meningen, at han vilde gaa til Paris, London og Wien, men han kom ikke fra Paris, før han maatte hjem, dels fordi Paris fangede ham med sin Kunst, dels fordi Pengene ikke slog til. Heiberg, som medgav ham en egenhændig skreven fransk Introduktion, havde iøvrigt ogsaa raadet ham til at begrænse sig til denne ene By, idet han mente, at et Par Maaneder ingenlunde var for meget at anvende paa at lære den franske Skuespilkunst at kende.

Han rejste da i Slutningen af Juni og kom hjem i Slutningen af August. Desværre er det meget sparsomme Efterretninger, der er bevaret fra denne Studierejse. Hans gamle Tante, som omhyggeligt bevarede hans Breve, var død, Majoren var blind og maatte lade andre læse for sig, til Vennerne skrev han vist ikke meget; der er da fra dette Pariserophold kun to Breve tilbage, et til I. L. Heiberg og et til C. Hostrup[1]). Karakteristisk for dem begge er Begejstringen for det franske Sammenspil, de franske Skuespilleres Akuratesse og Stil, i hvilke Henseender han mener, at det danske Teater staar langt tilbage for Frankrigs, medens han ikke kan se, at det kgl. Teaters sceniske Kunstnere enkeltvis behøver at bøje sig for deres galliske Kolleger. Han skriver saaledes til Heiberg:

[1]) Begge disse Breve er tidligere trykt, det første meddelt af Robert Neiiendam, i Tidsskriftet „Teatret" Aarg. XIV Hefte 20, det andet i „Breve fra og til C. Hostrup" p. 339 f.

»Efter mit Skjøn staar vort Theater *i Kræfter* ikke tilbage for Théâtre français, nok maaske hvad Mellemrollerne angaar, og egenlig geniale Skuespillere kunne vi opvise langt flere af. Til et Exempel »La camaraderie«: Samson[1]) som Miremont stod langt tilbage for Rosenkilde i karakteristisk Opfattelse og komisk Kraft; Zoe svandt hen til en ubetydelig lille Kone, og det er i det Hele vist, — sandelig ikke fordi hun er Etatsraadens Kone, men fordi det er sandt — Noget, der ligner Fru Heibergs Genialitet og Spiritualitet i slige Roller, har de ikke her. Var Nielsen korrekt og samvittighedsfuld, vilde han ogsaa langt overgaae dem, der udføre hans Roller her. Men — deres almindelige Dygtighed, deres uhyre Korrekthed, det Sammenspil, det maatte vi i høj Grad ønske os, og med det er det min Overbevisning, at vi kunde udrette lige saa meget som Th. fr. i det mindste.« Og til Hostrup skriver han: ». . . jeg har faaet en Arbejdslyst herovre, som jeg haaber ikke skal forgaae, en saadan Lyst til at udrette Noget hjemme; jeg forsikrer Dig, at det mindste Knejpetheater her fremviser en bedre Indstudering, en større Sikkerhed i Arrangementet end vort med vore store Begavelser, men frygtelige Bestyrere — O! Overskou! og det Asen har været her . . . Her bliver jeg den 15de [August] (Festen) over, for at see Rachel[2]) (jeg har faaet Entrée). Komediehusene ere paa den Dag aabne for alle, som komme først til Mølle, gratis.

---

1) Joseph-Isidore Samson (1793—1871) var en af Théâtre-Français' allerbedste komiske Skuespillere paa denne Tid, og Miremont regnedes for en af hans fortræffeligste Præstationer. Men han havde sikkert ikke C. N. Rosenkildes barokke Originalitet og medfødte Snurrighed. Han var langt mere korrekt og akademisk i sin Spillemaade.

2) Den berømte Tragedienne var i denne Periode mest paa Rejser og spillede kun nu og da paa Théâtre-Français, som hun snart helt forlod for at gaa paa sin skæbnesvangre Tourné til de forenede Stater.

Levvel, kjære Ven! hils Din Familie, og gaae ud til min, som vel sagtens have en daarlig Sommer, Stakler.

Til London tør jeg ikke vove mig, men Dickens vil jeg slet ikke være saa streng imod [1]) uagtet jeg indrømmer det Meste — men jeg elsker ham. Værgo og skriv en ordentlig, frygtelig morsom Komedie, med prægtige Karakterer, let Lune, uden dybe Ideer og storartede Sjælebilleder; det kan Du jo gjøre paa en Maanedstid.

Levvel, kjære Digter (ikke Præst).

Tak fordi Du tænkte paa

Din

Kristian M.

Jeg har ogsaa faaet lidt mere Tiltro til mig selv, dels ved Siden af Mennesker, dels som Skuespiller, men skammer mig frygtelig, som jeg har jadsket med min Kunst, naar jeg seer Franskmændenes Akkuratesse og Hjemlighed og Naturlighed paa Scenen....«

Mantzius saa vist ganske rigtigt, naar han fandt, at det vi Danske i Øjeblikket havde at lære af det franske Teater, var Nøjagtigheden, Præcisionen, Sammenspillets store Kunst, medens et kunstnerisk Personale som det kgl. danske Teaters paa den Tid saa at sige stod uovertruffet i Europa; C. N. Rosenkilde, Nielsen, Phister, Michael Wiehe, Høedt, Mantzius selv, W. Holst, Hultmann, Fru Heiberg, Md. Nielsen, Jfr. Rosenkilde, Mad. Holst, Mad. Larcher, dannede en Trup af hver for sig vidtspændende Talenter, som det samtidige Théâtre-Francais absolut ikke kunde staa Maal med. Rachel lyste som en enlig Stjerne paa Tragediens Himmel eller jog snarere som en Komet hen over den paa sin urolige Gæstespilsbane. Samson, Pro-

---

[1]) Hostrup havde i sit Brev givet Mantzius en spøgefuld Hilsen med til Charles Dickens, hvor han anbefaler den store Romanforfatter at give sig bedre Tid med sine Arbejder, der ellers næppe vil blive andet end Døgnliteratur.

vost, Régnier, Got og Delaunay — de to sidste endnu unge — var ganske vist alle fortrinlige Fremstillere i den klassiske og borgerlige Komedie, men ingen af dem var Genier som C. N. Rosenkilde eller Michael Wiehe. Og paa Damesiden var der ingen der blot tilnærmelsesvis kunde maale sig med Fruerne Heiberg og Nielsen. Det, det skortede paa derhjemme, var altsaa den Enhed, det sluttede Sammenspil, som den sceniske Ledelse skulde give.

X

Thomas Overskou som Sceneleder. — Mantzius og J. L. Heiberg.

Mantzius havde allerede længe været klar derpaa, men hans Pariserophold fæstnede den Overbevisning hos ham, at det var absolut nødvendigt for det kgl. Teater, at Ledelsen, den sceniske Ledelse blev en anden og bedre. For Thomas Overskou som Sceneinstruktør havde han, som allerede bemærket, ingen Respekt og hans Despekt deltes vist af alle ved Teateret, undtagen af J. L. Heiberg, der vel ogsaa kun i Embedsmedfør tog ham i Forsvar. Han havde selv ansat ham som sin — eneste — Regissør for Skuespillet i rigtig Erkendelse af hans store Kendskab til den danske Scenes Historie og hans Evner som Skuespilforfatter, men uden at tage hans manglende Gaver som Styrer og Leder i tilstrækkelig Betragtning. Heiberg havde kun smaa Tanker om en Sceneinstruktørs Arbejde, men selv disse var Overskou ikke i Stand til at realisere. Mantzius skrev om ham i en anonym Artikel i »Fædrelandet«, at han, før han blev Sceneinstruktør, var »en af de sletteste Skuespillere, der har existeret i Kongeriget Danmark med Bilande« og at hans »Diktion var saa komisk (det vil sige i alvorlige Roller), saa maniereret, saa

smagløs .... at man vanskelig vilde kunne finde Nogen mindre disponeret til at vejlede en ung Skuespiller«.[1])

Nu vel! han kunde derfor have været en dygtig Iscenesætter, men han var det ikke. Hans uhyre Omstændelighed, hans indviklede næsten uforstaaelige Maade at udtrykke sig paa og hans barokke Akcenter, naar han forklarede noget, gjorde ham til et let Bytte for alle Scenens vittige Hoveder, og han blev, trods sine gode Hensigter og sin virkelige Viden, som scenisk Leder aldrig andet end en snurrig Figur.

Blandt Kristian Mantzius's Papirer, har jeg ogsaa fundet en lille Lap, paa hvilken han impressionistisk har søgt at skildre »Thomas Asinus«, som han kaldte ham, ledende en Folkescene ved en Prøve. De mange fremhævede Ord skal aabenbart grafisk forestille Overskous mærkelige Akcentuering.

Han lader ham begynde saaledes: »*Maa* jeg bede alle de Herrer af *Choret* at lægge *nøje* Mærke til, hvad jeg *har* at sige Dem. (til en af Siderne) Aa, *De* der! *maa* jeg *bede* Dem være rolig! De er *aldrig* rolig, naar jeg taler, og De er i det *Hele* taget, *det* maa jeg sige Dem af *meget* daarlig Familie! .... — *Altsaa, inden* vi gaae videre! Saa husker De nøje paa, at naar De synger

Solen skinner melkehvid,
Og Maanen drypper paa Busken.
Men se! han kommer, han kommer!

Saa gaar De strax i *2* Geledder, naar de begynder at synge »*Solen skinner*«, — bliver staaende til han er kommen, men inte venter til De seer ham komme — for der

---

1) Overskou citerer selv disse Ord (den danske Skueplads VI 312 f.) med en forstaaelig Forbitrelse, dog uden at vide, at de skyldtes Mantzius.

maa være Mening i Alting, — jahh! — Og vil De *behage* at erindre, at De i anden Akt tager det *venstre* Ben under Armen — og gaar med *Ængstelse* ud af *tredie* Kulisse. — Og *maa* vi saa engang *or*dentlig prøve det Sted, hvor De svarer *Ja* og *Nej!* — Pas *nu* paa! — »Er jeg da ej en ædel Mand?« — Ja! — Men jeg maa *vir*kelig bede Dem passe paa! Det var igjen Dem derhenne — De skal *Alle*sammen — nu: — Ja! — »Kan I en *Slyngel* kalde mig?« — Nej! — Allesammen — men *at* De nu *inte* bytter det om. .... Altsaa nu kommer De ind — med hurtige, *ganske* smaa Skridt, saa slaar De op med den venstre Arm, lader Hovedet falde *ned* paa Brystet, slaar Hælene sammen, saa Sporerne klirre — *det* gjør godt — Jah! Og saa siger De *ind*advendt:

Der kommer Intet ud af at bestrøe
Sig Tornebusken *selv* — med *falske* Roser —«

Vil De *sige* det! — Det var *meget* godt, men *inte* saa godt mig — og saa videre: (Nu lægger De Hænderne paa Ryggen)

»I *min* Tid lod man *sine* Blomster voxe
paa *Buskene* og bukkede sig *ned* —«
(her bukker De Dem ned)
Naar man imellem vilde *lugte* dem —«

Her lægger De *meget* nøje Mærke til, at De husker paa, at De *lader* som De lugter .... Og *nu* videre:

Er jeg *da* ej en ædel Mand?

Men det er dog for*skræk*keligt, at De aldrig kan passe paa i Choret — her skulde De jo raabt: Jahh! — Men vil De bare vente, mens jeg gaar ned til Etatsraad Pyrr-

hus, saa skal De *nok* komme til at fortryde det, vil De bare vente her, for *nu* gaar jeg ned til ham.«

Der er ingen Tvivl om, at Overskous Sceneledelse bidrog meget væsentligt til at nedbryde Respekten hos Skuespilpersonalet for I. L. Heiberg, fordi denne altid støttede sin Instruktør, aldrig desavouerede ham, hvad der menneskeligt og embedsmandsmæssigt var smukt og loyalt, men kunstnerisk uforsvarligt. Overskou blev, uden at ane det og i højeste Grad mod sin Vilje, en af Hovedgrundene til, at saa at sige alle Kunstnere i Løbet af et Par Aar glemte al den Beundring, de havde haft for Heiberg og kom til at betragte ham som en Kunstens Fjende og Bureaukratiets Talsmand. Havde han den Gang ofret Overskou, og sat Høedt i hans Sted, havde han vel handlet mindre menneskeligt smukt, men han havde handlet ret mod Kunsten; og han havde desuden sparet sig selv og Teatret for nogle kvalfulde Aar.

Som han nu handlede, fik denne den højest og finest begavede Mand, som kgl. Teater nogen Tid har haft til Leder en haardere og bitrere Skæbne end mange af de langt under ham staaende Forgængere og Efterfølgere.

Naturligvis var Overskou ikke den eneste Aarsag til den virkelig sjældent enstemmige Misfornøjelse med Heiberg. Der var desværre mange andre.

Hvad Kr. Mantzius's Forhold til ham angaar, saa var det dette, at han havde været og bestandig vedblev at være en stor Beundrer af ham som Digter og at han personlig havde nydt godt af hans Velvilje. Derimod paastaar han selv, at han aldrig havde haft nogen Tiltro til hans Dygtighed som Teaterdirektør. I sin Pjese »I. L. Heiberg og det kongelige Theater« (1855) skriver han: »Vi nærede ikke saa sangvinske Forhaabninger om H. i denne hans nye Stilling .... vi nærede .... en beskeden Tvivl om, at han endnu var i Besiddelse af den Aandskraft og Aandsfriskhed, det practiske Blik, den Forretningsdygtig-

hed, og, fremfor Alt, det forsonlige Sindelag, der er saa nødvendigt for en Mand, som skal beklæde en saa vanskelig Post — og det forkommer idetmindste os, at denne vor Tvivl nu paa mere end een Maade er bleven begrundet.«

Den første Tort, Heiberg gjorde Mantzius, var, at han straks ved sin Tiltrædelse tog »Genboerne«, »Spurv i Tranedans« og »Intrigerne« af Repertoiret og rent ud erklærede til Hostrup, at disse Stykker aldrig mere vilde komme paa det kgl. Teater og aldrig burde have været spillet der [1]). Dette oprørte naturligvis Mantzius baade paa egne og Vennens Vegne, og han mente med Rette, og naar man fra første Færd af stillede sig paa saa højt et literært Stade, saa maatte man ikke umiddelbart derefter antage og opføre den Række af flove, intetsigende Duftvaudeviller, som blev prakket ham paa af Gud ved hvem. Han skriver i en af sine Avisartikler mod Heiberg: »Etatsraaden har efter at have udelukket »Gjenboerne« antaget og gjenoptaget følgende Stykker: »Lodsen« [1]), »en Fødselsdag i Slutteriet« [2]), »Karens Kæreste« [3]), »De hemmelige Fonds« [4]), »en Sommeraften« [5]), »En forklædt Frier« [6]), »Den skjønneste Dag i Livet« [7]) etc.«

Alle disse ligegyldige Smaating er forlængst glemt og blev i Grunden den Gang kun huskede, naar man vilde have et godt Vaaben mod Heiberg. Et enkelt af dem fik en Art herostratisk Berømmelse ved at tjene som Paradigma paa »Duftvaudevillerne«. Det var »Karens Kære-

---

1) Se Hostrups Erindringer, p. 214.
1) Syngestykke af Chievitz og Recke, opført 7 Gange.
2) Vaudeville af Overskou, opført 31 G.
3) Vaudeville af Overbye, opført 6 G.
4) Lystspil af Serret, ovs. af A. Nielsen, opført 2 G.
5) Vaudeville af Johanne Luise Heiberg, opf. 8 G.
6) Vaudeville af Henrik Hertz, opf. 8 G.
7) Vaudeville af Scribe, ovs. af J. L. Heiberg, opf. 7 G.

ste« og dets Opførelse gav Anledning til den første officielle Kontrovers mellem Heiberg og Mantzius.

Den lille Vaudeville var forfattet af en Kopist i Krigsministeriet ved Navn Overbye. Den blev haardt medtagen i Bladene, udpeben i Teatret og gik kun 6 Gange, sidste Gang den 7. Oktober 1853. I »Fædrelandet«s Feuilleton fremkom der en meget morsom Parodi paa Duftvaudeville-Genren betitlet »en Sommerdag« [1]). Mantzius fik paa Teatret og andensteds Ord for at være Forfatteren af denne Parodi. Den var imidlertid af Jacob Voltelen og indleveret til »Fædrelandet« af dennes Ven Liebenberg [2]). Formodentlig foranlediget ved de Ubehageligheder, som Mantzius heraf fik, afgav Carl Ploug følgende karakteristiske Erklæring: »At Hr. Mantzius for mig hverken har forevist eller omtalt, endsige til Fædrelandets Redaktion indleveret Artiklen »En Sommerdag«, vil jeg herved efter hans Anmodning erklære, idet jeg dog tilføier, at det er sidste Gang jeg giver den Slags Erklæringer, og at jeg navnlig aldrig vil lade mig nogen saadan affordre i Anledning af den Sladder, der føres bag det kgl. Theaters Coulisser.

Fædrl. Cont., 5. October 1853.

Carl Ploug [3]).

---

1) Fru Heiberg havde forrige Saison faaet sin Vaudeville „En Sommeraften" opført paa det kgl Teater.

2) Liebenberg giver i sit Levned (p. 46), hvor han ogsaa genoptrykker Fædrelandet's Feuilleton, en Beretning om Tilblivelseshistorien. Han tilføjer: „Senere blev den efter Forfatterens Død udvidet af en fremmed Haand til scenisk Brug ved et Studenterkarneval." Denne fremmede Haand var ganske vist Kr. Mantzius's; men det berører ikke de ovenfor omtalte Begivenheder. Saavel Voltelens som M.'s egenhændige Manuskripter er iøvrigt i mit Værge.

3) Denne Erklæring findes sammen med en lignende fra „Dagbladet"s Redaktionssekretær Godske-Nielsen, begge egenhændige, mellem Kr. Mantzius' Papirer.

Denne Erklæring var maaske ikke saa helt overflødig, thi Heibergs Forbitrelse over, at et af hans eller hans Frues Kælebørn var kommet galt afsted, var saa stor, at han den 10. Okt. lod sig forlede til at sende Mantzius følgende højtidelige Embedsskrivelse:

Fra Theaterdirecteuren

Kjøbenhavn d. 10. October 1853.

Et Rygte, der er saa almindelig udbredt, at det udentvivl maa være kommet Dem selv for Øre, nævner Dem som Ophavsmand til de tydelige Mishagsytringer, hvilke en Deel af Publicum har fremført efter Forestillingen af Vaudevillen: »Karens Kjæreste«, eller ialfald som Den, der har havt væsentlig Deel i, at saavel disse Mishagsytringer have fundet Sted, som og den forstyrrende Adfærd, der af og til har givet sig tilkjende under selve Forestillingerne af bemeldte Stykke, aldeles i Strid med de for Theatrets Publicum gjældende Politi-Anordninger.

Uagtet jeg nu er meget utilbøjelig til at tro paa Sandheden af dette Rygte, da jeg ikke let kan forestille mig, at et Medlem af selve Theater Etaten skulde i den Grad miskjende sin Stilling, at han kunde være i Stand til at compromittere baade den og Institutionen, hvortil den knytter ham, ved at intriguere imod de Arbejder, som Forfatterne med Tillid overgiver i Theaterbestyrelsens og Personalets Hænder, saa maa jeg dog, da Rygtet nu en Gang existerer, anvende de til dets Gendrivelse nødvendige Midler, forat man ikke skal tiltro Theaterbestyrelsen den Svaghed at tolerere sine Undergivnes Forsøg paa at agitere Publicum imod den. —

Jeg maa derfor herved have Dem anmodet om at meddele mig en skriftlig Erklæring om Deres Udeelagtighed i de omtalte Demonstrationer, hvilken Erklæring det da maa overlades mig at benytte paa den Maade, som jeg finder tjenligt til at fjerne Formodningen om, at det ved The-

atret skulde skorte paa den i administrative Forhold uundværlige Autoritet og Disciplin, og ikke mindre til at befri Kunstner-Personalet fra det ufordeelagtige Præg som den Enkeltes Raahed ufortjent kan paatrykke et heelt Samfund.

Hvad den forlangte Erklæring skal indeholde, er, at De ikke har nogensomhelst Deel i, eller med Deres Vidende har givet nogensomhelst Anledning til de Mishagsytringer, hvormed en Deel af Publicum har ledsaget Forestillingerne af Vaudevillen »Karens Kjæreste«, deels efter, deels under disse Forestillinger, og at De følgelig, forsaavidt som Rygtet skulde tillægge Dem nogen saadan Indflydelse paa det Forefaldne, erklærer dette Rygte for usandt.

De vil let indsee, at jeg, paa Grund af min Stilling er fuldkommen berettiget til at affordre Dem en saadan Erklæring, og at De, paa Grund af Deres, er forpligtet til uvægerligen at give mig den, saafremt De, hvad jeg ikke tør betvivle, kan gjøre det med god Samvittighed. Jeg har da nu kun at tilføje, at Erklæringen, egenhændigen undertegnet med Deres Navn, maa i aldeles bestemte, utvetydige Udtryk, der ikke tilstede nogen dobbelt eller blot svævende Fortolkning, udtale de ovenfor fremsatte Punkter, og at den maa være i mine Hænder imorgen, den 11. October inden Dagens Udløb. Thi skulde den, mod Forventning, udeblive, eller skulde De sende mig en Erklæring i mindre bestemte og fyldestgjørende Udtryk, da maa jeg heri see — hvad jeg i det Yderste vægrer mig for — en Tilstaaelse af Beskyldningernes Sandhed, og De maa da tilskrive Dem selv, at jeg ufortøvet tager de alvorligste Forholdsregler.

I. L. Heiberg

Löffler.

Herpaa svarede Mantzius ligesaa knapt og klart som

Heibergs Skrivelse var omstændelig og vidtsvævende: Deres Højvelbaarenhed har i Anledning af et »saa almindeligt Rygte«, at De antager det maa være kommet mig selv for Øre, om at jeg skulde være Ophavsmand til Mishagsyttringerne i Theatret ved Opførelsen af »Karens Kjæreste«, affordret mig en Erklæring i »aldeles bestemte utvetydige Udtryk, der ikke tilstede nogen dobbelt eller blot svævende Fortolkning« om at jeg ikke har nogensomhelst Deel i eller med mit Vidende har givet nogensomhelst Anledning til hine Mishagsyttringer.

Uden Hensyn til Maaden hvorpaa denne Erklæring er mig affordret, kan jeg ikke have det Mindste imod at afgive en saadan Erklæring, da jeg som Deres H. rigtig formoder kan gjøre det med god Samvittighed. Jeg erklærer da, at jeg ikke har nogensomhelst Deel i, ligesaalidt som med mit Vidende har givet nogensomhelst Anledning til, at en Del af Publicum har yttret Mishag under Forestillingerne af »Karens Kjæreste« dels efter, dels under disse Forestillinger, og at jeg, forsaavidt Rygtet maatte tillægge mig nogen saadan Indflydelse paa det Forefaldne, erklærer Rygtet for usandt og hver den, som bærer det omkring, for en Bagvadsker«[1]).

Heiberg offentliggjorde loyalt Mantzius Erklæring i »Berlingske Tidende« og dermed var den Sag sluttet. Den kunde dog ikke andet end efterlade en Brod hos Mantzius og hos Heiberg en vis Følelse af Flovhed over at have ladet sig forlede til uden anden Basis end løs Kulisse-

[1]) Heibergs Skrivelse er meddelt efter Originalen, Mantzius' Svar efter en Kladde, begge i min Besiddelse. Det sidste er tidligere trykt i Rob. Neiiendams „Breve" II 41 f. — Johanne Luise Heiberg giver (i „Et Liv" III 166 f.) en ganske urimelig og misvisende Skildring af denne lille Kontrovers. Hun nævner ikke Mantzius ved Navn, men antyder, at Hr. X. som hun kalder ham, trods sin utvetydige Erklæring alligevel havde deltaget i Udpibningen af det lille Stykke. Dette vilde være ganske uforeneligt med M.'s Karakter, og hun fører da heller intetsomhelst Bevis for sin Beskyldning.

sladder at udsende en højofficiel Skrivelse[1]) fuld af Trusler mod sin »Undergivne«, oven i Købet i en latterlig lille Sag der kunde have været afgjort med en mundtlig Forespørgsel i mindre end et Minut. Det var vel overhovedet Heibergs Fejl som Teaterdirektør og det, der skaffede ham saa mange Modstandere blandt Personalet, at han fra første Færd og hele sin Embedstid igennem, altsaa formodentlig helt systematisk, saa' enhver lille Sag og navnlig enhver lille Kontrovers fra et officielt, embedsmæssigt Standpunkt og eiskede at forfatte lange Indberetninger og Skrivelser, lige saa højt som han afskyede med et personligt Ord eller en fortrolig Samtale i Mindelighed at ordne de utallige Misforstaaelser og Stridigheder, som nu en Gang er uadskillige fra et Teaters Drift. Derfor er vel ingen Periode i den danske Skueplads's Historie saa opfyldt af Dokumenter, Prokuratorindlæg, Bladartikler, Erklæringer og Moderklæringer som den Heibergske og dens nærmeste Efterdønninger. Og i alt dette Skriveri havde Mantzius en langt større Del end man hidtil har vidst og, jeg maa sige det, end jeg er glad ved at maatte aabenbare.

Da Mantzius kom hjem efter sin Pariserrejse, kom han ind i hvad Overskou kalder »den i hele Theaterhistorien stormfuldeste Saison« — Saisonen 1854—55. Det kunstneriske Personale — eller i alt Fald en meget betydende Del af det — stod i en saa skarp Opposition til Heiberg, at det næsten var at betragte som Oprør, og i Løbet af Saisonen virkelig blev det: Pressen, navnlig »Dagbladet« og »Fædrelandet« var ham aabenlyst fjendsk og selv Ministeriet blev ham, efter at Hall var udnævnt til Kultusminister, et upaalideligt Rygstød.

---

[1]) Han lod derfor heller ikke denne Skrivelse kopiere, hvilket var imod al Kutyme. Den findes altsaa ikke i Arkivet. Men Mantzius gemte den som et kuriøst Vidnesbyrd om Heibergs Bureaukratisme.

Naar Mantzius saa ubetinget sluttede sig til Oppositionen, tror jeg ikke, det var af personlige Grunde. Fru Heiberg mente, at han »i en kort Tid havde sluttet sig til de Misfornøiede af Vrede paa Heiberg over en Rollebesætning .... der var imod hans Ønske.«[1]) Jeg ved ikke hvilken Rollebesætning hun sigter til, men hun tager vistnok fejl — ogsaa deri at Mantzius kun for en kort Tid havde sluttet sig til de Misfornøjede. Hans Opposition gav sig først Udslag Aar og Dag efter at denne ukendte Rollebesætning skulde have fundet Sted, og Berettigelsen af sine Angreb paa Heiberg holdt han fast ved, selv efter at han maa have indset, at han ved at være med til at fordrive ham, kun havde gjort Ondt langt, langt værre.

Personlig havde han, saa vidt jeg ved, ikke nogen Klage at føre mod Heiberg udover den ligegyldige tjenstlige Fadæse, som nys har været omtalt. Men for det første var han af Naturen saa oppositionel, at det nok uden Overdrivelse tør siges, at han var misfornøjet med alle de Direktioner, han havde med at gøre, og for det andet det var han ogsaa saa idealistisk af Naturen, at det dobbelt pinte og harmede ham, at en Mand som Heiberg, som han i andre Henseender havde saa stor Beundring for som Teaterleder gik saa langt under Idealet.

Den literær-kunstneriske Side af Sagen var for ham og hans Vennekreds blandt Digtere og Literater langt den vigtigste. Det forbitrede disse Mennesker over al Maade at se Heiberg — den store Smagsdommer, den strænge Kritiker, den ædle Digter — nu paa sine gamle Dage stædigt holdt sin Haand over det gyselige Duftvaudevilleri og de forvorpne Sille Beyerske Shakespeare-Forvanskninger. De betragtede det som Alderdomssvækkelse og Ligegyldighed, naar han føjede sig efter sin geniale Hustrus Smag for det sceniske Sukkergodt, naar han ikke greb ind i den

---

[1]) „Et Liv" III 166.

tro Overskous helt antikverede, rutinemæssige Sceneledelse, og naar han saa haardnakket afværgede Høedts Forsøg paa at helde ny Vin paa de gamle Læderflasker.

De gjorde i mange Henseender Heiberg Uret, oversaa navnlig, hvor langt bedre hans Ledelse var end den forrige og betænkte ikke, hvor usandsynligt det var, at der for Tiden kunde findes nogen bedre Mand. For denne unge Kreds stod det som Hovedsagen, at Heiberg blev ryddet af Vejen, og Mantzius blev i Virkeligheden blot et Talerør for denne Kres, da han i »Fædrelandet« begyndte sin voldsomme og altfor effektive Kampagne mod det Heibergske Regimente, en Kampagne der indledtes med en Række ætsende Smaaartikler og som kulminerede i de to store ledende Artikler betitlede »Etatsraad Heiberg eller det kongelige Theater; et Enten—Eller«. (»Fædrelandet« for 20. og 21. Dec. 1855) samt i den 32 Sider store Brochure »Det kongelige Theater og I. L. Heiberg«, der omtrent samtidig udkom hos P. G. Philipsen og som endte saaledes: »Heiberg er kommet i en skjæv Stilling til Kunstneren, til Kunsten og til Publikum — gid han maa kunne rette paa sig, medens det endnu er Tid!«

»Tilskuerpladsen er bleven ombygget, den er nu smuk og lys; men Kunstens Udsigter er mørke og triste. Vi have hørt Folk sige om Theatrets Ombygning: »dette vil redde Heiberg! dette er den Planke, han har grebet, og som frelser ham!« Vi betvivle det. Det smagfulde Arrangement vil danne en skærende Modsætning til Kunstens Fattigdom paa Scenen, og man vil snarere komme til at udraabe: »Heiberg har ladet Theatrets Ødelæggelse forgylde!«

Carl Ploug maa have delt Mantzius's Mening overfor Heiberg og det kgl. Teater, ellers vilde han ikke i et saadant Omfang havde stillet sit Blad til Raadighed for de hæftige Angreb, der tidt optraadte som Redaktionsartikler, og han maa have bevaret Mantzius's Anonymitet godt

thi Ingen, ikke en Gang Overskou, der i den Henseende ellers var godt underrettet, synes den Gang at have anet, at det var denne forholdsvis unge Skuespiller, som var Lederen af det store Pressefelttog mod den mægtige Direktør. Selv indtil denne Dag har det vistnok været ukendt for dem, der har syslet med denne meget behandlede og diskuterede Periode, at Mantzius spillede en saadan Rolle i det store Teaterdrama. Jeg selv vilde aldrig have troet det, hvis jeg ikke blandt min Faders efterladte Papirer havde fundet Manuskriptet i hans egen Haand og forsynet med Sætterbemærkninger, til de fleste af disse »Fædrelandet«s opsigtsvækkende Angreb.

»Fædrelandet« var Kultusminister Hall's specielle Organ, og det, at Mantzius's Artikler, der optraadte som Redaktionsartikler, uimodsagte fik Plads i Ministerens Blad, maatte for Heiberg staa som en direkte Desavouering fra Halls Side. Det er derfor nok mere end en Tilfældighed, at Heiberg just efter de omtalte »Enten—Eller«-Artikler, gik til Hall og forlangte sin Afsked.[1])

---

[1]) „En Eftermiddag henimod Julen (1855) kom Heiberg smilende og munter hjem. Han satte sig hos mig og sagde: „Se saa! nu kommer jeg fra Hall, hos hvem jeg har begjært min Afsked ved denne Saisons Slutning." – Joh. Luise Heiberg: Et Liv etc. III 266.

XI

N. V. Dorph som Teaterdirektør. — Christensens Apoteose og Mantzius's Afsked.

Saaledes blev Mantzius i alt Fald den ydre Anledning til, at det Heibergske Regîme faldt. Helt uden Skyld i, at det næste kom, kan han vist heller siges at være.

Professor N. V. Dorph var, som tidligere berettet en Ungdomsven af Major v. Mantzius, og havde nu overført sit Venskab paa Sønnen Kristian, der var en stadig Gæst i den gamle Professors Hus, hvor han spillede Kort sammen med C. N. Rosenkilde, der ogsaa hørte til Dorphs Venner, hjalp med at gøre ham hans klassiske Oversættelser mundrette og skaffe dem Udbredelse ved at læse dem op i Studenterforeningen. De Breve, der er bevarede fra Dorph til Kr. Mantzius viser i det hele, at han satte megen Pris paa og havde megen Tillid til den unge Skuespiller. Nu havde den fine, elskværdige, tilbageholdende Sprogmand paa sin Gammelalder — han var paa dette Tidspunkt et Par og halvfjerds — faaet det usalige Indfald, at han vilde være Teaterdirektør og Heibergs Afløser. Han blev det som bekendt ogsaa, til sin egen store Fortrydelse. Og skønt jeg intetsomhelst positivt Bevis har fundet derpaa, frygter jeg dog for, at Kr. Mantzius samtidig med, at han rev ned paa Heiberg, har bygget paa

og afstivet gamle Dorphs' urimelige, men uegennyttige [1]) Teaterlyster.

For en hver Skyld maa Mantzius dog frikendes i Anbringelsen af den herostratisk berømte Christensen som Leder af den gamle Hædersmand Dorphs Fjed paa Teatrets slibrige Bane. I denne sørgelige, ministerielle Paradefigur, Halls Sekretær og Höedts Ven, fandt saavel Dorph som Mantzius deres Nemesis.

Denn alle Schuld rächt sich auf Erden.

Der er noget tragi-komisk i, at denne Hr. Christensen uden selv at ane eller ville det skulde blive Heibergs Hævner. Hvorledes han i Løbet af en Saison undermінerede sin egen Meddirektørs Stilling, saa at den gamle Dorph med Afsky og Beskæmmelse vaagnede af sin kortvarige Teaterrus, er bekendt. Hvorledes han ved sin Mangel paa administrativ Dømmekraft fik Mantzius fordrevet fra den Stilling, han gennem megen kunstnerisk Kamp havde erhvervet, fortjener maaske at opfriskes i nogles Erindring.

Mantzius var nu virkelig en Kraft, man ved Teatret maatte regne med. Han var ikke længere det unge lovende studentikose Talent, han nærmede sig stærkt de Fyrre, var blevet fyldig, myndig, og Publikums Yndest havde givet ham en berettiget Selvtillid. Han havde under Heiberg faaet et stort og fast Repertoire og haft mange virkelig betydelige Sukces'er, f. Ex. som Mynheer Philip i Goldonis *Un curioso accidente* (»Tilfældet har Ret«), en Forestilling, der den Gang nød megen Berømmelse ved Fru Heibergs og hans udmærkede Sammenspil. Det er i Anledning af denne Rolle, at Fru Heiberg

---

1) Niels Vinding Dorph konstitueredes 3. Maj 1856 efter eget Ønske som *ulønnet* Chef for det kgl. Teater.

siger om ham: »Til Lykke havde vort Theater en udmærket Skuespiller i Hr. Mantzius, der nu udførte Mynheer Philips Rolle med en Humor, en Bredde i den hele Opfattelse, en Hjertensgodhed og et Lune, der sagde, at Tilfældet havde havt Ret i at mage det saaledes, at Hollænderen kom i hans Hænder [1]), da saavel Publikum som hans Medspillende havde stor Glæde af denne hans Fremstilling, der i høi Grad bidrog til den Lykke, Stykket gjorde fra Scenen. Mantzius var en af de geniale Naturkomikere, om hvem det var umuligt at sige, hvor Naturen hørte op og Studiet begyndte. Hans store Fylde i Corpus, hans kraftige, livlige Stemme, hans godmodige Gemytlighed, hans Lungers Styrke til at udstøde en hjertelig Latter, svarede aldeles til Rollen. Naar denne tykke, af sin Kløgt indbildske Hollænder lod sin rungende Latter ryste Huset, saa behøvede han ikke at spørge, om den vandt Gjenklang i Publikum, thi han og det lo omkap og overdøvede hinanden. Den første store Scene mellem ham og hans Datter, hvis Rolle jeg spillede, var mig en sand Nydelse paa Grund af det Ensemble, som Sammenspillet frembragte; Øie i Øie grebe vi gjensidigt ind i hinandens Repliker, og Publikum sad spændt lyttende, som om det frygtede for, at en eneste Stavelse skulde gaa tabt. Saadanne Øieblikke høre til Skuespillernes lykkelige. Sjælen, Kunstnersjælen hopper i Livet, og man vilde ikke bytte saadanne Øieblikke bort for »Guld og grønne Skove« [2]).

Fru Heiberg har skrevet denne malende Karakteristik længe efter det Tidspunkt, da hun og Mantzius spillede sammen. »Tilfældet har Ret« opførtes første Gang 5. Juni

---

1) Det havde oprindelig været Meningen, at Phister skulde have spillet denne Rolle, men Sygdom forhindrede ham. Se I. L. Phister: Et Nødværge p. 26, Fru Heiberg: Et Liv, III p. 274.

2) Joh. Luise Heiberg: Et Liv III 274 f.

1855, altsaa endnu under Heibergs Direktion, hendes Skildring af Mantzius som en genial Naturkomiker, »om hvem det var umuligt at sige, hvor Naturen hørte op og Studiet begyndte«, er ikke rigtig, hvad Læsere af denne Bog let vil have forstaaet. Den »store Fylde i Corpus« havde han endnu ikke. Jeg har nærmest citeret denne Fru Heibergs smigrende Udtalelse for at lægge klart for Dagen den Stilling, Mantzius hos Publikum og blandt Kollegerne havde paa det Tidspunkt, da Direktionen — ɔ: Hr. Christensen — paa Grund af nogle Lapperier, som kunde have været ordnede blot ved et fornuftigt Ord, gav Slip paa ham og lod et andet Teater nyde godt af hans Evner.

Med denne Konflikt hang det saaledes sammen: Den ihærdige Hr. Christensen havde, efter at have slidt N. V. Dorph op, faaet sig en anden gammel Hædersmand med et fint literært Navn til at tage de værste kunstneriske Stød af for sig. Det var Carsten Hauch, hvis digteriske Adelsskjold jo ganske vist var saa blankt som Nogens, men hvis konfuse Excentricitet i mere jordiske Forhold gjorde ham ganske uskikket til at styre et Teater.

Til Hauch stod Mantzius i et noget fjernt, men ærbødigt Hengivenhedsforhold, som den meget yngre Skuespiller til den gamle hæderkronede Digter. Han havde spillet i hans Stykker — i det, der havde gjort mest Lykke »Tycho Brahes Ungdom« f. Ex. — og maatte i det hele betragte sig som velanskreven hos ham.

En ganske komisk lille Sag gav Anledning til, at Mantzius tog sin Afsked. Til en Genoptagelse (den 10. Febr. 1858) af Böjes gamle romantiske Skuespil »William Shakespeare« havde Bournonville arrangeret en Apoteose, i hvilken man fik at se Shakespeare selv, staaende omringet af sine Digterværker, blive bekranset af det lykkelige Britannia, det hele i den den Gang saa yn-

dede »bengalske« Belysning. Denne skønne Allegori havde ved Prøverne fremkaldt nogle Smil hos Medlemmerne af den dramatiske Del af Forestillingen, og det er at formode, at Kr. Mantzius har været mellem dem, der smilede bredest, medens Bournonville, der ikke var at skæmte med, naar det gjaldt hans allegoriske Kompositioner, var let irriteret. Nu kom Forestillingsaftenen. Mantzius spillede Shakespeare's Svigerfader Richard Hathaway, Jfr. Louise Larcher (senere Fru Jacobson) hans Datter Anna. Jeg vil lade Mantzius selv berette Slagets Gang, da hans Beretning blev bekræftet af Vidner og ikke afkræftet af Direktionen. Han skrev til denne[1]): »Hvad der passerede mellem Hr. Balletmester R. af D. Bournonville og mig ved den første Opførelse af William Shakespeare var Følgende:

»*Mellem* tredie og fjerde Akt kom Balletmesteren hen til Hr. *Paetges* [Fru Heibergs Broder, som spillede Jægeren Allan] og mig, som samtalede stille og rolig, og sagde til os i en uhøflig Tone: »Nu maa jeg frabede mig al Conversation!« Hvortil vi saavidt jeg mindes Intet svarede. Da jeg lidt senere, efterat være omklædt, kom over Theatret for at gaa hjem, standsedes jeg af *Jomfru Larcher* (ved den anden Jernpille fra Paaklædningshuset, et Par Alen fra Coulisserne); hun sagde til mig: »Vil De allerede gaae? Vil De ikke blive og faae Alt med?« (eller noget ganske Lignende). Inden jeg fik svaret hende herpaa, foer Hr. Balletmesteren imod mig og bød mig i en uartig Tone »at gaae væk derfra, jeg generede ham«. Jeg saae mig om, men saae *ingen Gruppe, intet Arrangement,* hvori jeg virkede forstyrrende (hvilket Hr. Balletmesteren jo efter Hr. Etatsraadens [Hauch's] Yttringer har forebragt Direktionen); nej, jeg saae kun Jfr. Larcher paa den ene Side af mig, og to Chorister, *D'Hrr.*

[1]) Skrivelsen til Direktionen er trykt i Rob. Neiliendams „Breve" II 42 f.

Hansen og Bagge paa den anden Side, hvilke sidstnævnte et Kvarter efter skulde bruges i Tableauerne. Med *D'hrr. Professor Overskou og Budet Walsø* til Vidner saae jeg ved den næste Opførelse *til samme Tid og paa samme Sted* en ti à tolv Pyntekoner og Paaklædningsskræddere befinde sig der uden at virke forstyrrende i noget Arrangement. Da jeg i Hr. Balletmesterens umotiverede, uartige Optræden imod mig kun kunde see en Misbrug af den ham ved Theatret tilstaaede Myndighed, saa blev jeg staaende og nægtede at lystre hans truende Befalinger og Gebærder. Paa Sceneinstruktørens, Hr. Professor Overskous Opfordring forlod jeg imidlertid Pladsen, ikke fordi jeg troede mig uberettiget til at være der, men fordi han i det Tilfælde var min Øvrighed, og den maa man jo adlyde, selv naar den har Uret. Imidlertid finder jeg mig ikke beføjet til at klage over Professor Overskou, da han vel af Balletmesterens Adfærd maatte troe, at jeg virkelig virkede forstyrrende i Arrangementet.

Naar den højtærede Direktion nu saaledes er kommet til Kundskab om Sagens *sande* Sammenhæng, haaber jeg, at den vil give min tidligere ærbødigste Anmodning Gehør, nemlig, at »betyde Hr. Balletmesteren at holde sig indenfor sin Myndigheds Grændser, for at ikke Sligt skal kunne oftere hænde Skuespillere ved det kongelige Theater.«

I denne taabelige Strid traf nu Direktionen en tilsvarende taabelig Afgørelse, idet den resolverede, at Mantzius havde »*formel Uret*«[1]) overfor Balletmesteren, hvilket den tilkendegav ham ved at give ham en Reprimande. Dersom Direktionen havde sagt, at Mantzius trods det han havde *formel Ret* i ikke at ville lade sig bortvise af

---

[1]) H. Christensen giver i sin: „Det kongelige Theater i Aarene 1852—59" en lang, taaget og perfid Fremstilling af denne Sag.

en til et andet Kunstfag hørende hidsig Embedsmand, dog burde have bøjet sig, fordi han stod overfor en ældre, anset Mand, der i Øjeblikket var i en apoteotisk ophidset Premièrestemning, kort sagt, havde Direktionen haft den mindste Smule teaterpsykologisk Jugement, saa var denne Bagatel ikke resulteret i, at Mantzius tog sin Afsked og gik til Folketeatret, fordi han ikke vilde tjene længere under det Christensenske Regimente. I den Bladpolemik, som udviklede sig og i hvilken ogsaa Christensen deltog med yderst sletskrevne Indlæg, erklærede Mantzius: »Skjøndt jeg grumme godt veed, at de mange fra den økonomiske Direktør og de Herrer Skuespillere ved det kgl. Theater indløbne Erklæringer ikke ere nogen lykkelig Forøgelse af den danske Literatur, saa nødes dog ogsaa jeg af de mange til mig gjorte Opfordringer til at stille mig i denne Forfatterrække. — Den Opførsel, som er vist mig af en Embedsmand under den 1ste Forestilling af William Shakespeare, tvang mig til at indgive en Klage til den kgl. Direktion. Faa Dage efter stædtes jeg for Direktionen, og gav denne mig der en drøj Irettesættelse i Anledning af en Klage fra vedkommende Embedsmand. Jeg kunde ikke anerkjende denne Dom, da den var bygget paa urigtige Forudsætninger, og tillod mig at foreslaae, at den højtærede Direktion vilde høre begge Parter, inden den dømte. Det lod til, at dette ikke forekom dem ubilligt, og det bestemtes, at der skulde afhøres Vidner. De ikke umærkelige Omstændigheder, der gik forud for Vidneforhørene, finder jeg mig »for Tiden« ikke foranlediget til at offentliggøre. Kun maa jeg bemærke, at, uagtet min udtrykkelige Indsigelse bleve Vidnerne afhørte uden Parternes eller ialfald min Tilstedeværelse. Nogen Tid efterat Vidnerne (det vil sige med Udelukkelse af nogle, jeg havde begjært fremstillede, blandt Andre Prof. Overskou) vare blevne afhørte, lod Direktionen mig vide, at der var Vidner baade for og imod mig, hvilket

man søgte at godtgjøre ved at oplæse for mig Brudstykker af Vidneprotokollen, og at Direktionen nu ikke vilde gjøre Videre ved den Sag. En Maaned eller saa efter søgte jeg min Afsked. — Det er naturligvis ikke med et let Sind, jeg skiller mig fra det kongelige Theater, især nu, da jeg, saavidt jeg kan skjønne, har været saa heldig at vinde Publikums Velvillie; men jeg vil spørge ethvert skikkeligt Menneske, om han ikke i mit Sted vilde, naar han kunde, frigjøre sig fra en Øvrighed, der først dømmer uden at have hørt, og derpaa, naar den lader sig bevæge til at undersøge Sagen, ikke vil dømme, naar den har hørt.«

XII.

Mantzius og den »nye Skole«. — Mantzius som Kritiker. — Hans Recension over »Hamlet«. — Forstandsøvelser.

Naar man vil berette om Kristian Mantzius's Forhold til og ved det kgl. Theater, faar Ens Beretning let Karakteren af en Art Krigshistorie. Man vil dog tage meget fejl, hvis man deraf vil slutte, at han var en Mand, der laa i Krig med hele Verden. Han var ingenlunde nogen Misantrop og han elskede mindst lige saa meget, som han hadede. Det tør vel nok siges, at han uden Personanseelse hadede alle kgl. Theaterdirektioner omtrent lige meget. Jeg tror heller ikke, at han, ialt Fald i sine senere Aar, gjorde nogen synderlig Forskel paa Teaterrecensenter.

Men overfor andre Menneskearter var han nærmest munter og vennesæl, om end ogsaa de stærke Anti- og Sympatier farvede hans Væsen. Han elskede gamle C. N. Rosenkilde og kunde ikke fordrage Phister, han elskede og beundrede Michael Wiehe og havde meget ondt ved at forsone sig med Høedt. I sine Avisartikler mod Heiberg tog han vel Høedts Parti i hin noksom bekendte Hamlet-Strid,, der medførte Høedts Afskedigelse og Michael Wiehes Tagen-Afsked. Men Forsvaret for Høedt var uden Varme, medens han angreb Heiberg bittert, fordi han ikke havde ordnet Forholdet til Wiehe paa en smidigere Maade. De tre jævnaldrende Skuespillere mente trods deres store Ulighed i Virkeligheden det samme med deres Kunst. Det

var den »naturlige« Skole de alle svor til og deres Naturalisme dannede Oppositionen til Heibergs literært-systematiske og noget pyntede Romantisme. Mantzius har i et bekendt, flere Gange offentliggjort Brev til Heiberg klart vist sit kunstneriske Standpunkt, som ganske er det samme som det Høedt-Wiehe'ske. Brevet er skrevet under Prøverne paa hin berømte Hamletopførelse d. 14. Nov. 1851, da Høedt første Gang plantede »den nye Skole«s Banner paa det gamle Teaters romantiske Brædder. Ganske vist var Høedts Skole i Forhold til senere Tiders nærmest en Art Salon-Naturalisme, og alene derved meget forskellig fra Mantzius's og Wiehes, men Ideerne er i alt væsentligt de samme. I Mantzius's Brev hedder det bl. a.[1]): ».... Hr. Etatsraaden mente, at jeg var paa en Afvej i min altfor store Bestræbelse efter at være naturlig i mit Spil .... At som Hr. Etatsraaden sagde, Kunsten har Naturen *anderledes* til Basis, end det daglige Liv, føler jeg vel, men en hel *anden* Natur er det vel ikke. Det, som De, om jeg mindes ret, i en Afhandling i flyvende Post har kaldt *Stoffet* i et Digterværk, maa visselig gjennemstrømme en Skuespiller under Udarbejdelsen af hans Rolle, men det lader sig jo ikke lægge for Dagen i nogen bestemt Maade at gerere sig paa, det beror jo ene paa, om der er Poesi i Skuespilleren; vil han navnlig i en Karakterrolle fremtvinge noget udenfor hans egen eller Rollens Natur staaende, for at følge med Poesien i Stykket, saa bliver han vistnok maniereret.... Et Exempel paa, hvor farlig en saadan Bestræbelse for at forene Hovedstemningen i Digterværket med ethvert Punkt i sin Rolle [kan være], afgiver Phister i Narren i »Kong Lear«, hvor han endogsaa i en rørende Tone siger: »Giv mig et Æg, Far Lear, saa vil jeg give dig to Ting.« Hvad derfor Polonius angaar, som

---

[1]) Brevet er efter Kladden, som findes i M.s efterladte Papirer, aftrykt hos Otto Borchsenius, „Hjemlige Interieurer" 179 ff.

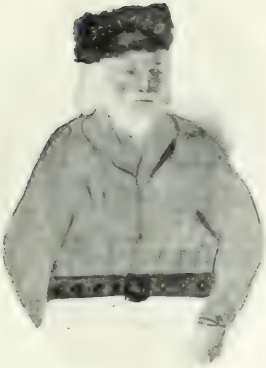

Brylluppet paa
Ulfsbjer

Den gale Mand i
Soldaterløjer

Jacob v. Thyboe

Sir Peter Teazle

Rollebilleder i Karikatur af Otto Zinck

De har vist mig den Ære at tildele mig og hvorfor jeg er Dem inderlig taknemmelig, saa skal det være min Bestræbelse ikke at frembringe nogen disharmonisk Virkning i det tragiske Maleri, men jeg ser ingen anden Vej end at trænge ind i Karakterens Aand for sig; og jeg gaar til det med godt Haab, thi han staar levende for mig som et Menneske med Kjød og Blod, der ved sine Svagheder bliver komisk, som Hamlet ved sine tragisk, men uden at blive Karikatur....«

Mantzius har iøvrigt efterladt sig et kuriøst Dokument fra selve denne navnkundige Opførelse, idet han skrev en fuldstændig Recension over den. Den har aldrig været offenliggjort og var vist heller bestemt til at blive det, skønt den er helt journalistisk holdt. Men den fortjener at kendes, fordi den giver et virkelig Førstehaandsindtryk af de Spillende og deres Opfattelse. Jeg overspringer en lang Indledning om Debutanter i Almindelighed og Høedts Debut i Særdeleshed, og selve Omtalen af Spillet i Hamlet lyder da saaledes:

»Naar vi nu skulle bedømme Hr. Høedts Hamlet, saa ville vi helst betragte hans Arbejde i og for sig, uden for mange Debutanthensyn, dels fordi han ifølge sin Alder[1]) og Udvikling og længere Forberedelse ikke kan maales med samme Maal som de fleste andre Debutanter, dels fordi han vel maa være kjed af de meningsløse Lovtaler. For da ligesaagodt først som sidst at sige det, naar man vil vide vort oprigtige Svar paa det Spørgsmaal, om Hr. H. har løst sin Opgave, har givet os et fyldigt, levende Billed af Hamlet, saa maa vi svare Nej, og vi ville forsøge efter Evne at begrunde denne Mening.

»Hamlet er vistnok en svag, kraftesløs Karakter, der ingen fast Beslutning kan fatte, men er nogetsteds den lidenskabelige Smerte ved Bevidstheden om denne Kraftes-

---

1) Høedt var 31 Aar, da han debuterede.

løshed skildret med den kraftigste, mægtigste Naturlighed, saa er det i Hamlet. Han er vistnok reflekterende, ironisk, ja blaseret næsten, naar han er i Selskab med Andre, men naar han er ene, saa »skriger han«, som Kirkegaard siger. Vi Tilskuere, der ikke som Polonius tror, at det er foragtet Kjærlighed, der har gjort ham vanvittig, vi ere hans Medvidere, for os maa han ikke dølge sin vilde Lidenskabelighed, naar han anklager sig selv, naar han kjæmper i den svære Fristelse at frie sig fra sit Hverv ved Selvmord.

»Men dette gjør Hr. Høedts Hamlet. I ingen af de vidunderlige Monologer lukkede han Hjertet op og lod os see »den Hjerteangst, de tusind Lidelser«, som martre ham. Monologen efter at Aanden har forladt ham, som er et Indbegreb af den højeste Forfærdelse, Sorg og Forbitrelse mod Morderen, blev sagt med en Rolighed, saa vi uvilkaarlig tænkte paa Hamlets Ord: »Værer ei heller altfor spage«. Da han har sendt Skuespillerne bort for ene at kunne vaande sig i den forfærdelige Selvforbandelse, da hørte vi Hamlet med afmaalt Besindighed sige disse frygtelige Ord, ja den meget rigtig *tænkte* bittre Latter blev næsten komisk i den store indre Ro, og først hvor »Hjernen bruger sig« og han beslutter at prøve Kongen i Skuespillet, hørte vi igjen med Tilfredshed paa ham. Lidenskaben er altsaa efter vor Mening ikke Hr. H.'s Sag; men derfor maa hverken han eller nogen troe, at vi ikke ønske Theatret til Lykke med hans Optræden, fordi vi ikke som flere af Anmelderne betragte ham som en fuldendt Kunstner, ja som En, der har overfløjet vore bedste. De fleste af de reflekterende og ironiske Partier i Rollen, navnlig Scenen med Skuespillerne og Fløjterne, vare fortræffelige, og især i høj Grad naturlige; havde man saa Lidenskaben og Følelsen in mente, saa gjorde Fremstillingen et behageligt Indtryk, da H. har et godt Ydre og giver os, om han end ikke kan magte det Pathetiske i Rollen,

en i det hele vel gjennemtænkt og højst forstandig Opfattelse. En mærkelig Misforstaaelse maa vi tillade os at fremhæve, som tildels beviser vor Anke, da den umulig kunde ske hos den, der havde Hjærtet tilgavns med i en saadan Scene. Det er i 3die Akt i Scenen med Moderen de Ord: »Tilgiv mig min Dyd!«, som H. siger i en bitter, ironisk *høflig* Tone, medens Hamlet efter vor Opfattelse virkelig allerede angrer de haarde Ord, han har sagt Moderen. Men saa igjen da han har sagt: »Tilgiv min Dyd!« føjer den bittre Bemærkning til: thi i en fed o. s. v.[1]) men ingenlunde kan det vistnok forsvares at sige det med kold Spot; der ligger en inderlig Sorg deri.

»Hr. H. bevæger sig med megen Lethed og Frihed paa Scenen; kun maa han vogte sig for nogle uskjønne, hastige Bevægelser med begge Armene paa engang, ligesom han ogsaa er tilbøjelig til at synke i Knæ og rejse sig igjen temmelig konvulsivisk. Resultatet af vore Bemærkninger om Hr. H. er, at han vil blive en meget god og naturlig Skuespiller i det reflekterende Skuespil.

»Hvad Udførelsen af Hamlet ellers angaar, da mindes vi ikke i mange Aar at have seet en saa harmonisk Sammenarbejden af de andre Spillende, men fremfor Alle maa vi fremhæve *Mde. Nielsen,* som har løst sin vanskelige Opgave med en Skjønhed, Elskværdighed og Sikkerhed, for hvilke vi bøje os i den dybeste Taknemmelighed. Vi forstaa hendes Kjærlighed til Hamlet, hendes Kjærlighed til den Myrdede, hendes Kjærlighed til den levende Konge, vi forstaa, naar vi see hende, hendes forrige Gemals Kjær-

---

[1]) Stedet lyder:

Forgive me this my virtue,
For in the fatness of these pursy times
Virtue itself of vice must pardon beg —

Stedet er uklart, men om nogen aabenbar Misforstaaelse fra Høedts Side kan der ikke være Tale. Hans Opfattelse er dog vist nærmestliggende.

lighed til hende, medens han levede; ja, vi forstaa, at han, uagtet hendes store Uret mod ham, ikke har Ro i Graven, men maa op for at advare Sønnen mod al for stor Haardhed: »Se Skræk sidder paa Din Moder, o træd mellem hendes Sjælekamp og hende.« Han elsker hende endnu. »Svaghed, Det Navn er Kvinde«, det er hele Kommentaren til Droningens Karakter, og Md. Nielsen har i højeste Grad vidst at give os det sørgelige Billede af denne Svaghed, saa elskværdig og dog saa rædsom i sine Følger.

»Det gør os ondt, at vi ikke kunne sympatisere med Fru *Heibergs* Ophelia. Denne store Kunstnerinde har vistnok givet os en højst genial Fremstilling, men »*hende* er det dog ikke!« Ophelia er en svag elskende Kvinde; hun frygter Faderen og adlyder hans Befaling at udforske Hamlet, hun lader sig behandle temmelig uhøvisk af Hamlet, hun forstaar ham ligesaa lidt som Polonius forstaar ham, men hun elsker ham; nu dræber den Elskede i Vanvid hendes Fader, og hun bliver vanvittig; men vi tænke os hende i dette som en knækket Blomst, ikke som en Vanvittig, hos hvem stærke før skjulte Lidenskaber kommer frem. Hun behandles tidligere af Alle som et Barn, hvem Alle elsker; hun nævnes næsten aldrig uden et Epitheton amans; og Alle græde, da de ser hende vanvittig, men Fru H.s Ophelia vækker Forfærdelse, lader skue ind i en lidenskabelig, sandselig Sjæl, som gjør hende uhyggelig.

»Vi kunne ikke forstaa, hvorfor *Hr. Nielsen* som Aanden taler med den bedækte Røst. Det er *Aanden* af Hamlets Fader og ikke et *Spøgelse,* Shakespeare fører frem for os. Det, det især ved denne Rolle maa komme an paa, maa vel være at vise os Højhed, Adel og Skjønhed hos den Myrdede i Modsætning til den levende Konge, og hvem kunde bedre gjøre det end Nielsen med sin mageløse Diction og Organ, — nu faar vi et spøgelseagtigt Indtryk, ihvorvel det følger af sig selv, at saameget den

tvungne Stemme tillod, blev det udmærket og følelsesfuldt fremsagt.« [1])

Det er sandsynligt, at Mantzius skrev denne Kritik som et Art Øvelse i Rencension. Det lader virkelig til, at han en Tid lang har overvejet Muligheden af at blive professionel Journalist. Han omgikkes meget med Literater og Bladmennesker og optraadte, som vi have set, amatørmæssigt, men ret flittigt som »Fædrelandet«s Medarbejder. Af Breve fra hans gamle Ven N. V. Dorph ses det, at denne ivrigt opfordrede ham til at blive literær Kritiker. I en Efterskrift til et Brev af Mortensdag 1857 hedder det f. Ex.: »De maa absolut recensere. Det er ikke saa svært som De troer, og De skal se hvor let alt skal blive for Dem. Sapere aude! siger en classisk Viismand.« Og i et andet Brev fra samme Tidsrum: »Prøv nu i ethvert Fald paa at tænke og sige, naar De seer en god Recension, som Göthe sagde, da han havde læst Voss' Louise: »Solch ein Ding mögte ich auch machen.« Naar De saa, inden De veed af det, har saadan en Ding færdig paa Papiret (og De vil tilforladelig more Dem derved, naar De rigtig hengiver Dem til denne Beskæftigelse) saa springer solch ein Ding dog derfor ikke strax lige ud i Pressen, men De kan jo altid holde den tilbage, medens De imidlertid har givet Dem selv en god Forstandsøvelse, og Forstandsøvelser er, som De maaske veed, en af den nyere Tids nyttigste Opfindelser i Skolens og Menneskets Udviklingshistorie.«

Heldigvis lod Kr. Mantzius det blive ved den nyttige Forstandsøvelse og i sit senere Liv tror jeg ikke han tænkte mere paa at hellige sig Journalistikken. Han opfordrede i alt Fald ikke sin Søn til det. Mens jeg var en halvvoksen Dreng, sagde han en Gang til mig i sit metaforiske Sprog: »Min kære Dreng, Du maa for mig vælge hvilken Livsstilling Du har Lyst til. Kun tre Ting maa Du love mig aldrig at blive: Bladneger, Probenreuter og Opvarter!«

[1]) Manuskriptet, som iøvrigt er defekt eller i alt Fald ingen Afslutning har, nævner endnu nogle Rollehavende, men Omtalen af disse er af ringere Interesse.

XIII.

Mantzius ved Folketeatret. — »Mester og Lærling« og Forlovelse. — Redaktørerne Grønholt, Meyer og Bille.

Da Mantzius tog sin Afsked fra det kgl. Teater, slog han altsaa ikke ind paa den literære Bane, men søgte sin Ungdoms Direktør, Hans Wilhelm Lange, der imidlertid var blevet Ridder af Dannebrog og Kammerraad, havde været Direktør for Casino, ledet den berømte Hofteatersaison og nu Aaret i Forvejen havde oprettet det ny Folketeater [1]).

Kammerraad Lange tog vist med megen Glæde mod Mantzius. Han havde ikke nogen rigtig Premieraktør endnu, skønt hans Personale talte næsten alle dem, der skulde komme til at bære Folketeatret. *Frederik Madsen* og *Harald Kolling* var endnu ganske ukendte, unge Mennesker, *Knobelauch* var vel omtrent paa Alder med Mantzius men endnu langt fra slaaet fast i Københavnernes Bevidsthed, som den udmærkede Farçør og Folkekomedieskuespiller han blev. *Laurids Stigaard,* som blev Mantzius's meget gode Ven, var ganske vist allerede en første Klasses Elsker for en Folkescene, og saavel Hougaard som Koop

[1]) Om Folketeatrets Historie henviser jeg til Rob. Neiiendams fortræffelige og grundige Afhandling i „Før og Nu", Aarg. IV. Hæfte 10, 11 og 12.

og Cronborg — hans gamle Bekendt fra Kristiania Teater — var dygtige Skuespillere, men ingen af dem kunde dog maale sig i Popularitet og dramatisk Udvikling med den fra det kgl. Teater udvandrede. Han blev da ogsaa i de to Aar, han var der, den egenlige Bærer af Folketeatrets Repertoire. Paa Mandssiden naturligvis. Paa Damesiden var Primadonnaen allerede fastslaaet i Langes yngste Datter den 17-aarige vidundersmukke Agnes, medens hun sekonderedes af den ligeledes meget smukke Louise Carpentier og den mindre smukke, men mere gemytlige Julie Lumbye, der senere blev Langes anden Hustru, og efter Langes Død blev gift paany med Kammersanger Chr. Hansens Søn Carl. Som Fru Julie Lumbye-Lange-Hansen er hun uforglemmelig for alle, der dyrkede Folketeatret i den gode gamle Tid, ligesom vel ogsaa de Ældre blandt os endnu kan bevæges ved Tanken paa Louise Carpentier's alias Fru Frits Holsts Marmorkvindeskønhed.

Mellem al denne Ungdom, Skønhed og Gemytlighed befandt Mantzius sig vel. Han fik desuden en efter Tidens og hans egne Forhold glimrende Gage, 4000 Rdl., og han fik et Repertoire, som vel ikke var klassisk, men som dog morede ham og som han delvis havde Indflydelse paa. I de to Saisoner spillede han 30 Roller, saa godt som alle nye for ham, og han optraadte ialt 331 Gange [1]).

Folketeateret havde i Følge sit Privilegium ikke Tilladelse til at opføre andet end Folkekomedier, Vaudeviller, Lystspil, Operetter og Pantominer, men under de tre første Kategorier kunde der nok indsmugles ret gode Sager og de to sidste dyrkedes i Mantzius's Tid ikke. Der spilledes f. Ex. saa solide franske Komedier som Augiers og Sandeau's »Poiriers Svigersøn«, hvor Mantzius naturligvis var Poirier, og Belot og Villetards »César Girodots Testamente« med Mantzius som Isidore Girodot, Feuillet's den

[1]) Disse stastiske Oplysninger er meddelt mig af min gamle Ven, Hr. Skuespiller Johannes Ring.

Gang nye »En fattig ung Mands Eventyr«, der med Agnes Lange, Stigaard og Mantzius (som Advokat Laubépin) gjorde enorm Lykke. De rene Folkekomedier var heller ikke at foragte, saaledes den af Adolf Recke bearbejdede »Oldgesell eller Haand og Hoved« *(les Compagnons de la Truelle),* hvor Mantzius med megen Virkning spillede Hovedrollen, den brave Oldgesell Bendt, eller Nestroys klassiske »Han gaar paa Kommers« *(Einen Jux will er sich machen),* hvor han var Gaardskarlen Japetus.

Af Hostrup fik Mantzius ikke mindre end fire Stykker spillede i disse to Saisoner, deriblandt tre, som han ikke tidligere havde optraadt i: »Feriegæsterne«, »Den gamle Elsker« og »Mester og Lærling«. Medens »den gamle Elsker« ingen Lykke gjorde og meget snart forsvandt af Repertoiret, satte baade »Feriegæsterne« og »Mester og Lærling« sig saa fast i Publikums Gunst, at de endnu høre til Folketeatrets sikreste Tilflugtstykker. I det første blev Mantzius en ganske fortræffelig Professor Tusgaard og i det sidste vakte hans Redaktør Grønholt stor Opsigt, baade i og for sig ved den morsomme Udførelse og fordi mere end en Redaktør ved Københavnerpressen følte sig ubehagelig truffen. »Mester og Lærling« var Hostrups Yndlingsstykke og han var meget ivrig for at faa det opført paa Folketeatret, da det paa Casino havde faaet en efter hans Mening daarlig Udførelse og han ventede sig noget bedre under Mantzius's Medvirkning.

Han skriver fra Silkeborg, hvor han imidlertid var bleven Præst, den 28. Oktober 1858:

Kjære Ven,

Hermed følger en Skjorte, du har glemt i Silkeborg og den omarbejdede »Mester og Lærling« i 4 Akter. Jeg sender den til Dig og ikke til Lange, fordi jeg gerne vil have din Kritik først og lade den komme mig til Nytte. Hvad jeg er meest usikker paa, er, om ikke denne lange fjerde

Akt hellere burde deles i to smaa, om den dog ikke er for indholdsrig og trættende. Delingen er let nok at gjøre, saa at 4. Akt ender som den forrige, naar du vil sende mig Manuskriptet tilbage.... Med Hensyn til de øvrige Forkortninger har jeg haft megen Nytte af dit Exemplar, som her følger med.... Dekorationen, hvori denne Akt begynder, har I fra Feriegjesterne — det samme Huus kan bruges. Skriver du, saa fortæl mig med det samme lidt om »Feriegjæsterne« og deres Lykke! Bladene er jo ret gunstige, men hvad siger Publikum, Gider de se det! [1]).... Siig mig noget om Rollebesætningen i »Mester og Lærling«. Og lad dig i dine Bemærkninger ikke nøjes med at vrage et enkelt Ord — siig (naar du mener det) »den Scene duer ikke, fordi o. s. .v. — den maa forkortes« — »den maa udføres mere«. Mester og Lærling er et af mine Yndlingsstykker, som jeg dog gjerne vil lappe saa pænt paa, som det er mig muligt.«

Da Hostrup ikke faar Besked fra Mantzius, som var meget travlt beskæftiget, bliver han utaalmodig og skriver den 25. Nov.

»Hvor er du bleven af? thi jeg maa jo forudsætte, at mit Brev adresseret til Folketeatret med »Mester og Lærling« ikke har fundet dig, siden jeg ikke hører et Ord fra dig .... nu sidder jeg allerede midt i den travle Tid, hvor jeg maa kjøre til Annexet hveranden Dag, og det bliver mig mindre og mindre muligt [at foretage Forandringer i Stykket], jo længere du venter. Er Du bleven saa pepitiseret [2]), saa Du foragter min ærbare Muse, saa siig det blot i 3 Linier og send mig Stykket tilbage!.... Hvad

---

1) „Feriegæsterne" gjorde megen Lykke og gik 28 Gange i Løbet af de Saisoner, Mantzius spillede paa Folketeatret,

2) Den noksom bekendte spanske Danserinde Pepita di Oliva optraadte i denne Tid. Det var imidlertid ikke Pepita, der optog Mantzius, men rimeligvis nok en anden Kvinde. Fem Dage efter blev han forlovet.

er det for store Kunstværker, I har paa Folketeatret, i Sammenligning med hvilke selv *du* finder »Mester og Lærling« saa uinteressant, at du slet ingen Notice vil tage af den.

»Lad mig saa dog faa et Svar! . . . . Du har gjort et stort Skaar i mine Planer ved din Taushed. Jeg har speculeret i de 200 Rdl. og regnet paa, at jeg allerede nu maatte have dem — nu bliver det vel oven i Kjøbet tvivlsomt, om jeg faar dem.

»Et Svar, et Svar, min Digterkrone for et Svar!

»Og er det uoverkommeligt, saa send mig mit Stykke tilbage! — Ligesom Hauch i sin Tid talte om den smækkertblussende Agnes og de skaldetpibende Unger, saaledes tør jeg vel kalde mig

din længselsfuldt krænkede

C. Hostrup.

Slkb., d. 25. Novb. 1858.

Svaret kom omsider og med det Forklaringen paa den lange Tavshed. Mantzius var ikke blevet »pepitiseret«, ikke heller havde han glemt sin gamle Kærlighed til Hostrup og hans Arbejde; men han havde ganske vist faaet en ny og over denne i alt Fald forsømt sine Pligter overfor den gamle. Den 30. November havde han forlovet sig med en »ypperlig Pige«, der senere skulde blive hans Hustru og min Moder og til hvem jeg snart skal vende tilbage. Dette — det vil sige den første Del af det — meddeler han Hostrup som sin Undskyldning. Og nogen bedre Undskyldning kunde han ikke have fremført for sin Ven, der selv for ikke saa lang Tid tilbage var blevet lykkelig gift med Hauchs Datter, Elisabeth.

Hostrup lykønsker ham strax, uden dog at glemme »Mester og Lærling«. Han skriver:

»Kjære gamle Ven,

Du er jo ordenlig bleven et glædeligt Mske. Efterretningen om den store Begivenhed blev modtaget med eenstemmig Jubel af mig og Elisabeth. Gift dig strax, hvis du ikke er gift; Forlovelse er noget Vrøvl. Hils den »ypperlige Pige« fra hendes »Kjærestes Ven«, som det hedder i »Gjenboerne«. Lad mig vide naar Brylluppet skal fejres; jeg er istand til at skrive endnu en Vise i den Anledning.

Mester og Lærlings 4de Akt kan ikke godt deles ved Dekorationsforandringen; det bliver en Maskinmesterinddeling, som i dramatisk Henseende er forkastelig. Nej, skal der være 5 Akter, saa skal 4de Akt ende ligesom før efter Grims Samtale med Aage og maa da sluttes med det Chor, som Akten endte med før og som i Omarbejdelsen er udeladt. Kan saa Landstedet ikke changeres bort (det er vel Vanskeligheden), saa tag det kun trøstig væk i Mellemakten og sæt Træer istedetfor, saa foregaar de første Scener i 5te Akt et andet Sted i Haven, hvor saa Grønholt kommer ind og venter paa Bjernø. Det kan godt gaa an og vil ikke være paafaldende for Nogen; derimod maa de Scener ikke flyttes til Havestuen, hvor de før foregik; det maa foregaa under aaben Himmel og især Scenen mellem Aage og Therese, som svækkes ved den prosaiske Stue-Omgivelse. Tal med Lange derom eller læs det for ham. Og sørg endelig for, at Grim bliver spillet af et Mske med Poesi i sig, som kan give ham stille og inderlig. Det er Hovedsagen, at Ellefolket illuderer; det var Mangelen deraf, som mest svækkede Virkningen i Casino.

»Jeg har læst noget Vrøvl om »den gamle Elsker« i Fædrelandet, hvor dit Spil bliver rost. Blandt en heel Deel Godt i æsthetisk Henseende kommer der forfærdelig meget Sort i det Blad, hvorom man kan sige, at det er sagt for at sige Noget, men i Grunden er der ingen

Ting meent dermed. Det er tydsk Kritik, som vil finde Ting i et Stykke, som der ikke er det Bitterste af, og gjøre Kopisten og Lise, som ikke er andet end et Par Theater-Kjærestefolk, til Hagbarth og Signe eller noget Lignende. Naar holder fornuftige Folk dog op med at vaase?

»Som sagt: gift dig! Og kan det ikke ske før, saa kom over til mig i den stille Uge, saa vier jeg eder gratis. Men gjør det helst i det gamle Aar; det er paa høje Tid. Og saa lev vel og Gud være med Eder begge! Elisabeth hilser og gratulerer. Hils dine Forældre og Johan!

Silkeborg, $^{17}/_{12}$ 58.

Din

Christian H.

Tak Lange for Pengene og Besørgelsen af Feriegæsterne.

Nu, da Mantzius Forlovelse var fuldbyrdet, kom ogsaa »Mester og Lærling« hurtig op — den 14. Januar 1859, dog ikke i den omarbejdede 4. Akts Skikkelse, men som før i 5 Akter. Dette »romantiske Sangspil« var jo nemlig allerede for adskillige Aar siden — 1852 — spillet paa Casino og havde der givet Anledning til en stor Teaterskandale. Man opfattede den Gang den slyngelagtige Redaktør Grønholt — der ved denne Lejlighed spilledes af Adolf Rosenkilde — som en blodig Karikatur af »Flyveposten«s latterlige Leder *Edvard Meyer,* en uvidende, forfængelig, men skikkelig Jøde, der tidligere havde været Rokkedrejer i Kalundborg, og senere slog sig op ved Udgivelsen af det i den slettere Københavnersmag spekulerende »Flyveposten«, som Hostrup utvivlsomt har tænkt paa ved Grønholts »Folkevillien«. Meyer var taabelig nok til i sit Blad at gøre opmærksom paa, at Grønholt skulde forestille ham, og han advarede det københavnske Publikum mod Forfatteren Hostrup, der havde vist, at

intet Privatliv var ham helligt; og som skrev saa mange Komedier, at »Flyveposten«s Læsere godt kunde vente sig, at Turen snart vilde komme til dem, deres Koner og uskyldige Børn til at blive gjort latterlige paa Scenen.

»Flyveposten« havde en stor Læsekreds, og Edvard Meyers Beundrere mødte virkelig troligt hver Aften »Mester og Lærling« gik — og det var ikke saa faa — og foranstaltede en mægtig Pibekoncert. Hostrup protesterede i »Fædrelandet« mod at have taget Meyer som Person til Model for sin Figur. Men det hjalp ikke. Pibekoncerterne blev ved, og Sprogmanden I. Levin erklærede endog offentligt, at Hostrup ved denne Lejlighed havde begaaet en slet Streg, og han fik for en Tid den jødiske Journalistik paa Halsen. Edvard Meyer havde imidlertid faaet et Grundskud, faa Maaneder efter solgte han »Flyveposten«, rystede Støvet fra sit utaknemlige Fødeland af sig og rejste til Paris, ledsaget paa Vejen af adskillige humoristiske Klagesange fra den Hostrupske Kres. I en af dem, som er lagt Meyer selv i Munden, hedder det i hans eget poetiske Sprog:

De Grovheder, som man mig dænged' paa,
Vel maatte mit Hjerte prikke,
Ja, selv mine Børn, de uskyldige smaa,
Blev skaanet aldeles ikke;
Og brækked' jeg mig et Brev fornøjet
— Det var Knaldbreve til at spolere Øjet.
.....

Og dog — jeg føler det — Folket her
Med Lyst paa min Stemme hører,
Og Sæden, jeg saaede med stort Besvær,
Faldt altid i aabne Ører,
Og spirede der saa godt og frodigt,
Endskjøndt mit Hjerte var trangt og blodigt.
.....

Naar Blomsterne blaa ved Bækkens Rand
I Sommerens Sol opskyde,
Saa lad den minde dig, danske Mand,
Om ham, hvis Taarer maae flyde!
Før kaldte du dem Forglem-mig-ejer,
O kald dem da nu Forglem-ej
Meyer!

Meyer var ganske vist vendt tilbage, men ingen tænkte mere paa ham, »Flyveposten« var sygnet hen, den gamle Skandale var glemt, og Publikum kunde gaa i Folketeatret og se »Mester og Lærling« for Stykkets egen Skyld og ikke for at deltage i Teaterspektakler. Stykket viste sig at besidde Tiltrækningskraft i sig selv og blev vel Saisonens »literære« Begivenhed. Mantzius og Stigaard vandt store Sejre, henholdsvis som den sjofle Redaktør og den unge Aage med den underjordiske Opdragelse og overjordiske Uskyld. Dog heller ikke denne Gang undgik Redaktør Grønholt at blive opfattet som et Portræt. Man saa nu Dagbladets Redaktør, *Bille,* i ham, og Mantzius skal i det Ydre have lignet ham paafaldende. Men Bille var ikke saa dum som den stakkels Meyer. Han gik hen og saa paa Mantzius, og efter Forestillingen sendte han ham følgende Billet op: »Mange Tak for i Aften! Det ligner udmærket. Dog skeler jeg ikke, men jeg er tunghør.«

XIV.

Ungkarleboligen og Carl Bloch. — »Ludlams Hule«. — Kærlighed paa Blegdammen. — Dagbogen.

Kristian Mantzius var nu snart blevet en gammel Ungkarl. Siden han var kommet tilbage til København fra sine Vandreaar havde han boet paa sin lille Kvist ved Nørrevold og der, trods den indskrænkede Plads, samlet en Kres af gode Hoveder og muntre Kammerater om sig. En af disse, den meget yngre Arthur Abrahams, har i sine Minder givet et godt Billede af denne Bolig. »I hvilken Anledning«, skriver han, »jeg første Gang besøgte Mantzius i hans Ungkarlehjem ved Volden, mindes jeg ikke; men det Indtryk, jeg fik af hans Bolig, glemmer jeg aldrig.

»Han var den Gang endnu ikke gift, men der var over hans Ungkarlehjem udbredt en vis Poesi, som maatte gribe Enhver, der saae det, og som vel ogsaa er det, der har bevæget Carl Bloch til at forevige det paa sit fortræffelige Maleri. Det var paa en Kvist- eller Tagetage, han boede. Fra hans Studereværelse vendte en Fløidør ud til en Tagaltan, hvorfra man havde den skjønneste Udsigt til Voldens grønne Træer. Naar Døren til Altanen stod aaben, og Solen kastede sine Straaler ind i det hyggelige Værelse, fik dette et Præg af idyllisk landlig Ro, som nødvendigvis maatte slaa den, der kom

derop fra de stærkt befærdede Gader i den travle By Paa Væggene hang der en hel Del Portræter af Skuespillere, og ved den ene Væg stod den høie, hvidmalede Pult, som havde tilhørt Poul Møller«[1]).

Mantzius havde megen Sans for hjemlig Hygge og forstod med overordenlig smaa Midler at indrette sig smukt. Bøger og Billeder var hans bedste Smykke. Han omgikkes meget med Tidens unge Kunstnere, navnlig dog med Carl Bloch, der trods Aldersforskellen stod ham meget nær som Ven. Blochs Breve fra Rom og andensteds vidner om, hvor stor den femten Aar yngre Mands Hengivenhed var for Mantzius. Han malede ham to Gange, og disse to Billeder er vist noget af det bedste, han som ung Mand frembragte, den gamle Major og Mantzius's Søster Franziska sad for ham til store Kultegninger og adskillige smaa. Disse og mange andre Studier og Tegninger smykkede Mantzius's simple Kvist og bidrog til at give den det hyggelige og kunstneriske Præg, som Abrahams taler om.

Men Carl Bloch var en stille og sky ung Mand; han var ikke Student og kendte derfor ikke Mantzius's Foreningsvenner: Liebenberg, Jacob Voltelen, Ernst Bruun, Höegh-Guldberg, Molt-Wengel, Vilh. Rode, Otto Zinck o. s. v.

Naar disse lystige Fyre samledes paa Kvisten og lavede Deviser, Sange, Kantater og Vrøvlekomedier, drøftede Teater- og Foreningsanliggender, skrev Bladartikler, saa holdt Carl Bloch sig borte. Heller ikke var han med i den mærkelige Klub »Ludlams Hule«, som Liebenberg og Jacob Voltelen havde stiftet og hvis Love endnu existerer og viser, at Klubbens Formaal var det samme som Studenterforeningens: lystigt Vrøvl. For disse ellers adstadige og fornuftige Mennesker var Vrøvlet en Sport, en Rekreation som Tennis og Fodbold i vore Dage. De kun-

[1]) A. Abrahams: Minder fra min Studentertid p. 55 f.

Min Mors Forældre

de more sig med at høre Mantzius læse tragisk op af Adresse-Avisens Avertissementer, medens Peter Heise lavede Melodrama til paa Klaveret, og omhyggelig nedskrive det utrolige Nonsens, de i Aftenens Løb fandt paa, ja, udsætte Præmier for den, den kunde lave det værste Vrøvl. Lovene for »Ludlams Hule« giver et Begreb om Tonen iblandt dem:

§ 1 lyder: I Hulen optages til Brødre danske Ynglinger af Hankjønnet fra en Alder af 16 Maaneder til 1600 Aar.

§ 2. Hulebrødrene optages kun eenstemmigt ved hemmelig Afstemning uden Kanonkugler.

§ 3. Ingen gammel graahærdet Skurk maa optages.

§ 4. Ligesaalidt Stakitp . . ., Plankeværksdo., Buxe-, Gimmer- og Rabalderjøder, ligesom heller ikke Hunde, Katte og Muus maa taales, undtagen Liebenbergs og Rømers« o. s. v., o. s. v. Der fortsættes i samme Stil Side op og Side ned, og det mærkelige er, at alle disse sindssvage Love og Bestemmelser er skrevne af den adstadige, fornuftige F. Liebenberg, der til daglig sad og rettede saa omhyggelig Stil paa vore Klassikere.

Det er muligt, at Kristian Mantzius omsider fandt dette gemytlige Ungkarleliv med dets Studenterforeningssold, Karnevalsløjer og kammeratlige Vrøvlesammenkomster noget tomt og begyndte at længes efter et rigtigt Hjem.

Hans Fædrenehjem var ogsaa blevet tomt, men paa en anden Maade. Af alle de mange Børn var der nu — Kristian iberegnet — kun fire tilbage: to Døtre, der begge var gift og hjemfarne, Juliane Blicher, Distriktlægefrue i Middelfart, og Franziska Heiberg, Lærer-, senere Præstekone i Jylland; og Sønnen Johan, der var et velbegavet, indtagende ungt Menneske, men saa svag, at Lægerne mistvivlede om hans Helbredelse og havde

sendt ham paa Landet. Han var i Øjeblikket hos Pastor Begtrup [1]) i Birkerød.

De to gamle, Majoren og hans Frue, sad nu alene hjemme ude paa Blegdamsvejen, hvortil de var flyttet efter at have opgivet det ret store Hus »Mosendal« paa Vodroffsvej. Der var imidlertid lige saa landligt paa Blegdamsvejen, med de store, helt ubebyggede Fælleder og de prægtige Haver. Husene var lave og villaagtige, mest af Træ, og til hvert af dem hørte gerne en stor Have, der gik helt ned til Sortedamssøen. Smaa Broer gik ud til den — som den Gang var en rigtig Sø —, og der gik Pigerne ned igennem de lange Havegange og hentede Vand, vaskede vel ogsaa om Sommeren Tøjet paa de smaa Broer og hængte det til Tørring paa Fællederne. I Snedkermester Stremmes hyggelige, vinbevoksede Hus paa 10ende Dam, oppe paa første Sal, som tillige var den eneste, boede nu den gamle, lystige Major med sin trofaste, jyske Frue. Svag var han blevet, Synet var borte, Hørelsen kneb det med, og han var endog blevet »rørt«, som det den Gang hed, i den venstre Side. Men Humøret havde han endnu, og det kedede slet ikke Kristian Mantzius's Venner, naar han fik dem ud paa Blegdamsvejen og prate med den gamle Hugaf. Et godt Glas Punsch var de sikre paa at faa og en god Passiar. Og Otto Zinck, som var uhyre fingernem og mageløs god mod Børn og gamle Folk, lavede nogle sindrige Spillekort med ophøjede Tal og Figurer til Majoren, saa at han kunde faa sin Whist ligesom i gamle Dage.

Derude paa Blegdamsvejen kendte alle hinanden som i en lille Provinsby. Ikke langt fra Stremmes Hus boede der en midaldrende Dame, som kaldtes Fru Jørgensen,

---

[1]) Fader til den bekendte Højskoleforstander og Forfatter Holger Begtrup (f. 1859), hvis første Lærer Johan M. blev. Han levede hele Resten af sit Liv i Birkerød, hvor han stiftede den endnu eksisterende „Birkerød Kostskole".

og som havde to unge Døtre, Alina, der var oppe i Tyverne og forlovet, og Anna, der kun var seksten og som gik paa Frk. Zahles Kursus ved Gl. Strand, til Spil hos Lanzsky [1]) og lærte at male ude paa Frederiksberg Runddel. Fru Jørgensen var en smuk, midaldrende Dame, der levede meget stille, omgikkes meget faa og altid saa bedrøvet ud. De, der vidste Besked, kunde fortælle, at hun var fra Odense, og at hun vel hed Jørgensen, men egentlig ikke var Frue, at hun i mange Aar havde levet i et morganatisk Ægteskab med den gamle Herre med den guldknappede Stok, som saa tidt besøgte hende. Og denne gamle Herre, der altsaa var Fader til de to nette unge Piger, var den bekendte rige Stor-Grosserer *Niels Adler,* [2]) en Broder til den endnu mere bekendte Kabinetssekretær hos Christian VIII Johan Gunder Adler, der nu var død. Grosserer Niels Adler var en gammel Mand paa over 73 Aar, men han maatte holde meget af den nette Fru Jørgensen endnu, for han kom næsten daglig og besøgte hende, og det maatte siges, at han gav sine to Døtre en nydelig Opdragelse.

Saaledes fortaltes der paa Blegdammen, og det var nok, for en Gangs Skyld, rigtigt.

Da nu alle derude i det landlige Kvarter kendte hinanden, var der intet forbavsende i, at de to Brødre Mantzius, naar de besøgte deres Forældre, af og til traf Fru Jørgensens to Døtre, at de hilste op til Vinduerne, naar de gik forbi, og at de vekslede et Par Ord, naar de mødtes om Søndagen i Kirken.

---

[1]) Kapelmusikus, Fagottist Johan Traugott L., en meget dygtig Musiker og yndet Lærer.

[2]) Grosserer Niels Adler var Søn af Bødkermester Adolf A., der desforuden havde Sønnerne Johan Gunder (1784—1852) og Peter Christian (1796—1851). Denne sidste var en bekendt Skolemand, der ogsaa havde mange andre Interesser, blandt andet dyrkede han med Held Skuespilkunsten. Niels Adler var født 1785 og døde 15. November 1871, 86 Aar gammel.

Johan Mantzius var nu i Birkerød og saas kun sjældent paa Blegdammen, men »Skuespilleren« kom tidt derud; han var en god Søn og vilde gerne opmuntre de Gamle, tage sin Moder med i Teatret og fortælle Majoren, som ikke mere havde Fornøjelse af at gaa der, om Begivenhederne i den literære og teatralske Verden.

Hvorledes nu »Skuespilleren« og den lille Frk. Anna Jørgensen blev forlovede, det vil jeg helst lade den sidste selv fortælle. Hun skrev nemlig, som alle unge Piger, naar de bliver forelskede, en Dagbog, og skønt hun vist næppe den Gang tænkte sig, at den nogensinde skulde blive offentliggjort, vil det dog ikke krænke hende i hendes Grav, at jeg meddeler et Par af de uskyldige Blade, hun skrev med sin sirlige lille Ungpigeskrift, da hun var seksten Aar.

Den 30te Oktober [1858]. Tænk! idag har jeg talt med Skuespiller Mantzius; det var sådan en rar Samtale, som jeg ikke vilde have mistet for meget. Han havde fulgt efter mig lige fra Byen, men talte først til mig på Dosseringen. Han begyndte med at spørge, om jeg var vred på ham, thi jeg havde i den senere Tid set på ham med et Blik fuldt af Hån og den dybeste Foragt, at han næsten ikke turde nærme sig mig. Vi fulgtes så langs ned ad Dosseringen, hvor vi talte så meget, som jeg ikke kan huske, men tilsidst spurgte jeg ham, hvad han egentlig tænkte om mig, og han svarede mig på en så yndig og tilfredsstillende Måde, at jeg nu er ganske rolig. Blandt andet sagde han, at han vilde ikke misbruge den Tillid, jeg viste ham ved at gå med ham og en hel Del andet. Han vilde absolut se mit Maleri [1]), men han fik kun lidt af det at se; jeg fortalte ham, at jeg skulde i Theatret imorgen,

---

[1]) Andensteds i Dagbogen omtaler Moder, at hun paa Frederiksberg Runddel maler paa et Billede af Kronborg. Det er endnu i mit Eje, og i Betragtning af Stedet, hvor det er malet, ligner det slet ikke saa daarlig.

Gud ved om han ikke skulde komme der. Derpå skiltes vi ad som Perlevenner, idet han til Slutning bad mig om at tro, at han ikke tænkte andet end godt om mig....

Den 31. Oktober. I Dag har jeg været i Kirke hos Grundtvig[1])... Iaften da jeg skulde i Theatret, skulde Frederikke [Pigen] følge, da jeg hellere vilde gå end kjøre; hun fik så Lov til at gå hen til sin Onkels til Klok. var 6; hun kom da til den Tid ganske forpustet og sagde til mig at jeg skulde skynde mig, thi Skuespilleren stod nedenfor og ventede, han var kommen løbende efter hende og spurgt hende, om hun troede det kunde gå an, han ventede på Frøkenen. Vi fulgtes så ad til Byen, og han kjørte hjem med i Omnibussen, efter først at have fulgt sin Moder hjem fra Folketeatret; han kjørte imidlertid ikke hjem, men stod af lidt efter os, og gik så vist ½ Time udenfor mine Vinduer og så op. Det er virkelig en mageløs Udholdenhed!

Den 1ste November. Iaften har jeg igjen talt med ham; han var ligesom han var tosset; det indrømmede han også at han var. Vi blev Uvenner tilsidst; han blev vred fordi jeg sagde, at det var et Uheld jeg havde haft at møde ham; han sagde ganske koldt »Godnat«; han bliver skam nok god igjen, når jeg bare ler lidt mildt til ham.

Den 2den November. Idag har jeg mødt ham inde i Byen; der er vist ingenting ivejen; han rendte efter mig hele Byen igjennem....

Den 3die November. Idag har jeg været til Alters hos Grundtvig.

Den 4de November. Iaften har jeg været henne hos Frk Billmann [en noget ældre Kursuskammerat, der senere blev Huslærerinde hos Distriktslæge Blichers i Middelfart] for at høre hvorledes hun havde det; da jeg gik

[1]) Grundtvig var som bekendt siden 1839 Præst ved Vartov Kirke. Saa vel min Fars som min Mors Familie sluttede sig til den grundtvigske Retning. Kristian M. selv var dog nærmest højkirkelig.

hjem, mødte jeg Skuespilleren; han spurgte om jeg var vred på ham, hvortil jeg naturligvis svarede »Nej«, men at jeg troede, han var vred på mig. Det er hans Fødselsdag i Dag, Johan er kommen ind i den Anledning, han kjørte forbi i Eftermiddag og hilste op, det lille, søde Skind; jeg glemmer ham nok snart for hans tossede Broder. Tænk, han [Skuespilleren] sagde imandags Aftes, at jeg kunde gjøre ham til et ordentligt Menneske, jeg kunde afholde ham fra andre Ubehageligheder, jeg kunde rive ham ud af alt andet Vrøvl; hvad mon det skal sige. Han vil vel ikke have mig? — Nej, det vil han ikke, thi han sagde tillige at han kunde aldrig gifte sig; han kunde aldrig tro en Kvinde til det, thi han var en Gang blevet bedraget af en Kvinde. — Den Stakkel, han er vist ikke lykkelig, han sagde også, at jeg måtte ikke tro han var så munter som han lod til.

Den 5te November. Iaften har vi igjen mødt hinanden, man skulde næsten tro, at det var et Spil af Skjæbnen, der således fører os sammen. Vi mødtes inde ved Nørrevold, jeg kom fra Vesterbro, og vilde ikke gå ad Farimagsvejen, da det var næsten mørkt. Han var så sød i aften; han spurgte om jeg vilde være hans Søster, og han kyssede min Hånd, og sagde at jeg var så sød. Jeg fortalte ham at jeg skulde vist i Theatret imorgen, han spurgte om han måtte følge mig, hvortil jeg egentlig ingenting svarede, nu får jeg at se om han venter på mig.

Den 6te November. Jeg fik da en Billet til anden Pladsloge.... Jo ganske rigtig, gik han ikke nedenfor og ventede da Kl. var 6; han spurgte om han måtte gå i Logen med, hvilket jeg jo ikke kunde forbyde ham; han sad så bag ved mig; først sad han ved Siden af mig, men så kom Frk. R., med hvem han så byttede Plads, det var forresten meget godt, thi det havde ellers vakt formegen Opsigt. Jeg så Don Juan.

Den 7ende November. Idag har jeg været i Kirke hos

Grundtvig ..... ellers har det været en frygtelig kjedelig Dag ..... Jeg har ikke set *ham* i dag....

Den 10ende November. ....Jeg møder fremdeles Skuespilleren hver Dag, når jeg gaer til Anstalten [N. Zahles Institut].

Den 12te November. Idag har jeg ikke mødt ham, hvad mon der er ivejen. Jeg savner det næsten nu, da jeg er vant dertil.

Den 14de November. Idag har jeg været i Kirke hos Grundtvig; jeg mødte Skuespilleren på Østergade....

Den 15de November. Idag har jeg fulgt med ham til Byen; han fortalte, at han havde været syg og ikke været ude Fredag og Lørdag, han havde faaet en dejlig ny lodden Frakke.

Den 16de November. Idag har jeg igjen mødt ham ... han bad mig, om jeg ikke kunde trække Tiden lidt ud til den blev $8^1/_2$ omtrent, thi saa var han færdig med at spille, det gjorde jeg også, og han var på Pletten, men jeg fik kun talt lidt med ham, da jeg fulgtes med Emmy Stendrup.

Den 17de November. Iaften har jeg været i Theatret og se »den hvide Dame«, han var der naturligvis også. Marie Nobel og hendes Fader vare der, de kjende ham også.

Den 21de November. Idag har jeg talt 3 Gange med ham, imiddags da jeg vilde gaa ind og møde Moder, dernæst til og fra Folketheatret, jeg var henne og se *Pepita* for 2den Gang, dernæst så jeg »Onklen fra Amerika« og Jakob v. Thybo [1]).

---

1) „Onklen fra Amerika" var et 1 Akts Lystspil af Scribe, som Mantzius havde oversat, og i hvilket han spillede Onkel Bonnichon. Af Jacob von Thyboe spilledes kun 2. Akt, der opførtes 7 Gange i Pepitatiden, men derpaa blev forbudt. Mantzius og Lange havde ogsaa paatænkt at opføre andre Holbergstykker og havde allerede paabegyndt Prøverne paa „Don Ranudo", da det kgl. Teater, ved Faders kære Ven Hr. Christensen, nedlagde Forbud mod at Folketeatret overhovedet spillede noget Stykke af Holberg.

Den 24de November. Idag har jeg talt *4* Gange med ham, først da jeg var inde i Theatret og hente Billetter, så fulgtes vi hjem ad Østergade, dernæst fulgte han mig til Kursus, så fra Kursus til Theatret og tilsidst fra Theatret og hjem. Han var ogsaa i Theatret i første Parket og Moder og jeg i andet Parket, kun *2* Bænke fra ham; vi såe »Amors Genistreger« og »De Danske i Paris«.

Den 30te November. Jeg er forlovet!!!

Kristian og Anna Mantzius som nygifte

XV.

Fars Gifterinaal. — Mors Erindringer. — Nye Aar ved det kgl. Teater.

Det vil forstaas, at Kristian Mantzius i denne Tid forsømte Christian Hostrup og hans »Mester og Lærling«. Han gik virkelig i Giftetanker og fulgte Hostrups Raad om at gifte sig straks saa bogstavelig som muligt. Han forlovede sig altsaa den 30. November, og den 20. Januar var han gift.

Jeg vil ogsaa lade min Mor selv fortælle om Brylluppet og den første Tid derefter. Men denne Beretning hører ikke til Dagbogen. Den ender som det sig hør og bør for en ung Pige med Forlovelsen og de tre Udraabstegn. Men mere end halvtredsindstyve Aar efter paabegyndte Fru Anna Mantzius nede i Rom et lille Memoireværk, som hun kaldte »Tyve Aars Ægteskab med Kristian Mantzius«. Det kom ikke mange Aar frem i Tiden men det, der foreligger og som jeg fandt efter hendes Død, supplerer udmærket den lille Ungpigedagbog. Jeg skal her meddele noget af den, idet jeg forbeholder mig at indskyde yderligere oplysende Dokumenter og Data fra denne mine Forældres første Ægteskabstid. Min Mor, Anna Margrethe Petrea Mantzius f. Jørgensen fødtes den 10. December 1841 i København. Om hendes særegne Familieforhold og om hendes Forlovelse er altsaa

berettet. Om sit Ægteskabs første Tid skriver hun i sit lille Manuskript saaledes:

Da jeg den 30te Novbr. 1858 — næppe 17 Aar gammel — gav mit Ja til den 39aarige Kristian Mantzius uden at kende meget til ham og uden egentlig at vide, hvad jeg gjorde, — det Barn som jeg var — valgte jeg dog saa rigtigt, at det blev mit Livs Lykke, og hans Kjærlighed og Forstand og gode Hjærte førte mig uskadt igennem mine Ungdomsaar, og han beredte mig et Liv fuldt af Skønhed, og har kun lært mig, hvad der var rent og godt, og fra de 20 Aar, det forundtes os at være sammen, har jeg kun smukke Minder.

Min Mand, der anvendte Lieutenant v. Buddinges Replik: »Det kan ikke nytte at nægte det, jeg er ikke længer nogen blomstrende Yngling«, hadede Forlovelser, og i det hele taget al gængse Form, ønskede helst at holde Bryllup saa snart som muligt, og vort Bryllup stod i den hyggelige, gamle Kirke i Birkerød d. 20. Januar 1859. Hvorfor det netop blev Birkerød, var foranlediget ved, at min Mands eneste Broder, Johan, boede der som Huslærer[1]) i Præstegaarden. Han var meget svag og blev for sit Helbreds Skyld raadet til at tage paa Landet og ved den gode Pleje og den gode Luft blev han saa rask, at han nogle Aar senere oprettede den noksom bekendte Kostskole i Birkerød og levede til han blev 56 Aar.

Jeg glemmer ikke den mørke, triste Vinterdag og den lange Køretur i Karet fra København — der var endnu ikke Jernbane til Birkerød — og hvor hyggeligt da at komme ind i den lune, oplyste Præstegaard, hvor den muntre, ungdommelige Præstefrue modtog os saa kærligt og pyntede mig som Brud — og den gode, gamle Pastor Begtrups jævne og hjærtelige Ord i Kirken!

---

[1]) Jeg kan ikke tro, at Johan den Gang var Huslærer hos Pastor Begtrup, da den ældste Søn Holger endnu ikke var født og først kom til Verden 28. Juni s. A.

Vi var væsentlig flygtet ud til den stille Landsbykirke for at undgaa Københavnernes Nysgjerrighed, naar det gælder en bekendt Mands Bryllup, og ventede at finde Kirken tom og øde; og vor Forbavselse var stor, da den straalede i Lys og Blomster og bløde Tæpper for Alteret, milde venlige Ansigter i alle Stolene — alt rimeligvis paa Konto af min Svoger, der allerede havde vundet megen Sympathi og mange Venner derude.

Min kære, gamle Svigerfader Major Carl Johan Mantzius døde desværre ½ Aar efter vort Bryllup. Han var desværre baade blind, døv og lam i den ene Side, men mild og god, jovial og altid i godt Humør. Min Svigermoder, en prægtig Kone af gammel jydsk Rod ..... levede længe og døde i vort Hjem 1870 ..... [Her følger nogle Oplysninger, som allerede har været bragt i Begyndelsen af denne Bog.]

Der var stor Glæde i Familien over, at deres gamle Broder endelig havde besluttet sig til at gifte sig, og trods jeg var dem ganske ubekendt, blev jeg hos dem alle modtaget med stor Kærlighed. De forekom mig naturligvis alle at være meget bedagede, hvad de jo ogsaa var i Forhold til mig. Og det blev især Dr. Blichers dengang halvvoxne Børn — der syntes, det var svært morsomt med den unge Tante, de havde faaet —, der blev mine Venner for Livet.

Det var imod min Mands Princip at gøre Visitter og i det hele taget iagttage Former, og de eneste, han havde Lyst til — til en Begyndelse — at jeg skulde lære at kende — var hans gode Ven Maleren *Carl Bloch,* der den Gang havde sit Atelier i Gothersgade paa en Kvist — og Enken efter Digteren Poul Möller, en yndig elskværdig gammel Dame, der boede i en hyggelig, gammeldags Lejlighed paa Vesterbro ligefor Gastorvet, sammen med sin Stedsøn *Rasmus Möller* et højt begavet, vittigt, musikalsk men meget sært Menneske, hvem Stedmoderen elskede

højt; og sin egen Datter *Pouline*.... et stakkels Væsen, der skønt født af to saa begavede Forældre, var saa godt som Idiot, man mente paa Grund af Moderens store Sorg ved Poul Møllers Død, der indtraf inden Pouline var født. Folk, der havde kendt Fru Møller paa den Tid, sagde, at de aldrig havde set et Menneske græde saa ustandselig. Jeg glemmer ikke, den første Gang, jeg kom derop med bankende Hjærte over at skulle forestilles for en af de Kvinder, som jeg vidste min Mand satte saa stor Pris paa, hvor kærligt hun saa kom mig i Møde, tog mig om Hovedet, kyssede mig paa Panden, og sagde »Herregud, sikken et lille Barn!«

Min Ungdom og mit barnlige Ydre bragte mig ofte i ret komiske Situationer, som f. Ex. da der skulde købes Udstyr til Brylluppet og Expeditricen da troede, det var til Konfirmation.... Endvidere da jeg paa et Besøg hos Dr. Blichers i Middelfart.... blev sat ved Børnebordet, mens min Mand og alle de ældre sad til Højbords, og en ældre Tante tog en Flødekande, som jeg havde søgt at redde til vor Rødgrød, ud af Haanden paa mig og sagde bistert: »Børnene skal have Mælk!«

Vor første lille interimistiske Bolig var i Nyhavn, i et Hotel garni lige ved Kongens Nytorv, hvor vi foreløbig skulde bo, indtil vor egentlige Lejlighed blev færdig. Den var ved Langebro, Hjørnet af Bryghusgade [det nuværende Vester Voldgade 131] hvor man sagde det gamle Blaataarn havde været, og mange Vittigheder blev der sagt om, at min Mand, der var meget oppositionel, netop skulde faa sin Bolig der.[1])

Forunderligt var det for mig, der havde levet saa stille hos min Moder og en meget ældre Søster, og mest beskæftiget med at passe mine Timer hos Frk. Zahle og

---

1) Blaataarn, der virkelig laa paa denne Plads, var som bekendt Arresthus for Hofbetjentene, derunder ogsaa de kgl. Skuespillere. Forf. Anm.

Anna Mantzius
Blyantstegning af Carl Bloch

mine Spilletimer med Lanzky — min Mening var nemlig at uddanne mig til Lærerinde — da at komme ind i en hel ny Verden, lære saamange begavede og morsomme Mennesker at kende. Den første store Fest, jeg var til, ganske kort efter vort Bryllup, var i Anledningen af 200-Aarsdagen efter Stormen paa København. Den holdtes i Casino, varede i to Dage, vexlede med Taler, Sange og Bal, og jeg der elskede at danse, nød det i fuldt Maal to Aftener itræk sammen med de mange Mennesker, min Mand kendte og forestillede mig for.

Jeg husker tydelig min Benauelse første Gang, jeg skulde have et større Middagsselskab med Mænd som Carl Ploug, Chr. Richardt, Kontorchef Ricard, Liebenberg, Vilhelm Rode o. m. fl. Det gik udmærket, Stemningen var storartet, og jeg husker Chr. Richardt — den ellers alvorlige Mand — da vi fra Spisestuen skulde ind i Dagligstuen — tage en Lampefod paa Nakken og synge: »Med Foden paa Nakken til Marschen parat —«

Carl Bloch og Rasmus Møller, der ellers hørte til vore nærmeste Venner, vilde aldrig komme, naar der var andre, og spurgte altid Pigen, om vi var ene hjemme, ellers gik de igen — Særlinge som de var begge to. Bloch kom undertiden og sad lidt hos mig om Aftenen, naar min Mand spillede og ventede til han kom hjem. En Aften benyttede han til at lave en Blyantstegning af mig, som han glædede min Mand med, da han kom hjem.

— — —

Om Carl Blochs Venskabsforhold til min Far maa jeg have Lov til at indskyde en lille Bemærkning. Skønt Bloch var femten Aar yngre end Kristian Mantzius, havde den unge, lidt tungsindige Mand sluttet sig til den expansive Ældre med en ligefrem rørende Hengivenhed og Tillid. Om deres tætte Venskabsforhold vidner en hel Del Ungdomsbreve og endnu mere — thi Carl Bloch forstod bedre at bruge Pennen til Tegning end til Skrift — den Mængde

skønne og morsomme Kunstblade, han skænkede Far som Venskabstegn. Blyantstegningen af den unge Fru Mantzius findes gengivet her. Ikke længe efter at han havde gjort dette nydelige lille Rids, rejste han imidlertid bort for lang Tid. Han fik et større Stipendium, gik til Italien — Sommeren 1859 — og blev der i 6 Aar. Af og til lod han dog høre fra sig i meget ubehjælpsomt skrevne Breve med fortræffelige Tegninger i. Her er et af dem:

Roma d. 11. September 1860.

Min kjære gode Ven.

Det er længesiden jeg modtog dit kjære Brev jeg var den Gang i Sorrent, og havde igrunden havt stor Lyst til at svare strax; men tænkte jeg, han lod mig vente 1 Aar siger og skriver *eet* Aar, saa kan jeg gjerne lade ham vente 1 Maaned nu er dog gaaet, troer jeg 2, saa det kan nu komme tilpas, hvis det ellers er velkomment, thi jeg tænker sommetider, at der igrunden ikke er nogen der bryder sig om mig uden min Moder og mig selv, og du regnes saa ogsaa blandt dem som har glemt mig.

Men hvad er det for noget Vrøvl jeg sidder og skriver, det maa komme af at jeg er i daarligt Humør (paa Grund af Veiret), det er nemlig Siroco i Dag, en afskyelig hed Vind der lammer alle Lemmer, gjør En vranten og gal i Hovedet (hvis man har et) og bringer ogsaa En til at begaae Dumheder som nu f. Ex. at skrive til Dig et saa kjedeligt Brev, kun en daarlig Gjengeld for dit, som glædede mig ubeskrivelig, saa du har faaet en Dreng, du er igrunden et lykkeligt Menneske, hils din gode kjærlige Kone mange Gange fra mig, du boer vist hyggelig, og Ansættelsen ved Theatret[1]), det kan blive behagelig at spille sammen med dygtige Folk efter saa lang Tid at have været der paa Nørregade det var igrunden under

[1]) Mantzius var paa dette Tidspunkt flyttet fra Blaataarn til Vesterbrogade og vendt tilbage til det kgl. Teater. Herom senere.

din Værdighed, men det har dog været godt for mange Ting, sikken Forskjeld [sic] paa Dig nu og dengang du gik i Folketheatret, *nu er du jo gift.* —

Jeg har malt Studier til et Billede i Sorrento[1]) og er nu i Roma, har leiet Studie og er begyndt at arbejde, det er en fornøjelig Ting at begynde paa et Billede, man troer alletider det bliver saa godt, men inden Enden, ja saa ved man, at det er noget Skidt, saadan er det gaaet til Dato med mig, og det er igrunden godt saa troer jeg man gaaer frem. Tegne noget, ja hvad skal jeg tegne? det er Sirroco idag

Farvel for i Dag Kl. er 4½ jeg troer jeg gaaer til Beriderne, Circus er *Augustus Mauseleum* [sic] man sidder under aaben Himmel som fordum i Colosæet. *Adio Signore state voi bene, mille salute alla vostra carisima moglie!*.....

Din hengivne Ven

Carl Bloch

Jeg frankerer ikke Brevet thi det kan man ikke. — Gjør det samme ved mig.

Venskabet mellem Mantzius og Bloch gled efterhaanden ud og da Bloch et Aarstid efter sin lange Italiafart giftede sig, saas de kun sjældent. — —

[1]) Formodentlig „En Fisker fra Sorrento", der fuldendtes 1861 og købtes af den kgl. Malerisamling.

Mors Erindringer fortsat: Min Mands Virksomhed var det Aar ved Folketeatret, der den Gang stod i sin fulde Glans under Kammeraad Langes Ledelse.... Mange gode Stykker blev der spillet, især husker jeg Hostrups »Mester og Lærling«, der fik en glimrende Udførelse, især af Stigaard, der spillede Aage med den ham egne Troskyldighed og Naivitet, og min Mand der var uforlignelig som Redaktør Grønholt. Hans Spil deri — maaske navnlig hans Maske — gav Anledning til en lille Controvers mellem ham og daværende Redaktør af »Dagbladet« Bille [her følger den allerede berettede Historie om Billes spydige Billet].

Vor Sommerferierejse det Aar var først til Bornholm. Vi lejede en lille Vogn i Rønne for 10 Daler og kørte med den hele Øen rundt og dens store Skønhed gjorde stærkt Indtryk paa mig. Jeg husker grant den gammeldags Krohave i Rønne med de umaadelig høje Ribsbuske, hvorunder vi spadserede rundt med den daværende Kommandant over Bornholm, senere Theaterchef, Kammerherre *Fallesen,* hvis ridderlige Courtoisie imponerede og morede mig.

Derpaa tog vi til Familien Blicher i Middelfart.... Under Opholdet der fik vi Telegram om min Svigerfaders Død, der skete aldeles pludselig — han sad i sin Stol udenfor Havedøren, bøjede sit Hoved og det var forbi.

Min Mand rejste til København, blev Begravelsen over og tog sin Moder, der var meget elsket af alle Børnebørnene med tilbage til Middelfart, hvor vi endnu blev en lille Tid, inden vi sluttede Ferien i Hellebæk, hvor vi lejede os ind i to smaa Fiskerstuer — der endnu ligger uforandrede. ....Der havde vi det idyllisk og i stille Fred og Ro. Min Mand lærte mig at holde af Walter Scott, som han selv satte saa umaadelig højt; vi læste ham sammen inde i de herlige Skove, hvor vi færdedes saameget. Jeg husker, vi traf Maleren *Skovgaard* ved Bondedammen, malende det store Billede derfra, der nu hænger paa Galleriet.

En Familie, der blev vore gode Venner i Fremtiden, gjorde vi Bekendtskab med dernede. Det var Landinspektør Lars Bentzon, Nevø af Liebenberg, og Hustru Kristine f. Bang. De boede skraas overfor os i et blegrødt Fiskerhus, der ogsaa ligger uforandret endnu, og som forekom mig yderst elegant i Forhold til vort. Sammen med dem havde vi mange fornøjelige Timer. Deres ældste Søn — nuværende Etatsraad og Landinspektør Poul Bentzon trillede rundt i Haven som en lille to Aars Fyr.[1])

Da Ferien var forbi tog vi ind til vort smukke Hjem ved Langebro med den herlige Udsigt over Kalvebodstrand, og min Mand begyndte sin Virksomhed igen paa Folketheatret. — — — —

Mantzius's Tilbagevenden til Folketheatret ledsagedes af en lille Pressekonflikt, som maa omtales, fordi den fik Betydning for Fremtiden. Han spillede første Gang i den ny Saison Hovedrollen i den bekendte tyske Forfatter Roderich Benedix's 4-Akts Lystspil »Arresten« og gjorde megen Lykke som sædvanlig, ogsaa i Pressen. Dog tillod »Dagbladet«s Anmelder sig en Bemærkning om, at hans Memorering kunde have været korrekterere.

Meget irriteret herover skrev Mantzius i »Fædrelandet« under Overskriften *Theaterkritiken i Dagbladet* følgende: »....Fra jeg første Gang optraadte paa Folketheatret har denne Kritiker, som Agent for det Hus Hr. Justitsraad *Christensen* og Hr. *Hoedt* holdt i det kgl. Theater, tilladt sig fornærmende Insinuationer imod mig. Da det imidlertid har været den Art »Bebæelser«, der ikke kunde skade mig som Skuespiller, har jeg tiet til dem, men nu beskylder han mig for den Ligegyldighed og Dristighed ligeoverfor Publikum ikke en Gang at memorere den første Rolle, jeg træder op i efter tre Maaneders Ferie. Denne Beskyld-

[1]) Min Mor husker lidt forkert. Poul Bentzon — der tillige med sin tre Aar yngre Broder Professor, Dr. juris Viggo B. blev mine gode Drenge- og Ungdomskammerater — var den Gang knap et Aar gammel. Han er født 31. August 1858. Forf. Anm.

ning maa jeg paa det bestemteste erklære for *usand.* Det er jo muligt, at den indsigtsfulde Kritikus antager enhver Pause eller distrait Dvælen paa Repliken (hvilket Dr. Hagens Rolle fordrer) for Usikkerhed i Memoreringen; men det er ogsaa muligt, og for mig ifølge Antecedentia det Rimeligste, at den samvittighedsfulde Kritikus prøver et nyt Vaaben til at nedsætte mig hos Publikum. At blive recenseret af en Kritikus som »Dagbladet«s er jo ganske vist ligesaa modbydeligt som at lade en Barbersvend gramse sig med sine klamme Fingre i Ansigtet, imidlertid det maa man i vor Stilling finde sig i, men videregaaende Ubehageligheder maa man dog vel have Lov til at frabede sig.«

Det var haarde Ord og den foreliggende Anledning syntes ringe. Men det fik vidtrækkende Følger for Mantzius. Ikke i Øjeblikket, thi ikke meget længe efter fik han fra den nye Direktion for det kgl. Teater Tilbud om at vende tilbage. Men han fik i »Dagbladet«s Anmelder en Fjende, som senere ikke lod sig nøje med de klamme Fingre, men ogsaa, naar det kneb, satte Kniven i Huden....

Mors Erindringer fortsat. Et Par Maaneder efter havde vi den Glæde, at han blev genengageret til det kgl. Theater fra den næste Saison.

Jeg husker min første Fødselsdag som gift — min attenaarige — hvor jeg blev overvældet med Gaver af min Moder, Svigermoder, mine to Skolekammerater Ida Petersen og Yelva Børresen og mange andre i Form af Hagesmække, smaa Strømper m. m.

Skuespiller Stigaard, der var vor gode Ven[1]) og kom meget hos os, forærede mig en lille Barnekappe med lyserøde Baand, som jeg var meget rørt over og gemte længe.

[1]) Venskabet mellem Stigaard (Hans Lauritz Frederik, 1829—89) og Mantzius stiftedes ved Sammenspillet paa Folketeatret, og det varede for Livet. De spillede meget sammen ogsaa senere; han var f. Eks. den første Prins Henrik til Faders Falstaff.

Forf. Anm.

Den 20. Februar 1860, da vi havde gaaet vor sædvanlige Formiddagstur, der var endt med, at vi sammen med vor gode Ven Auktionsdirektør, senere Kongens Foged, *Carl Birch*[1]) var gaaet i Böytlers Kælder for at spise Østers, og vi derpaa ilede hjem for at modtage Gæster, vi ventede til Middag — vore respektive Mødre, min Søster Alina og hendes Kæreste, Fuldmægtig Jansen og min Svoger fra Birkerød, begyndte jeg at faa en Anelse om, at vort Barn snart vilde se Dagens Lys. Efter Middagen gik de alle — undtagen de to Mødre, der blev hos mig — i Theatret for at se »en Oldgesel«, hvori min Mand spillede, og da han om Aftenen kom hjem — efter at der utallige Gange var sendt Bud med hans gamle Paaklæder Peter for at høre hvorledes det gik — var der født ham en prægtig Dreng.

Stor var Glæden. Der blev drukket Champagne inde i Spisestuen — min Mand syntes, at Drengen lignede en gammel Jødepræst, og mente tillige, at — da det var Fastelavnsmandag — han nok blev Pierrot paa Tivoli. Henrykt var vi begge, og Drengen blev jo vor Glæde alle sine Dage. En ældre Pige havde vi, et ret udueligt og upraktisk Kvindemenneske, der intet Begreb havde om at behandle et lille Barn. Det eneste, hun kunde hitte paa for at faa ham til at tie, var at ryste ham op og ned og sige: »Gotte Barn, gotte Barn!« Naar derimod min Mand — god som han var — gerne vilde skaane mig og skaffe mig min Nattesøvn, tog han ham paa Armen og sang Bellmanns:

Hvila vid denna källa!
Vår lilla frukost vi framställa;
Rödt vin, med pimpinella,
Och en nys skuten beckasin[2]).

[1]) Kongens Foged Birch var gift med en Halvkusine til Kr. Mantzius. Christiane Birch, f. Hastrup, var nemlig ligesom denne et Barnebarnsbarn af den i Begyndelsen af Bogen omtalte Jean Abraham Armand. (Forf. Anm.)

[2]) Fredmans Epistel Nr. 82. (Forf. Anm.)

Saa tav han ufravigelig. Han blev døbt i Maj 1860 og blev kaldt Karl efter min Mands Fader.

Om Sommeren, da han var ½ Aar gammel, rejste vi til Thisted til min Mands Yndlingssøster, Franziska Heiberg, for at præsentere vor Skat — — — — — —

. . . . Jeg maa her atter indskyde en lille Bemærkning. Aaret i Forvejen, med Slutningen af Saisonen 1858—59, havde det kgl. Teater faaet en ny Direktion. Gamle Carsten Hauch havde, ligesaa degouteret som N. V. Dorph, vendt Teatret Ryggen, og den mærkelige Hr. Christensen stod forladt af Guder og Mennesker. Selv hans tidligere Protektor Hall vilde ikke mere vide af ham at sige. Man var i Ministeriet meget i Vilderede. Man tænkte en Tid paa Høedt, gjorde ham for alle Tilfældes Skyld til Professor, men Høedt stillede for store Fordringer — ikke for sig selv, men i Retning af Midler til at styre Teatret paa en kunstnerisk forsvarlig Maade og give Personalet en anstændig Løn. Desuden var han upopulær blandt Publikum og havde ikke synderlig Mod paa at overtage Ansvaret overfor det.

Man valgte da det nemmeste: at opgive ethvert Forsøg paa at faa en kunstnerisk Leder og at vende tilbage til den gamle Form fra før Konstitutionen og ansætte en Hofchef. Gehejmeraad v. Tillisch, tidligere Kabinetssekretær hos Christian VIII, senere hos Frederik VII, forhenværende Minister for Slesvig erklærede sig villig og blev Enechef for Teatret. Han havde ikke mindste Kendskab til Teatret eller til Skuespilkunsten. Men da han var en klog, dannet og myndig Mand, der var vant til at beklæde store og vanskelige Embeder, saa gik det bedre end man kunde haabe og, navnlig med det Hauch-Christensenske Regimente som Baggrund, tog den Tillisch'ske Orden og Punktlighed sig helt velgørende ud. Han havde det Held, eller den Dygtighed, at faa Fru Heiberg tilbage samtidig med at Høedt arbejdede for ham som Sceneinstruktør og nu gen-

Karl Mantzius 2 Aar gammel

Anna Mantzius som 17-aarig

Karl Mantzius (19 Aar)

Kristian Mantzius (55 Aar)

engagerede han altsaa ogsaa Kristian Mantzius, hvilket ialt Fald var til Glæde for Publikum, der modtog ham meget varmt, da han den 4. Sept. 1860 atter stod overfor det som »Erasmus Montanus«. Ogsaa Forfatterne glædede sig, Hertz f. Ex., der nu ved Mantzius's Bistand fik sit længe henlagte »Besøget i København« frem. Brevvekslingen mellem Henrik Hertz og Mantzius fra den Tid viser hvor tilfreds begge Parter var ved Samarbejdet.[1])

Som bekendt havde Phister i sin Tid vægret sig ved at spille den islandske Student Skalholt i dette Stykke, fordi han frygtede de herboende, mest for deres Slagsmaal bekendte Musasønner fra Sagaøen. Mantzius spillede den nu og spillede den med en meget morsom islandsk Dialekt, uden at der dog blev nogen Blodhævn ud af det.

Den fortræffelige, gamle Père-noble N. P. Nielsen var død den 13. Marts 1860 og han efterlod et stort Repertoire til Mantzius. Der var i Virkeligheden ingen anden, der kunde overtage saadanne Roller som Sir Peter i »Bagtalelsens Skole« eller »Aldobrandini i »Statsmand og Borger«, og det var mulig ogsaa Grunden til, at Tillisch hurtig sikrede sig ham. Saa vidt man kan skønne har han overhovedet i denne Periode haft den lykkeligste og frodigste Tid af sine Aar ved det kgl. Teater. Ganske vist var det yderst kummerligt med nye Stykker, saavel danske som fremmede — Tillisch var ganske uden Kendskab til Literaturen og Digterne — men det ældre Repertoire blev holdt godt vedlige — og der var Orden og Fred ved Arbejdet....

Mors Erindringer fortsat.

Da vi kom hjem, begyndte min Mand sin Virksomhed ved det kgl. Teater, og begyndte den med at optræde som »Erasmus Montanus«, den Rolle, han som ung Student havde debuteret i. Vor yndige Lejlighed ved Lange-

1) Denne Brevveksling er trykt i „Breve fra og til Henrik Hertz", udg. af Dr. med. Poul Hertz. K. 1895. p 196—202.

bro skulde vi desværre snart forlade, da Værten forhøjede Lejen saameget, at vi ikke syntes, vi kunde give det, og vi saa paa Vesterbro[gade] 93, ikke langt fra sorte Hest, fandt en smuk Lejlighed om ikke med Udsigt, saa med en stor Have; og min Mand fik et dejligt stort 3 Fags Værelse, hvor han fik Plads til sine store, gammeldags Møbler, og sine mange Reoler med Bøger — noget han havde savnet ved Langebro, hvor han maatte nøjes med et lille 1 Fags.

Vi fandt et udmærket dygtigt Menneske til at passe Huset og lille Karl. Hun hed Lise Bendixen og var 42 Aar, da hun kom til os. Hun var født i Tønder og talte selvfølgelig det irriterende sønderjydske Sprog.... Hun havde en umaadelig lang Næse, som det var Karls Fryd at hale og trække i, hvad hun var skikkelig nok til at lade ham gøre. Et Par spillende, brune Øjne havde hun ogsaa, og kvik og opvakt var hun. Naar hun med sin lille tyske Pibekappe spadserede med Karl, kunde hun se helt fiks ud..

Jeg havde den Sorg i Marts 1862 at miste min kære gode Moder ved en pludselig Død; men hun havde været svag og lidende i mange Aar og skønt hun ikke var gammel — kun 53 Aar — tror jeg, at Døden kom som en Befrielse for hende. Jeg takker hende for den gode Moder, hun var! Hun forstod saa lidt at vise sine Følelser og først bagefter har jeg rigtig forstaaet, hvor meget hun holdt af mig. Hun havde været meget ulykkelig i sit Liv.

En stor Glæde fik vi samme Sommer, idet min Mand fik et mindre Rejsestipendium, der ikke var nok til os begge, men med skulde jeg jo, og vi fik med Besvær stablet saa mange Penge paa Benene, at vi i Begyndelsen af Juni [1862] henrykte drog afsted efter at have faaet Karl vel installeret i et lille Hus i Birkerød sammen med Lise og min Svigermoder.

For første Gang drog jeg ud paa saa lang en Tur, 20½ Aar gammel, med en Mand der glædede sig til at

vise mig al Verdens Herlighed. Kunde der tænkes noget skønnere. Rejsen gik over Hamborg, hvor vi paa Hotel »Zum Kronprinzen« traf et norsk Ægtepar, Købmand *Øwre* fra Tromsø, en højst ejendommelig Mand, der fortalte mærkelig Ting fra Nordlandene [1]) — hun var dansk, i Familie med Hostrup, hvor min Mand og hun havde truffet hinanden. Fra Hamborg gik Rejsen til Cölln med en dejlig Tur opad Rhinen til St. Goar og Goarshausen, hvor min Mand havde været før og som han gerne vilde vise mig.... og derfra til vore Længslers Maal, Paris, som jeg kom til at elske ligesaa højt, som min Mand altid havde gjort....

Her ender min Mors lille Manuskript.

---

[1]) Det paastodes af hans Landsmænd, at Jonas Lie havde faaet nogle af sine tidlige Historier — „den Fremsynte bl. a. — fra denne mærkelige Fortæller. Fru Øwre, som var Malerinde, besøgte os mange Aar senere, og kopierede da Carl Blochs smukke Portræt af min Fader. Denne Kopi er nu i Nicolaj Neiiendams Besiddelse.

Forf. Anm.

XVI.

Barndomsminder. — Vejen til Bedstemor. — Skoledage. — Hedenskab og Kristendom. — Drengeindtryk af Far.

Hvor min Mors Erindringer stopper op, begynder tilfældigvis min egen. Det er altid vanskeligt at sige, hvad man skylder sin egen Erindring og hvad der blot beror paa andres Fortælling. Men jeg ved med Bestemthed, at jeg mindes mig selv ude i et lille Hus i Birkerød, legende med Præstens Søn Holger Begtrup, der forekom mig en stor Dreng — han var tre Aar, medens jeg kun var halvtredie. Jeg husker som det var i Gaar den Kamp jeg hver Morgen udfægtede med den slesvigske Lise, naar hun med List og Vold tvang en svingende Tallerken Øllebrød ned i mig, hvilket for saa vidt havde Betydning for mit fremtidige Liv, som jeg saa snart jeg fik min frie Viljes Brug — hvilket dog skete sent — besluttede aldrig at lade mig tvinge af andre til at spise, hvad jeg fandt var modbydeligt.

Jeg husker ogsaa tydeligt det gamle Hus paa Vesterbrogade No. 93, den store Gaard, hvor Urtekræmmerens Sukkerfade laa saa fristende for en lille Dreng til at krybe ind i og skrabe Puddersukker med Fingrene, og den store Have bagved, der førte Gud ved hvorhen — ud i den vide Verden. Og Fars Stue ud til Gaden, hvorfra jeg saa Frede-

Min Bedstemor og jeg

rik VII's Ligtog køre ud gennem Vesterbrogade til Roskilde Landevej. Og hvortil jeg blev bortført om Natten, naar jeg formodentlig i Forudfølelse af Livets Kummer havde skraalet min Mor søvnløs, og fandt mig selv siddende umaadelig højt oppe, syntes jeg, paa Fars Skuldre i min lange, hvide Natskjorte, stirrende paa de underlige mørke Rækker, der blinkede fredeligt med Striber af mat Guld, som jeg senere fik at vide var Bøger og som ogsaa senere bragte mig Ro for Tilværelsens højrøstede Klager. Jeg husker Faders muntre, klingende Stemme, mens han vandrede op og ned af Gulvet med mig, og sang Bellmann. Jeg forstod ikke et Ord af hvad han sang. Men det virkede onomatopoietisk paa mig — hvad der maaske ogsaa er Meningen med Poesi — og min Graad løstes op i Smil, indtil Far gik over til et andet svensk Kvad, der vistnok lød saadan:

Ritsch, ratsch fiddebom bom bom
fiddebom bom bom.
A ge mig lite sodavatten, sodavatten
sodavatten
punsch!

Saa lo jeg henrykt over hele Ansigtet, skønt jeg ikke anede hvad hverken sodavatten eller punsch var. Og Far — som vidste det — lo med og bar mig atter ind i min Seng.

Billederne paa Væggen interesserede mig ogsaa levende, navnlig Carl Blochs Kultegning af Major Mantzius. Jeg fik at vide, at det var min Bedstefar, men at jeg ikke kunde komme til at se ham i Virkeligheden, fordi han var i Himlen. Jeg havde imidlertid ogsaa faaet at vide, at Vorherre var i Himlen, og da jeg ikke vidste om der var flere, saa identificerede jeg den gamle Major med Vorherre, og forestillede mig i flere Aar, at Vorherre gik alene omkring i den mig ikke rigtig klare Lokalitet Himlen med en sort Kalot, lidt paa Snur, og et graat Militærskæg.

Saa pludselig, uden at jeg vidste hvordan eller hvorfor,

befandt jeg mig et helt andet Sted i Verden, ved Sortedamssøen, langt fra Vesterbro og Urtekræmmerens Sukkertønder. Vi var komne til at bo i Sortedamsgade No. 9, et Hjørnested ud til Søen. Der var ogsaa rart, men ikke saa saa hyggeligt som paa Vesterbro. Men det havde den Fordel, at det var saa nær ved Bedstemor. Den gamle Majorinde boede endnu paa Blegdamsvejen i Snedkermester Stremmes hyggelige Hus. Det var en rigtig Bedstemor og et rigtigt Bedstemorhus.

Jeg var nu stor nok til at gaa alene ud — fem Aar tror jeg — og jeg elskede at gaa paa Besøg hos Bedstemor. Jeg elskede at gaa Turen langs Søen, hvor Pilefletningerne, som indrammede den, skød lange, friske Skud om Eftersommeren. Traadte man ud paa disse Pilefletninger — hvad man ikke maatte — saa kunde man se Aborrerne og de smaa Gedder staa stille og glo i Vandet og lade Solen skinne paa sig, for saa pludselig, som et Lyn, at forsvinde. Og saa Tømmerflaaderne derude paa Søen med de store Dynger af skinnende vaadt Græs, som de to Mænd tog op af Vandet med deres Leer. Jeg besluttede, at naar jeg blev stor, vilde jeg være saadan en Tømmerflaademand, og bo altid paa Flaaden, for der var et lille Hus paa den.

Og naar man saa drejede om ad Læssøgade, hvor Birchs og alle Kusinerne boede i en Villa og kom ud paa Blegdamsvejen med de store, bare Fælleder, hvor Køerne og Hestene gik frit omkring, og kom ind i Stremmes Gaard, hvor de grønne Vindruer hang helt op til Tagskægget, hvor var det saa ikke hyggeligt, naar den gamle, venlige Snedkermester kom ud fra sit Værksted, som dannede Baggrunden til Gaarden, med Høvlspaaner i Skægget og Duft af Lim og Træ omkring sig og smilende forsikrede at Bedstemoder var hjemme. Og saa op ad Trappen og ind i hendes Dagligstue, hvor hun sad paa sin Forhøjning ved Vinduet med Briller paa Næsen og Strikketøj i Haanden og uvægerlig blev saa forbavset over min Entrée, som om hun

slet ikke havde set mig komme nede paa Vejen og aldrig kunde have troet, at jeg kunde finde derhen alene.

Ja, den Stue! dens graa og grønstribede skotske Gulvtæppe med smaa haandsyede, broget blomstrede Stykker paa de vanskelige Steder, dens Mahogni Biedermaier-Konsoler og Chiffonièrer, dens Tremmesofaer og Klapborde, Antimakassare og Trøstere og saa den underlige Bedstemoderduft af Lavendler, Kaffe, gammelt Silketøj og Haarolie, en Mindets Duft fra det gamle Christian VIII's København, som ingen nok saa dygtig Teaterregissør vil kunne fremstille mere.

Dog nu begyndte Livets Alvor. Jeg skulde i Skole. Tante Franziska Heibergs Mand var nu Skolebestyrer i Odense og havde ved sin Skole haft en ung fynsk Seminarist ved Navn *Hans Gregersen*[1]), der nu vilde prøve sin Lykke i København og aabnede et lille, meget lille Institut i Ewaldsgade No. 4.

Det var ikke langt fra os, og dertil vandrede jeg nu, 6 Aar gammel, med mit nye Sælskindstornyster paa Ryggen og mit Alfabet, som Mor havde lært mig, i Hovedet. En Trediedel af Skolen udgjordes af Brødrene Joachim og Niels Skovgaard, for jeg tror ikke, vi var mere end seks. Joachim saa omtrent ud som han gør nu, fraset Skægget. Han lignede allerede da en lille gammel bister Kunstner, naar han med Tornister under Regnslaget med dybtskuende Blik vandrede hjem til Rosenvænget. Da jeg efter omtrent halvtredsindstyve Aars Forløb for første Gang mødte ham igen i Jægerspris's ensomme Nordskov, kendte jeg

---

[1]) Hans Gregersen, f. 1842 i Kerteminde, er endnu Leder af den Skole, han i 1865 oprettede, og har gjort den til en af de største og bedste i København. Efter Faders Død var jeg i nogle Aar Sproglærer hos min tidligere Opdrager. Foruden ved sin egen Dygtighed og Elskværdighed, er Hans Gregersen bekendt ved sine ualmindelig dygtige Sønner. Direktøren for teknologisk Institut, Gunnar Gregersen, er en af dem.

ham straks igen, og vi hilste paa hinanden, som om vi endnu var Kammerater fra »Gregersens«. Niels derimod, som var en smuk, blid Dreng, med mørke, bløde Øjne og sortebrunt Haar, der faldt glat ned over den hvide Pande, har jeg aldrig set siden. Tegne kunde de allerede som hele Karle, og da vi siden blev flere i Skolen, og den flyttede til Ørstedsvej, hvor den ligger endnu, og fik Sløjdundervisning af en gammel Snedker, saa var Skovgaard'ene vore kunstneriske Hjælpere, som tegnede Løvehoveder og anden Gesvejsning paa de Skjolde og Økser, vi anvendte til vore nordiske Kampe.

Thi Skolen var nordisk og grundtvigiansk. Islandske Sagaer, som Gregersen fortalte saa levende, at jeg husker dem endnu, selv dem jeg aldrig har læst, gammeltestamentlige Fortællinger, grundtvigske Sange, som indledede og sluttede hver Time, det var det, som prægede denne nye Skole. Jeg ved ikke, hvordan Undervisningen var i andre grundtvigske Skoler paa den Tid, men det ved jeg, at jeg meget nødigt vilde have undværet den frie, venlige Belæring, som jeg fik hos Gregersen og som bidrog til at gøre min Barndom lykkelig.

Jeg er aldrig selv blevet Grundtvigianer i religiøs Forstand, og den Gang tror jeg nok, at jeg stærkt sammenblandede den nordiske og den kristne Gudelære. Vi Drenge var vist lige saa overbeviste om Odin og Thors Existens som om Jesus', og jeg havde de grundtvigske Lærere mistænkt for et lignende Flerguderi. Hvad Grundtvig selv angik, tænkte jeg mig ikke et Øjeblik, at han var et almindeligt, levende Menneske, men en Slags Blanding af Alfader og Jehova, der styrede Verden fra Gimles glimrende Tag. Denne Mening bestyrkedes egenlig kun, da jeg en Dag, vel syv-otte Aar gammel, blev budt ud til Store Tuborg, hvor han boede, af min Skolekammerat Holger Reedtz, hans Stifsøn. Den mægtige Skikkelse med det store hvide Haar og Skæg der kom vaklende ind til Spisebordet mellem alle

Min Far og jeg

Min Mor og jeg

os smaa Drenge, fik for mig slet ikke noget Virkelighedspræg som Menneske, skønt han spiste Blaabærsuppe med os andre, men ellers ikke aabnede Munden. Han vedblev for mig at være en overjordisk Alfaderskikkelse.

Med mine mærkelige religiøse Forestillinger, fuld af grundtvigske Sange, hvis Melodier sad fast i mig medens jeg aldrig forstod, og heller ikke troede det var Meningen, at man skulde forstaa, noget af Teksten, og i mit glade, lykkelige Hjem begravet i Ingemanns, Carit Etlars og Coopers Romaner, naar jeg ikke just spillede Klink og Top paa Dosseringen levede jeg nu et ubekymret Drengeliv til jeg var elleve Aar. Da indtraadte der en Katastrofe i Hjemmet.

Jeg havde aldrig tænkt over, hvad det egentlig var, Fader beskæftigede sig med og hvad der havde gjort ham til den bekendte Mand, han aabenbart var. Jeg kunde nok mærke, at alle Folk kendte ham og maaske ogsaa nok betragtede ham som en af Københavns Originaler. De smilede altid, naar de talte til mig om ham. De spurgte ogsaa undertiden, om jeg snart skulde klippes. Det forstod jeg ikke, hvad de mente med. Men senere fik jeg det at vide. Man havde opfundet den Historie, at min Moder, for at hindre Far i at gaa paa Vinstue, gav ham mig med ud at spasere, og at han saa snedigt satte mig op til en Frisør og lod mig klippe tæt, mens han tog sig sin Portvin hos Haubro. Men det var Løgn. For det første brød min Mor sig ikke om at tyrannisere sin Mand, for det andet blev jeg altid klippet hos gamle Frisør Hoppensach ved det kgl. Teater og det maatte for Haarets Skyld kun ske en Gang om Maaneden og i tiltagende Maane, for det tredie var Far slet ikke bange for at tage mig med ned paa Vinkælderen og sætte mig ved et flækket Franskbrød med Steg og et Glas Malaga, medens han selv ved sin Portvin pratede med Vilhelm Wiehe og andre Kammerater. Det var umoralsk men meget morsomt.

Jeg blev meget opbragt over disse Løgnehistorier, ligesom over, at han blev karikeret i Datidens Vittighedsblade. Men jeg kunde jo ikke nægte for mig selv, at han var noget af en Original — navnlig i sin Klædedragt.

Han var paa en vis Maade meget pyntelig, holdt meget af gode Stoffer og fint Linned. Men Tøjet maatte absolut ikke se ud som andre Menneskers. I denne Periode havde han Forkærlighed for at gaa med korte, blaa Vinterfrakker af fint Klæde, dertil en bredskygget, lav Silkehat af et gejstligt Tilsnit og ligesaa umoderne den Gang som nu, høje Støvler med Lakkraver udenpaa Benklæderne, sort, stærkt broderet Silkevest, hvide broderede Manchetskjorter med faste nedfaldende Flipper og hvide broderede Slips. Med de uundgaaelige Guldbriller og den lange Halsurkæde med Skyder, lignede han en kraftig og meget bestemt Mr. Pickwick. Til Billedet hørte uadskilligt ogsaa vor sortspættede Pointerhund Polle og en Bog, som han altid holdt i den bare Haand, da han ogsaa havde fundet paa, at det var foragteligt og affektert at gaa med Handsker.

Om hans Teatervirksomhed havde jeg ikke noget klart Begreb. Jeg vidste jo nok, at han hørte til det kgl. Teater og troede egenlig at det var noget som man uforanderlig hørte til, ligesom Portner Lassen, Ole Walsøe og Frisør Hoppensach, noget som man altid havde været ved og aldrig kom bort fra.

Jeg havde jo ogsaa været i den forfærdelig grimme og snavsede Kasse og undret mig over, at ellers rene og pyntelig Mennesker kunde lide at være der.

Tilskuerpladsen om Aftenen, naar der var tændt og den gamle Lysekrone kom svinglende ned gennem Hullet og kastede Glans over de fine Blomstermalerier paa Balkonlogerne, var noget for sig. Det hørte ikke med til Virkeligheden. Naar Violinerne stemte dernede i Orkestret, Hoboen brægede og Clarinetten sang sine Skalaer, saa holdt Virkeligheden op og Fantasiverdenen begyndte.

Derfor var det mig heller ikke klart, hvad hele denne Fantasiverden havde at gøre med, at Far ogsaa var kongelig Embedsmand. Hvor kunde en kongelig Embedsmand være Kunstner og staa derinde paa den oplyste Scene i en malet Skov, som heller slet ikke lignede noget Virkeligt, og være en hel anden Mand og saa morsom.

Jeg havde nok set Far spille, mange Gange, og husker det ogsaa godt endnu. Jeg husker, hvor han morede mig og hvor han fyldte Scenen, og hvor han stod sikkert paa sine Ben og hvor han kunde sende nogle morsomme skarpe, snart dumme, snart spottende Blik paa de andre. Men sagde jeg, at jeg kunde bedømme hans Spil i Forhold til andres, at jeg overhovedet havde Begreb om, hvordan det hele gik til, saa vilde jeg lyve. Skønt Far nærmest var en realistisk Skuespiller, hørte Skuespil for mit Drengesind saa udelukkende hjemme i Fantasiens Verden, at jeg ikke tænkte paa og ikke brød mig om at blande det sammen med noget som helst reelt, noget som hørte til i det som man kaldte den virkelige Verden.

Det, som nu hændte hjemme, det at Far pludselig ikke mere maatte være »kgl. Embedsmand«, det kunde jeg jo nok forstaa var noget, som onde Mennesker satte i Værk og som Far og Mor var bedrøvede over. Men at det berørte den Far, jeg saa som Kunstner i Skuespillet, at han ikke blev ved at være lige saa god og morsom som før det kunde jeg ikke forstaa. Og jeg havde maaske ogsaa Ret.

XVII.

Mantzius og Berner. — Hvorfor Mantzius ikke spillede John Knox. — Betty Schnells Debutrolle. — Mantzius giver Anledning til Anstød.

Jeg bliver nødt til at kalde min senere Viden til Hjælp for at forklare, hvorledes Far ophørte med at være kgl. Embedsmand, medens han dog blev ved at være Kunstner.

Efter fire fredelige Aar under Gehejmeraad Tillisch, hvem han respekterede højt, begyndte Kvalerne paany, da den tyskfødte og tysktalende Kranold efter Christian IX's Tronbestigelse afløste den gamle dygtige, slesvigske Elefantridder; og da denne brave Tysker atter efter to Aars Forløb veg Pladsen for sin ærgerrige Sekretær Berner (med Departementschef Linde som Straamandschef), da brød Krigen ud i lys Lue.

Berner, der var noget yngre end Mantzius, havde længe været dennes Yndlingsafskyelighed ved sit manglende kunstneriske Begreb, sit bureaukratiske Væsen og sin gnauseragtige Teatersparsommelighed. Allerede under Tillisch havde han rettet et af sine skarpe Bladangreb mod ham under Navnet Amicus, i en Artikkel i »Fædrelandet« (som forøvrigt aldrig har været tillagt ham før, men hvis Manuskript findes med hans Haand i hans efterladte Papirer). Det hedder i denne Artikel bl. a.: »Vi nære den største Ag-

telse for Hr. Gehejmeraad Tillisch's redelige Villie og administrative Talent, men han har paa Grund af sit Ubekjendtskab til de ham tidligere aldeles fremmede Theaterforhold, overdraget saa at sige hele den artistiske Deel af Bestyrelsen til en Mand, som er meget langt fra at være en saadan Tillidspost voxen. Denne Mand er ikke, som det almindeligvis antages Hr. Prof. *Hoedt;* vi tør tværtimod, efter at have indhentet de paalideligste Oplysninger, forsikre, at han ikke er andet ved Theatert end hvad Publikum daglig har for Øje, en nidkjær og dygtig Sceneinstruktør.

Den Mand, vi sigte til, er derimod Hr. Justitsraad *Berner,* der tildrog sig en ikke misundelsesværdig Opmærksomhed hos Publikum den Gang »den Stumme« tilbagekaldtes 1ste Gang, ved sit mærkelige Arrangement af Billetvexlingen. Denne Fadaise er imidlertid ikke enestaaende, men kan om ønskes forøges med mangfoldige lignende; og da nu denne Keitethed i Forretninger forenes med en ualmindelig ringe aandelig Begavelse, saa er det naturligt, at et Theater under hans Ledelse kun kan blive til en *petit commerce en détail* og ikke til noget Kunstens Tempel.

Men hvorledes er denne unge Mand[1]) da kommet til en saadan Indflydelse? Hans Fortid er ikke meget romantisk. Fra den tidligste Ungdom har han nok været en meget tro og paalidelig Skriver hos Theatrets Contoirchef. Voilá tout! Etatsraad Heiberg benyttede ham som Assistent og gjorde ham til Assessor, og hvor udmærket en Mand Heiberg end var, vide vi dog, at han ikke var fri for Magelighed, derfor overlod han i de sidste Aar saa at sige Alt til denne Mand. Et tydeligt Fingerpeg, forekommer det os, for Geheimeraaden til itide at tage Tøjlerne selv. En Slags Praxis i Thetrets Detail har Hr. Justitsraad Berner naturligvis er-

[1]) Freund Jacob Gottlob Berner var født 1823. Han var en Nevø af gamle Skuespiller Stage, hvilket var det eneste kunstneriske, der var ved ham. Derimod havde han været paa Teaterkontoret fra sit 16. Aar.

hvervet sig, men alligevel advare vi gjentagende Geheimeraaden mod at lade denne Mand raade meget længere, og vor Advarsel vil maaske faa politisk, det vil naturligvis sige, theaterpolitisk Betydning for ham, naar han betænker, at Justitsraad Berners Bevægelser for Øjeblikket ledes af *en Mand,* [ɔ: Phister] som er meget langt fra at ynde det tillischske Regime, og som *en tapinois* inderlig glæder sig over hver *bêtise,* der skeer i dette, og dettes Tal vil sikkert blive *legio,* tages Tøjlerne ikke ud af Justitsraad Berners Hænder og lægges i mere kunsterfarne.

Amicus.

Endnu værre blev det, da Berner helt kom til Magten og lod sig udnævne med den fornemme Betegnelse Intendant. Da kunde ikke andet end Samvittigheden slaa Mantzius. Han havde været med til at vælte Heiberg for at faa først en Christensen og siden hans Kopist Berner! Nu var Kristian Mantzius visselig meget daarlig anlagt paa at tage dette Slag som en retfærdig Straf, som en Forsynets Styrelse. Jeg tænker tværtimod, han har ræsonneret som saa: har jeg ubesindigt givet Heiberg raat for usødet, saa maa jeg se at gøre det godt igen ved at give denne Berner en endnu grovere Konfekt.

Men han betænkte ikke, at det er let at ryste en stor og vægtig Frugt af et Træ. Den falder saa at sige af sig selv. Men den lille Orm den bliver siddende og lader sig ikke ryste af. Og det hjalp ikke, at Mantzius under Masken »Andresen« i »Fædrelandet« rystede og rystede og sendte Skylle paa Skylle ned over Ormen. Berner blev rolig siddende i sin Sprække og tænkte: Han forløber sig nok snart! Saa kan jeg blive af med ham.

Og Mantzius forløb sig naturligvis. Flere Gange. Uheldigst, forekommer det mig, den Gang han vægrede sig ved

at spille John Knox i Bjørnsons »Marie Stuart i Skotland«. Han gjorde det, som han selv siger, fordi »Hr. Bjørnson har ladet Knox tale i saamange ordret anførte Bibelsprog og navnlig Scenen med Darnley været saa nærgaaende i sin Omtale af det Christelige, at min Følelse oprørtes ved at sige fra Theatret Ord, som kun forekom mig at høre Lønkamret til. Og da nu, naar undtages dette, Knox's Rolle slet ikke forekommer mig mere mærkelig eller karakteristisk end de mangfoldige andre Erkebisper i andre Tragedier — undtagen at han siger: *Kom!* istedet for *Kom ind!* — saa gjorde jeg mig slet ikke nogen Betænkelighed ved at bede mig fri for den.«

»Fædrelandet«s Anmelder Clemens Petersen, med hvem han altid laa i literær Strid[1]), sagde de fornuftige Ord om ham: »Hr. Mantzius er en Mand med stærke og vistnok ikke uretmæssige Sympathier og Antipathier; kun har han det Uheld, at han undertiden selv skæmmer sine Følelser ud ved lunefulde, exalterede Indfald.« Det var virkelig et exalteret Indfald pludselig ikke at kunne taale at Skriftens Ord citeredes fra Scenen. Han regnede dog ellers ikke Scenen saa uværdig som Forkyndelsessted. Men Hemmeligheden laa nok der, at han ingen Sympati havde for Bjørnson, men fandt ham affekteret ligesom Clemens Petersen. Noget personligt Mellemværende havde Bjørnson og Mantzius nok ogsaa haft, sidste Gang da Mantzius gæstede Kristiania.

Men dette var ukunstnerisk og altsaa ganske mod hans egne Principper. Og det var uklogt, fordi det bragte ham i en skæv Stilling til sit Rygstød »Fædrelandet«, ikke

---

1) Et af de faa trykte Arbejder under hans Navn er den lille Piece „Clemens Petersen paa Rejse og i Théâtre français". Den gjorde Lykke og kom vist i et Par Oplag. Den var ogsaa morsom, men ikke helt retfærdig mod den affekterte, men begavede Skribent:

saa meget til Clemens Petersen, hvad der betød mindre, men til Vennen Carl Ploug, der havde hilst sin unge norske Kunstbroder velkommen og misbilligede, at man viste ham Kulde.

Denne kunstneriske Forløbelse kunde Berner imidlertid ikke tage sig af, forstod den vel knapt. Men der skulde snart melde sig en anden embedsmandig.

Den unge, yndige Danserinde Betty Schnell debuterede imidlertid i Skuespillet. Hun spillede første Gang Agnès (Rose) i »Fruentimmerskolen« d. 13. Dec. 1870. Hun havde læst Rollen med Høedt og spillede hovedsagelig sammen med Mantzius som Arnolphe (Corfix). Alle fandt hende henrivende, ikke mindst Far, hvem jeg tidt har hørt udbrede sig om hendes Ynde og Talent i denne Tid.

Da kom der fra Dagbladets Anmelder pludselig et dumt og uforskammet Angreb paa Mantzius, hvor der klagedes over, at »Fruentimmerskolen« gik for sjældent. »Det har været ansat og atter ansat, men bestandig er det blevet ombyttet med andre Sager, og nu synes Directionen slet ikke at turde røre ved det mere. Denne Fremgangsmaade er høist ubillig mod den unge Debutantinde, hensynsløs mod Publicum og skadelig for Kassen . . . Skulde Aarsagen være at søge i en enkelt Skuespillers Indfald, saa tilraade vi meget alvorlig de to Herrer, der forestaae det kgl. Theater, at skaffe sig noget Been i Næsen ligeoverfor Personer, der troe at kunne tillade sig Alt.«

Mantzius burde ikke have svaret paa dette ondsindede Vaas, men man var den Gang næppe saa hærdet mod professionelle Bagvaskere som nu, saa han svarede altsaa: ». . . . Min Rolle i »Fruentimmerskolen« hører til mine kjæreste Roller . . . Det har været mig en særlig Glæde at spille med den elskværdige og dygtige Fremstillerinde af »Rose« .... Men Sagen er den, at Corfitz's Rolle er en af de største og meest anstrengende Roller, som existere, en Rolle, som fordrer uindskrænket Benyt-

telse af Organets hele Kraft. Jeg har nu i flere Maaneder lidt af en Forkjølelse, der afvexlende har forbedret og forværret sig, og enhver Sagkyndig vil indse, at man med en saadan Forkjølelse meget godt kan komme igjennem endog temmelig store Roller uden alligevel at turde binde an med en saa overordentlig anstrengende Opgave som Corfitz. Dette haaber jeg, den ærede Anmelder vil troe, og saaledes erkjende at have gjort mig Uret . . . .«

Saa vidt var alt godt. Men nu fo'r Djævelen i ham, og han tilføjede: »Til Gjengæld vil jeg give ham Ret i, at det var »tilraadeligt, at de to Herrer, der forestaae det kgl. Theater, vilde skaffe sig noget Been i Næsen ligeoverfor Personer, der troe at kunne tillade sig Alt.«

To Timer efter at dette Svar til en Anmelder havde staaet i »Berlingske« Aftenavis, blev Mantzius af den nominelle Teaterleder, Departementschef Linde, suspenderet af Teatrets Tjeneste »i Medhold af Theater-Reglementets 5te Afsnit § 3«[1]).

Nu var det visselig hverken venligt eller pligtmæssigt at slutte sig til en ondsindet Anmelder i Haabet om, at Ens Direktion maa faa »Ben i Næsen«. Men saa forfærdeligt var det da, tilsyneladende, heller ikke, at man derfor behøvede at paakalde en Straf, som man ellers kun byder Embedsmænd, der har taget af Kassen eller lignende.

Men Tingen var, at der i denne Sag var mere bagved, end der mødte Øjet. Mantzius var — maaske uden at tilsigte det — komme til at ramme sin Chef Linde paa det

[1]) Denne Paragraf lød i det daværende Reglement saaledes: „Naar en ved Theatret ansat Embedsmand, scenisk Kunstner eller Functionair bliver, paa Grund af pligtstridig Handlemaade, suspenderet af Ministeriet, oppebærer han i Suspensionstiden ikkun Halvdelen af sin Gage. Directeuren kan foreløbig suspendere, men indtil Ministeren har decideret i Sagen, oppebærer den Suspenderede sin fulde Gage. Med Suspension følger Tab af Rettighed til at indfinde sig i nogetsomhelst af Theatrets Lokaler, ligesom den Suspenderede ei heller kan afbenytte nogen Friplads i Auditoriet."

ømmeste Sted. Denne Teaterchef var bekendt for sin elskværdige, men meget vage og bløde Karakter. Ligesom Hall's Øgenavn var *Halv* eller *Halvheden* — det stammede vist iøvrigt fra Mantzius —, saaledes kaldtes Linde populært »Bløddyret«[1]). Og hvad værre kan man forlange af et Bløddyr, end at det skal have Ben i Næsen. Da vil det straks just vise, at det har det — og skyder over Maalet.

Dertil kom, at Intendant Berner ikke kunde ventes at ville optræde som Bølgedæmper. Han saa til og gned sine Hænder. For han vidste, at det, som skete, maatte ske.

Ministeriet — hvor Teaterchef Linde tillige var Departementschef — ophævede den af Teaterchefen dekreterede Suspension, idet det samtidig tildelte Mantzius en saa skarpt holdt, men saa vagt funderet Reprimande, at enhver, der kendte det mindste til Mantzius's stædige og noget rethaveriske Karakter, kunde sige paa Forhaand, at han aldrig vilde komme igen.

Det gjorde han heller ikke, men nægtede simpelthen at spille mere, med mindre han fik den ministerielle Skrivelse utvetydigt forklaret.

Der stod i denne Skrivelse blandt andet, at han »i længere Tid, ved forskellige Lejligheder« havde »givet Anledning til Anstød«. Og jeg tror, Gud forlade ham! at det mest var dette græsselige Kancellistudtryk, som opbragte ham og gjorde ham uimodtagelig for enhver Fornuftgrund. Jeg hørte ham i denne Periode — da jeg var en Dreng paa elleve Aar — midt i hans Grublen pludselig udstøde: »Give Anledning til Anstød, ha ha!« Og naar jeg spildte paa Dugen eller glemte at tørre mine Støvler af, kunde han se strængt paa mig og sige i Kancellitone: »Du giver Anledning til Anstød, Dreng!«

Nogen lystig Historie blev det imidlertid ikke for ham. Efter en uendelig Række Skrivelser, efter et mægtigt

1) Se f. Ex. Fru Heibergs og Kriegers Breve II 183.

Klopfægteri i Folketinget, hvor Venstreføreren I. A. Hansen med megen Behændighed førte Mantzius's Sag mod Kultusminister Hall, fik Mantzius d. 21. April 1871 sin Afsked paa graat Papir ɔ: uden Pension.

Han samlede dernæst alle Sagens Akter og udgav dem i en lille Bog, som han kaldte: *Berner—Linde—Hall* contra *Mantzius*. Til Motto for den satte han Gert Westfalers: »Ja, Mutter! man skal aldrig sætte sig op imod sin Øvrighed; hvorledes gik det ikke Arius, der satte sig op imod sin Bisp?« — Og paa det Exemplar, jeg har for mig og som var min Mors, skrev han: »Til min kjære trofaste, i denne Sag rigtig fornuftige, slet ikke hylende, men støttende og hjælpende Hustru Anna fra hendes taknemmelige Kristian.«

XVIII.

Mantzius tager fat paany. — Hans Virksomhed som Oplæser. — Venskabet med Schandorph. — Atter Gæst paa sin gamle Scene. — Falstaff. — Sygdom og Død.

Mantzius stod nu paa Gaden med sin Kunst, og Situationen var alvorlig nok. Formue havde han ingen af, ikke vist saa meget som en opsparet Skilling. Tværtimod havde han vist mere end en Gang maattet ty til menneskevenlig Hjælp under de kummerlige Gageringsforhold ved det kgl. Teater. Jeg har af og til i hans Breve og i tæt Forbindelse med Vexler fundet Hentydninger til en Person, der omtales med det indbydende Navn »det skoldede Svin« og hvis borgerlige Næring vist var ensbetydende med Aagerkarlens.

Dog, økonomiske Vanskeligheder voldte ham aldrig stor Bekymring. Naar det gjaldt, forstod han altid at skaffe sig, hvad han skulde bruge, og i Hjemmet mærkedes aldrig nogen Art af Mangel, end mindre Næringssorgens uhyggeligste Følgesvend det tunge, pinefulde Humør. Jeg som Dreng, som eneste Barn, der altid levede saa tæt sammen med mine Forældre, har ingensinde, selv ikke i denne vanskelige Tid, mærket eller anet, at det økonomisk kneb for min Far, hvad det dog utvivlsomt maa have gjort.

Mantzius paa Skillevejen
Tegning af H. N. Hansen

Hans Ubekymrethed i Pengesager var beundringsværdig, saameget mere som han var en overordentlig godhjærtet Mand, der meget daarlig kunde lade nogen fattig gaa tomhændet fra sig, og dog efterlod han ved sin Død sine Pengesager i den skønneste Orden, foruden at han havde lagt en Smule til Side for sin Hustru.

Hende havde han ogsaa meget at takke for, ikke mindst den tapre Maade, hvorpaa hun kunde gaa ind paa hans Letsind og paa den halvhumoristiske Maade, han tog Livets for andre saa betænkelige Tilskikkelser.

Jeg finder et karakteristisk lille Bevis derpaa i et Brev, eller rettere Dokument, blandt de efterladte Papirer. Ganske kort efter Katastrofen og inden Forholdene endnu havde ordnet sig, sendte han min Mor paa deres Forlovelsesdag i November en Pelskaabe og havde da det Indfald at lade det faa Udseende af, at Gaven kom fra hans Banemand Kultusminister Hall. Pelsen var ledsaget af følgende Skrivelse, i hvilken han har bestræbt sig for at gøre saavel sin Skrift som sin Stil saa kancellimæssig som mulig:

Højstærede Fru Mantzius!

Da det er Ministeriet bekjendt, at det imorgen er Deres Forlovelsesdag, har det ikke taget i Betænkning i Anledning af den Nedrighed, det har været nødsaget til at udvise mod Deres Ægtefælle, som det agter saa højt, men dog mindre end vor Berner, at lade Dem, højædle Frue, tilflyde denne Gjenstand, idet Ministeriet mente, det kunde minde Deres af os elskede og forfulgte Mand om ikke at vende det Laadne ud, men ind. Det vilde være mig *personlig* kjært, om han ikke fik at vide, det kom fra mig, skjøndt paa den anden Side, det ogsaa var mig behageligt, at han havde et Vidnesbyrd om mit retfærdige Sind imod ham og hans. Det var maaske tjenligt, at han mente, det kom fra min Frue, skjøndt paa den anden Side jeg

heller ikke ønskede hun vidste, at det kom fra mig, ihvorvel Retfærdighed og Agtelsesbevis mod en saa fortjent og agtet Kunstners højagtede Hustru gaar mig langt over Husfreden. Maatte nu dette blive modtaget som det er udsendt, nemlig med velvilligt Sind — ihvorvel jeg paa den anden Side ikke ønskede, at »det forenede Venstre« fik Nys om Sagen, idet jeg dog skal tilføje, at kun min Overbevisning og ikke Hensyn til Andres, mindst saadanne Mænds, Mening leder mine Handlinger.

Med uskrømtet Agtelse

C. Halv,

Minister for »Lirke- og Underpuslingsministeriet«.

Det var dog ikke blot ved den Art muntre Streger, at Mantzius søgte at holde sit Hjem oppe. Han tog straks energisk fat paa at skabe sig en ny Existens. Og det lykkedes ham, endda forbavsende hurtigt. Først havde han vilde Planer om at drage til Amerika som Oplæser, men Chicagos Brand (Okt. 1871) forhindrede ham i at realisere disse Planer. Han holdt sig da til Skandinavien som hidtil, fik arrangeret Gæstespil i Kristiania, i de danske Provinser, blandt andet hos den den Gang bekendte Provinsdirektør Frederik Müller, kaldet »kønne Müler«, som han holdt meget af og til hvis Datter Betty (senere Fru Nansen) han stod Fadder; han spillede nu og da som Gæst paa Kasino sammen med sin gamle Ven Stigaard. Men først og fremmest satte han dog sin Oplæsningskunst i System. Han havde saa at sige hele sit Liv dyrket den dramatiske Oplæsning, offenligt og privat, og altid bestræbt sig for at gøre Recitationen til en Kunstgenre for sig, ligesom han altid officielt havde hævdet, at det var det, saaledes at ingen Teaterdirektion samtidig med at binde ham som Skuespiller, kunde forbyde ham at optræde andensteds som Oplæser. »Lige saa lidt som de kan forbyde mig at spille paa Fløjte, hvis jeg

havde Lyst til det — og vel at mærke kunde det«, sagde han.

Han havde mange Bekendtskaber blandt Landets Rektorer og lærde Lærere og fik sig arrangeret saadan, at han holdt Oplæsninger rundt i Latinskolerne, regelmæssigt og næsten som et Led i Danskundervisningen. Saaledes fik han Provinsen under kunstnerisk Indflydelse. Men han vilde nødig slippe København helt og fandt da paa hver Søndag Eftermiddag at holde sine »folkelige Oplæsninger«, som han kaldte dem, hvor Folk for en meget billig Penge kunde høre de bedste Værker foredragne paa en smuk og smagfuld Maade. Teatrene gav den Gang ingen Søndag-Eftermiddagsforestillinger, og Mantzius's Idé slog an.

Han holdt disse sine Søndags-Oplæsninger først i Casinos »lille Sal«, men flyttede senere til selve Universitetet, hvis største Auditorium — det »filosofiske« — blev ham overladt, formodentlig i Erkendelse af den opdragende Betydning disse Mantziuske Oplæsninger havde. Han supplerede sine »folkelige« med Rækker af »klassiske« Oplæsninger, som han holdt i et mindre Auditorium og paa Hverdagsaftener.

Medens han ved disse sidste mest holdt sig til den strængt klassiske Literatur — jeg fik min første begyndende Forstaaelse af de store græske Tragikere gennem disse Aftener —, var intet Godt ham fremmed paa de folkelige Eftermiddage. Og han havde i Valget af sit Repertoire intet af den konservative Stædighed, som han kunde lade udfolde sig i pragtfulde Paradoxer, naar han diskuterede over et Glas Vin med sine gode Venner af »det literære Venstre«, Schandorph og Drachmann f. Ex. Han kunde bevise dem hjemme i sin Stue, at alle de, der hørte til den ganske vist latterlige Kategori »det literære Venstre« ikke havde Begreb om Poesi. Men han læste dem og hvad mere er han læste dem højt og indlemmede dem

i sit virkelig selekte Universitetsprogram. I. P. Jacobsen var ham personlig aldeles ukendt, men han var ham sikkert paa Forhaand antipatisk, fordi han skulde regnes for en Art Stifter af den nye Skole. Men næppe var »Marie Grubbe« udkommen, før hint berømte Kapitel om Ulrik Christian Gyldenløves Død kom op paa Katederet med ham, og de, der den Gang hørte det, har vist endnu ikke glemt den Renaissancekraft, hvormed han malede Præstens og Landsknægtens Samtale, og den virkelige Patos, hvormed han lod Ulrik Christian bryde sammen i sit: »Pardon, Jesus, Pardon!«

Jeg havde ikke blot min Søndagsfornøjelse, men min egenlige Skuespilleropdragelse gennem disse Universitetsoplæsninger. Uden selv at vide det, thi jeg tænkte ikke paa at blive Skuespiller og vidste ikke af, at jeg lærte noget.

Jeg var imidlertid kommen i Latinskolen efter, med Sorg, at have sagt Farvel til Gregersens Forberedelse. Med en ikke usædvanlig Inkonsekvens mellem Teori og Praxis havde Fader just valgt en »literær Venstre«-Skole til mig, Mariboes Skole, der bestyredes af den fortræffelige gamle Rektor Neve, og hvis Lærerbestand vistnok var den bedste, der fandtes i Byen. Desuden var flere af disse Mænd Fars gode Venner. Der var Harald Høffding, Otto Borchsenius, Carl Michelsen, Johannes Kaper og hans to Svogre Kaptejn Feilberg og Sophus Schandorph, og mange flere udmærkede Mænd.

Til Sophus Schandorph var Far i de sidste Aar kommet i et særligt nært Venskab. Grundmodsatte i Anskuelser og Opdragelse, havde de begge en Forkærlighed, ikke blot for al god Vin, men for al god Kunst. De var med al deres Drøjhed og Voldsomhed fulde af Aand og Vid, havde begge det samme glimrende Humør, den samme iltre Hidsighed og det samme fortræffelige trofaste Hjærte. »Vi vare næsten uenige om Alt«, skriver Schandorph

selv[1]), »og dog har han været en af mine kjæreste Venner i en fjorten, femten Aar«. Og et andet Sted[2]):

Hvor holdt han af at le! Jeg kender Ingen,
med hvem jeg bedre kunde sammen le.
Snart endevendte han parodisk Tingen,
saa man den fik paa Hovedet at se;
snart gik han en Filister løs paa Klingen,
men kunde dog som Alvorsmand sig te,
saa Fyren, der mistænkelig først skotted,
med prægtig Fjollethed sig ganske blotted.

Fra en af Schandorphs romanske Rejser finder jeg et Brev til Vennen. Det er meget karakteristisk for Brevskriveren og karakteristisk for deres Forhold, og jeg tror det vil more dem af mine Læsere, der kendte den gamle Forfatter, selv om de ikke vil finde det ganske i den afdødes Aand, at jeg et Par Steder har mildnet hans uaffekterte Ligefremhed med et Par Streger. Brevet er skrevet fra Venezia og lyder saaledes:

Venezia, Casa Fumagalli,
Calle del Ridotto, 14. Okt. 77.

Kjære Ven!

Du skal s'gu have et Kvæk fra mig, blot som Livstegn, thi jeg er altfor træt til at beskrive Dig min og Hustrus lange Odysse, hvorledes vi have faret paa Rhinen i Regnvejr og ædt underlig, men god Middagsmad, drevet om mellem Bjergene ved Genfersøen, set Kopisset og Gorge de Trient (som en dansk Dame fra Helsingør kaldte for George; Samme kaldte ogsaa Søen Lac Lehmann),

[1]) „Ude og Hjemme", Sønd. d. 22. Juli 1879.
[2]) S. Schandorph: Lyriske Portrætter. p. 29.

levet med Fru Laub og Frk. Nikitin[1]) i behagelige Aftener, hvor vi bl. a. talte en Del om Dig og Din Hustru, gamle Jørgensen[2]) o. s. v., saa faret opad, igjennem og ned ad Mont Cénis, langs den altid opbragte og rivende Rhone gjennem Sydfrankrig (det var for Resten før Mont Cénis), spadseret om i Turinos lige Gader, svælget i Marmor i Milanos Domkirke, som vi flense i rød Oksesteg paa Din Fødselsdag, beruset os i Luinis Fresker og Breras Galeri (Rafael, Leonardo [ham holder jeg mest af blandt dem alle], Corregio, Mantegna, del Sarto, Domenichino, Sassoferrato, Paolo Veronese, Tintoretto og Tizian — de sidste er endnu rigere repræsenterede her i Venezia) for endelig at spanke os trætte paa Piazza di San Marco — et sandt magisk Skuespil med den vrimlende Masse, den klare Sol mod Kirkens Guld = Dogepaladsets Marmormosaiker, Procuraziernes Søjlegange — ja, vi ere begge betagne, aandelig og legemlig forasede, min Kone især, men skjønt hun for Øjeblikket ligger og hviler sig paa Sengen under et Flonels Tæppe, som Posekigerne have sat gridske Øjne op til, uden dog for Alvor at angribe det — hilser hun paa det hjærteligste Dig, Din Hustru og ham, Karl, den lede Unge[3]).

Levende Genrebilleder: En fuld Slotsforvalter *(gouverneur)* i Chillons Kjeldere, en midt paa Kastelspladsen sk — nde Mand i Milano, venetianske Tiggere, der have faaet mig til at beundre den Masse Skidt, der kan rummes paa et Menneskes Ansigt og Hænder, Berider Lørup og en

---

[1]) Fru Laub var en fælles Bekendt af Mantzius og Schandorph. Hun var Moder til den allerede 1869 afdøde unge lovende Maler Ernst Laub. Frk. Nikitin var Ernst Laubs russiske Forlovede.

[2]) „Gamle Jørgensen" er Redaktør Jørgensen af „Lolland-Falsters Stiftstidende" ogsaa en god Ven af M. og Fru Laub's, der var fra Nykøbing F.

[3]) „Den lede Unge" var dog den Gang over 17 Aar og skulde snart være Student.

Jægermester, der forestillede danske Aristokrater paa et Dampskib paa Comosøen. Drenge, der tigge Cigarstumper og ryge dem med en Triumfatormine, umaadelig fede Fruentimmer, hvis Kinder man kan se bævre, naar de vende Ryggen til En, unge dejlige Italienerinder med store brune Øjne, romerske Næser, *store,* hvide Hænder, det hvide i Øjnene som lyseblaa Email, Sjovere, som p — i Kanalerne, med den elskværdigste Nonchalance. Alt endnu i Kaos i mit sølle, firkantede Hoved.

I Veytaux saa jeg af og til en dansk Avis (Loll.-Falst. Stiftst. og Dagbl.), det sidste var halvt uforskammet mod Dig som Goldkalb [1]). Gid jeg kunde slaa en rigtig beskidt Natpotte i Hovedet paa det Svinerak! Det var nederdrægtigt at jeg ikke fik Dig synderligt at se, Du er dog min Kjæledægge blandt Skuespillerne som Leonardo da Vinci blandt Malerne. Skade at man ser Jer to saa sjældent, jeg maa rose Dig til Gengjæld for, at jeg ved min Afrejse snød Dig.

Hu, sikken en mageløs Marsalla man drikker her for 30 Centimer Glasset; slog mine Penge ikke saa daarligt til, tror jeg at Ida og jeg drak os fulde i den af og til — i det Hele særdeles god Beværtning. Hotellerne nedrig dyre, derfor have vi taget Privatlejlighed her i Venezia, hvorfra vi om en Uges Tid rejse til Firenze; hvis Du altsaa skriver (men det gjør Du ikke) strax, saa send Brevet derhen, poste restante, senere til Rom . . .

Nu tilsidst et hjerteligt Lev vel til Dig, kjære, trofaste Ven med det varme, brave Kunstnerhjerte, til Din elskelige, gode og livlige Kone, til Karl, som jeg ikke vil sige noget om, for saa siger Du, jeg forkjæler ham — fra Ida og

Din hengivne Ven

Schandorph.

[1]) Mantzius spillede ved sit Gæstespil paa det kgl. Theater, Efteraaret 1877, bl. a. denne Rolle i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager".

Det er naturligt, at Venner som Schandorph kunde hjælpe En til at komme ud over Livets embedsmæssige Modgang, og Far var da sikkert ogsaa langt lykkeligere i denne sidste Periode af sit Liv end i al den Tid han havde tilbragt som kgl. Skuespiller. Hans Hjem var lyst og muntert, og Vennerne holdt meget af at komme der.

Mantzius som Lieutenant v. Buddinge.
Tegning af *Carl Thomsen.*

Men nægtes kan det ikke, at Skuespilkunsten kom til at ligge brak. Vel spillede han i Ny og Næ snart hist snart her, snart som Gæst ved et regulært Teater, snart omgivet af Dilettanter ved en eller anden Velgørenhedsfest. Af virkelig Interesse blev den Genoplevelse af »Genboerne«, som Foreningen »Fremtiden« i 1875 paatog sig, hvor man havde forsøgt at føre denne historiske Studenterkomedie tilbage til dens gamle Form, ja endog til den gamle Rollebesætning. Mange hæderkronede Mænd var med i denne Forestilling; man saa Professor Steen som Kobbersmeden, Kontorchef Høegh-Guldberg som hans Madame, Prosektor Knud Valløe som Hutter, Direktør Ernst Bojesen som Opvarteren paa »Christian IV«, Overlærer Axel Sørensen som 1. Regensianer, medens Axel Madsen tjente sine første Sporer som Klint. Far var sjæleglad ved at spille med sine gamle Kammerater og straalede som en Sol i sin gamle Løjtnantsuniform.

Men noget nyt kom han kun meget sjældent til at indstudere. I Odense spillede han sin udmærkede Hardcastle

Genboernes Jubilæum
Tegning af Weidemann

Falstaff med sine Tropper
Tegning af Marstrand

i »Fejltagelserne«, og han havde nogle Gange søgt at faa Tag om Falstaff. Men det var jo ikke til at tænke paa at faa et stort Shakespearesk Skuespil op i Provinsen eller paa vore daværende Privatteatre. Han havde derfor maattet indskrænke sig til at opføre nogle ret mangelfulde «Falstaff-Scener« dels paa Casino, dels paa en Tournée. Men Falstaff-Skikkelsen tumlede han bestandig med. Han filede stadig i sine ledige Timer paa Texten, der i Lembckes Oversættelse forekom ham altfor tam. Da han ikke kunde læse Shakespeares egen Text, tyede han til den gamle Foersom og til Hagbergs fortræffelige svenske Shakespeare. Han samarbejdede de to »Henrik IV«-Dele til en Aften og gik nu blot og ventede paa en Lejlighed til at faa sit Arbejde anbragt. Selv var han fuldt færdig med Rollen.

Denne Lejlighed kom nu ogsaa. En skønne Dag i Foraaret 1877 fik han et Brev fra Kammerherre Fallesen, der nu var blevet det kgl. Teaters Chef og som havde modtaget Skuespilhuset af de Berner-Lindeske Hænder i en i kunstnerisk Henseende ret afpillet Tilstand. Fallesen udbad sig et Møde med Mantzius, som han kendte fra tidligere Tid, bl. a. fra Bornholm. Fru Heiberg havde raadet ham til at engagere Mantzius, hvis Fag siden hans Afskedigelse havde staaet praktisk talt tomt, og Fallesen var med Glæde gaaet ind paa hendes Idé, idet han med Rette gik ud fra, at han nok skulde kunne komme ud af det med en gammel Officersson som Mantzius. Det var kun disse Penneslikkere, som han saa sig gal paa.

Et Gæstespil kom let i Stand, da Far ogsaa følte sig tiltalt af Fallesens elskværdige og flotte Verdensmandsvæsen. Og den 2. September 1877 stod Kristian Mantzius atter paa det kgl. Teaters Scene som Kammerraad Krans. Han blev hilst et meget hjærteligt »velkommen tilbage« af Publikum, som altid havde været hans Ven, og følte sig ikke, som adskillige af sine Samtidige generet af den store Scene; hans svære Røst og svære Korpus følte sig hjem-

me der og det saa ud for mig — der til min Henrykkelse havde faaet fri Adgang til Parterret, hver Gang min Far spillede — som om han hørte til paa den Scene og aldrig burde have været derfra.

Saa snart der var Tale om dette Gæstespil, havde han søgt at interesere Fallesen for sin kære, stadige Falstaff-Tanke og Fallesen gik ind paa den, skønt han nok indsaa, at det ham af Forgængerne efterladte Personale vilde i et Shakespeare'sk Skuespil blive saa magert som selve de Tropper den ædle Sir John fører i Felten. Ingen, som ikke selv har oplevet det, kan da heller forestille sig noget saa haabløst slet som de ikke komiske Partier af »Henrik IV.« den Gang. Man taler om Teatrets Dekadence nu, men et saadant Dyb af meningsløs Slethed kan overhovedet ikke tænkes nu, fordi der dog altid nu er en Indpisker, der ved lidt om Stykket og kan sige de værste Analfabeter nogen Besked. Men den Gang gik den gamle H. P. Holst omkring som »Sceneinstruktør« i en saadan Sløvhedstilstand, at Overskou maa have været et funklende Lys ved Siden af ham.

Men til Gengæld var rigtignok ogsaa de Falstaffske Scener — spillede af Mantzius, Emil og Olaf Poulsen — noget af det mest straalende Shakespeare-Komedie, som vor Scene har rummet. Man har i vore Dage rost det komiske Sammenspil i »Helligtrekongers Aften« med Olaf Poulsen som Leder. En lignende komisk Festivitas var der over de falstaffske Aftener i 1877. Aftener, hvor Humoren ligesom dannede Atmosfære i Teatret, hvor Publikum indaandede den som Ozon og kom ud oplivede som fra en Granskov.

Talentet er den bedste Sceneinstruktør. Der var ved denne Opførelse, Gud bedre det, ingen Reinhardtske Berlinerfif, ingensomhelst Lyskastere og sjældne Kostymeeffekter. Det hele var saa ganske ligetil, men saa morsomt og først og fremmest saa ægte shakespearesk, ja, saa gen-

nemtrængt af old merry England's Humor, som om de tre herlige Skuespillere, der førte Spasen an, havde lært deres Kunst paa Værtshuset *the Mermaid* og var blevet flasket op med gammelt Ale og Kanariesæk.

Mantzius, Emil og *Olaf Poulsen* i Kong Henrik IV.

Falstaff blev Kulminationen af Kristian Mantzius's Kunst, dens Blomst, dens Fuldendelse. Det var som om selve Naturen havde arbejdet paa at gøre ham skabt til mod sit Livs Slutning at frembringe denne sidste store Ydelse.

Alle sine Fortrin kunde han anvende her og ingen af hans Fejl kom til Syne. Den fede Mands Ro og Værdighed selv i Nedværdigelsen, den forlorne Salvelse, naar Sir John pukker paa sine hvide Haar midt i de Skarnstreger, der kun kan undskyldes af Ungdommelighed, de sørgelige og latterlige Rester af Ridderlighed og Adelskab, den kolossale Frækhed midt i de afslørede Løgne, det uimodstaaelig saftige og urokkelige Lune, som gør den hele Figur forstaaelig og som navnlig forklarer hans Kammeratskab med Prins Harry — alt havde han fuldt færdigt og havde æltet og bearbejdet de vidunderlige Replikker saaledes i sit Sind og i sin Mund at de lød som om de var født af hans egen Hjerne.

Og dertil hans Ydre. Ansigtet der næsten var ubevægeligt af Fedt, og hvori kun Øjnene syntes at leve, de pudserlige, en lille Smule vinde Øjne, der syntes at sende smaa Lyssignaler ud, før hver ny Logn fødtes, og døde i usigelig Fornemhed, naar deres Blik sløvt fæstedes paa Madam Rask eller andre underordnede Personer.

Det var en monumental Figur, der taalte at ses fra alle Sider.

Kostymets Snit havde han laant fra Marstrands her gengivne Tuschtegning, der i mange Aar hang paa hans Væg. Det var ikke korrekt, men gav med sit falmet-røde Fløjel, sin halvsjofle Renaissance-Ridderflothed et Billede af den genuint Shakespearske Falstaff, som man maaske vanskelig presser ind i Middelalderens dystrere Dragter.

Falstaff blev ogsaa hans sidste Storværk. Ganske vist spillede han endnu et Par for ham nye Roller, »Per Degn«, ogsaa paa det kgl. Teater, og paa Casino »Dr. Staal«, Hovedrollen i Adolf l'Arronges Komedie af samme Navn.

Per Degn havde han iøvrigt arbejdet paa i adskillige Aar og glædet sig meget til. Men inden han kom til at udføre den, havde Sygdommen ramt ham, og den blev blegere end man skulde have ventet. Et fint udarbejdet Kabi-

netstykke, men ikke monumental i sin Stupiditet, som han altid havde skildret Dr. Ryges, og som han vist havde tænkt sin egen.

Han havde i nogen Tid smaaskrantet, hostet og af og til spyttet Blod. Ingen som saa den mægtig svære, men ranke og spænstige Mand og hørte hans runde, kraftige Røst, kunde falde paa, at der fejlede hans Lunger noget. Om han selv tænkte sig det, ved jeg ikke, men han tog i alt Fald intet Hensyn til sit Helbred og blev ved at rejse paa sine anstrængende Ture til Provinsen, frem og tilbage, midt om Vinteren, i de kolde Kupéer, sovende i de klamme Hotelværelser.

Saa pludselig fik han hjemme Vinteren 1877 en voldsom Blodstyrtning, der nær havde taget hans Liv den Nat, den stod paa, og som i hvert Fald indviede ham til Døden, skønt hverken han selv eller vi andre vidste det. Han kom sig tilsyneladende, fortsatte sit Gæstespil paa det kgl. Teater om Foraaret, genoptog i det hele sin Virksomhed, fik mig gjort til Student om Sommeren (1878), hvad der var ham en sidste Glæde og ved hvilken Lejlighed hans gamle Studenterhumør blussede op igen for et Øjeblik.

Men ellers var han en brudt Mand. Han forsøgte samme Sommer at rejse til et Kursted i Sverige, mens han lod mig gøre en Studenterrejse til Stockholm, hvor han gav mig Kommisioner med til gamle Venner om et fremtidigt Gæstespil. Men dette skulde aldrig komme. Han kom sygere hjem, end han var rejst ud og blev aldrig rask mere.

Vi var imidlertid flyttede ud paa Østerbro og boede der paa en Vej med det poetiske Navn Rosendalsvej, hvor han havde det smukt og hyggeligt. Men han syntes ikke at kunne forstaa, at han var syg, og leve skulde han jo ogsaa, mente han. Saa han blev ved at arbejde. Han holdt sine Universitetsoplæsninger, indledede endogsaa et nyt Gæstespil paa Casino, som han kun med megen Møje gennemførte, og den 27. Februar 1879 betraadte han for sidste

Gang Scenen i det ovennævnte ikke betydningsfulde Stykke »Dr. Staal«.

Han var nu en meget forandret Mand. Han blev mager og sart i Hudfarven — han som var saa tyk og rød, og han blev mild og blid — han som var saa hidsig og voldsom.

Hver Dag, naar jeg kom fra mine Forelæsninger, kunde han sidde og spille Domino med mig i Timevis, og han blev aldrig rasende paa mig, hvis jeg spillede forkert, eller hvis jeg kom til at nævne Zola eller en anden af de franske Forfattere, som den Gang var paa Moden. Selv holdt han sig til sin kære Walter Scott, som han inden sin Død fik pløjet igennem en sidste Gang. Han oplevede at blive saa from, saa blid og saa tavs, som han tidt havde ønsket, og sov hen 5te Juni 1879.

Ved hans Grav, der var hos hans gamle Far, Majoren, paa Garnisonskirkegaard, talte hans to gamle Venner og Skolekammerater Bruun Juul Fog og Christian Hostrup smukt og varmt og forstaaende for Skolens Syndebuk. Men aller smukkest talte dog, udenfor Kirken, hans unge Ven Holger Drachmann, af hvis Ord jeg især mindes disse:

Han var en Kunstner og en Hædersmand,
Han var et Hjærtens Barn og en Bersærk,
Han var hvad nu de færreste kan blive
Trods Høvl og Fil og sirlige Manerer.

Du Graver, naar nu Følget her passerer,
Saa tag et Gravermaal af hver og en.
Jeg siger Dig, den Tid er snart forbi,
Hvor Kunsten gaar omkring ved højlys Dag
Saa stor og aaben, sikker paa sin Sag,
Saa kildefrisk, med Glæden saa fortrolig,
Du reder nu den mørke Syvfods Bolig,

Med alt det Væld af Liv og Poesi,
Af Lune og storladent Skælmeri,
Af Bulderbassens hjærtevarme Sprog,
Af Stemmen, som slog Lyd i fjernest Krog,
Af Blikket, som har vakt saa vældig Latter —
Det dækkes ej af Kistens trange Laag,
— — —
Det vender atter
Tilbage til sit Udspring højt bag Sky,
Hvor Kunstens Mester troner evig ung
Og evig glad og stor og evig ny.

PERSON-REGISTER

Abrahams, Arth., 171, 172.
Adler, Adolf, 175.
Adler, Johan Gunder, 42, 46, 48, 57, 104, 105, 175.
Adler, Niels, 175.
Adler, Pet. Chr., 175.
Andersen, H. C., 26, 101.
Anholm, Kaptejn, 60, 61.
Armand, Hanne Henriette, f. Paul, 5.
Armand, Jean Abraham, 4—7, 191.
Armand, Joh. Vilh., Urmager, 5.
Armand, Juliane, se Kiölstrup.
Armand, Marie Cathrine Henriette, g. m. Jac. Mantzius, 5.
Armand, Peter Chr. Fr., Dragon-officer, 5, 6.
Asbjørnsen, P. C., 30.
Bagge, Danselærer, 54.
Bagge, Korist, 152.
Bagger, Carl, 94.
Bauer, Georg Lor., Teolog, 39.
Begtrup, E. W., Præst i Birkerød, 174, 182.
Begtrup, Holger, 174, 182, 196.
Behrens, Joh. Didr., 30, 73.
Bendixen, Lise, 194, 196.
Bentzon, Skuespiller, 78, 81.
Bentzon, Lars, 189.
Bentzon, hans Hustru, f. Bang, 189.
Bentzon, Poul, 189.
Bentzon, Viggo, 189.
Berling, Carl, 92, 93.
Berner, F. J. G., 204—213, 221.
Bernhard, Carl, 115.
Beyer, Sille, 144.
Bibow, Adjudant, 93.
Bille, C. St. A., 162, 170, 188.
Billmann, Frk., 177.
Birch, Carl, 191, 198.
Birch, hans Hustru, f. Hastrup, 191.
Birch, hans Familie, 198.
Bjørnson, Bjørnstjerne, 206—208.
Black, Andr., 14, 15, 17.
Black, A. C., 15.
Black, Edv., 17.
Blanc, T., 65.
Blicher, Jens Pet., Læge, 28, 33, 35, 177, 183, 184, 188.
Bloch, Carl, 8, 112, 171, 172, 183, 185—187, 195. 197.
Bloch, Mad., Skuespillerinde, 78.
Bo, Læge, 93.
Bodenhoff, E., 93.
Bojesen, Ernst, 220.
Borchsenius, Otto, 89, 99, 156, 216.
Borgaard, Carl, 26.
Bouffé, fransk Skuespiller, 69.
Bournonville, Aug., 150, 151, 152.
Boye, Casp. Joh., 150.
Brunn, Ernst, 172.
Buntzen, Andreas, Læge, 115.
Bülow, Forpagter, 107.

Bøgh, Ole, Politiadjutant, 30.
Børresen, Yelva, 190.
Cetti, Giov. Batt., 77.
Chievitz, Poul, 117, 118, 138.
Christensen, Harald, 147, 148, 150, 152, 153, 179, 189, 192, 206.
Christian VII., 4.
Christian VIII., 175, 192, 199.
Christian IX.. 101, 103, 204.
Clementin, Niels, 125 – 127.
Collin, Jonas, 41, 42, 46, 48, 56, 57, 94—96, 104—106.
Cronborg, Jens Larsen, Skuespiller, 64, 65, 162.
Danner, Grevinde, 92, 93, 100, 101.
Delaunay, fransk Skuespiller, 133.
Dickens, Charles, 132.
Dorph, N. V., 9, 16, 50, 147, 148, 150, 161, 192.
Drachmann, Holger, 215, 226.
Dunker, C. C. H. B., Højesteretsadvokat, 31.
Ehlers, Teaterdirektør, 83.
Fallesen, Teaterchef, 188, 221.
Falsen, Sorenskriver, 57.
Feilberg, Kaptejn, 216.
Ferslev, Købmand i Aalborg, 83.
Foersom, C. M., 93, 98, 122, 128.
Fog, Bruun Juul, Biskop, 14, 15, 226.
Fogh, Kancelliraadinde, 10,
Fogh, Peter Mich., Bager, 9, 10.
Fogh, Mette Marie, se Mantzius.
Frederik, Kronprins (Fr. VII.), 77, 92, 93, 98 - 103, 192, 196, 197.
Freysse, Konditor, 72.
Fribert, L. J., Redaktør, 44.
Frydendahl, P. J., 124.
Gellert, C. F., 37.
Godske Nielsen, 139.
Goethe, J. W., 161.
Goldschmidt, M. A., 30.
Got, fransk Skuespiller, 133.
Gregersen, Gunnar, 199.
Gregersen, Hans, 199, 200, 216.
Grosch, Stadskonduktør, 64.
Grundtvig, N. F. S.. 26, 177, 179, 200.
Gude, H. F., Maler, 31.
Guldberg, C. Høegh, 172, 220.
Gundersen, Emanuel, 48, 98.
Hagen, Carl, Skuespiller, 65.
Hall, C., 143, 146, 148, 192, 210, 211, 213, 214.
Hansen, Korist, 152.
Hansen, Carl, Skuespiller, 163.
Hansen, Chr., Kammersanger, 163.
Hansen, Edv., Skuespiller, 47.
Hansen, J. A., Politiker, 211.
Hansteen, Chrf., Prof., 31.
Hasselbalch, F., Rektor, 10.
Haubroe, Vinhandler, 201.
Hauch, Carsten, 26, 27, 150, 151, 166, 192.
Heiberg, Chr. Stub, Præst, 28, 199.
Heiberg, Studenterskuespiller, 56.
Heiberg, J. L., 41, 42, 52, 56, 58, 59, 104, 109, 115, 121, 122, 130, 134—148, 150, 155, 156, 205, 206.
Heiberg, Johanne Luise, 6, 56, 98, 103, 131, 132, 133, 138—150, 160, 192, 210, 221.
Heise, Peter, 173.
Henrichsen, Skuespiller, 78.
Henrichsen, Mad., f. König, Skuespillerinde, 78.
Hertz, Henr., 138, 193.
Hertz, Poul, 193.
Holst, H. P., 30, 222.
Holst, Louise, f. Carpentier, 163.
Holst, Wilh., Skuespiller, 45, 98, 132.
Holst, Eline, f. Heger, 99, 106, 132.

Hoppe, Boghandler, 72.
Hoppensach, Frisør, 201, 202.
Hostrup, Familien, 12, 29, 37.
Hostrup, Frkrn., 25.
Hostrup, Adolfine, 34.
Hostrup, Elisabeth, f. Hauch, 33, 166, 167, 168.
Hostrup, Helge, 28, 37.
Hostrup, Jens Chr., 13—70, 86—99, 106, 108, 113, 117, 128, 130—132, 138, 164—169, 181, 188, 195, 226
Hougaard, J. A. S., 162.
Hultmann, Fr. Wilh., 93, 132.
Hvid, Chrf., Skuespiller, 6.
Høyer, Jfr., 10.
Høedt, Fr. Ludv., 60, 132, 137, 145, 148, 155—159, 189, 192, 205, 208.
Høffding, Har., 216.
Ingemann, B. S., 26.
Jacobsen, J. P., 216.
Jansen, Fuldmægtig, 191.
Jensen, Niels, Saffiansfabrikant, 3.
Jürgensen, Fritz, 16.
Jørgensen, Redaktør, 218.
Jørgensen, Frue, Kr. M.s Svigermoder, 174, 175, 190, 191, 194.
Jørgensen, Alina, 175.
Jørgensen, Chr., Skuespiller, 64.
Kaper, Overlærer, 216.
Kehlet, Restauratør, 91.
Kierkegaard, Søren, 158.
Kiölstrup, Chr., Justitsraad, 5, 6, 7.
Kiölstrup, Juliane, f. Armand, 5-15, 35, 60, 63, 67, 68, 73, 74, 79, 84—87, 94, 108, 130.
Knobelauch, F. F., 162.
Knudsen, Niels Peter, Skuespiller, 93, 98.
Kolling, Har., 162.
Koop, Peter Larsen, 162.
Kranold, R. H. C. C., 204.
Krieger, A. F., 210.
Kristrup, Jens, se Hostrup, I. C.
Krum-Hunderup, Fru Julie, f. Schmidt, 78.
Lange, Agnes, 163, 164.
Lange, H. V., Teaterdirektør, 38, 70, 71, 76—92, 94, 97, 98, 100, 162—164, 167, 168, 179, 188.
Lange, Juliane Marie, f. Michelsen, 77.
Lanzky, J. T., 175, 185,
Larcher, Frederikke Nicoline, f. Lange. 98, 99, 132.
Larcher, Louise, 151.
Lassen, Portner, 202.
Lassen, Sorenskriver, 31.
Lassen, Frue, 31.
Lassen, Hartv. Marcus, Literat, 30, 31.
Laub, Ernst, 218
Laub, Fru, 218.
Lehmann, Orla, 74.
Levetzau, Joach. Godske, 42, 46, 48, 56, 57, 96, 97, 104, 105.
Levin, Israel, 169.
Lie, Jonas, 195.
Liebenberg, F. L., 14, 17, 54, 139, 172, 173, 185, 189.
Linde, A. C. P., 204, 209, 210, 211, 221.
Lohr, Urtekræmmer, 63.
Lorck, Jørgen Henr., Læge, 56.
Lumbye, Julie, 163.
Löffler, Kontorchef, 141.
Lørup, Berider, 218.
Madsen, Axel, kgl. Skuespiller, 220.
Madsen, Fr., Skuespiller, 162.
Malvina, 62.
Mantz, Manz, 1.
Mantzius, Abraham Chr. Ernst, Urmager, 5—7.

Mantzius, Armand, Bankfuldmægtig, 37.
Mantzius, Anna, g m. Kr. M., 175, 176, 181, 196, 201, 203, 211, 213, 214, 218, 219.
— hendes Dagbog, 176-180.
— hendes Erindringer, 180—195.
Mantzius, Carl, Kr. M.s Broder, 108.
Mantzius, Carl Johan Peter, Major, Kr. M.s Fader, 5—12, 20, 35, 36, 37, 50, 60, 67, 68, 71, 78, 84, 85, 91. 92, 108, 130, 147, 168, 172, 174, 176, 183, 188, 197, 226.
Mantzius, Charlotte Sophie, g. m. Niels Jensen, 3.
Mantzius, Frantzilla, f. Biørn, 7, 35.
Mantzius, Franziska Cecilie Caroline, g. m. C. S. Heiberg, 28, 172, 173, 192, 199.
Mantzius, Giertrud Friederiche, f. Kludt, 3.
Mantzius, Henriette Vilhelmine Louise, 13, 25—39, 53, 108.
Mantzius, Jac. Casp. Leopold, Fabrikant, 1, 2, 3.
Mantzius, Joachim Conr., 3.
Mantzius, Skolebestyrer, 1.
Mantzius, Joh., Kr. M.s Broder, 168, 173—178, 182, 183, 191.
Mantzius, Joh. Casp., Hofkansler, 1.
Mantzius, Joh. Henr., Skovrider, 2.
Mantzius, Joh. Nic., 3.
Mantzius, Juliane, g. m. J. P. Blicher, 28, 33—36, 173.
Mantzius, Marie Cathrine Henriette, f. Armand, 5, 7, 12, 85, 86.
Mantzius, Marie Elisabeth Severine, 28, 110.
Mantzius, Mette Marie, f. Fogh, 8, 9, 10, 35, 36, 37, 63, 85, 174, 176, 177, 183, 188, 190, 191, 194, 198.
Mantzius, Peter, 10.
Mantzius, Wilh. Ernst, 10, 21, 23, 36.
Martensen, H. L., 17.
Meltzer, Har., Politifuldmægtig, 30.
Meyer, Ed., Redaktør, 162, 168, 169, 170.
Michelsen, Carl, 216.
Moe, Jørgen, 30.
Molbech, Chr., 41, 42, 44, 77.
Molière, 6.
Molt-Wengel, 172.
Monefeldt, Skovrider, 2.
Monefeldt, Ottilie Christiane, g. m. Joh. Henr. Mantzius, 2.
Morgenstierne, Jac. Vilh., Kammerherre, 31, 69, 71,
Munch, Andr., 30.
Munch, Fru, 30.
Müller, Fr., Teaterdirektør, 214.
Müller, Fr. Gotthold, Generalmajor, 93.
Müller, J. P., Teaterdirektør, 76, 77, 83.
Mynster, L., 29—32, 41, 59, 69.
Møller, Oberst, 6.
Møller, Major, 64.
Møller, Peter F., Skuespiller, 48, 98.
Møller, P. L., 43.
Møller, Pouline, 184.
Møller, Poul Martin, 172.
Møller, hans Enke, f. Bülow, 107, 183, 184.
Møller, Rasm., 183, 185.
Nansen, Betty, 76, 214.
Neiiendam, Rob., 43, 47, 96, 130, 142, 151, 162.
Neiiendam, Nic., 195.
Neve, Skolebestyrer, 216.
Nielsen, Anna, Skuespillerinde, 98, 99, 106, 132, 133, 159, 160.

Nielsen, Aug., 138.
Nielsen, Carl, Præst, 56.
Nielsen, N. P., Skuespiller, 45, 50, 51, 65, 69, 106, 111, 114, 115, 131, 132, 160, 193.
Nielsen, Peter Ludv., Skuespiller, 64.
Nikitin, Frk., 218.
Nissen, Niels Lang, Rektor, 13, 16, 19, 20.
Nobel, Marie, 179.
Olavesen, Jac. Andr., 14—18, 21, 24, 39, 40.
Olavesen, Fr. Vilh., Violinist, 16.
Olsen, T., Købm. i Kristiania, 64.
Orlamundt, Carl Vilh., 88, 89.
Orlamundt, Hans, 88.
Orlamundt, Fru, f. Larsen, 88.
Oscar I, 69.
Overbye, U. P., 138, 139.
Overskou, Th., 46, 97, 114, 120, 123, 131, 134—138, 143, 145, 146, 152, 153, 222.
Pepita, Danserinde, 165, 166, 179.
Petersen, Gæstgiver i Aalborg, 84.
Petersen, Clemens, 207, 208.
Petersen, F. C., Prof., 17.
Petersen, Ida, 190.
Petersen, Peter, Skuespiller, 78.
Phister, I. L., 48, 49, 65, 78, 98, 106, 111, 114, 132, 149, 155, 156, 193, 206.
Phister, Louise, 99.
Ploug, Carl, 40, 45, 46, 73, 111, 139, 145, 185, 208.
Poulsen, Emil, 222, 223.
Poulsen, Olaf, 222, 223.
Prittwitz, preuss. General, 32.
Provost, fransk Skuespiller, 133.
Pætges, Joh. Ant., 151.
Rachel, 131, 132.
Rahbek, K. L., 125—127.
Ramus, Chr. Matematiker, 17.
Rappen, Premierlieutenant, 10.
Rasmussen Grisehuus, Berider, 84.
Rau, C. F., Teaterdirektør, 83, 84.
Recke, Adolph, 117, 138, 164.
Reedtz, Holger, 200.
Regnier, fransk Skuespiller, 133.
Reinhardt, Max., 222.
Ricard, Departementchef, 185.
Richardt, Chr., 185.
Rindom, P., Kontorchef ved det kgl. Teater, 46, 48.
Ring, Johannes, 163.
Rode, Vilh., 172, 185.
Rosenkilde, Adolf, 57, 62, 65, 168.
Rosenkilde, Anna, f. Paasche, 65.
Rosenkilde, C. N., 43, 98, 106, 131—133, 147, 155.
Rosenkrantz, Kammerjunker, 10.
Rossi, Tenorsanger, 55.
Rye, Olaf, General, 32.
Ryge, I. C., Dr., 42, 43, 45, 225.
Rømer, 173.
Samson, fransk Skuespiller, 131, 132.
Schandorph, Soph., 212, 215—220.
Schandorph, Ida, hans Hustru, 217, 218, 219.
Schmidt, Chr., Skuespiller, 78.
Schmidt, Karl, Overlærer, 77.
Schneider, Joh. Ludv., 98, 99.
Schnell, Betty, 204, 208.
Schulenburg, W., Feltmarschal, 2.
Semb, Konsul, 62, 63, 68.
Sibbern, F. C., Prof., 16.
Simonsen, Kapelmusikus, 93.
Simonsen, Mad., Sangerinde, 93.
Skovgaard, Joakim, 199, 200.
Skovgaard, Niels, 199, 200.
Skovgaard, P. C., 188.
Spang, P. J., Præst i Kbhn., 85.
Stabel, Proprietær, 9.

Stage, J. A. G., 205.
Stang, Fr., norsk Politiker, 31, 64.
Stang, Frue, f. Morgenstierne, 31.
Steen, Ad., Prof., 220.
Steen'ske Forlag, 36.
Stendrup, Emmy, 179.
Stigaard, Laur., 162, 164, 170, 188, 190, 214,
Stremme, Snedkermester, 174, 198.
Sødring, Julie, f. Rosenkilde, 106, 132.
Sønderskou, Thora, Skuespillerinde, 78.
Sørensen, Axel, 220.
Thomsen, O. T., Avisudgiver i Odense, 91.
Thomsens Avis, 87, 89, 90.
Tieck, L., 72.
Tillisch, F. F., 192, 193, 204, 205, 206.
Titchen'ske Teaterselskab, 76, 88.
Tryde, E. C., Præst i Kbhv., 85.
Tøxen, Blok. 26.
Valløe, Knud, 220.
Walsøe, Ole, Teaterbud, 50, 51, 152, 202.
Welhaven, J. S. C., 30, 31.
Welhaven, Frue, 30.
Wiehe, Fr. Wilh., Dr. phil., 106, 107.
Wiehe, Frue, f. Drewsen, 106.
Wiehe, Hanne, 107, 108.
Wiehe, Louise Johanne, 104, 107, 108.
Wiehe, Michael, 96, 98, 99, 106, 132, 133, 155, 156.
Wiehe, Mich. Rosing, Direktør, 107.
Wiehe, Wilh., 98, 201.
Wilhelm, Landgreve af Hessen, 8.
Winsløw, Carl, 43, 59.
Winsløw, Lars Fr., 98.
Voltelen, Jacob, 139, 172.
Voss, J. H., 161.
Wroblewski, 56.
Ytteborg, Exercermajor, 64.
Zahle, Frk., 175, 179, 184,
Zinck, Otto, 27, 28, 111, 172, 174.
Øhlenschlæger, Adam, 17, 26, 41, 42.
Øwre, Købmand, 195.
Øwre, hans Hustru, 195.

SKUESPIL-REGISTER

Amors Genistreger, 46, 47, 66, 69, 180.
Amors Triumf, 17.
Arresten, 189, 190.
Axel og Valborg, 121.
Bagtalelsens Skole, 129, 193.
Barselstuen, 129.
Besøget i København, 193.
César Girodots Testamente, 163.
Chevalier de Grignon, 69.
Correggio, 41, 44, 45.
Danske i Paris, 180.
Dagen før Slaget ved Marengo, 47.
Don Juan, 178.
Don Ranudo, 179.
Dr. Staal, 224, 226.
Elverhøj, 77.
Erasmus Montanus, 41, 43, 45, 66, 69, 86, 193, 224.
Eventyr paa Fodrejsen, 97, 122, 128, 221.
Fattig ung Mands Eventyr, 164.
Fejltagelserne, 65, 69, 129, 221.
Feriegæsterne, 164, 165, 168.
Figaros Bryllup, 121.
Forklædte Frier, 138.
Fruentimmerskolen, 129, 208, 209.
Frøkenens Pris, 25, 26, 29.
Fødselsdag i Slutteriet, 138.
Gamle Elsker 164, 167 f.
Genboerne, 36, 53 – 57, 59, 72, 74, 85, 88—99, 109, 121, 128, 129, 138, 167, 182, 220.
Gert Westphaler, 211.
Gulddaasen, 121.
Hamlet, 129, 155—161.
Han gaar paa Kommers, 164.
Hakon Jarl, 130.
Helligtrekongersaften, 129, 222.
Hemmelige Fonds, 138.
Henrik IV (Falstaff), 129, 190, 221—224.
Honnette Ambition, 47.
Hvide Dame, 179.
Jacob v. Thyboe, 66, 69, 179.
Jean de France, 41, 44, 45.
Intrigerne, 24, 94, 96, 97, 138.
Kammeraterne, 69, 131.
Karens Kæreste, 138—142.
Kong Lear, 156.
Kong Rénés Datter, 86.
Kong Salomon og Jørgen Hattemager, 219.
Kronjuvelerne, 62.
Kærlighed uden Strømper, 27.
Købmanden i Venedig, 129.
Letsindige Løgner, 121.
Lodsen, 138.
Ludvig XI, 78.
Macbeth, 47.
Marie Stuart i Skotland, 206.
Maskeraden, 122, 129.
Mester og Lærling, 162—170, 181, 188.
Napoleons Befalinger 47.
Oldgesell, 164, 191.

Onklen fra Amerika, 179.
Pak, 77, 86, 87, 90, 96.
Pernilles korte Frøkenstand, 129, 130.
Pigen i Lyon, 85, 86.
Poiriers Svigersøn, 163.
Politiske Kandestøber, 122—129.
Skønneste Dag i Livet, 138.
Slottet i Poitou, 129.
Soldaterløjer, 121.
Sommeraften, 138, 139.
Spurv i Tranedans, 98—100, 109, 121, 138.
Statsmand og Borger, 86, 96, 129, 193.
Stump Nyt, 59.
Stundesløse, 86, 89.
Sylvesternat, 40.
Tilfældet har Ret, 129, 148, 149.
Trækplasteret 47.
Tycho Brahes Ungdom, 150.
Ude og Hjemme, 121.
Ulla skal paa Bal, 86, 87.
William Shakespeare, 150—153.
Vægelsindede, 122.
Ørkenens Søn, 86.

PN 2748 M3M3

Mantzius, Karl
Min far og jeg

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY